1

1

प्रमिताक्षरासहितमुहूर्तचिंतामणिपुस्तकमिदम्

टी० श्रीगणेशायनमः कैलासेपूर्णेणांकाहिमकररुचिरेवीक्ष्यविंबंस्वकीयंभूयोभूयोपिधावन्प्रतिभटकरटिस्पर्धयाचंडमुंडः माधावत्वंत्वदंघ्रिप्रहरतिभिरतोधूयतेसौधरित्री
मु० त्र्यंबावाग्भिर्निरुद्धःकपटकरटिनःकेलयोनःपुनंतु १ मुहूर्त्तचिंतामणिसंज्ञकस्यस्वयंकृतस्यप्रमिताक्षराख्यं रामोविधत्तेविवृतिंप्रणम्यविघ्नेश्वरंरुद्रान्पितरौगु
रूंश्च २ प्रारिप्सितस्यग्रंथस्यनिर्विघ्नपरिसमाप्त्यर्थंशिष्टाचारानुमितश्रुतिबोधितकर्त्तव्यताकंस्वाभीष्टगणेशदेवताशीर्वादरूपंमंगलमिंद्रवज्रयोपनिबध्नाति गौरी
श्रवइति द्विपस्यगजस्यआस्यंमुखंयस्येतिद्विपास्योगणेशोविघ्नंहरतुनाशयतु युष्माकमितिशेषः कीदृशोगणेशः गौरीश्रवःकेतकपत्रभंगंहस्तेनाकृष्यमुखा
ग्रेदधत् गौरीपार्वतीतस्याःश्रवणयोःस्थितंकेतक्याःपुष्पंकेतकंतस्यपत्रंपर्णंतस्यभंगंखंडंहस्तेनशुंडादंडेनाकृष्यहठाद्गृहीत्वास्वमुखाग्रेस्वमुखैकदेशेदधातिस्थापय

श्रीगणेशायनमः गौरीश्रवःकेतकपत्रभंगमाकृष्यहस्तेनददन्मुखाग्रे विघ्नंमुहूर्त्ताकलितद्वितीयदंतप्ररोहो
हरतुद्विपास्यः १ क्रियाकलापप्रतिपत्तिहेतुंसंक्षिप्तसारार्थविलासगर्भं अनंतदैवज्ञसुतःसरामोमुहूर्त्तचिंताम
णिमातनोति २

तीतिदधत् अनेनगणेशस्यबाललीलासूचिताबालोपिमातृसमीपवर्त्तियत्किंचित्स्वैरंवस्तुबलात्कारेणगृहीत्वामुखेनिक्षिपतीति अतएवमुहूर्त्ताकलितद्वितीय
दंतप्ररोहः मुहूर्त्तंक्षणमात्रंआकलितोनिःसृतोद्वितीयदंतप्ररोहोद्वितीयदंतोद्गमोयेनसः अनेनकेतकपत्रस्यमुखस्थापनसमयेयावन्निगरणंनकरोतितावद्गणे
शोद्विदंतएवालोकिकैरित्यभूतोपमेयं १ अथज्योतिषग्रंथमारभमाणोविषयप्रयोजनसंबंधाधिकारिणःसूचयन् कर्त्तव्यंउपजातिकयाप्रतिजानीते क्रियाकला
पेति अनंताख्यज्योतिर्वित्पुत्रःसःप्रसिद्धःरामोमुहूर्त्तचिंतामणिंमुहूर्त्तानांदिनशुद्धिविशेषणोलक्षणायातदुपलक्षितःकालोमुहूर्त्तशब्देनोच्यते तस्यचिंताशुद्धा रामः
शुद्धिःसैवमणिरिवमुहूर्त्तचिंतामणिंज्योतिषग्रंथमातनोति विशेषतोनानाधारस्थापमपियंथोनिखिलमुहूर्त्तानामाधारइत्यन्वर्थनामानंमुहूर्त्तचिंतामणिं १

2

मु॰टी॰
मु॰पृ॰
२

तस्मादिदं कालविधानशास्त्रं यो ज्योतिषं वेद स वेद यज्ञान्। यथा शिखा मयूराणां नागानां मणयो यथा तद्वद्वेदांगशास्त्राणां गणितं मूर्धनि स्थितं तस्मा
त्सर्वोपयोगिकतयाऽवश्यमध्येतव्यं ज्योतिःशास्त्रं तच्च सुपरीक्षितशिष्याय देयं नेदं नास्तिकाय विद्या ह वै ब्राह्मणमाजगाम गोपाय मा शेवधिष्टेऽहमस्मि असू
यकायानृजवेऽहिताय न मां ब्रूया वीर्यवती यथा स्याम् अन्यच्च नेनेदं दुर्विनीताय जातु ज्ञानं गुणं तद्धि सम्यक् फलाय अस्थाने हि स्थाप्यमानैव वाचां देवी को
पान्निर्दहेत्तं विनय विना यावता यदीयमानं भस्म भवेत्कलेन व सत्फलाय उपकृत्य नुचितकानि शास्त्राण्युपकारस्य पदं हि साधु खेति अद्य पादे च महान्दो
षः गर्गः स्नेहाल्लोभाच्च मोहाच्च यो विप्रोऽज्ञानतोऽपि वा शूद्राणामुपदेशं तु दद्यात्स नरकं व्रजेदिति ज्योतिःशास्त्राध्ययने फलमाह मांडव्यः एवं विधस्य तु
तिनेत्र शास्त्रस्य रूपमर्तुः खलु दर्शनं वै निहत्य शोषं कलुषं जनानां ... धर्मसुखास्पदं स्यात् अत्र ज्ञानविशेषेण ज्योतिर्विदः स्वजातास्तस्मञ्जीरो
स्यधापि दश दिनकृतपापं हन्ति सिद्धांतवेत्ता त्रिदिनजनितदोषं तंत्रविशिष्ट एव करणभगणवेत्ता हंत्यहोरात्रदोषं जनयति घनमंहस्तत्र नक्षत्रसूची
नक्षत्रसूचीलक्षणं वराहसंहितायां अविदित्वैव यः शास्त्रं दैवज्ञत्वं प्रपद्यते स पंक्तिदूषकः पापो ज्ञेयो नक्षत्रसूचकः तिथ्युत्पत्तिं न जानंति ग्रहाणां।
नैव साधनं पराशयेन वर्तंते ते वै नक्षत्रसूचकाः नक्षत्रं सूचयतीति नक्षत्रसूची नक्षत्रसूचको हि समुपवासं करोति यः स व्रजत्यंधतामिस्रं सार्धं नक्ष
त्रविदं विना नक्षत्रजीविनं पापं मिषजं शुल्कजीविनं नाहूय पौरणिकादींश्च वाग्मात्रेणापि नार्चयेत् नक्षत्रविदं विना नक्षत्रसूचकेन सहांधतामिस्रं
नरकं व्रजति अतश्चापयथाशास्त्रमादेशका एव नक्षत्रसूचकाः ननु संपूर्णशास्त्रपरिज्ञानाद्दैवज्ञत्वं प्रपद्यत इत्युक्तत्वात् एवं कर्मार्जितसदसत्कर्मवि
पाको दैवं न ज्ञानातीति दैवज्ञः तत्प्रभावो दैवज्ञत्वं गुरुः दैवज्ञैः शास्त्रतत्त्वज्ञैर्मुहूर्तो न्विष्यते यदि सन्मुहूर्तः समन्वेष्यो नान्येन नक्षत्रसूचकैरिति अत
एव कश्यपो वेदपारगसाहित्येनैव नक्षत्रसूचकस्य श्राद्धभोजनमाह अरिविघ्नं भहंता च व्यंगो नक्षत्रसूचकः काणः कुंठश्च मंदश्च श्वित्री सूचकः कुनखवा
न् सर्वे श्राद्धे नियोक्तव्या मिश्रिता वेदपारगैरिति वशिष्ठः त्रिसंधपारगमेव पूज्यः श्राद्धे सदा सत्सु रवंदमध्ये नक्षत्रसूची खलु पापरूपो हेयः सदास राम:
वे सुधर्मकृत्ये वा राहोपि सांवत्सरिके देशे वसन् वंभूतिमिच्छन् वत्सुर्यो हि पत्रेषुः पापं तत्तन्न विघ्नते मुहूर्तो निषि नक्षत्रपतवश्वापनानि च। सर्वाण्ये २

2

ज्योतिषग्रंथमातनोति निषेधविध्यादिसंनिवेशविशेषेण निरूपयतीत्यर्थः ननु जीर्णग्रंथैरेव मुहूर्तविचारे सिद्धे किमनेनेत्यत आह कीदृशं मुहूर्तचिंतामणिं क्रियाक
लापप्रतिपत्तिहेतुं क्रिया जातकर्मादिका तासां कलापः समूहः तस्य अमुकस्मिन् शुभदिने कार्यमेतदस्मिन्नशुभदिने कार्यमित्येवंरूपा हृत्ततरप्रतिपत्तिः सम्यक्ज्ञा
नं तस्य हेतुं कारणं अयमर्थः अन्यग्रंथेषु तिथ्यादिशुद्धिरुक्ता ततस्तानं तत्तत्प्रकरणानां पुनः पुनरालोडनेन सिध्येदिति गौरवं अत्र त्वेकस्मिन्नेव पद्ये यो मुहूर्तो वि
धार्यते तस्य तत्रैव निर्वाह इति लाघवं नन्वन्येष्वपि ग्रंथेष्वेवं विधमुहूर्तनिरूपणान्व्यर्थोयं श्रम इत्यत आह पुनः कीदृशं मुहूर्तचिंतामणिं संक्षिप्तसारार्थविलासग
र्भं संक्षिप्तश्चासौ सारार्थविलासगर्भं विक्लिष्टार्थस्तस्य विलासः प्रकाशः सगर्भे यस्यासौ अत्र शब्दलाघवे विक्लिष्टार्थस्य निरूपणाद्यथा गुरुमुखं विनैवार्थज्ञानं
सद्यो मनसि जागर्ति तथा नान्यग्रंथेषु तत्र शब्दकाठिन्याद्गुरुमुखादपि झटित्यर्थज्ञानं न भवतीत्येतदर्थमस्यारंभ इति ननु संबंधादिचतुष्टयकथनं विना कथं श्रोतृप्रवृ
त्तिः उक्तं च सिद्धिः श्रोतृप्रवृत्तीनां संबंधकथनाद्यतः। तस्मात्सर्वेषु शास्त्रेषु संबंधः पूर्वमुच्यते किमेवान्नाभिधेयं स्यादिति पृच्छत्सु केनचित् यावत्प्रयोजनं नोक्तं ता
वत्तत्केन गृह्यते इति उच्यते मुहूर्तचिंतामणिमित्यनेनैव पदेनैव सर्वं सूचितं तथा च नारदः अस्य शास्त्रस्य संबंधो वेदांगमिति धातृजः इति यद्वान्नाभिधेयपदार्था
नां मुहूर्तानां ग्रंथस्य च प्रतिपाद्यप्रतिपादकभावः संबंधः प्रयोजनं तु शुभाशुभनिरूपणं विवाहादिकालनिर्णयश्च यदाह नारदः प्रयोजनं च जगतः शुभाशुभ
निरूपणमिति कश्यपोपि ग्रहणग्रहसंक्रांतियज्ञाध्ययनकर्मणां प्रयोजनं व्रतोद्वाहक्रियाणां कालनिर्णय इति तज्जिज्ञासुरधिकारी स च द्विज एव नान्यः उ
क्तं च नारदेन सिद्धांतसंहिताहोरारूपस्कंधत्रयात्मकं वेदस्य निर्मलं चक्षुः ज्योतिःशास्त्रमकल्मषं विनैतदखिलं श्रौतस्मार्तं कर्म न सिध्यति तस्माज्जगद्धि
तायेदं ब्रह्मणा निर्मितं पुरा अत एव द्विजैरेतदध्येतव्यं प्रयत्नतः अत्रैवकारस्य पाठक्रमेणायोजने प्रयोजनं विनैव ज्योतिःशास्त्राध्ययनस्यावश्यकत्वं प्रतीय
ते द्विजैरेवेति व्याख्याने द्विजव्यतिरिक्तैः शूद्रैर्नाध्येयमिति च प्रतीयते व्याख्यानद्वयमपि युक्तमेव ननु कथं श्रौतस्मार्तकर्मोपयोगि ज्योतिषमिति चेत् उ
च्यते अष्टवर्षं ब्राह्मणमुपनयीत वसंते ब्राह्मणोग्नीनादधीत दर्शपौर्णमासाभ्यां यजेतेत्यादिश्रुतयः संति तत्र वर्षादिज्ञानं वसंतादिज्ञानं दर्शपूर्णमासयो
र्ज्ञानं च ज्योतिषं विना सर्वथा न निर्वहतीत्यवश्यमध्येतव्यं ज्योतिःशास्त्रं उक्तं च वेदांगज्योतिषे वेदा हि यज्ञार्थमभिप्रवृत्ताः कालानुपूर्व्या विहिताश्च यज्ञाः

मु०टी० यस्मात्कर्म जन्मांतरोपार्जितं कर्मैव दैवरूपं तस्य विधीयमानं अधुना क्रियमाणं कर्म शोषाय च भवति किंवद्वीजं सलिलानिलोर्वीसंस्कारवत्। यथा स
पृ०अ० द्बीजं शुभे सलिलादिसंस्कारैः संस्कृतं सदुदेति वर्धते च तद्वत्स्मात्कर्मापि पुरुषेहि केन सत्प्रयत्नेन वर्धते अन्यथा क्षीयत इत्यर्थः तस्मात्ज्योतिःशास्त्रवि
३ हितकाले विवाहादिकु वेता शांतिचिकित्सादिसदाचारवतां पुरुषाणां सदा न हानिः स्यात् अन्यच्च दैवं हि पुरुषनिघ्नं तद्देशकालवशत एव विपच्य
ते उत्तमपि दुष्टांतरसाहित्येनैनद्दुष्टकारि भवति यथा दुर्जनो रोधान्वेषणेन अत एव वसंतराजः सर्पवह्निविषकंटकादिकं येन दैवशरणोऽपि मा
नवः दूरतस्त्यजयति पौरुषं तदानेन न स्फुरति दैवतोऽधिकं पौरुषेण हृदये क्षितां गतिं प्राप्नुवंति पुरुषाः सुमेधसः यांति दैवशरणालयं यथा पादपा
ज्वलति दावपावकेरिति। अतः शाकुनलिमित्तादिभिः सूचितमशुभे दैवफलं शुभेन प्रयत्नेन वंश्यत एव तथा च वसंतराजः तन्निरूप्य शकुनेन दुः
3 खदं वंचयंति नियतं समुद्यतं पौरुषेण पुरुषाः सुमेधसः संश्रयं निपुणमात्मनो हितमिति तद्दैवफलं दुःखं समुद्यतं शकुनेन निरूप्य शाता पुरुषाः
पौरुषेणावंचयंतीत्यर्थः यथा येन ग्रहेण यावती दशांतर्दशा वा दत्ता तस्याः फलपरिपाकः तावंतं कालमभिव्याप्य भवेदेवेति स्थिते दशाप्रवेशकाली
न चंद्राद्युक्तशुभाशुभफलनिरूपणं यथा तस्य दशाफलस्यान्यथात्वमल्पत्वमाधिक्यं वा बोधयति तद्वदेतदपि बोद्धव्यं नन्वनंतरोक्तसर्पविषवधा
दिदृष्टांतेन पौरुषमेव फलसाधनं कथं न स्यात् तथा च बृहद्यात्रायां वराहः तथापरे तपेस्यैव दैवं धैर्योविलंबिनः प्रत्यक्षतः क्रियासिद्धौ केवलं प्रपु
रुषमं उत्थानहीनो राजा हि बुद्धिमानपि सर्वदा प्रधर्षणीयः शत्रूणां भुजंग इव निर्विषः विषाणगणनाज्जडः पुरुषकारमुक्तादरोमनोरथपरि
श्रमैनं परितुष्टं निश्रीसुखपराक्रमविनिश्चितैकसुनयो हि यत्नः कृतं हरिर्मदसुवासितं पिबति कुंजरासृक्क्रमं इत्यादि उच्यते समानभूमिषुस
मानसलिलादिप्रयत्नेपि फलवैचित्र्यदर्शनात् कारणांतरं कल्प्यते तद्दैवदैवमिति अत उभयोर्योगे सत्येव फलसिद्धिरिति एतदपि तत्रैव कृषिदृष्टि
समायोगादृश्यंते फलसिद्धयः अस्मिन्नर्थे शृणु श्लोकान्द्वैपायनमुखोद्गतान् कृषिः पौरुषं वर्षं दैवं कर्षकः पौरुषेण कृषिं करोति तां दैवं वर्षयित्वा सा
धयति अथ कृषिं करोति वेन दारुष्या विना न किंचित्फलमाप्नोति यदि पुनः कर्षको बीजं वपति दैवं च वर्षति तदा फलमधिकमुत्पद्यते एवं दैव राम: ३

वाकुलानि स्युर्नेस्यात्सांवत्सरोपदि। अतो गणकानां यदपांक्तेयत्वमभ्यधायि धर्मशास्त्रेण तत्सूचकाभिप्रायेण ज्ञेयं महाप्रयोजनं तु एतच्छास्त्रस्य सम्यक्ज्ञा
नाद्ब्रह्मसायुज्यमिति तथा च गर्गः ज्योतिश्चक्रे तु लोकस्य सर्वस्योक्तं शुभाशुभं ज्योतिर्ज्ञानं तु यो वेद स याति परमां गतिं सूर्यसिद्धान्ते दिव्यं चक्षुर्ग्रहाणां तु
दर्शितं ज्ञानमुत्तमं विज्ञायार्कादिलोकेषु स्थानं प्राप्नोति शाश्वतं वराहः नसांवत्सरपाठी च नरके परिपच्यते ब्रह्मलोकप्रतिष्ठां च लभते दैवचिंतक इति
तस्माज्ज्योतिःशास्त्रमवश्यमध्येतव्यमिति स्थितं तत्राप्यार्षवाक्यतां पाठमात्रेणापि फलमस्ति स्मृत्यादिपठनवदिति अथ मुहूर्तप्रयोजनमाह सत्याचा
र्यः शुभक्षणक्रियारंभजनितापूर्वसंभवाः संपदः सर्वलोकानां ज्योतिस्तत्त्वप्रयोजनमिति तेन शुभमुहूर्तारब्धं कार्यं सिध्येदशुभमुहूर्तारब्धं तु न सि
ध्येदिति तन्नयुज्यते येन तु यत्प्राप्तव्यं तस्य विपाके तु सोमरचितोपि यः साक्षात्त्रिपतिज्ञः सोपि न शक्तोन्यथाकर्तुमिति शौनकोक्तेः प्राचीनसदसत्कर्मरूपदैव
स्यावश्यंभावित्वादिति चेत् न विवाहादिविवाहादिषु विहितकालस्य पुरुषप्रयत्नसाध्यत्वादुभययोगे सत्येव कार्यसिद्धिर्न केवलं दैवेनेति तदुक्तं केशवार्के
ण फलेद्यदि शास्त्रजन्मेव तन्किं कृष्याद्युपायेषु परः प्रयत्नः श्रुतिः स्मृतिश्चापि नृणां निषेधविध्यात्मके कर्मणि किं निषण्णेति यदि तु दैवमेव फलेत्तदा सर्वो
जनः कृष्याद्युपायेषु कथं प्रवर्ततेति किंच श्रुतिस्मृत्यादयोपि निषेधविध्यात्मकानि रथ्यकाः स्युः न च स्वमारोहेन्न बाहुभ्यां नदीं तरेन्न संशयमापद्यते
त्यादीनां आश्वलायनादिवचनानां चिकित्साशास्त्रस्य च वैयर्थ्यप्रसंगः स्यादित्यर्थः याज्ञवल्क्योपि दैवे पुरुषकारे च कर्मसिद्धिर्व्यवस्थिता तत्र दै
वमभिव्यक्तं पौरुषं पौर्वदेहिकमिति कर्मसिद्धिः फलावाप्तिरिष्टानिष्टाचलक्षणा सा च केवलदैवेन व्यवस्थिता अपि तु पुरुषकारेपि पुरुषकारः
प्रयत्नः पुरुषकाराभावे दैवमेव नास्तीत्याह तत्र दैवमिति पूर्वदेहार्जितं पौरुषमेव दैवमित्युच्यते तच्चाल्पपुरुषप्रयत्नानंतरं महाफलोदयेन अ
भिव्यक्तं भवति अतएव वसंतराजः पूर्वजन्मजनितं पुराविदः कर्म दैवमिति संप्रचक्षते उद्यमेन समुपार्जितं तदा वांछितं फलति नैव केवलमिति
दैवप्रयत्नयोरन्यतरेण सिद्धिर्न भवतीत्यत्र दृष्टांतमाह याज्ञवल्क्यः यथा ह्येकेन चक्रेण रथस्य न गतिर्भवेत् तद्वत्पुरुषकारेण विना दैवं न सिध्य
ति केशवार्कोपि प्राक्कर्मबीजं सलिलान्नलोभीसं [illegible] नस्यात्सदा चारवतां न हानिरिति

मु०टी० नहिदेयंपंडितेनदैवविदा अथयोंबुनिधौमज्जतिशास्त्रमविज्ञायययोद्याद्रिति बृहस्पतिरपीदंप्रत्याहस्वभावाद्देवकालोयंशुभाशुभसमन्वितः अना
मु०प्र० द्यनिधनःसर्वोननिर्दोषोननिर्गुणः तस्मान्निर्दोषकालार्थंमुहूर्तमधिगच्छतां कालःशुभोगुणैर्युक्तोबलवद्भिःशुभप्रदः दोषैर्युक्तोपिचाप्राणैर्ब
४ हुभिर्वर्ज्यत्ययंह्यशुभोरिति अतःशुभमुहूर्तबलेनपूर्वकर्मार्जितमशुभमपिदैवफलंनिवार्यते इत्यर्थः २ अथतिथीशाननुष्टुभाह तिथीशाइति एते
तिथीशाः तिथीनांस्वामिनः वह्निश्चकश्चकोब्रह्मा शेषंस्पष्टं प्रयोजनंतुतत्तद्दैवतापूजाप्रतिष्ठादि अथमुहूर्तविचारस्यप्रतिज्ञातत्वात्तत्तत्स्वरूपादि
कथनंनोक्तंततएवावधार्यं ३ अथतिथीनांसंज्ञासफलाह नंदेति नंदेतिप्रतिपदादियंचतिथयोनंदाभद्राजयारिक्तापूर्णासंज्ञाः स्वस्वनाम

4

तिथीशावह्निकौगौरीगणेशोऽहिर्गुहोरविः शिवोदुर्गांतकोविश्वेहरिःकामःशिवःशशी ३ नंदाचभद्राचजयाच
रिक्तापूर्णेतितिथ्योऽशुभमध्यशस्ताः सितेऽसितेशस्तसमाधमाःस्युःसितज्ञभौमार्किगुरौचसिद्धाः ४ नंदा
भद्रानंदिकाख्याजयाचरिक्ताभद्रापूर्णासंज्ञाऽधमार्कात् ॥

सदृशफलदाःस्युः इति एवंप्रकारेणसर्वाःषष्ठ्यादयोज्ञेयाः ताःशुक्लपक्षेऽशुभमध्यमशुभफलदाःस्युः असितेकृष्णपक्षेशुभमध्यमाधमाफलदाः
स्युः ताएवनंदादितिथयः शुक्रबुधमंगलशनिगुरुवारेषुसिद्धिकराःस्युः यथानंदाशुक्रवारे एवंभद्राबुधवारे जयाभौमे रिक्ताशनौ पूर्णागुरौइ
ति ४ अथसूर्यादिवारेषुयथासंख्यंनिषिद्धतिथीश्चनक्षत्राणिचशालिन्याहनंदेति अर्कादितिल्यप्लोपेपंचमी अर्कमारभ्यनंदादिकातिथि
रधमास्यात् यथासूर्यवारेनंदाधमा एवंसोमेभद्रा भौमेनंदा बुधेजया गुरौरिक्ता शुक्रेभद्रा शनौपूर्णेति इदमाधुनिकानां प्राच्यानांमतंवस्तु राम:
४

पुरुषकारयोः समयोर्यत्फलसिद्ध्योर्दृश्यते अत्रार्थे श्रीव्याससुखोद्गताऽमे श्लोकाः नविनामानुषं दैवाद्दैवं वा मानुषाद्विना नैको निवर्तयत्यर्थमेको
रणिद्विनानलमिति केचिद्बुद्धिः कर्मानुसारिणीतिमन्यमानाः प्रयत्नोपि दैवरूपऽनिकृत्वाद्दैवमेवफलसिद्धेः कारणमिति वदंति तन्न। अनवस्था
दोषप्रसंगात् तथाहि प्राक्कर्मार्जितं पौरुषमेव किल दैवशब्देनोच्यते। अत्र तत् प्रयत्नः प्राचीनपौरुष लक्षणेन दैवेन जन्यते तदपि तत्प्राचीन
पौरुषजन्यमित्यनवस्थाऽतः प्रयत्नोपि दैवप्रेरितइत्यनुपपन्नं नेतु बीजांकुरन्यायेनानवस्थादोषो न भविष्यतीति चेत्तन्न हि बीजांकुरन्यायेन दैवमे
वफलमिति निश्चीयते नापि प्रयत्नः अतः सत्युभययोगे फलसिद्धिरिति तत्त्वं एवं चेत्तर्हि पूर्वोक्तानां शौनकादिवाक्यानां येन तु यन्माप्तव्यं तस्य।
विपाके सुरेशसचिवोपि यः साक्षात्त्रियतिजः सोपि न शक्तोऽन्यथा कर्तुमित्यादिकानां का गतिः उच्यते दैवं तु दृढकर्मजं चेति द्विविधं तत्र दृढकर्म
जस्यावश्यंभावित्वाद्बृहस्पत्यादिरूपेण पूर्वेण प्रयत्नादपि तन्निवारयितुं न शक्यते दृढमूलत्वात्। प्रबलवाताघातेपि दृढमूलपादपवत् अदृढक
र्मजं तु दैवं प्रयत्नेन निवर्त्यं प्रतिशिथिलमूलपादपवत् तथा च जातके ये धर्मकर्मनिरता विजितेन्द्रिया ये पथ्यभोजनजुषो द्विजदेवभक्ताः। लोके
न एव ये कुलशीललीलां तेषां मिदं कथितमायुरुदारधीभिरिति। प्रयत्नाभावे तु विपद्यते तथा च तत्रैव पापिष्ठा ये दुराचारा देवब्राह्मणनिंद
काः अपथ्यभोजिनस्तेषामकालमरणं ध्रुवमिति वैद्यकेपि पूर्वजन्मकृतं पापं व्याधिरूपेण बाधते इति सर्वव्याधीनां साधारण्येन कर्मजत्वेपि साध्या
साध्यत्वेन द्वैविध्यं तत्रापि कृच्छ्रोपायः सुखोपायो द्विविधः साध्य उच्यते असाध्यो द्विविधो ज्ञेयो साध्यो यश्चाप्रतिक्रियः साध्या याप्यत्वमायांति
याप्याश्चासाध्यतां तथा घ्नंति प्राणान्न साध्यास्तु नराणामक्रियावतामित्यादिना चिकित्स्यव्याधेरदृढमूलत्वमन्येषामदृढकर्ममूलत्वं निश्चीयते
अतो दैवस्येदृशं द्वैविध्यमस्ति अतः शौनकवाक्यानामयमर्थः येन त्विति येन पुरुषेण यत्प्राप्तव्यं अवश्यंभोक्तव्यं दृढकर्मोपार्जितमिति यावत् तदन्य
थाकर्तुं बृहस्पतिरपि न शक्तः अर्थादन्यददृढकर्मोपार्जितमन्यथाकर्तुं शक्त इत्यर्थः अतो निमित्तशकुनादिभिर्दुष्टफले ज्ञाते बौधायनादिविहिते
न तत्कांतिदानादिरूपधर्मेण प्रयत्नेन तन्निवर्त्यते प्रथमं वर्ण्यते अत एवात्रैवोक्तं सुपरीक्षितं विलग्नं धर्मार्थसुखाय दंपत्योः अपरीक्षितं विलग्नं

मु० टी०
शु० प्र०
५

स्त्रोरपि निषेधः काशीखंडे प्रतिपद्दशमीषष्ठीनवम्यां रविवासरे दंतानां काष्ठसंयोगो दहेदासप्तमं कुलमिति ६ अथ कृत्यविशेषेषु निषिद्धतिथिरिंद्र
वेदाभ्यां ह्रस्वाह षष्ठ्यष्टमीति षष्ठ्यष्टम्यौ प्रसिद्धे भूतश्चतुर्दशी विधुक्षयो मावास्या एतासु तिथिषु नापुरुषः तैलं पलं मांसं क्षुरं क्षौरं रतं मैथुनं नो से
वेत यथा षष्ठ्यां तैलं अष्टम्यां मांसं चतुर्दश्यां क्षौरं अमावस्यायां मैथुनं न सेवेतेत्यर्थः विधुक्षयः सर्वोपलक्षकः वसिष्ठः स्त्रीसेवनं पर्वसु पक्षम
ध्ये पलं च षष्ठीषु च सर्वे तैलं नृणां विनाशाय चतुर्दशीषु क्षुरक्रिया स्यात्सकृज्जदास्तु नारदः व्यतीपाते च संक्रांतावेकादश्यां च पर्वसु अर्कभौमदि
ने विष्ण्यां नाभ्यंगं न च वैधृताविति पर्वाणि वसिष्ठ आह चतुर्दश्यष्टमी कृष्णा अमावास्या च पूर्णिमा पुण्यानि पंच पर्वाणि संक्रांतिर्दिनयस्य चेति।
अत्र तिथिस्तात्कालिकी ग्राह्या उक्तं च स्नाने वाभ्यंजने चैव दंतधावनमैथुने तिथिस्तात्कालिकी ग्राह्या न तथा मरणजन्मनोरिति अथ विश्वेत्रयोद
षष्ठ्यष्टमीभूतविधुक्षयेषु नो सेवेत ना तैलपलक्षुरं रतं नाभ्यंजनं विश्वदशाद्विके तिथौ धात्रीफलैः स्ना
नममाद्रिगोष्ठसत् ७ सूर्येशपंचाग्निरसाष्टनंदा वेदांगसप्ताश्विगजांकशैलाः ॥
शादशमी द्विके द्वितीया एतासु तिथिषु अभ्यंजनं अभ्यंगं मलापहारं च न सेवेत अयं निषेधो ब्राह्मणव्यतिरिक्तस्तथा च भट्टभास्करो निर्णयामृते त्रयो
दश्यां द्वितीयायां सप्तम्यां च विशेषतः शूद्रविट्क्षत्रियाः स्नानं नाचरेयुः कदाचनेति अथ धात्रीफलैरामलकैः स्नानममाद्रिगोषु अमावस्यासप्तमी
नवमीषु असत् निषिद्धमित्यर्थः अत्र वसिष्ठादिमते त्रयोदश्या द्वितिथिषु आमलकस्नानस्यैव निषिद्धो नाभ्यंगस्य वसिष्ठः कामदुर्गांतकरं विनयं
दर्कदिनेषु च सकृदामलकस्नानं संपत्पुत्रविनाशनं भट्टभास्करस्तु नवम्यादिष्वेवामलकस्नानं निषेधति सप्तम्यं चंद्रानवमीषु देहश्री संततीरम
लकैर्न रस्य स्नानं निहन्त्यन्यदिने तु धत्ते तिलैः श्रियं पुण्यकरं स दैवेति ७ अथ सूर्यादिवारेषु दग्धादियोगचतुष्टयमिंद्रवज्रोपजातिकाभ्यामाह
सूर्येति सूर्यादीनि सूर्येशपंचाग्निरसाष्टनंदाः तिथयः सूर्यादिवारे दग्धसंज्ञा भवंति यथा द्वादशी रविवारे दग्धा सोमे एकादशी भौमे पंचमी बुधे
रामः
५

तत्सुते शुभाः अमृतयोगाः तथा च वसिष्ठः नंदा भौमार्कयोर्भद्रा शुक्रेन्द्वोरथ जया बुधे शुभयोगा गुरौ रिक्ता पूर्णा मंदेऽमृताह्वया गुरुरपि आदित्यभौमयो र्नंदा भद्रा शुक्रशशांकयोः जया त्वस्य गुरौ रिक्ता पूर्णा कीर्त्याऽमृता शुभा इति नारदवाक्ये शनौ पूर्णा च मृत्युदेतिकल्पितपाठः वसिष्ठादिवचनविसंवा दात् बहुपुस्तकेषु शनौ पूर्णाऽमृता शुभे निपाठात्पूर्णसंज्ञाऽमृताकादितिपाठः साधुः तथा रविवारादिषु याम्यं भरणी तदादीनि नक्षत्राणि यथाक्र मेण दग्धनक्षत्राणि स्युः यथा रविवारे भरणी दग्धा सोमे चित्रा। भौमे उत्तराषाढा बुधे धनिष्ठा गुरावुत्तराफाल्गुनी शुक्रे ज्येष्ठा शनौ रेवती नारदः आ दित्यभौमयोर्नंदा भद्रा शुक्रशशांकयोः जया सौम्ये गुरौ रिक्ता शनौ पूर्णाऽमृता शुभाऽइति नारदः यमर्क्षमर्कवारे जे चित्रा भौमे तु विश्वभं बुधे श्रवि ष्ठार्यमर्क्षं गुरौ ज्येष्ठाऽऽगोर्दिने रेवती शनिवारे तु दग्धयोगा भवंत्यमी एतान्येव नक्षत्राणि रव्यादीनां जन्मभानीत्युक्तानि तान्यपि निषिद्धान्येः

याम्यं त्वाष्ट्रं वैश्वदेवं धनिष्ठार्यमणं ज्येष्ठांत्यं रवेर्दग्धभं स्यात् ५ षष्ठ्यादितिथयो मंदाद्विलोमं प्रतिपद्
बुधे सप्तम्यर्केऽधमाः षष्ठ्याद्या माश्वरद्क्षावने ६ ॥ ॥ ॥

वल्लभः याम्यं त्वाष्ट्रोत्तराषाढे धनिष्ठोत्तरफाल्गुनी ज्येष्ठा च रेवती चैव जन्मर्क्षी भानुतः क्रमात् क्रमात्सप्तेंद्रदशसूर्येन वाष्टौ पौर्णिमास्यमा ७।१०।१२।६।८ १५ ३० सूर्यादिजन्मतिथयः संत्याज्याः शुभकर्मणि जन्मर्क्षे जन्मतिथिषु शुभकर्म विवर्जयेत् बलाच्चेत्कुरुते कर्म न तत्फलमवाप्नुयादिति ५ अथ क्र कचादिनिंद्ययोगानुष्टुभाह षष्ठ्यादीनि क्रमेण षष्ठ्यादितिथयः मंदाच्छनैश्चराद्विलोमं विपरीतगणनयाऽधमाः स्युः। यथा शनौ षष्ठी अधमा शुक्रे स प्तमी गुरावष्टमी बुधे नवमी भौमे दशमी सोमे एकादशी रवौ द्वादशी एते योगाः क्रकचाख्या ज्ञेयाः तथा प्रतिपत् बुधवासरे सप्तमी रविवारे संवर्तयो गाऽधमाः स्यात् अथ षष्ठी आद्या प्रतिपत् आमा अमावास्या [illegible] अधमाः निषिद्धाः स्युः कश्चिन्नवमी रविवा

मु॰टी॰ सरांगांब्धयः शराः पंचरुद्रा स्तिथयः शून्या यथा कार्तिककृष्णे पंचमी शून्या एवमाषाढकृष्णे षष्ठी फाल्गुनकृष्णे चतुर्थी ज्येष्ठकृष्णे चतुर्दशी माघकृष्णे पंच
शु॰प्र॰ मी अथैषामेव कार्तिकादिमासानां शुक्लपक्षे शकाग्निविश्वरसाः क्रमाच्छून्याः यथा कार्तिकशुक्ले चतुर्दशी शून्या आषाढशुक्ले सप्तमी फाल्गुन
६ शुक्ले तृतीया ज्येष्ठशुक्ले त्रयोदशी माघशुक्ले षष्ठी चेति वसिष्ठः अष्टमी नवमी चैत्रे पक्षयोरुभयोरपि माधवे द्वादशी त्याज्या पक्षयोरुभयोरपि ज्ये
6 ष्ठे त्रयोदशी निंद्या सिते कृष्णे चतुर्दशी आषाढे कृष्णपक्षस्य षष्ठी शुक्ले तु सप्तमी द्वितीया च तृतीया च श्रावणे सितकृष्णयोः प्रथमा च द्वितीया तु नभ
स्ये मासि निंदिते दशम्येकादशी निंद्या मासीषे शुक्लकृष्णयोः ऊर्जे चतुर्दशी शुक्ला कृष्णपक्षे तु पंचमी सप्तमी चाष्टमी सौम्ये पक्षयोरुभयोरपि पौषे प

गोष्ठे चोभयपक्षगाश्च तिथयः शून्या बुधैः कीर्तिता ऊर्जाषाढतपस्यशुक्रतपसां कृष्णे शरांगाब्धयः १० शक्राः पंच सिते शकाग्नि
विश्वरसाः क्रमात् तथा निंद्यं शुभे सार्पं द्वादश्यां वैश्वमादिमे ११ अनुराधा द्वितीयायां पंचम्यां पित्र्यभं तथा उत्तराषाढ
तृतीयायामेकादश्यां च रोहिणी १२ स्वाती चित्रे त्रयोदश्यां सप्तम्यां हस्तराक्षसे नवम्यां कृत्तिकाष्टम्यां पूभा षष्ठ्यां च रोहिणी

स्ताद्वये चैत्रे चतुर्थी पंचमी तथा माघे तु पंचमी षष्ठी शुक्ले कृष्णे यथाक्रमं तृतीया च चतुर्थी च फाल्गुने सितकृष्णयोः तिथयो मासशून्याख्या वंशवित्तविनाशनाः
आसु श्राद्धं प्रकुर्वीत नैव मंगलमाचरेदिति १० अथ नक्षत्रसंबंधिदोषान्सार्धानुष्टुपद्वयेनाह तथेति अनुराधेति स्वातीति च शुभे कृत्ये द्वादश्यां सार्पं मा।
श्लेषा निंद्या आदिमे प्रतिपदि वैश्वमुत्तराषाढा राक्षसं मूलं लग्नः द्वितीयया चानुराधा उत्तराषाढतृतीयया पंचम्यां च मघायुक्ता चित्रा स्वात्यौ त्रयोदशी प्रति
पद्युत्तराषाढा नवम्यां कृत्तिका यदि सप्तम्यां हस्तामूले च षष्ठ्यां प्रहस्यं भवेद्यदि पूर्वभाद्रपदाष्टम्यामेकादश्यां च रोहिणी द्वादश्यां च यदा श्लेषा त्रयोदश्यां रामः
मघा यदि इत्यादिषु कार्येषु तेषु चेत्या सर्वमासानामगां भुवमिति ११ १२ १३ ६

तृतीया गुरौ षष्ठी शुक्रेऽष्टमी शनौ नवमी उक्तं च नारदेन एकादशी चंद्रवारे द्वादशी चार्कवासरे षष्ठी बृहस्पतिर्वारे तृतीया बुधवासरे अष्टमी शुक्रवारे च नवमी शनिवासरे पंचमी भौमवारे च दग्धयोगाः प्रकीर्तिताः अथ विषयोगाः वेदेति चतुर्थ्यादितिथयः अर्कादिवारेषु विषाख्या भवंति यथा रवौ चतुर्थी विषाख्या चंद्रे षष्ठी भौमे सप्तमी बुधे द्वितीया बुधे भद्रारूपः सिद्धियोगस्तु सप्तमीद्वादश्योः स्मृतितार्थः एवं नवमी शन्यादावपि गुरावष्टमी शुक्रे नवमी शनौ सप्तमी तथा च गुरुः षष्ठी शशांके नवमी च शुक्रे बुधे द्वितीया तपने चतुर्थी जीवेऽष्टमी सौरिकुजे हि सप्तमी योगा विषाख्याः कुलनाशनाः स्युः अथ हुताशनाख्याः सूर्यांगेति द्वादश्यादितिथयः सूर्यादिवारेषु हुताशनाख्याः स्युः वसिष्ठः सप्तषष्ठ्यादितिथयः सोमवारादिभिर्युताः अग्निजिह्वाः सप्तयोगा मंगलेषु विगर्हिताः ८ अथ यमघंटाः मघाविशाखादिनक्षत्राणि रविवारादिषु यमघंटसंज्ञानि स्युः यथा अर्कवारे मघा यम

सूर्यांगसप्तोरगगोदिगीशा दश्यादिविषाख्याश्च हुताशनाश्च ८ सूर्यादिवारे तिथयो भवंति मघाविशाखा शिवमूलवह्निः ब्राह्मं करोऽर्कादियमघंटकाश्च शुभे विवर्ज्या गमने त्ववश्यं ९ भाद्रे चंद्रदृशौ नभस्यनलनेत्रे माधवे द्वादशी पौषे वेदशरा इषे दशशिवा मार्गेऽद्रि

पंटा एवं सोमवारे विशाखादित्यादि गर्गः मघाविशाखान्याद्रीं च मूलमृक्षं च कृत्तिका रोहिणी हस्तमुक्तं कैयमघंटाः क्रमाद्रवेः एते दग्धादियोगाः शुभे विवाहादिकार्ये वर्ज्याः गमने तु यात्रायामवश्यं वर्ज्याः एषामपवादो वसिष्ठेनोक्तः दिवामृत्युप्रदाः पापदोषास्त्वेते न रात्रिषु शुभकार्येषु सतनौ चम वेदापरिवर्जयेदिति आवश्यककृत्यदीपिकायां यमघंटे त्यजेदष्टौ मृत्यौ द्वादशनाडिकाः इति अन्येषां पापयोगानां मध्याह्नात्परतः शुभमिति ९ अथ चैत्रादिमासे शून्यतिथीः शार्दूलविक्रीडितेनाहोनुष्टुभा वाह भाद्रे इति शक्राग्नि च भाद्रपदादिष्वोकोक्तमासेषु चंद्रदृशौ प्रतिपद्द्वितीये इत्यादि क्रमोक्ता तिथयः उभयपक्षगाः शुक्लकृष्णपक्षगताः शून्यसंज्ञकाः बुधैः कीर्तिताः कथिताः यथा भाद्रपदे प्रतिपद्द्वितीये उभयपक्षे शून्ये एवं नभसि श्रावणे उभयपक्षे तृतीया द्वितीये शून्ये इत्यादि [illegible] दनभस्यशुक्लतपसोः कार्तिकाषाढज्येष्ठफाल्गुनमाघानां कृष्णपक्षे क्रमेण

मु॰टी॰ विवाहप्रकरणोक्तस्यांते जगन्मोहने केंद्रेचैवत्रिकोणेचशुभेस्तूपचयेपिवा एकोपिबलवांश्चापिशून्यतिथ्युडुनाशकः इति १८ १९ अथहस्तार्कादिसि
मु॰प्र॰ द्धियोगानांतिथिविशेषेणातिनिंद्यत्वमनुष्टुप्‌द्वयेनाह वर्जयेद्दिति बुधानुराधामितिच श्रीपतिः हस्तेरवौशशधरेचमृगोत्तमांगंभौमेश्विनीबुध
७ दिनेचतथानुराधा पुष्यो गुरौभृगुसुतेपिचरेवतीस्मधिष्ण्यंरोहिण्यथार्कतनयेऽमृतसिद्धियोगाः एतेपंचम्यादितिथिषुचेद्भवेतितदावर्ज्याः यथापंच
म्यांहस्तार्कौवर्ज्यः एवमग्रेपिषष्ठ्यादौ अन्येउक्तंच अर्केहस्तः पंचमीचसोमेषष्ठीचचंद्रभं अश्विनीसप्तमीभौमेबुधेमैत्रंतथाष्टमी गुरौपुष्यंचनवमी

तिथयोमासशून्याश्चशून्यलग्नानियान्यपि मध्यदेशेपिवर्ज्यानिनदूष्याणीतरेषुतु १८ पंगंधकाणलग्नानिमासशून्याश्च
राशयः गौडमालवयोस्त्याज्या अन्यदेशेनगर्हिताः १९ वर्जयेत्सर्वकार्येषुहस्तार्कंपंचमीतिथौ भौमाश्विनींचसप्तम्यांष
ष्ठ्यांचंद्रेंद्रवंतथा २० बुधानुराधमष्टम्यांदशम्यांभृगुरेवतीं नवम्यांगुरुपुष्यंचैकादश्यांशनिरोहिणीं २१ गृहप्रवेशयात्रा
नायांविवाहेचयथाक्रमं भौमेश्विनीशनौब्राह्मंगुरौपुष्यंविवर्जयेत् २२ आनंदारव्यः कालदंडश्चधूम्रोधातासौम्योध्वां
क्षकेतूक्रमेण श्रीवत्साख्योवज्रकंमुद्गरश्चछत्रंमित्रंमानसंपद्मलुंबौ २३ ॥ रामः॥

दशमीरेवतीभृगौ एकादशीशनौब्राह्मंवर्जयेत्सर्वदाबुधैरिति २० २१ अन्यदप्याह गृहप्रवेशइति ननुभौमाश्विन्यादीनांगृहप्रवेशादौस्वतएव
वारनक्षत्रदोषाद्भावेः किमर्थमिदंवचनं उच्यते यदिविष्टिर्व्यतीपातोदिनंवाप्यशुभंभवेत् हन्यतेऽमृतयोगेनभास्करेणतमोयथेतिवचनात् कार्यमा
त्रामाशंसमाने आवश्यकत्वेप्रवेशादिसंभावनास्यात्तदर्थमपवादवचनंयुक्तमेव २२ अथानंदादियोगान्शालिन्युपजातिकाभ्यामाह आनंदइति रामः
७

अथ चैत्रादिमासेषु शून्यनक्षत्राण्यनुष्टुब्द्वयेनाह कदास्रेति कदास्रभे रोहिण्यश्विन्यौ चैत्रे शून्ये नक्षत्रे एषु शुभकार्यं न कार्यं यतो वित्तविनाशदाः धननाशकरा इत्यर्थः एवं वैशाखे त्वाष्ट्रवायू चित्रास्वात्यौ शून्यभे पाशी वरुणस्तद्भं शततारा अजपात्पूर्वाभाद्रपदा वसिष्ठः अश्विनीरोहिणी चैत्रे शून्यभे परिकीर्तिते चित्रास्वाती च वैशाखे ज्येष्ठे विश्वेज्यतारकौ भगवासवमाषाढे श्रावणे हरिविश्वभे नभस्ये वारुणान्त्यर्क्षमजपादश्च यद्यपि कार्तिकेपि त्वग्न्यृक्षे सौम्ये चित्राहिर्दैवते पौषे दस्रकराद्र्द्राः स्युर्माघे मूलं च विष्णुभं तपस्ये शक्रभरणी शून्यभान्याहुरग्रजाः एषु यत्कृतं कर्म धनैः सह विनश्यतीति १४ १५ अथ चैत्रादिमासेषु शून्यराशीननुष्टुभाह घट इति वसिष्ठः घटमत्स्यवृषा युग्ममेषकन्याः सवृश्चिकाः तुलाचापकुलीरास्ते मृगसिंहाश्च राशयः चैत्रादेर्मास

कदास्रभे त्वाष्ट्रवायू विश्वेज्यौ भगवासवौ वैश्वश्रुती याशिपौष्णे अजपादग्निपित्र्यभे १४ चित्राद्वीशौ शिवाश्व्यर्काः श्रुतिमूले यमेन्द्रभे चैत्रादिमासे शून्याख्यास्तारा वित्तविनाशदाः १५ घटो झषो गौर्मिथुनं मेषकन्यालितौलिनः धनुः कर्को मृगः सिंहश्चैत्रादौ शून्यराशयः १६ पक्षादितस्त्वोजतिथौ घटेणौ पंचास्यनक्रौ मिथुनाङ्गने च चापेन्दुभे कर्कहरी हयान्त्यौ गोऽन्त्यौ च नेष्टास्तिथिशून्यलग्ने १७

शून्याख्यास्ते वै वित्तविनाशनाः इति १६ अथ विषमतिथिषु दग्धलग्नानीन्द्रवज्रयाह पक्षादित इति शुक्लपक्षकृष्णपक्षादितः प्रतिपदमारभ्य तः ओजतिथौ विषमतिथौ प्रतिपत्तिथौ घटेणौ तुलामकरौ तृतीयायां मृगेन्द्रनक्रौ सिंहमकरौ पंचम्यां मिथुनकन्ये सप्तम्यां चापेन्दुभे धनुःकर्कौ नवम्यां कर्कहरी कर्कसिंहौ एकादश्यां हयान्त्यौ धनुर्मीनौ त्रयोदश्यां गोऽन्त्यौ वृषमीनौ एते तिथिशून्यलग्ने तस्यां तस्यां तिथौ नष्टे निषिद्धे वसिष्ठः मृगसिंहौ तृतीयायां प्रथमायां तुलामृगौ पंचम्यां वृषराशी द्वौ सप्तम्यां चापकुम्भे नवम्यां सिंहकीटौ एकादश्यां गुरोर्गृहे वृषमीनौ त्रयोदश्यां दग्धसंज्ञास्त्वमी ग्रहाः दग्धसमनिप त्रमसंकृतं सर्वं प्रणश्यति १७ अथैषां [illegible] नित्यारति द्वाभ्यां एवं धकाराल्लग्नानि

श्रीः ९

मु० टी० र्वेराचार्यैः सर्वार्थसिद्ध्यै कथितानि एवं चं दुश्रवणादीनि एते सिद्धियोगाः दस्रादर्कैर्मृगादिंद्वावित्यादिप्रकारेण आनंदादिसमीचीनसद्योगसंबंधिन स्त्रैर्न
मु० प्र० पनिबद्धाः भौमपराक्रमेण कुयोगा अप्युक्ताः ज्येष्ठादन्हि मघा विशाखवसवो मैत्रंयमाख्यं रवौ सोमे शैववि शाखवसुभ्यपवनाश्विनात्वषाढाद्वयं भौमे वि
९ श्वजलेशमित्रवसवः भाग्यादुसार्पो शिवः शूली रेवतीपूर्वयोनिभरणीवह्नश्चि मूलादुधे जीवे मूलमघाद्रियाम्यवरुणाद्रवा शशी रोहिणी शुक्रे स्वा
तिभुजंगदैवतमघावपुष्योत्तराहिणी सौराववर्यमसूल हस्तवरुणाषाढाद्वयं रेवती चित्रा विस्तु मघाश्च सर्वे समये त्याज्या अयोगा बुधैरिति २८ स्वे
अथावश्यकवर्ज्यत्वेन प्राप्त्युपस्थित्यर्थं उत्पातमृत्युकाणसिद्धियोगान् शालिन्याह दीशादिति विशाखादिचतुर्नक्षत्रैः उत्पातमृत्युकाणौ च सिद्धि

भौमेऽश्व्यहिर्बुध्न्यकृशानुसार्पं ज्ञे ब्राह्ममैत्रार्ककृशानुचान्द्रं २८ जीवेऽन्त्यमैत्राश्व्यदितीज्यधिष्ण्यं शुक्रेऽन्त्यमैत्राश्व्यदितिश्रवोभं
शनौ श्रुतिब्राह्मसमीरभानि सर्वार्थसिद्ध्यै कथितानि पूर्वैः २९ दीशातोयाद्वासवात्पौष्णभाच्च ब्राह्मात्पुष्याद्यमर्क्षाच्च
तुर्यैः स्यादुत्पातो मृत्युकाणौ च सिद्धिर्वारेऽर्काद्ये तत्फलं नामतुल्यं ३० कुयोगास्तिथिवारोत्थास्तिथिभोत्था भवारजाः
हूणवंगखशेष्वेव वर्ज्यास्त्रितयजास्तथा ३१ ॥०॥

योगाः रविवारे स्युः यथा रवौ विशाखाद्या उत्पातः अनुराधा मृत्युः ज्येष्ठा काणः मूलं सिद्धिरिति एवं सोमवारादौ पूर्वाषाढादितो ज्ञेयं तत्फलं नामसदृशं उत्पा
तमृत्युकाणानि निषिद्धाः सिद्धिः शुभेत्यर्थः नारदः विशाखादिचतुर्वर्गे भर्के वारादितु क्रमात् उत्पातमृत्युकाणाख्या योगाश्चामृतसंयुताः इति ३० अथ
देशविशेषेण कुयोगानां परिहारमनुष्टुभाह कुयोगा इति तिथिवारोत्थाः कुयोगाः क्रकचादयः तिथिभोत्थाः अनुराधा द्वितीयायामित्यादयः भवा
रजाः याम्यं त्वाष्ट्रं वैश्वदेवमित्यादयः तथा त्रितयजाः तिथिवारनक्षत्रजाः वर्जयेत्सर्वकार्येषु हस्तार्कं पंचमीतिथावित्येवमादयस्ते सर्वे हूणवंगखशदे
शेष्वेव वर्ज्याः अन्यदेशे न निषिद्धा इत्यर्थः नारदः तिथिवारोद्भवा नेष्टा योगा वारर्क्षसंभवाः हूणवंगखशेभ्योऽन्यदेशेष्वेते शुभप्रदा इति ३१ ॥ ॥ ॥ रामः ९

२४ अथैषां गणनोपायमनुष्टुभाह दस्रादिति अत्र नक्षत्राणां साभिजितां गणना कार्या यतोऽष्टाविंशतिर्योगाः यथा केदिने अर्कदिने नक्षत्रं श्रवणस्त दाश्विनीतः साभिजिद्गणनया त्रयोविंशतिसंख्यमस्ति तथा सत्यानंदादियोगेषु त्रयोविंशतिसंख्यो गदयोगो जातः एवमिंदुवारे मृगशीर्षाद्गणनया आनंदादयो ज्ञेयाः २५ अथैतेषु कियतोऽशुभयोगानामवश्यकर्तव्ये परिहारं शालिन्याह ध्वांक्ष इति ध्वांक्षवज्रमुद्गरयोगेषु आद्याः इषुनाड्यः पंचघटिका वर्ज्याः पद्मलुंबयोर्वेदाश्चतस्रः एवं गदेऽश्वाः सप्त धूम्रे भूरेकैव काणे घटिद्वयं मूसले द्वे घटिके राक्षसमृत्यूत्पातकालाः सर्वे षष्टिघटिकात्मका वर्ज्याः कालः कालदंडः अत्रानुक्तेऽपि चरयोगे घटित्रयं वर्ज्यं उक्तं च ज्योतिःसागरे ध्वांक्षेज्ञसुधमुद्गरेषु घटिकास्त्याज्यास्तु पंचादितः पद्मलुंब

उत्पातमृत्यू किल काणसिद्धी शुभोऽमृताख्यो मुसलं गदश्च मातंगरक्षश्चरसुस्थिराख्याः प्रवर्धमानाः फलदाः स्वनाम्ना २४ दास्रा
दर्के मृगादिंदौ सार्पात् भौमे कराद् बुधे मैत्राद्गुरौ भृगौ वैश्वात् गण्या मंदे च वारुणात् २५ ध्वांक्षे वज्रे मुद्गरे चेषुनाड्यो वर्ज्या वेदाः
पद्मलुंबे गदेऽश्वाः धूम्रे काणे मौसले भूर्द्वयं द्वे रक्षोमृत्यूत्पातकालाश्च सर्वे २६ सूर्यभाद्वेदगोतर्कदिग्विश्वनखसंमिते चंद्र
र्क्षे रवियोगाः स्युर्दोषसंघविनाशकाः २७ सूर्येऽर्के मूलोत्तरपुष्यदास्रं चंद्रे श्रुतिब्राह्मशशीज्यमैत्रं ॥

कयोश्चतस्र उद्दिष्टा धूम्रे सद्वैका पुनः द्वे काणे मुसलाह्वयेऽपि च गदे सप्तैव तिस्रश्चरे मृत्यूत्पातकरक्षसां दिनगतास्ताः कालदंडे तथा २८ अथ दोषापवादभूतान् रवियोगाननुष्टुभाह सूर्यभादिति सूर्यो यत्र तन्नक्षत्रमारभ्य चंद्रर्क्षे दिननक्षत्रे चतुर्नवषड्दशत्रयोदशविंशतिसंख्याके सति रवियोगाः स्युः ते च दोषसमूहानां नाशकराः उक्तं च सूर्याच्चतुर्थे दशमे च षष्ठे विश्वर्क्षके विंशतिमे नवर्क्षे भवंति षड्भानुसहस्रयोगाः कुयोगविध्वंसकराः प्रदिष्टाः २७ अथ सूर्यादिवारेषु नक्षत्रविशेषैः सिद्धियोगानिंद्रवज्रोपजातिकाभ्यामाह सूर्य इति जीवंऽतिच रविवारे हस्तमूलत्र्युत्तरपुष्याश्विनीनक्षत्राणि पू

मु०टी० खेटयोर्यत्रवासाविति विवाहवृंदावने नारदः ग्रहणोत्पात भेत्याज्यं मंगलेषु ऋतुत्रयमिति ननु नक्षत्रस्यैव जायमाने ग्रहणे किं नक्षत्रं दूषयेदित्यत्राह शार्ङ्ग-
मु०चि० धरः यस्मिन्विधुं राहुरिनं वाथि ऋक्षे गृह्णाति तत्याज्यमृतुत्रयं स्यात् पाणिग्रहे पुंसवनं विधत्ते द्वयोर्भयोश्चैव हु यमेव जह्यात् अन्यत्सपक्षांतरेण ग्रहणदूषं स्याद्ग्र-
९ दानदानजग्रहणोपगं भं पक्षाद्धि शुद्धं भवति द्वितीयपाणिग्रहे शुध्यति भोगषट्कात् इति ३२ अथ ग्रहणनक्षत्रे ग्रासभेदेन निंद्यान्मासदिवसांश्चैवदन्नाह
नेदमिति ग्रहर्क्षं ग्रहणनक्षत्रं क्रमात् संपूर्णार्धचतुर्थांशः ग्रासे सति षट्त्र्येकमासान्नेष्टं गुरुः सर्वग्रासे तु षण्मासान् त्रीन्मासांस्तु दले ग्रहे आपादग्रहणे चिह्नं
मासमेकं विवर्जयेत् अथ क्रमात् ग्रस्तोऽस्तगे ग्रहणार्धग्रासे उभयोः प्राक्पश्चात्त्रित्रिघस्रान्नेष्टाः तथा अर्धखंडे ग्रस्तास्तग्रस्तोदययोरभावेपि अर्धग्रासे उभ-
योः प्राक्पश्चाच्च त्रित्रिघस्रान्नेष्टाः गुरुः ग्रस्तास्ते त्रिदिनं पूर्वं पश्चाद्ग्रस्तोदये तथा खंडग्रासे त्रित्रिदिनं निःशेषे सप्त सप्त चेति कश्यपः ग्रस्तोदये परो दोषो ग्रस्तास्ते

9

उत्पातग्रहतोऽङ्गमहा शुभदोत्पाते भदुष्टं दिनं षण्मासं ग्रहभिन्नभं त्यज शुभे यद्वोद्धृतोत्पातभं ३२ नेष्टं ग्रहर्क्षं सकलार्धपादग्रासे।
क्रमात्तर्कगुणोडुमासान् पूर्वं परस्ताद्भयोस्त्रिघस्रा ग्रस्तास्तगे वाप्युदिते च खंडे ३३ जन्मर्क्षमासतिथयो व्यतिपातभद्रावैधृत्य
नि२ मापितृदिनानि तिथिक्षयवृद्धी ॥

वोक्शशीनयोः ग्रुनिशार्धेन भयं तत्खंडी खंडव्यवस्थयोरिति ३३ अथ सामान्यतो वर्ज्यवर्ज्यानि पंचांगदूषणादीनि वसंततिलकानुष्टुभ्यामाह जन्मर्क्षेति परि।
घार्थेति च जन्मनक्षत्रजन्ममासजन्मतिथयः शुभकर्मसु वर्ज्याः अयं निषेध आद्यगर्भस्यैव नारदः न जन्ममासे जन्मर्क्षे न जन्मदिवसेपि वा आद्यगर्भसुतस्या
थ दुहितुर्वा करग्रह इति जन्ममासः सविशेषो वर्जितः सर्वकर्मसु वस्तुतस्तु पत्रशुक्लादिचांद्रमासे चैत्रादौ जन्माभूत् स चांद्रो मासो जन्ममासस्त्याज्यः इंद्राग्नी यत्र हूयेते
मासादिः संप्रकीर्तितः अग्नीषोमौ स्मृतौ मध्ये समासौ पितृसोमकौ इति हारीतोक्तमासलक्षणात् व्यतीपातादयः सर्ववर्ज्याः पितृदिनं मातापित्रोर्मरणदिनं तिथिक्ष-
यवृद्धी तिथिक्षयस्तिथिवृद्धिश्च तल्लक्षणमाह वसिष्ठः स्पृशेत्सूर्यतिथयो वारेऽएकस्मिन्नवमा तिथिः तिथिर्वा स्त्र्यैकास्त्रिघुस्पृक्दुष्टापि निंदितो न्यूनमासः अधिमास

अथ समस्तशुभकृत्येवर्ज्यान् शार्दूलविक्रीडितेनाह सर्वस्मिन्निति सर्वस्मिन्शुभेकार्ये एतानिवैनिश्चयेनत्यजपरिहरेत्यर्थः विद्धनापापेनवापापैःक्षीणं
दर्कमहीसुतार्के नयैर्वायुतोयुक्तौतनुलवौलग्नलग्ननवांशौ त्याज्यौ पूर्णक्षीणोपिवाचंद्रोलग्नेसर्वत्रगर्हितइतिकश्यपोक्तेः पापैर्दूल
मगौवांशगतौवर्ज्यौ शुभेसदेतिच निशान्होरर्धेरात्र्यर्धेदिनार्धेचघटीअंशंविंशतिपलानिदशपूर्वंदशपश्चाच्चपरिहरउक्तंचमूर्तः कालोनिवसति
महानिशायांचदिनदलेयस्मात्दशपूर्वांदशपरतस्तस्माद्वर्ज्यानिचपलानि कुनवांशकंपापग्रहनवांशकंपरिहर अथग्रहणात्तः पूर्वंदिनानांत्रयंपरि
हरउत्पातग्रहतः उत्पातादिव्यभौमान्तरिक्षास्तेयस्मिन्दिनेभवंतिततोऽग्रहाच्चसप्तदिनानिवर्ज्यानि यहोग्रहणं तस्मात् अपि सप्तदिनानिवर्ज्यानि
उक्तंच चंद्रसूर्योपरागेषु अहं पूर्वं शुभं त्यजेत् सप्ताहमशुभंपश्चात् त्यक्तंग्रहणसूतकं त्रिविधोत्पातश्चोर्ध्वं सिंहिकासुतदर्शने सप्तरात्रंनकुर्वीतया
त्राद्वाहादिमंगलमिति अंगिरा अपि सर्वेग्रासेनुसप्ताहमर्धग्रासेदिनत्रयं त्रिद्व्यंगुलतोग्रासेदिनमेकंविवर्जयेत् वसिष्ठःसर्वग्रासेदिनान्यष्टौ

सर्वस्मिन्विद्धपापयुक्तनुलवाकर्ढेनिशान्होर्घटी अंशंचैकुनवांशकंग्रहणतः पूर्वंदिनानांत्रयं ॥ ॥ ॥ ॥०

सर्वकार्येविवर्जयेत् षड्दिनानित्रिभागोने अर्धग्रासेचतुर्दिनं चतुर्थांशेत्रिरात्रंस्यात्ग्रहणेचंद्रसूर्ययोः अत्रकार्यस्यावश्यकत्वेपरिहारोज्योतिर्निबंधेपंच
दिनानिवसिष्ठस्त्रिदिनंगर्गस्तथाकौशिकस्त्वेकं यवनाचार्यस्यमतंपंचमुहूर्तानिहूयपतिरङ्गिरा इति अयंचनिषेधोनित्यनैमित्तिकादिकृत्यातिरिक्तविषयः
शुद्धः नित्येनैमित्तिकेकाम्येजपहोमक्रियासुच उपाकर्मणिचोत्सर्गे ग्रहवेधोनविद्यतइति शुभदोत्पातिंस्त्वदुष्टं दिनमिति शुभदोत्पाताः वराहसंहिता
यां चंद्राशनिमहीकंपसंध्यानिर्घातनिस्वनाः परिवेषरजोधूमरक्तार्कास्तमनोदयाः द्रुमेभ्योन्नरसस्नेहमधुपुष्पफलोद्गमाः गोपक्षिमदवृद्धिश्चशु
भायमधुमाधवेस्युः इत्यादयस्तनुपरत्वेनोक्ताः एतेयद्दिनेभवंतितद्दिनमेवत्यज अथग्रहभिन्नभंग्रहैर्भौमादिभिर्भिन्नंभेदितंतयायोर्द्वयंग्रहयोर्युद्धंपस्त्विति
ननक्षत्रेयुद्धंजातं तथाउत्पातभंयस्मिन्नक्षत्रेदिव्यांतरिक्षभौमास्त्रिविधोत्पाताःसंभूताःएतानिग्रहभिन्नयोद्धउत्पातनक्षत्राणिषण्मासंत्यजभेदस्तारा

मु०टी० कः तस्मिन् द्विगुणे चतुर्दश जाताः तेन सौ चतुर्दशो मुहूर्तः कुलिकः। एवं बुधः संख्या चत्वारः तत् द्विगुणोऽष्टमो मुहूर्तः कालवेला जीवे पंचद्विघ्ने दशमो यमघंटः
मु०प्र० भौमे तृतीये द्विघ्ने षष्ठो मुहूर्तः कंटकसंज्ञः इत्यर्थः एवं सोमवारादावपि अथ शुभकृत्यावश्यकत्वे सति देशभेदेन कुलिकादिदोषपरिहारमाह गर्गः
१० विंध्यस्योत्तरकूले तु यावद्धिमाचलं यमकंटकदोषोऽस्ति नान्यदेशेषु विद्यते मत्स्यांगमागधांध्रेषु यमघंटस्तु दोषकृत् काश्मीरे कुलिकं दुष्टमर्धे
यामस्तु सर्वत इति केचिन्मते कालवेलादिवृत्तः शरादिस्थितकोनलागां बुधयोः ५।२।६।३।७।४ गजेंदू ८।१॥ दिनेनिशायामनुवेदनेत्रनगेषु रामा
६।४।२।७।५।३। विधुर्दंतिनी ७।८ चगजेंदूः इत्यर्थे महरद्वयं शनौ पात्रायां मरणं कालवेधध्यपाणिपीडने अतेब्रह्मवधः सोऽतः शुभकर्मत तत्त्यजेत्।

10 वारा द्विघ्ने क्रमान्मंदे बुधे जीवे कुजे स्मृताः ३७ सूर्ये षट्स्वरनागदिक्स्वनुमितांश्चंद्रे द्विषट्कुंजरां काकौ विश्वयुगं दशाक्षितिसु
तेद्व्यब्ध्यग्नितर्कादिशः सौम्ये षड्द्विगजांकदिक्स्वनुमिता जीवे द्विषड्भास्कराः शक्राख्यातिथयः कलाश्च भृगुजे वेदेषुत
कोग्रहाः ३८ दिग्भास्करामनुमिताश्च शनौ शशिद्विनागादिशो भवदिवाकरसंमिताश्च इत्थं क्षणाः कुलिककंटककालवे
लास्तु अर्धयामयमघंटगताः कलांशाः ३९

गौडः सूर्ये वेदशरौ ४।५ चंद्रे हयपक्षौ ७।२ कुजे क्षितिभूः २।१॥ ज्ञे बाणाग्नी ५।३ गुरौ दंतिहयौ ८।७ शुक्रे निवेदकौ ३।४ मंदे तर्केगजौ ६।८ ज्ञेयौ
यामार्धौ वसुभौमसदेति ३० अथ सूर्यादिवारेषु शिष्याणां सुघटवदोषज्ञानार्थं मुहूर्तोदिनामकान् मुहूर्तान् शार्दूलविक्रीडितवसंततिलकाभ्यामा
ह सूर्ये इति दिग्भास्करा इति च रविवारे षष्ठसप्ताष्टमदशमचतुर्दशमुहूर्ता निंद्याः। एवं सर्वत्र अयमर्थो मूलेन्यासतः स्पष्ट एव एषु मुहूर्तेषु कश्चिद्दुर्मुहूर्तो रामः
कश्चित्कुलिकः कंटकः कालवेलाख्यः अर्धयामाख्यः यमघंटाख्यः स्यात् तन्मार्गणकलांशः दिनमानस्य षोडशांशाः ३८ ३९ ॥ रामः ॥ रामः १०

न्यूनमासः अधिमासश्चवर्ज्यः संक्रमद्वयसहितः क्षयमासः अधिकमासोऽसंक्रांतः कुलिकार्धप्रहरौ वक्ष्यमाणौ पातो महापातः विष्कुंभयोगवज्रयोगयोराद्यंघटिकात्रयमेव वर्ज्यं एवं प्रकारेण केचिद्वज्रयोगे नवघटिका वर्ज्या इत्युक्तं यथा विष्कुंभाद्यघटीत्रयं च नवकं व्याघातवज्रोद्भवे इति रत्नशते तथा व्याघातवज्रकेकाइति गणेशज्योतिर्विद्भिरपि निरस्ता विष्कुंभवज्रयोस्तिस्रः षट् च गंडातिगंडयोः व्याघाते नव शूले तु पंच नाड्या विगर्हिता इति कश्यपोक्तेः परिघस्याद्यार्धं वर्ज्यं शूलस्याद्याः पंच गंडातिगंडयोराद्याः षट्षट्घटिकाः व्याघाते चादिमा नव घटिकाः वर्ज्याः ३४ ३५ अथ पक्षरंध्रतिथीरावश्यकत्वेन त्विष्टवर्ज्येषु घटीश्चानुष्टुभाह वेदांगेनिचतुर्थीषष्ठीअष्टमीनवमीद्वादशीचतुर्दशीएताः पक्षरंध्रतिथयो ज्ञेयाः आसु शुभकृत्यस्यावश्यकत्वे सति आदिमाः क्रमात् वसुंकमनुतत्त्वाशाशराः नाडीस्त्यजेत् यथा चतुर्थ्याः आदिमा अष्टघटिकाः षष्ठ्यां नव अष्टम्यां चतुर्दश नवम्यां पंचविंशतिः द्वादश्यां दश चतुर्दश्यां पंच घटिकास्त्या

न्यूनाधिमासकुलिकप्रहरार्धपातविष्कुंभवज्रघटिकात्रयमेव वर्ज्यं ३४ परिघार्धपंचशूलेषट्चगंडातिगंडयोः व्याघातनवनाड्यश्च वर्ज्याः सर्वेषु कर्मसु ३५ वेदांगाष्टनवार्केंद्रपक्षरंध्रतिथौ त्यजेत् वसुंकमनुतत्त्वाशाशरान्नाडीः पराः शुभाः ३६

कुलिकः कालवेला च यमघंटश्च कंटकः ॥ नीध्यं॰१

ज्या इत्यर्थः पराउर्वरिताः शुभा ज्ञेयाः वसिष्ठः चतुर्दशी चतुर्थी च अष्टमी नवमी तथा षष्ठी च द्वादशी चैव पक्षच्छिद्राह्वयाः स्मृताः क्रमादेतासु तिथिषु वर्जनीयाश्च नाडिकाः भूताष्टमनुतत्त्वांकदशशेषाः सुशोभनाः दोषनाडीषु यत्कर्म संकृतं सर्वं विनश्यतीत्यादि कश्यपेन सर्वसाधारण्येन दशैव वर्जिताः ३६ अथ कुलिककालवेलायमघंटककंटकदोषाननुष्टुभाह कुलिक इति वर्तमानवारान्मंदेशाने ष्वरेगणिते सति यो अंको भवति तस्मिन्द्विगुणे यो अंकस्तत्संख्याक्षणो मुहूर्तः कुलिको भवति एवं बुधे जीवे भौमे वर्तमानवारादुणिते यो अंको भवति तत्समद्विघ्नः क्रमात् कालवेलायमघंटकंटकसंज्ञा इष्टमुहूर्ताः स्युः यथा रविजः शनिः सप्तसंख्या

मु०टी० इविष्टिपूर्वे भिति विष्टिर्भद्रा सा पूर्वार्धेस्य विष्ट्यादिकं मध्याह्नानन्तरं शस्तमाहुः उक्तं च विष्टिरङ्गारकश्चैव व्यतीपातः सवैधृतिः प्रत्यरं जन्मनक्षत्रं मध्या
शु०प्र० ह्नात्परतः शुभमिति ४२ अथ भद्रां शालिन्याह शुक्ले इति शुक्ले शुक्लपक्षे अष्टम्यां पौर्णिमायां च पूर्वार्धे भद्रा स्यात् एकादश्यां चतुर्थ्यां च उत्तरार्धे भद्रा कृ
११ ष्णपक्षे तृतीयायां दशम्यां च अन्त्यार्धे उत्तरार्धे सप्तम्यां शंभुतिथौ चतुर्दश्यां च पूर्वार्धे पूर्वे भागे भद्रा स्यात् भद्रा सर्वत्र रत्नमालायां उक्ता इत्यादि
४२ अथ चतुर्थ्यादितिथिषु भद्रायाः मुखपुच्छविभागं शार्दूलविक्रीडितेनाह पंचघट्यीति चतुर्थ्यादितिथीनां पंचादिप्रहरेषु आदिघट्यः शराः पंच
संख्याविशेषैर्भद्राया आस्यं मुखं यथा चतुर्थ्याः पंचमप्रहरे आदिभूताः पंचघट्यो भद्रामुखं एवमष्टम्यां द्वितीयप्रहरे एकादश्यां सप्तमप्रहरे पूर्णिमायां।

11

परे लग्नशुध्याकुयोगादिनाशं दिनार्द्धोत्तरं विष्टिपूर्वे च शस्तं ४२ शुक्ले पूर्वार्धेष्टमीपंचदश्योर्भद्रैकादश्यां चतुर्थ्यां परार्धे कृष्णे
न्त्यार्धे स्यात्तृतीयादशम्योः पूर्वे भागे सप्तमीशंभुतिथ्योः ४३ पंचद्व्यद्रिकृताष्टरामरसभूयामादिघट्यः शरा विष्टेरास्यमसद्
गजेंदुरसरामाद्र्यश्विबाणाब्धिषु ॥ तिथय: ४।८।११।१५।३।७।१०।१४।

चतुर्थे प्रहरे तृतीयायामष्टमे सप्तम्यां तृतीये दशम्यां षष्ठे चतुर्दश्यां प्रथमे प्रहरे भद्रामुखं स्यात् तद्सत् अशुभमित्यर्थः अथ पुनश्चतुर्थ्यादितिथीनां क्र
मेणागजेंद्वित्यादिप्रहरेषु अन्त्यभवं घटीत्रयं पुच्छं संज्ञातं शुभकरं यथा चतुर्थ्या अष्टमप्रहरस्यान्त्यघटीत्रयं भद्रापुच्छं एवमष्टम्यादिषु प्रथमादिप्रह
रस्यान्त्यघटीत्रयं पुच्छं ज्ञेयं तत्र भद्राकर्माणि वसिष्ठः वधबंधविषाग्न्यस्त्रच्छेदनोच्चाटनादि यत् तुरंगमहिषोष्ट्रादिकमेविष्ट्यां तु सिध्यति अंगविभा
गः कश्यपसंहितायां मुखे पंच गले त्वेका वक्षस्येकादश स्मृताः नाभिश्चतस्रः षट्कट्यां तिस्रः पुच्छे तु नाडिकाः कार्यहानिर्मुखे मृत्युर्गले वक्षसि राम:
निःस्वता कट्यामुन्मत्तता नाभौ च्युतिः पुच्छे ध्रुवो जयः अथ विष्टिपरिहारमाह तथेति तिथ्यपरार्धे जाता पुनरार्धभूता विष्टिर्वा सरे दिवसे यदि स्यात् ११

अथ विवाहादिशुभकृत्ये होलिकाष्टकनिषेधं देशपरत्वेनाह विपाशेति विपाशा इरावती शतद्रुः एताः पश्चिमदेशप्रसिद्धाः नद्यस्तासां तीरे उभयतटवर्तिदेशे। त्रिपुष्करदेशे च होलिकाफाल्गुनशुक्लपौर्णिमातः प्राग्दिनाष्टकं विवाहादिशुभकृत्येनेष्टं निषिद्धं अर्थादन्यदेशे न निषिद्धं ४० अथ मृत्युयोगादिदुष्टयोगपरिहारमनुष्टुभाह मृत्युक्रकचेति मृत्युयोगादयस्तादृक् इत्यादिना आनंदादिसूक्ताः क्रकचाः षष्ठ्यादितिथयो मंदादिविलोममित्युक्ताः दग्धादियोगाः सूर्येशपंचाग्नीत्यादिनोक्ताः चंद्रे शस्ते कर्तुर्गोचरेण समीचीने सति एतान् योगान् शुभान् शुभफलदान् जगुः ऊचुः राजमार्तंडः क्रकचामृत्युयोगास्त्वादिनदग्धं तथैव च चंद्रे शुभे क्षयं यांति नक्षत्रावज्ञहताश्च अथ केचिदाचार्याः यामोत्तरं प्रहरोत्तरं मृत्युक्रकचदग्धादीनशुभान् जगुः स एवाह उत्पातयमघंटेव

विपाशैरावतीतीरे शतद्र्वाश्च त्रिपुष्करे विवाहादिशुभे नेष्टं होलिकाप्राग्दिनाष्टकं ४० मृत्युक्रकचदग्धादीनिंदौ शस्ते शुभान् जगुः
केचिद्यामोत्तरं चान्ये यात्रायामेव निंदितान् ४१ अयोगे सुयोगोऽपि चेत्स्यात्तदानीमयोगं निहत्यैष सिद्धिं तनोति ॥ ० ॥०॥

काणो च क्रकचे तथा तिथौ दग्धे च काले च भाग्यामात्परतः शुभमिति अथान्ये आचार्याः मृत्युक्रकचदग्धादीन् यात्रायामेव निंदितान् जगुः विवाहादौ न तु दोषः लल्लः वारर्क्षतिथियोगेषु यात्रामेव विवर्जयेत् विवाहादीनि कुर्वीत गर्गादीनामिदं वचः निंद्येष्विति शेषः अन्यच्च अयोगेषु च सर्वेषु वर्जयेद्घटिकाद्वयं उत्पातमृत्युकाणानां पंचषट्सप्तनाडिकाः ४१ पुनरप्यपवादं भुजंगप्रयातेनाह अयोगेऽति अयोगे क्रकचादौ सति चेत्सुयोगः सिद्धियोगोऽपि स्यात् तदा एषः सिद्धियोगः अयोगफलं निहत्य सिद्धिं तनोति निष्पादयति मार्तंडः अयोगः सिद्धियोगश्च द्वावेतौ भवतो यदि अयोगो हन्यते तत्र सिद्धियोगः प्रवर्तते परे आचार्याः लग्नशुद्ध्या कुयोगादिनाशमाहुः यदाह कश्यप एव यत्र लग्नं विना किंचित् क्रियते शुभसंज्ञकं तत्रैतेषामयोगानां प्रभवाज्जायते फलं॥ अथावश्यककृत्ये कालांतराभावपरिहारमा ॥

मु०टी० अथान्यानि शार्दूलविक्रीडितेनाह दीक्षामौंजीति दीक्षामंत्रग्रहणादिका मौंजिविवाहौ प्रसिद्धौ मुंडनं चौलं अपूर्वं देवेक्षणं तीर्थेक्षणं च संन्यासः प्रसिद्धः अ
मु०पु० ग्निपरिग्रहो ग्निहोत्रं अपूर्वं राजदर्शनं राज्याभिषेकश्च गमं गमनं अपूर्वमेव चातुर्मास्यं चातुर्मास्ययागः समावर्तनं मौंजीविसर्गः श्रवणयोर्वेधः कर्णवेधः
परीक्षा न प्रमाणादि संस्कारादि व्यमिति यावत् एतानि कर्माणि बुधो न कुर्यात् कदा इज्यसितयोर्बृहस्पतिशुक्रयोर्दृह्त्वे अस्ते च शिशुत्वे वाल्ये च तथान्यूनाः
धिमासे क्षयमासे अधिमासे च न कुर्यात् अत्र मूलवचनानि शातातपः अस्तं गते गुरौ शुक्रे वाले वृद्धे मलिम्लुचे उद्यापनमुपारंभं व्रतानां नैव कारयेत् क
र्णो वेधः वापीकूपतडागयागगमनं क्षौरं प्रतिष्ठाव्रतं विद्यामंदिरकर्णवेधनमहादानं वनं सेवनं तीर्थस्नानविवाहदेवभवनं मंत्रादिदेवेक्षणं दूरेणैव जि
जीविषुः परिहरेदस्तं गते भार्गवे उपनयनं गोदानं पाणिग्रहणं गृहप्रवेशगमनानि अस्तमिते प्रकुर्यान्न गुरुगुरुस्त्वगुरुश्च चंद्रे तु अस्तमयादि फलमाह व
दरायणः गुरोरस्ते पतिं हन्यात्कुमारी चैव कन्यकां चंद्रे नष्टे उभौ हन्यात्तस्मादस्तं विवर्जयेत् वाल्यभावे स्त्रियं हन्यात् वृद्धभावे नरं तथा मलमासे क्षयमासे च वा

दीक्षामौंजिविवाहमुंडनमपूर्वं देवतीर्थेक्षणं संन्यासाग्निपरिग्रहौ नृपतिसंदर्शाभिषेकागमं ॥०॥०॥०॥

र्षे च विवाहं नैव कारयेत् अथाधिमासे वर्ज्यानि गृह्यपरिशिष्टे सोमयागादिकर्माणि नित्यान्यपि मलिम्लुचे तथैवाग्रयणाधानचातुर्मास्यादिकान्यपि महाल
यामृकाश्राद्धोपाकर्माद्यपि कर्मयत् स्पष्टमासविशेषाख्योविहितं वर्जयेन्मले गर्गबृहस्पती अन्याधानप्रतिष्ठां च यज्ञदानव्रतानि च वेदव्रतवृषोत्सर्गचू
डाकरणमेखला मांगल्यमभिषेकं च मलमासे विवर्जयेत् मरीचिः गृहप्रवेशगोदानस्थानाश्रयमहोत्सवं न कुर्यान्मलमासे तु संसर्पांहस्पतौ तथा वसिष्ठः
वापीकूपतडागादि प्रतिष्ठायज्ञकर्म च न कुर्यान्मलमासे तु संसर्पांहस्पतौ तथा यदा क्षयमासो भवति तदा क्षयमासस्य पूर्वोत्तर एवाधिमासौ भवतः तत्र पूर्वः
संसर्पः द्वितीयोंहस्पतिः एतानि गुरुशुक्रयोरस्तादावपि वर्ज्यानीत्याह गार्ग्यः वाले वा यदि वा वृद्धे शुक्रे वास्तंगते गुरौ मलमासइवैतानि वर्जयेद्देवदर्शनं अ

12

तथानेनैवप्रकारेणतिथिपूर्वार्धोत्थात्रौ शुभकरी नारदनिषेधमाहपूर्वार्धोत्थायदानिशितदाविष्टिः शुभायेति कमलासनभाषितं ४४ अथभद्र निवासंतत्फलंचानुष्टुभाह कुंभकर्केति अजोचंद्रेकुंभद्वयेकुंभमीनस्थेकर्कद्वयेकर्के सिंहराशिस्थितेमनुष्यलोकेतिष्ठति अथमेषात्त्रयेमेषवृष मिथुनस्थितेअलिगेवृश्चिकस्थेचंद्रेचस्वर्गलोकेभद्रातिष्ठति कन्यातुलाधनुर्मकरराशिषुचंद्रेअधःपाताललोकेभद्रातिष्ठति तत्रैवमर् त्येस्वर्गपातालेषुफलंचोक्तंशुभाशुभभद्रादद्यातीत्यपवादद्वाराप्रयोजनमुक्तंभवति उक्तंच मेषोक्षकौर्प्यमिथुनेघटसिंहमीनकर्केषुचापमृग तौलिसुतासुचंद्रेस्वर्गमर्त्यनागनगरीक्रमशःप्रयातिविष्टिः फलान्यपिददातिहितत्रदेशे उक्तंचभूपालवल्लभेकर्ककुंभद्वयेभूस्थाकौर्प्येजत्रितं

यामेषत्र्ययरीत्रयंशुभकरं पुच्छं तथा वासरे विष्टिस्तिथ्यपरार्धजाशुभकरी रात्रौ च पूर्वार्धजा ४४ कुंभकर्कद्वये मर्त्ये स्वर्गे
ऽब्जात्त्र्येऽलिगे स्त्रीधनुर्जूकनक्रेऽधो भद्रा तत्रैव तत्फलं ४५ वाप्यारामतडागकूपभवनारंभप्रतिष्ठेव्रतारंभोत्सर्गव
धूप्रवेशनमहादानानि सोमाष्टके गोदानाग्रयणप्रपाप्रथमकोपाकर्मवेदव्रतं नीलोद्वाहमथातिपन्नशिशुसंस्कारा

मु॰ चि॰ टी॰

येष्वगा कन्याचापद्वयेचंद्रेभद्रायातालवासिनीति ४५ अथकालशुद्धौ निषेध्यवस्तूनि शार्दूलविक्रीडितेनाह वाप्यारामेति वापी दीर्घिका आरामउ पवनं तडागपुष्करिणी कूपः प्रसिद्धः एतेषामारंभप्रतिष्ठा आरंभो निर्माणं प्रतिष्ठाउत्सर्गः तत्रगृहप्रतिष्ठागृहप्रवेशोज्ञेयः व्रतानामनंतव्रतादीनां आरंभः यद्दर्शाउत्सर्गउद्यापनं महादानानितुलापुरुषादीनि सोमः सोमयागः अष्टकाअष्टकाश्राद्धं गोदानंकेशांतसंज्ञंकर्मआग्रयणंनवान्ने ष्टिः प्रपा जलशाला प्रथमकोपाकर्मप्रथमारभ्यमाणंश्रावणीकर्म वेदव्रतंमहानाम्न्यादित्रयं महानाम्नीव्रतं उपनिषद्व्रतंवेदव्रतंच नीलोद्वा हः काम्यवृषोत्सर्गः अतिपन्नशिशुसंस्काराः अतिपन्नाः [illegible] संस्काराः देवस्थापनं ४६ ॥ रामः ॥०॥

मु०टी० मौढ्यदोषो न विद्यते वायुपुराणे त्रिस्थलीसेतौ गयायां सर्वकालेषु पिंडं दद्याद्विधानतः अधिमासे जन्मदिने अस्ते च गुरुशुक्रयोः न त्यक्तव्यं गयाश्राद्धं सिंह
मु०प्र० स्थे च बृहस्पतौ अधिमासे सिंहगुरावस्ते च गुरुशुक्रयोः तीर्थयात्रा न कर्त्तव्या गयां गोदावरीं विनेति अथ पूर्वार्धस्थलेऽपि यद्वर्ज्यं तदुक्तं गेगुरौ अतिचारेऽपि गुरौ वर्ज्यं
२२ वात्स्यः यात्रा द्वाहमतिसंस्थाच बृहच्चूडाव्रतादिकं वर्जयेद्यत्नतस्तत्र जीवे वक्रातिचारगे अस्यापवादो राजमार्तंडे वक्रातिचारगे जीवे वर्जयेत्तदनंतरं अष्टौ
द्वाहादिचूडायाम अष्टाविंशतिवासरान् दीपिकायां त्रिकोणजायाधनलाभराशौ वक्रातिचारेण गुरुः प्रयातः यदा तदा प्राह शुभे विलग्नं विहाय पाणिग्र
हणं वसिष्ठः अथ केचित् कुलसहिते आदित्ये एकराशिगतौ गुरुसूर्यौ विति यावत् गुर्वादित्येऽपि सर्वं शुभकर्म वर्ज्यं शौनकः एकराशिगतौ सूर्यजीवौ स्या
तां यदा पुनः व्रतबंधविवाहादि शुभकर्माखिलं त्यजेत् अथ केचिद्विश्वघस्रेऽपि पक्षे यस्मिन्पक्षे तिथिद्वयनाशः स त्रयोदशदिनः पक्षस्तोतिनिंद्यः उक्तं

गुर्वादित्ये विश्वघस्रेऽपि पक्षे प्रोचुस्तद्वद्दंतरत्नादिभूषां ४८ ॥

च पक्षस्य मध्ये द्वितिथावपेतौ न दा भवेद्रौरवकालयोगः पक्षे विनष्टे सकलं विनष्टमित्याहुराचार्यवराः समस्ताः तथा त्रयोदशदिने पक्षे तदा संहरते जगत्
अपि वर्षसहस्रेण कालयोगः प्रकीर्तितः इति तस्मिन्पक्षे शुभकर्म वर्ज्यमित्याहुः चंडेश्वरः त्रयोदशदिने पक्षे विवाहादि न कारयेत् गर्गादिमुनयः
प्राहुः कृते मृत्युस्तदा भवेत् उपनयनं परिन पुनर्वेशप्रारंभ आदि पुण्यकर्माणि यत्नाद्विपक्षपक्षे कुर्याज्जिजीविषुः पुरुषाः अथ तद्दोषेनप्रकारेणांतर राम०
त्नादिभूषां दंताहस्तिदंताः तत्संबंधिनी भूषां रत्नसंबंधिभूषां च आदिशब्दात्सुवर्णमणिसंबंधिनीं च भूषां वर्ज्यां प्रोचुः पूर्वस्मिन्निषेधकाले इत्यर्थः २२
राजमार्तंडः यात्रां चूडां विवाहं श्रुतिविचरविधिं प्रारंभमवेशमासादोद्यानहर्म्यं सुरनरभवनारंभविद्याविधाने मौंजीबंधं प्रतिष्ठां मणिकनकरदाधारणां कुर्व
ते ये मृत्युः सिंहस्थिते जेयगुरुदिनकरयोरेकराशिस्थयोश्चेति सिंहस्थगुरोरपलक्षणात्वात् गुर्वस्तादावपि प्रथमवर्त्तव्यस्त्ववर्णादिधारणा निषेधस्त्वर्थः ४९

13

सुर्नेष्टभार्गवे मलमासेप्यनावृत्तीतीर्थयात्रांविवर्जयेत् अनावृत्ताअपूर्वतीर्थयात्रा अत्रनियमकालानिसीमंतनामकरणादीनिपूर्वोक्तानिदिसत्वेपिस्वस्व
कालएवकार्याणिगुरुः मासप्रयुक्तकार्येषुमूढत्वंगुरुशुक्रयोः नदोषकृन्मलेमासेगुर्वादित्यादिकंतथा अन्यत्रापि सीमंतजातकादीनिप्राशनांता
नियानिवै नदोषोमलमासस्पर्शेऽपस्यगुरुशुक्रयोरितिवसिष्ठः अतीतकालान्यखिलानिनित्यानिकार्याणिसौम्यायनगेदिनेशे सितेगुरौवाप्यथ
दृश्यमानतदुक्तपंचांगदिनेष्वखंडे अतएवात्रियन्नशिशुसंस्काराःस्युक्तं ४७ अथसिंहमकरस्थगुर्वादिस्थितिदेशमाह अस्तेवर्ज्यमिति यदस्तेगु
र्वेस्ते वर्ज्यंनिषिद्धमुक्तंतत्सिंहस्थेगुरौ मकरस्थेचगुरौवर्ज्यंनिषिद्धं देवीपुराणेसिंहसंस्थेगुरौयत्नात्सर्वारंभान्विवर्जयेत् उत्पन्नात्रकलत्राणिहन्या
द्धीमनसंशयः कारकोव्रजतेनाशंसंतानंम्रियतेध्रुवम् देवारामतडागानिप्रपोद्यानगृहाणिच विवाहयज्ञोपनयनचूडादिनसिध्यति यथासिं

चातुर्मास्यसमावृत्तीश्रवणापोर्वेधंपरीक्षांत्यजेद्ददत्वात्तशिशुत्वईज्यसितयोर्न्यूनाधिमासेनथा ४७ अस्तेवर्ज्यंसिं
हनक्रस्थजीवेवर्ज्यंकेचिद्वक्रगेचातिचारे ॥

दृस्थितोजीवस्तथैवमकरस्थितः अयमपिनिषेधोनियतकालानांनसंग्रहः वसिष्ठः नी
चराशिगतोजीवः प्रशस्तः सर्वकर्मसु नीचेनीचांशकस्त्याज्योयस्माद्देशसुनीचता विशेषोमांडव्येनोक्तः देवीपुराणेमकरस्थोयदाजीवोवर्जयेत्तंप्रय
मांशकं शेषेष्वपिचभागेषुविवाहः शोभनोमतः लोडरानंदः अतिचारेसप्तदिनेवक्रेद्वादशमेवच नीचस्थितेपिवागीशेमासमेकंविवर्जयेत् ज्यो
तिर्निबंधे हरिनीचादिभागेपितोद्वाहादिमंगलं ननिषिद्धंयदिस्याच्चेत्सभेवांसस्थितोगुरुः मघात्यकापदागच्छेत्फाल्गुनींचबृहस्पतिः सुत्रि
णीधनिनीकन्यासौभाग्यसुखमश्नुतइति क्वचिदपूर्वतीर्थयात्रायांगोदावर्यांगयायांचश्रीशैलेग्रहणद्वये सुरासुरगुरूणांच

मु॰टी॰ नद्याः पश्चिमे विभागे शोणनदस्य उत्तरदक्षिणभागे नीचईज्यः लब्धः नर्मदापूर्वभागे तु शोणस्योत्तरदक्षिणे गंडक्याः पश्चिमे भागे मकरस्थो न दोषभाक्
मु॰प्र॰ अन्यदेशेषु निषिद्धदेशानाह अयमिति अयं मकरस्थगुरुः कोकणदेशे गौडदेशे सिंधुदेशे च शुभकृत्येषु वर्ज्यो निषिद्धः उक्तं च मागधे गौडदेशे च।
२५ सिंधुदेशे च कोंकणे व्रतं चूडां विवाहं च वर्जयेन्मकरे गुरौ एभ्योन्यदेशेषु मंगलमर्थात्मध्यमं ५२ अथ लुप्तसंवत्सरदोषं सापवादं वंशस्थविरेणाह
गोजांत्येति गो वृषः अजो मेषः अंत्यो मीनः कुंभः प्रसिद्धः एभ्य इतरभेऽन्यराशौ मिथुनादौ अतिचारगो गुरुः महातिचारेण समागतः सन्पश्चात्क्रिय
माणैर्वक्रितः यदा पूर्वराशिं नो एति उत्तरराशिं नो एति नागच्छति तदा विलुप्ताब्दः लुप्तसंवत्सर उच्यते स लुप्तसंवत्सरः शुभकृत्ये अतिनिंदितः नि
षिद्धः उक्तं च अतिचारगतो जीवस्तं राशिं नैति चेत्पुनः लुप्तः संवत्सरो ज्ञेयो गर्हितः सर्वकर्मसु पद्यात् गोजांत्यकुंभेषु पूर्वराशेः सकाशान्महातिचा

14

वर्ज्यो नायं कोंकणे मागधे च गौडे सिंधौ वर्जनीयः शुभेषु ५२ गोजांत्यकुंभेतरभेतिचारेनो पूर्वराशिं गुरुरेति वक्रितः तदा विलुप्ताब्द
इहातिनिंदितः शुभेषु रेवासुरनिम्नगांतरे ५३ पादोनरेखापरपूर्वयोजनैः पलैर्युतो नास्तिथयोऽहिनाधतः ॥

रेखायाति पूर्वराशिं च नै

न
नितदा लुप्तसंवत्सरदोषः गुरुः मेषे वृषे तथैव कुंभे यद्यतीचारणे गुरुः न तत्र काललोपः स्यादित्याह भगवान्यमः दशमासभोगानंतरं अतीचारेपि लुप्ता
ब्ददोषो नास्ति च्यवनः मासान्दशैकादश वा प्रभुज्य राशेर्यदा राशिमुपैति जीवः भुक्तेन पूर्वं च पुनस्तथापि न लुप्तसंवत्सरमाहुरार्याः पूर्वराशिभेदेन परि
हारमुक्त्वेदानीं देशभेदेन परिहारमाह स लुप्तसंवत्सरो रेवा नर्मदा सुरनिम्नगा भागीरथी नयोर्नद्योरंतरे अतिनिषिद्धः उक्तं च लुप्ताब्ददोषो निमतेन म
ध्ये सोमोद्भवायाः सुरनिम्नगायाः इति नारदेन समस्तमासक दोषो विवाहवर्जितः समस्तदिग्गुरोः शुक्रस्तन्मासे तु प्रयत्नतः विवाहादि न कुर्वीत नर्मदातीरउ
तरे ५३ अथ वारसवृत्तिमुपजात्याह पादोनेति रेखा भूमध्यरेखा पुरी राक्षसी देवकन्या थकांचीत्यादिका लंकानगरारभ्य सुमेरुमस्तकदत्तसूत्राधो वर्तिरे

अथ सिंहस्थगुरोः प्रकारत्रयेण परिहारमुपेन्द्रवज्रयाह सिंहेगुराविति अथ प्रथमम् अंशभेदेन परिहारः सिंहस्थे गुरौ सत्यपि सिंहांशे सम्भ्रमत्रयोदशांशे १३। २० भोनंतरं सत्र्यंशमंशत्रयं ३।२० पंचमो नवांशः सिंहांशस्तत्र गुरौ सति विवाहो नेष्टः सिंहराशौ तु सिंहांशे यस्माद्भवति वाक्पतिः सर्वदेशे वर्जयेत् पाणिग्रहं पत्नी निधनप्रदः इति राजमार्तण्डोक्तेः। अतो वशिष्ठांशेषु विवाहादि शुभं भवतीत्यर्थः सिंहेपि मघादेवत्ये गुरौ उन्नतवती भवेत् अतोऽन्यत्र तु भगासाक्षी धनधान्य समृद्धिदेत्यादि तत्रैवोक्तेः अथ देशभेदेन द्वितीयपरिहार उच्यते अथ गोदोत्तरतः गोदावरीनदीतः स्याउत्तरतीरमारभ्य भागीरथीयाम्यतटं दक्षिणकूलमर्यादीकृत्य गोदावरीगंगान्तरालवर्ती यो देशः तत्र सिंहस्थगुरुर्वर्ज्यः नान्यदेशे तदुक्तं गोदावर्युत्तरतीरे यावद्भागीरथीतटं याम्यं तत्र विवाहो नेष्टः

सिंहे गुरौ सिंहलवे विवाहो नेष्टोऽथ गोदोत्तरतश्च यावत् भागीरथीयाम्यतटं च दोषो नान्यत्र देशे तपनेऽपि मेषे ४९ मघा
दिपंचपादेषु गुरुः सर्वत्र निन्दितः गंगागोदांतरं हित्वा शेषांघ्रिषु न दोषकृत् ५० मेषे वै केसन्व्रतो ह्याहे गंगागोदांतरे
पि च सर्वः सिंहगुरुर्वर्ज्यः कलिंगे गौडगुर्जरे ५१ रेवापूर्वे गंडकीपश्चिमे च शोणास्योदग्दक्षिणे नीच ईज्यः ॥ ० ॥

सिंहस्थे देवपतिः सूर्ये मेषगते गोदावरीदक्षिणतटे भागीरथ्युत्तरदेशे च सिंहस्थगुरुदोषो नास्ति वशिष्ठः भागीरथ्युत्तरे कूले गोतम्या दक्षिणे तथा विवाहो व्रतबंधो वा सिंहस्थेज्ये न दुष्यतीति अत्र वैवाहव्रतबंधावेव न निषिद्धौ आभ्यामन्यानि शुभकर्माणि निषिद्धान्येव अपवादस्संकोचात्र पत्नाद्युपलक्षणार्थो वा अथ तृतीयः परिहारः तथा नेष्टः मेषराशौ विद्यमाने सति वा सिंहस्थगुरोर्दोषो नास्ति ज्योतिर्निबंधे मंगलानीह कुर्वीत सिंहस्थो वाक्पतिर्यदा भानौ मेषगते सम्यगित्याहुः शौनकादयः इति ४९ सिंहराशिगतगुरु निषेधवाक्यानां प्रतिप्रसववाक्यानां च निर्गलितार्थमनुष्टुप्छन्दसाह मघादिपंचपादेषु स्यादि ५० मेषे वै [illegible] गुरोः प्रकारद्वयेन परिहारशालिन्याह रेवापूर्वे इति रेवायाः नर्मदायाः पूर्वदेशे गंडकी

मु०टी०
मु०प्र०
१५

अथ कालहोराप्रयोजनं शालिन्याह वारोक्तमिति यत्कर्म यस्मिन्वारेप्रोक्तं तद्दिने तस्य सदोषत्वाद्त्यावश्यकत्वेन तस्य कालहोरायां कार्यमेवं नारदः यस्य खेट
स्य यत्कर्म वारे प्रोक्तं विधीयते ग्रहस्य क्षण वारेपि तस्य तत्कर्म सर्वदा अत्र केचित् यस्य वारे कर्म प्रोक्तं तस्य बलिनो नवांशे लग्ने चंद्रे वा चेत्तिष्ठति तदा तत्क
र्म कार्यमित्याहुः उक्तं च यस्य ग्रहदिने कर्म यत्किंचिद्विधीयते यस्यांशसंस्थिते चंद्रे सूर्ये वा तद्विधीयते इति अथ धिष्ण्येन स्वत्रेयत्कर्म वस्त्रपरिधा
नादिकमुक्तं तदत्यावश्यकत्वे तस्य धिष्ण्यस्य स्वामितिथ्यंशके स्वामिनो मुहूर्ते कुर्यात् नारदः यस्मिन्नक्षे तु यत्कर्मनिखिलं कथितं च यत् तद्दैवत्ये तन्मुहूर्ते का
र्यं यात्रादिकं तथेति मुहूर्तस्वामिनो विवाहप्रकरणे वक्ष्यंते क्षणेषु मुहूर्तेषु दिक्शूलाद्यं दिक्शूलं वारशूलं नक्षत्रशूलं चिंत्यं विचारणीयं एवं पारिघो दंडः
क्षणेषु मुहूर्तेषु नैवोल्लंघ्यः दिक्शूलादिकमखिलं पारिघदंडादि विज्ञेयमिति वशिष्ठोक्तेः ५६ अथ मन्वादीन्युगादींश्च शार्दूलविक्रीडितेनाह मन्वा

वारोक्तं कालहोरासु तस्य धिष्ण्योक्तं स्वामितिथ्यंशके स्य कुर्याद्दिक्शूलादि चिंत्यं क्षणेषु नैवोल्लंघ्यः पारिघश्चापि दंडः ५६
मन्वाद्या स्युस्तिथी मध्यौ तिथिरवी ऊर्जे शुचौ दिक्तिथी ज्येष्ठेऽन्त्ये च तिथिस्त्रिलोचनवृतपस्यश्वाः सहस्ये शिवाः भाद्रेऽग्निश्च सिते त्व
माघ्न नभसः कृष्णे युगाद्याः सिते गोऽग्नी बाहुलराधयोर्मदनदर्शौ भाद्रमाघासिते ५७

द्यास्तिथिसिते शुक्लपक्षे एता मन्वादयः मधौ चैत्रे तिथी
तृतीयापौर्णिमे ऊर्जे कार्तिके तिथिरवी शुर्णिमा द्वादश्यौ शुचौ आषाढे दिक्तिथी दशमी पूर्णिमे ज्येष्ठे अन्त्ये फाल्गुने च तिथिः उभयत्र पूर्णिमैव वर्षे आश्वि
ने नवमी तपसि माघे अश्वाः सप्तमी सहस्ये पौषे शिवा एकादशी भाद्रपदे अग्निस्तृतीया पातु अस्मिन् नभसः श्रावणस्य कृष्णपक्षे अमावास्या अष्टमी
अथ युगाद्याश्चत्वारः बाहुलराधयोः बाहुलः कार्तिकः राधो वैशाखः तयोः शुक्लपक्षे गोऽग्नी नवमी तृतीये युगादि कार्तिकशुक्लनवमी कृतयुगादिः
वैशाखशुक्लतृतीया त्रेतादिः भाद्रमाघासिते मदनदर्शौ युगादि मदनस्त्रयोदशी दर्शोऽमावास्या भाद्रकृष्णत्रयोदशी कलियुगादिः माघकृष्णअ
मावास्या द्वापरादिः अत्र शुक्लादयो मासा ग्राह्याः कार्तिके शुक्लनवमी चादिः कृतयुगस्य सा त्रेतादिर्माधवे शुक्लातृतीया पुण्यसंमिताः कृष्णा पंचदशी॰

शास्तेमध्यरेखाशब्देनोच्यते यस्मिन्देशे वारप्रवृत्तिश्चिकीर्षिता स देशो रेखातः प्राक् पश्चिमे यावंति योजनानि भवंति तानि स्वचतुर्थांशोनानि कृत्वा तावद्भिः पलैः तिथ्यः पंचदशघटिकायुक्तोनाः कार्याः यदा मध्यरेखातः प्रत्यग्योजनानि तदा युक्ताः यदा तु प्राग्योजनानि तदोनाः कार्याः अथ यद्दिनेवा रप्रवृत्तिरिष्टा तद्दिवसे यद्दिनार्धं चरपलयुतहीनानाडिकाः पंचचंद्राः इत्यादिप्रकारसिद्धं तस्माद्दिनार्धात् संस्कारविशिष्टाः पंचदश ऊनाधिकाः स्युः ति तदा तद्विवरोद्भवैः पलैः दिनार्धस्य संस्कारविशिष्टपंचदशानां च यद्विवरं अंतरं तत्संबंधेनोत्थैरुत्पन्नैः पलैरूर्ध्वं तथाधो दिनपप्रवेशः यदा संस्कारविशिष्टाः पंचदश दिनार्धतश्चेदूना स्युस्तदा सूर्योदयादूर्ध्वं वारप्रवृत्तिः यदा संस्कारविशिष्टाः पंचदश दिनार्धतोऽभ्यधिकास्तदा सूर्योदयात्प्राक् वारप्रवृत्तिरित्यर्थः यथा वाराणसी रेखाभिधानात् कुरुक्षेत्रात् प्राक् त्रिषष्टियोजनानि ६३ पादोनचतुर्थांशेनोनानि ४७।१५ प्राग्योजनत्वादेतैः पलै

ऊनाधिकास्तद्विवरोद्भवैः पलैरूर्ध्वं तथाधो दिनपप्रवेशनं ५४ वाराद्याघटिकाद्विघ्नाः स्वाक्षह्रच्छेषवर्जिताः सैकास्तष्टा नगैः काल
होरेशा दिनपात्क्रमात् ५५

ऊनाः पंचदशघटिका जाताः १४।१२ दिनार्धं १६।३० अस्मान्न्यूना इति विवरं २।१७ तैनाभिर्घटीभिः सूर्योदयादूर्ध्वं वारप्रवृत्तिः यदा दिनार्धं १३।५० अस्मादधिका इति विवरं ०।२२ एताभिर्घटीभिः सूर्योदयात्प्राक् वारप्रवृत्तिरित्यर्थः ५४ अथ वारप्रवृत्तिप्रयोजनपुरःसरं कालहोरामनुष्टुभाह वाराद्येति वारप्रवृत्तिप्रकारेण यस्मिन्क्षणे वारप्रवृत्तिर्जाता ततः प्रभृति घट्यो द्विगुणाः कार्याः ताः स्वस्थाने स्थाप्याः तत्र पंचभिर्भक्तो यल्लब्धं तत्स्थाने स्थाप्यं यच्छेषं तत् द्विगुणघटीमध्ये वर्जितं कार्यं एवं विधाः घट्यः सैका एकयुक्ताः कार्याः सप्तभिस्तष्टाः अवशिष्टाः कालहोरेशाः स्युः ते दिनपात्वारात्क्रमाद्गणनीयाः यथा रविवारे इष्टघटिकाः ६ द्विगुणाः १२ पृथगक्षाः ५ तच्छेषं २ वर्जिताः १० सैका ११ नगैः ७ तष्टाः शेषं ४ रविवारे क्रमाद्गणनया चतुर्थो बुधस्तस्य होरा इत्यादि विवाहवृंदावने उदयमारभ्य होरा उक्ताः पश्चात्कालार्कन्यूनलग्नांशपिंडो भक्तः पंचक्षोणिभिर्भुक्तहोराः भास्वत्कुजेज्यौडसौरेज्यभौमाः संख्याये रन्धा रतस्ततदीशाः इति अन्यथा चैवधिमाणा वासिष्ठसंहितायां वारप्रवृत्तिविज्ञानं क्षणवारार्थमेव हि अखिलेष्वन्यकार्येषु ततु दिना

वृत्तिः अन्यकार्येषु दिक्शूलादिषु तिथिवारसंयुक्ते ध्रुवायोगे
तु च सूर्योदयाद्देववारो ग्राह्यः ५५

दिरुदयाद्यवेनक्षणवारः कालहोरारूपः तदर्थं वारप्र

मु॰टी॰ न॰प्र॰ १६ अथाधोमुखोर्ध्वमुखतिर्यङ्मुखनक्षत्राणि इन्द्रवज्रयाह मूलाहीति मूलं अहिमाश्लेषा मिश्रं कृत्तिका विशाखे उग्रं पूर्वात्रयमघाभरण्यः एतानि नवभानि
अधोमुखानि ज्ञेयानि आर्द्रापुष्यः श्रवणत्रयं रोहिण्युत्तरात्रयं च नवभान्यूर्ध्वमुखानि मैत्रादिति चित्रा रेवत्यनुराधाः हस्तस्वातीपुनर्वसुज्येष्ठा अश्विन्यः ए
तानि नवभानि तिर्यङ्मुखानि एषु अधोमुखोर्ध्वमुखतिर्यङ्मुखेषु भेषु ईदृशं कृत्यं अधोमुखोर्ध्वमुखतिर्यङ्मुखकृत्यं सत् भवति गरुडपुराणे भरणीकृ
त्तिकाश्लेषामघामूलविशाखिकाः तिस्रः पूर्वास्तथा चैव अधोवक्त्राः प्रकीर्तिताः एषु वापीतडागादिकूपभूमितृणानि च देवागारस्य खननं निधानखननं
तथा गणितं ज्योतिषारंभे खनी विलप्रवेशनं कुर्यादधोगतान्येव कार्याणि वृषभध्वज रोहिण्यार्द्रा तथा पुष्यो धनिष्ठा चोत्तरात्रयं वारुणं श्रवणं चैव नव
चोर्ध्वमुखास्तथा एषु राज्याभिषेकं च पट्टबन्धं च कारयेत् ऊर्ध्वमुखान्युक्तानि सर्वाण्येषु च कारयेत् रेवती चाश्विनी चित्रा स्वाती हस्तः पुनर्वसुः अनुरा

16

मूलाहिमिश्रोग्रमधोमुखं भवेदूर्ध्वास्यमार्द्रेज्यहरित्रयं ध्रुवं तिर्यङ्मुखं मैत्रकरानिलादितिज्येष्ठाश्विनानीदृशकृत्यमेषु सत् ९ यो
ऽसध्रुवाश्विकरपंचकवासवेज्यादित्येप्रवालरदशंखसुवर्णवस्त्रं ॥

धाम्न्यो ज्येष्ठा एतास्तिर्यङ्मुखाः स्मृताः गजोष्ट्राश्वबलीवर्ददमनं मा
हिषस्य च बीजानां वपनं कुर्याद्गमनागमनादिकं चक्रयंत्ररथादीनां नावादीनां प्रवाहणं पार्श्वेषु यानि कार्याणि कुर्यादेषु च तान्यपि इदं च नक्षत्रविशेषः
विहितानां कर्मणामावश्यकत्वे व्यत्वे मुहूर्तोलभ्यो सत्पाकर्मणः अधोमुखाद्याकारं ज्ञात्वा तत्तन्नक्षत्रेषु तानि कर्माणि कार्याणि यानि च सर्वथानोक्ता
नि विलप्रवेशादीनि तान्येष्वेव नक्षत्रेषु कार्याणीत्येतदर्थमुक्तं ९ अथ प्रवालादिधारणमुहूर्तं वसंततिलकेनाह पौष्णध्रुवेति रेवत्यादिनक्षत्रेषु तथा
रिक्तातिथिशनिवर्जं भौमवर्जेऽन्यदिने प्रवालं विद्रुमं शंखः शंखवलयादि वस्त्रं श्वेतं एतानि धार्याणि रक्तं मंजिष्ठादिरंगेन रंजितं वस्त्रं भौमवारे
पि धार्यं अथ सुभगाः सभर्तृका ध्रुवादितियुगे रोहिण्युत्तरात्रयेषु अदितियुगे पुनर्वसौ पुष्ये च प्रवालादिकं न दध्यात् कचिच्छन्नतारायां तानमपि न विद्धं। राम॰ १६

सैवत्रयोदशीति नारदोक्तेः ५७ इति श्रीदैवज्ञानन्तसुतदैवज्ञरामविरचितायां स्वकृतमुहूर्तचिंतामणिटीकायां प्रमिताक्षरायां शुभाशुभप्रकरणं समाप्तं १ अथ
नक्षत्रप्रकरणं व्याख्यायते तत्रादौ नक्षत्रस्वामिनः शार्दूलविक्रीडितेनाह नासत्येति एतेनासत्यांतकादयः क्रमेणाश्विन्यादिनक्षत्रेशाः क्रमात्स्युः १ अथ ध्रुव
नक्षत्राणि तत्कृत्यं चानुष्टुभाह उत्तरात्रयेति उत्तरात्रयं रोहिणी चैतानि नक्षत्राणि रविवारश्च ध्रुवसंज्ञानि स्थिरसंज्ञानि चेति संज्ञाद्वयं एवमुत्तर
त्रापि व्याख्येये ध्रुवनक्षत्रेषु स्थिरादिकर्म कार्यं आदिग्रहणान्मृदुनक्षत्रोक्तं यास्यं वसिष्ठः मृदुवर्दकथितान्यपि स्थिरखंडेनानि कार्याणि इति २

नासत्यांतकवह्निधातृशशभृद्रुद्रादितीज्योरगाः ऋक्षेशाः पितरो भगोर्यमरवीत्वष्टासमीरः क्रमात् शक्राग्नी खलु मित्र इंद्रनिरृति
क्षीराणि विश्वे विधिर्गोविंदो वसुतोयपाजचरणाहिर्बुध्न्यपूषाभिधाः १ उत्तरात्रयरोहिण्यो भास्करश्च ध्रुवं स्थिरं तत्र स्थिरं वीज
गेहशांत्यारामादिसिद्धये २ स्वात्यादित्ये श्रुतेस्त्रीणि चंद्रश्चापि चरं चलं तस्मिन्गजादिकारोहो वाटिकागमनादिकं ३ पूर्वात्रयं
याम्यमघे उग्रं क्रूरं कुजस्तथा तस्मिन्घाताग्निशाठ्यानि विषशस्त्रादि सिध्यति ४ विशाखाग्नेयभे सौम्यो मिश्रं साधारणं स्मृतं
तत्राग्निकार्यं मिश्रं च वृषोत्सर्गादि सिद्धये ५ हस्ताश्विपुष्याभिजितः क्षिप्रं लघु गुरुस्तथा तस्मिन्पण्यरतिज्ञानभूषाशिल्पकला
दिकं ६ मृगांत्यचित्रामित्रर्क्षं मृदु मैत्रं भृगुस्तथा तत्र गीतांवरक्रीडामित्रकार्यविभूषणं ७ मूलेंद्रार्द्राहिभं सौरी तीक्ष्णं दारुणसं
ज्ञकं तत्राभिचारघातोग्रभेदाः पशुदमादिकं ८ अथ चरभानि तत्कृत्यं चानुष्टुभाह स्वात्यादित्येति आदिशब्दात्तल्लघुनक्षत्रोक्तमपि ३ अथो
ग्रनक्षत्राणि चानुष्टुभाह पूर्वात्रयमिति आदिशब्दाद्दारुणनक्षत्रोक्तमपि ४ अथ मिश्राण्यनुष्टुभाह विशाखेति आदिग्रहणादुग्रोक्तमपि ५ अथ
लघुनक्षत्राण्यनुष्टुभाह हस्तेति शिल्पं वर्धकिविकृत्यादि कलानृत्यादिकाश्चतुःषष्टिः आदिशब्दाच्चरभोक्तमपि ६ अथ मृदुनक्षत्राण्यनुष्टुभा
ह मृगांत्येति ७ अथ तीक्ष्णभान्यनुष्टुभाह मूलेति अभिचारः कर्मणां मयं कारकृत्यं मारणादि पशुदमः पशुशिक्षा आदिशब्दात्वधनादिकं। मु. चि.

मु०टी० न०प्र० १७

अथ लतापादपारोपणराजदर्शनमघगोविक्रयमुहूर्तान्वसन्ततिलकेनाह राधामूलेतिराधाविशाखाएतदादिचतुर्दशनक्षत्रैर्लतानांवल्लीनांपादपानांवृक्षाणांचारोपोवापनंकार्यः अथराजदर्शनंध्रुवमृदुक्षिप्रश्रवोवासवैः त्रयोदशभैः कार्यं अथमघमघारंभः तीक्ष्णोग्रध्रुवपभेषुनवनक्षत्रेषु उदितः कथितः अथगवांक्रयोमूल्येनपरस्माद्ग्रहणं विक्रयोमूल्यग्रहणपूर्वकंदानं क्षिप्रांत्यवन्हीडुभादित्यद्वीध्रुवपवासवेषुहिनवनक्षत्रेषु शस्तः प्रशस्तः अत्रभीमपराक्रमेणपंचदशभान्यभिहितानि हस्तानुराधात्रितयेसपौष्मेमृगेचपूर्वाश्विविशाखमेषु पुष्येधनिष्ठाद्वितयेदितीशेगवांक्रयंविक्रयमामनंतीति १२ अथपशूनांरक्षामुहूर्तस्थितिनिवेशननिषेधमुहूर्तेचेंद्रवज्रयाह लग्नेशुभ इति शुभेशुभस्वामिकेलग्नेअष्टमशुद्धिसंयुतेशुभपापाक्रांताष्ट

निद्येपिधिष्ण्येवारादेवस्त्रंधार्येजगुर्बुधाः १२ राधामूलमृदुध्रुवर्क्षवरुणक्षिप्रैर्लतापादपारोपोयोनृपदर्शनंध्रुवमृदुक्षिप्रश्रवोवासवैः तीक्ष्णोग्रध्रुवपभेषुमघमुदितंक्षिप्रांत्यवन्हीडुभादित्यद्वीध्रुवपवासवेषुहिगवांशस्तःक्रयोविक्रयः १२ लग्नेशुभेवाष्टमशुद्धिसंयुतेरक्षापशूनांनिजयोनिभेवरे रिक्ताष्टमीदर्शकुजश्रवोध्रुवत्वाष्ट्रेषुयानंस्थितिवेशनंनशत् १४

मभावरहितेसतिपशूनांरक्षारक्षणंप्रवेशादिकंचसत् तथास्वीययोनिनक्षत्रेचरभेचसत् यथाऽश्वानांयोनिभेअश्विनीशततारके तत्रचतुष्पदानांरक्षाशस्ता तीक्ष्णेपशूनांदमनेचरंस्यात्पशुपोषणमितिवचनात् अथरिक्ता ४।९।१४ अष्टमी ८ दर्शोमावास्याः कुजोभौमः श्रवःश्रवणं ध्रुवाःउत्तरात्रयरोहिण्यः त्वाष्ट्रंचित्राएषुपशूनांयानंगृहाद्बहिर्निःसारणंस्थितिगोष्ठादिवेशनंनसत् शुभंनव्यवहारोत्रये पूर्वोत्तरेयेधनिष्ठेद्रपौष्णेसौम्यविशाखयोः आश्लेषायामश्वाश्विन्यांयात्रासिद्धिश्चतुष्पदामिति १४ श्रीरामचंद्रायनमः ॥ रामः रामः रामः ॥ ॥ ॥ रामः ॥ रामः ॥ ॥ ॥ ॥ रामः ॥ रामः ॥० रामः १७

उक्तंच रोहिणीगुरुपुनर्वसूत्तरेयाविभर्तिनववस्त्रविभूषणं सानयोविरलबनेपतिंस्नानमाचरतिवारुणेपियाइति १० अथनवधाविभक्तस्यवस्त्रस्यदग्धादिदोषेशुभाशुभफलंशार्दूलविक्रीडितेनाह वस्त्राणामिति वस्त्राणांनवभागाःकार्याःकोणचतुष्टयेअमरादेवाःस्थाप्याःराक्षसामध्यगतांशगताज्ञेयाःनराःदशासदितिपार्श्वेचपुनर्मध्ययोरंशयोर्ज्ञेयाः तत्रचेदूर्ध्वांशेनवततरेल्पतनेवस्त्रेदैवादग्धेअग्निस्पृष्टे।स्फुटितेपाषाणाघाघातादिभिर्निर्हतेपंकेनकर्दमेनआदिशब्दात्गोमयादिभिर्लिप्तेपहनेसतितद्वस्त्रंनसत्शुभफलजनकंनभवतीत्यर्थःनसुरांशयोःएवंवस्त्रदाहादिकेसतिशुभंकल्याणंस्यात् अथसर्वांसकेराक्षसमनुष्यदेवांशकेषुप्रांततःप्रांतभागेअसदनिष्टफलगमकंइदंसर्वेशय्यापादुकास्वपिज्ञेयंश्रीपतिःकज्जलकर्दमगोमय।

धार्येविरिक्तशनिचंद्रकुजेन्हिरक्तंभौमेध्रुवादितियुगेसुभगानरध्यात् १० वस्त्राणांनवभागकेषुचचतुःकोणेमरााराक्षसामध्येत्र्यंशगतानरास्तुसदशेपार्श्वेचमध्यांशयोः दग्धेवास्फुटितेवरेनवतरेपंकादिलिप्तेनसदूर्ध्वांशेनसुरांशयोःशुभमसत्सर्वांशकेप्रांततः ११ विप्राज्ञयातथोद्वाहेराज्ञाप्रीत्यार्पितेचयत् ॥

लिप्तेवासिदग्धवतिस्फुटितेचचिंत्यमिदंनवधाविहिते स्निग्धमनिष्टफलंचसुधीभिः

अत्रराक्षसांशेध्वजछत्रादिसदृशीछेदाकृतिशुभफलाज्ञेया देवमनुष्यांशेपिकाकोलूकसदृशीछेदाकृतिरशुभफलदा कश्यपः शंखचक्रांबुजछत्रध्वजतोरणसन्निभा श्रीवत्सवर्धनोभद्रनंद्यावर्तगृहोपमा वर्धमानस्वस्तिकेभमृगकूर्मझषाकृतिः छेदाकृतिर्दैत्यभागेप्यायुरर्थप्रदानृणांखरोष्ट्रोलूककाकादिजंबूकश्ववकोपमा त्रिकोणःस्वर्याकृतयोदेवभागेप्यशोभनाः निंदितंवसनंदद्याद्विजेभ्यःस्वर्णसंयुतं आशिषोवाचनंकृत्वात्वन्यद्वस्त्रंचधारयेदिति ११ अथकचिदुष्टदिनेपिवस्त्रपरिधानमनुष्टुभाह विप्राज्ञयेति धिष्ण्यनक्षत्रवारादौवारतिथियोगादौव्यतीपातभद्रादिदुष्टयोगेनिंद्येपियद्वस्त्रंब्राह्मणानुज्ञयातथोद्वाहेराज्ञासंतोषेणार्पितंदेवचंद्रवस्त्रंधार्यमितिवचनगुः १२

मु०टी० अथविक्रयविपण्योर्मुहूर्तंशार्दूलविक्रीडितेनाह पूर्वाद्रीशेतिद्वीशंविशाखा पूर्वादिनक्षत्रेषु केंद्रेषुप्रथमचतुर्थसप्तमदशमेषुद्वितीयेकोणेनवपंचमेषुभैःसद्भिः
न०प्र० षट्त्र्यायेषुपापग्रहैःसद्भिः घटतनुंकुंभलग्नंविनात्यक्तासत्तिथौरिक्तामारहिततिथौविक्रयःसन्शुभोज्ञेयः अथविपणिःपण्यवीथिकागृहेस्थित्वा
१८ क्रयविक्रयात्मकंकर्म रिक्तातिथिभौमवारकुंभलग्नानिवर्जयित्वान्येषुतिथिवारलग्नेषुमित्राणिमृगरेवतीचित्रानुराधाःध्रुवाणिरोहिण्युत्तरात्रयंक्षि
प्राणिहस्ताश्विपुष्याःएतैर्भैः लग्नेचंद्रेस्थितेमृत्तौचंद्रेस्थितेचसतिव्ययाष्टरहितैःपापग्रहैःसद्भिःशुभैर्धायखेद्वितीयेकादशदशमेषुसद्भिर्विपणिःशु
भास्यात् १७ अथाश्वगजमुहूर्तमिंद्रवज्रयाह क्षिप्रांत्येति क्षिप्रादिनक्षत्रेषुरिक्ताभौमव्यतिरिक्तदिनेवाजिकृत्यमश्वानांक्रयविक्रयशिक्षास्याना
भरणादिकार्यंप्रशस्तंस्यात् श्रीपतिः पुष्यश्रविष्ठाश्विनसौम्यभेषुपौष्णानलादित्यकराह्वयेषु सवासरांशेषुबुधैःस्मृतानिसर्वाणिकार्याणितुरंगमा

18 पूर्वाद्रीशककृशानुसार्पयमभेकेंद्रद्विकोणेशुभैःषट्त्र्यायेष्वशुभैर्विनाघटतनुंसत्विक्रयःसत्तिथौ रिक्ताभौमघटान्वितांचविपणिर्मि ना
त्रध्रुवक्षिप्रभैर्लग्नेचंद्रस्थितेव्ययाष्टरहितैःपापैःशुभैर्ध्यायखे १७ क्षिप्रांत्यवस्विंदुमरुज्जलेशादित्येष्वरिक्तारदिनेप्रशस्तं स्या
द्वाजिकृत्यंत्वथहस्तिकृत्यंकुर्यान्मृदुक्षिप्रचरेषुविद्वान् १८ स्याद्भूषाघटनंत्रिपुष्करचरक्षिप्रध्रुवेरत्नयुक्तत्तीक्ष्णोग्रविहीनभेर
विकुजेमेषालिसिंहेतनौ ॥

३४

णां अश्वारोहणेचक्रं अश्वाकारंलिखेच्चक्रंसाभिजिज्ञानिविन्यसेत् स्कंधेतुत्रयंभान्यपृष्ठेचदशभानिच पुच्छेद्वेस्थापयेन्मानश्चतुष्पादेचतुष्टयं उदरे
विन्यसेत्पंचमुखेद्वेतुरगस्यच अर्थलाभोमुखेसम्यक्वाजीनश्यतिचोदरे चरणस्थेरणेभंगःपुच्छेपत्नीविनश्यति अर्थसिद्धिर्भवेत्पृष्ठेस्कंधेस्कंधपति
र्भवेत्इति अथविद्वान्ज्ञाताम्रदुक्षिप्रचरनक्षत्रेषुरिक्तामाभौमवर्जितदिनेचहस्तिकार्यंगजानांक्रयविक्रयभूषादिकुर्यात् वसिष्ठः हस्तत्रयेसौम्य
हरित्रयेचपौष्णद्वयेपुष्यपुनर्वसौच मैत्रेचसर्वाण्यपिकुंजराणांकर्माणिशस्तान्यखिलानियानीति १८ अथभूषणघटनेमुहूर्तंशार्दूलविक्रीडितेनाहस्या

अथौषधस्य मुहूर्तं मंदाक्रांतयाह मैत्रज्येत्यादि मैत्रज्ये श्रौषधं प्राश्यं भक्षितं च सतं लघुमृदुचरनक्षत्रे मूले च द्व्यंगलग्ने द्विस्वभावराशिषु मिथुनक न्याधनुर्मीनेषु लग्नगतेषु सत्सु शुक्रेंदीज्यबुधेषु द्विस्वभावलग्नस्थेषु सत्सु वेषु न तेषां शुक्रेंदीज्यबुधानां रवेश्च दिवसे वारे सति यौरी कुमारहित तिथौ मैत्रज्ये सतं शुभं स्यात् दीपिकायां द्व्यंगोदये गुरुबुधेंदुसितैः प्रशस्तैस्तेषां रवेश्च सुदिनेषु तिथौ सुयोगे मैत्र्यपञ्चगविशाखजोषेवरेषु जन्मसं ज्ञित्रहितेषु कुत्रः शुभायेति अथ रिःफयुनमृतिगृहे लग्नात् द्वादशसप्तमाष्टमगृहेषु शुद्धेषु शुभपापग्रहरहितेषु सत्सु श्रौषधेनुवक्ष्यफलप्रश्नादि ना श्रायुर्निश्चये वसतः यूनशत्रुनिधनव्ययषष्ठोसद्गृहेषु निनरांबलवत्सु श्रायुष्यस्वहितकारिणि योगे कीर्तितानि पतत्यौषधसेवेति श्रीपतिभट्टोक्तेः अथ जन्मभे जन्मनक्षत्रेनौ मैत्रज्येत्सत जन्मनक्षत्रगस्त्वेदुः प्रशस्तः सर्वकर्मसु क्षौरभैषजवादाध्वकर्तनेषु विवर्जयेदिति वचनात् अथ स्त्रीकर्म

मैत्रज्ये स्त्रलघुमृदुचरे मूलभे द्व्यंगलग्ने शुक्रेंदीज्ये विदिच्च दिवसे चापि तेषां रवेश्च शुद्धे रिःफद्युनमृतिगृहे सति यौनो जनेभैः स्त्रीक ॥
र्माप्यदितिवसुभेत्वाष्ट्रमित्राश्विपुष्ये १५ क्रयर्क्षे विक्रयो नेष्टो विक्रयर्क्षे क्रयोपि न पौष्णांबुपाश्विनीवातःश्रवश्चित्राः क्रये शुभाः ॥१६

स्त्र्याः संबंधिकर्म घटनसीवनादि श्रदितिवसुभत्वाष्ट्रमित्राश्विपुष्यनक्षत्रेसत्स्यात् व्यवहारोच्चये श्रदितिवोसवंत्वष्ट्रमैत्रभेदस्ववाजिनः स्त्रीकर्म तनुत्राणामेभिर्नक्षत्रैः प्रशस्यत इति १५ अथान्यदप्याह क्रयर्क्षे इति क्रयर्क्षे वक्ष्यमाणक्रयनक्षत्रे विक्रयो न कार्यः तथा विक्रयनक्षत्रे क्रयोपि न कार्यः दीपिकायां यमाहिशक्राग्निविशाखपूर्वानेत्राः क्रये विक्रयरोनि शस्ताः पौष्णाश्विचित्राशततिष्यवानाः शस्ताः क्रये विक्रयरोनिषिद्धा इ ति ननु एकदायेन क्रयः कर्तव्यस्तदान्येन विक्रयः कर्तव्यस्तत्रक्रयविक्रयनक्षत्राणां महाभेदादुभयविधमुहूर्तानुपपत्तिः उच्यते विक्रेता यदा शुद्धमुहूर्ते विक्रयार्थं गच्छति तदा वस्तुपृथक्क्रियते तत्कर्मविक्रयशब्दवाच्यं यदा क्रयिणा क्रयार्थं मुहूर्ते प्राप्ते तदा विक्रेत्रे मूल्यद्रव्यं दत्वा पृथक्कृतं विक्रेतृवस्तु गृह्णाति तत्क्रयशब्दवाच्यमिति मत्वा यथाकथंचित् समाधेय तत्क्रयमुहूर्तः रेवतीशततारकाश्विनीस्वातीश्रवणाचित्राएतानि भानि क्रयेशुभानि विक्रय

मु॰टी॰ वेवसुर्धनिष्ठा हयोश्विनी दिनकृत् हस्तः तस्मात्पंचके हस्तचित्रा स्वाती विशाखानुराधासु आदित्यं पुनर्वसुः पुष्ये वस्त्राणां क्षालनं रजकाधानार्थं दानं सत्
न॰प्र॰ शुभं स्यात् रिक्तापर्वाणि पूर्वोक्तानि तिथिप्रकरणे षष्ठीपितृदिनं श्राद्धदिनं एतेषु रविजशेषु शनिवुधवारेषु कदापि वस्त्रक्षालनं नो कार्यं २० अथ खड्गा
१९ दिधारणं शय्याद्युपभोगमुहूर्तं च खड्गधरणाह संधार्याऽइति विरिक्ते रिक्तावर्जितशुक्रवृहस्पतिरविवारे तथा मैत्रध्रुवलघुसंज्ञकनक्षत्रसहितपुनर्वसुज्येष्ठावि
शाखानक्षत्रेषु कुंतादयः संधार्याः कुंतो भल्लः वर्मकवचं इषवो वाणाः आस्यते अनेनेति आसनं धनुः शरो वाणः कृपाणः खड्गः असिपुत्री छुरिका सन्नाहो पी
तिके चित् तथा स्थिराख्ये वृषसिंहवृश्चिककुंभाख्ये लग्ने चंद्रे अपि शब्दाच्च लग्नेपि शुभग्रहदृष्टे शुभैः केंद्रगैः सद्भिः कुंतादिधारणं हितं कर्षोच्चापे पुष्ये

वस्त्राणां क्षालनं सद्वसुहयदिनकृत्पंचकादित्यपुष्ये नो रिक्तापर्वषष्ठीपितृदिनरविजशेषु कार्यं कदापि २० संधार्याः कुंतवर्मेषुसन
शरकृपाणासिपुत्र्यो विरिक्ते शुक्रेज्यार्केऽह्नि मैत्रध्रुवलघुसहितादित्यशाक्राह्निदैवे स्युर्लग्ने हि स्थिराख्ये शशिनि च शुभदृष्टे शुभैः कें
द्रगैः स्याद्भोगः शय्यासनादेर्ध्रुवमृदुलघुहर्यंतकादित्यरक्षः २१

29

चादितिचित्रपश्चतनयेशक्रोत्तरारेवतीवाजीहस्तविशाखमित्रसहितेभानौ
गुरौ भार्गवे कुंभेकीटमृगेहवृषेमृगपतौ चंद्रे शुभैर्वीक्षिते संनाहं शरखड्गकुंतछुरिकाधार्यो नृपाणां हितेति मनुदीपिकायां मूलेंद्रश्रवोत्रयपाम्यपित्र्यशाक्रा
श्विसर्पानलभ्रूलिनक्ष्य शय्यादिसंधारणमेषु कुर्यान्नित्यो विलग्ने च शुभे शुभाहे इति तदासन्नपुत्राद्दिविषयं अथ ध्रुवमृदुलघुनक्षत्रेषु हरौ श्रवणे अं
तके भरण्यां आदित्ये पुनर्वसौ रक्षशिरे यासनादेः शय्याः खट्वादिरूपा आसनं पीठमगल्वगादि आदिशब्दात्पादुकातैलानुपभोगः इष्टः हितः दीपिका रा॰म॰
यां मैत्रेंद्रपुष्यपमभाग्दितिवह्निचित्राहस्तोत्तरात्रयहरीज्यविधातृभानि एतेषु तीव शयनासनपादुकानां संभोगकार्यमुदितेषु तिथिभिः शुभाहे इति २१ ॥ १९

द्भूषेति त्रिपुष्कर दिने लक्षणं भद्रातिथौ रविजेत्यादि नानक्षत्रे एवं विधे त्रिपुष्करदिने वरक्षिप्रध्रुवनक्षत्रेषु भूषाघटनमाभरणघटनं शुभं स्यात् वसिष्ठः क्षिप्राचल
चरक्षेष्वरिक्तामावर्जितेषु दिवसेषु निखिलेष्वपि वारेष्वपि त्रिपुष्करे भूषणं कार्यं अथ तद्भूषणं रत्नयुतं माणिक्यादियुतं चेत्तदा तीक्ष्णोग्रविहीनभेतीक्ष्णानि
मूलज्येष्ठाद्राश्लेषाख्यानि उग्राणि पूर्वात्रयमघाभरण्यः एतद्वर्जितेषु षष्ठाद्दशनक्षत्रेषु तथा रविभौमवारेऽपि कार्यं तथा मेषवृश्चिकसिंहलग्नेषु च
वसिष्ठः स्थिरसाधारणाचरभे लघुमैत्रे धर्केकुजवारे तेषामेव विलग्ने माणिक्यमयभूषणं कार्यमिति कर्कवृषतुलालग्नेषु कार्यमित्यपि ज्ञेयं वसिष्ठः
क्षिप्रमृदुध्रुवचरभे शशिसितयोर्वासरेषु तल्लग्ने मुक्ताफलरजतमयं भूषणमखिलं सवज्रकं कार्यं अथ तीक्ष्णानि मूलज्येष्ठाद्राश्लेषाः उग्राणि पूर्वात्रय
भरणीमघा अश्विनीमृगौ द्विदैवं विशाखा दहनः कृत्तिका एषु नक्षत्रेषु घटितं शस्त्रं शुभं स्यात् अदितिर्वासव त्वष्टामैत्रमैंद्रवाजिनिः सूचीकर्मन

तन्मुक्तासहितं चरध्रुवमृदुक्षिप्रे शुभे सत्तनौ तीक्ष्णोग्राश्विमृगा द्विदैवदहने शस्त्रं शुभं यद्दिने ॥ १९ ॥ मुद्राणां पातनेसध्रुवमृदुचरभक्षिप्रभै
वींदुसौरे घस्रे पूर्णाजयाख्ये न च गुरुभृगुजास्ते विलग्ने शुभैः स्यात् ॥ उद्राणमेभिर्न्नक्षत्रैः प्रशस्यत इति ऋक्षोच्चयोक्तेः अथ सुवर्णरूप्यादिपात्रेभो
जनमुहूर्तमाह वसिष्ठः लघुमैत्रध्रुवचरभे सितेंदुबुधजीववारेषु हेमरजतादिभाजनभोजनमारोग्यामृतयोगेषु इति १९ अथ मुद्रापातनमुहूर्तं वस्त्रक्षा
लनमुहूर्तं च स्रग्धरयाह मुद्राणामिति ध्रुवमृदुचरक्षिप्रसंज्ञकेनक्षत्रैः कृत्वा राजमुद्रां किंतु सुवर्णरूप्यादि निष्पादनं मुद्रापातनमित्युच्यते टंकसाले
ति भाषया वींदुसौरे घस्रे चंद्रशनैश्चरवाजितवारे तथा पूर्णाजयाख्ये पूर्णाः पंचमीदशमीपूर्णिमाः जयास्तृतीयाष्टमीत्रयोदश्यः एतासु तिथिषु
त्यर्थः शुभं स्यात् तथा गुरुशुक्रास्तेन शुभं विलग्ने शुभैः लग्ने शुभग्रहैः सहितेत्यर्थः उक्तं च मृदुध्रुवक्षिप्रचरेषु भेषु योगे च शस्ते शनिचंद्रवर्ज्ये वारे
ति थौ पूर्णाजयाख्ये च मुद्राप्रतिष्ठा शुभदा [illegible] नाम मुद्राणां घटनं कुर्वीत [illegible] शलग्नेन कार्यं भ्रनिमिकृत्ता अथ धु

मु० टी० धिबुधे वा सति स्थिरदशमे भृगौ शुभे सति आप्ये जलराशौ विधौ सति सर्वेषां जलाशयानां वापीकूपतडागादीनां तोयाधाराणां खननं हितं स्यात् आप्यांशुपांत्यपित्
न० ३० मित्रवसून् राकेन्द्वीज्यमेषु खननं सलिलाशयानामिति व्यवहारतत्त्वोक्तेः श्रीपतिः लग्ने जीवे ऽर्थ यवाद्ध्वे लेश्मकूरैः शुक्रे वापि मेषुरराशौ आप्ये चंद्रे स
२० वेतोयाशयानामारंभाः स्युः सिद्धये निर्विकल्पमिति अथ खनत्यारंभः तेःसाशुनैर्नक्षत्रैर्व्योमभोमध्येः पूर्वाषाढामघारहितैः सेंद्रभैः ज्येष्ठासहितैः मित्रार्क
ध्रुववासवांबुपांत्यपुष्येंदुज्येष्ठानक्षत्रैः खनत्यारंभः शुभः स्यात् शुभैर्हिबुके चतुर्थस्थाने लग्ने इत्यसति अजेचेंद्रे त्राशौ मिथुनकन्यास्थे सतीत्यर्थः २५
अथ सेवकस्य स्वामिसेवायां मुहूर्तं शालिन्याह क्षिप्रेति क्षिप्राणि हस्ताभिजिदश्विपुष्याः मैत्राणि मृगरेवतीचित्रानुराधाः एतेषु नक्षत्रेषु बुधशुक्रसूर्य
गुरुवारे सौम्ये शुभग्रहे लग्नगे सति अर्के भौमे वा खेलाभे दशमे एकादशे च स्थिते सति सेवकेन स्वामिनः सेवा कार्या तत्र स्वामिसेवकनक्षत्रयोर्योर्मै

20

आप्ये सर्वजलाशयस्य खननं व्योमो मघैः सेंद्रभैः स्तैर्नत्यं हिबुके शुभे स्तनुगृहे ज्ञे ऽजेऽत्रराशौ शुभं २५ क्षिप्रे मैत्रे वित्सितार्केज्यवारे सौ
म्ये लग्ने ऽर्ककुजे वा खलाभे योनेर्मैत्र्यां राशिपोश्चापि मैत्र्यां सेवा कार्या स्वामिनः सेवकेन २६ स्वात्यादित्यमृदुद्विदैवगुरुभे कर्ण
त्रयाश्वे चरे लग्ने धर्मसुताष्टशुद्धिसहिते द्रव्यः प्रयोगः शुभः ॥

ख्यां च पुनः राशिपोः सेव्यसेवकयो राशिस्वामिनोर्मैत्र्यां सत्यां सेवा कार्या अ
न्यथा न कार्या २६ अथ द्रव्यप्रयोगकरणग्रहणमुहूर्तं शार्दूलविक्रीडितेनाह स्वात्यादित्येति स्वात्याद्येकादशनक्षत्रेषु चरमेषकर्कतुलामकरराशीनामन्य
तमे लग्ने धर्मे नवमे सुतः पंचमे अष्टमे एतेषां शुद्धिः नवपंचमयोः पापग्रहराहित्यं अष्टमे तु शुभपापराहित्यमेव एवं शुद्धिसहिते लग्ने द्रव्यप्रयोगः
करणादानं शुभं स्यात् भीमपराक्रमे मृदुपुष्याश्विनीचैव विशाखाश्रवणात्रयं पुनर्वसौ च शंसंति धनादिनिक्षिप्तवर्तनं वर्तनमृणादिस्सेरादानं मिश्रन
क्षत्राहि शाखायां निषेधमाह करणादाने एवं विधिः हस्ते नक्षादौ निषिद्धे वसुतेऽधमो जन्मधने वर्च विलग्ने द्रविणप्रयोगः इति अथारे भौमवारे राम:
करणानग्राह्यं ऋणं भौमे न गृह्णीयात् दद्यात् बुधवासरे ॥ ऋणच्छेदं कुर्यात् चयमानंदने अथ रविशब्दे संक्रमे संक्रांतिदिवसे वृद्धौ वृद्धियोगे करणे २०

अथाधोदिनक्षत्राणि शार्दूलविक्रीडितेनाह अधाक्षमिति धातारोहिणी विधिरभिजित् दहनः कृत्तिका भगः पूर्वाफाल्गुनी अन्यत्स्पष्टं २२ अधादिनक्षत्रा णां फलमनुष्टुभाह विनष्टार्थेइति अधनक्षत्रेषु विनष्टस्यापहृतस्यार्थस्य लाभः शीघ्रं भवति मंदनक्षत्रेषु विनष्टार्थस्य प्रयत्नतो लाभो भवति मध्यमध्य नक्षत्रे विनष्टार्थस्य दूरे स्वनगरादन्यत्र दूरदेशे श्रवणं त्वदीयद्रव्यममुकेन हृतं अमुकस्थलेऽस्तीति लोकवार्ता भवति लब्धिस्तु नास्ति सुलोचननक्ष त्रेषु श्रुत्याप्तीन श्रवणमपि लब्धिरपि न भवतीत्यर्थः २३ अथ धनप्रयोगे निषिद्धनक्षत्राण्यनुष्टुभाह तीक्ष्णेति एतैस्तीक्ष्णादिनक्षत्रैर्यद्द्रव्यं सुवर्णादि दत्तं कालांतरं विना दत्तं न स्वस्वत्वापरित्यागेन निवेशितं स्वसमीपेऽन्यत्र यार्थं स्थापितं प्रयुक्तं कालांतरीतिपुरःसरं कस्मैचिद्दत्तं विनष्टं चौरादिनाहृतं

अधाक्षं वसुपुष्यधातृजलभद्वीशार्यमांत्याभिधं मंदाक्षं रविविश्वमैत्रजलपाश्लेषाश्विचांद्रं भवेत् मध्याक्षं शिवपित्रजैकचरणत्वा ष्ट्रेंद्रविध्यंतकस्वक्षं स्वात्यदितिश्रवोदहनभाहिर्बुध्न्यरक्षोभगं २२ विनष्टार्थस्य लाभोंऽधे शीघ्रं मंदे प्रयत्नतः स्याद्दूरे श्रवणं मध्ये श्रु त्याप्तीन सुलोचने २३ तीक्ष्णमिश्रध्रुवोग्रैर्यद्द्रव्यं दत्तं निवेशितं प्रयुक्तं च विनष्टं च विष्ट्यांपाते च नाप्यते २४ मित्रार्कध्रुववासवांबुपम घातेयांत्यपुष्येंदुभिः पापैर्हीनबले तनौ सुरगुरौ ज्ञे वाब्जगौ खे विधौ ॥

स्वयमेव वा ब्रह्मचित्यकं द्रव्यं निश्चयेन कदापि नाप्यते तथा विष्ट्यां भ द्रायां पाते व्यतीपाते महापाते वा हृतं द्रव्यं नाप्यते चकाराद्ग्रहणेपि वसिष्ठः ध्रुवोग्रसाधारणदारुणाक्षैर्निक्षिप्तमर्थं त्वथवा प्रनष्टं चौरैर्हृतं दत्तमुपप्लवं वा विष्ट्यां च पाते न न लभ्यते तद्धि ति अत्रेदमनुसंधेयं तीक्ष्णमिश्रादिपंचदशभेषु मध्ये रोहिण्यार्यमविश्वजलभद्वीशेषु दत्तनिवेशितप्रयुक्तद्रव्यस्य वा प्राप्तिः चौरापहृतस्य स्वतो गतस्य वा धनस्य लाभ एव तेषां रोहिण्यादीनां मध्यमलोचनभेषु पाठसामर्थ्यादिति भावः २४ अथ जलाशयखन नन्त्यारंभयोर्मुहूर्तं शार्दूलविक्रीडितेनाह मित्रार्केति अनुराधाहस्तयो [illegible] पापग्रहैर्हीनबलैर्बलरहितैः सद्भिः तनौ लग्ने सुरगुरौ स

मु० टी० भकराणि ततएकमशुभं ततस्त्रीणि शुभानि ततएकमशुभं ततस्त्रीणि शुभानि ततश्चत्वार्यशुभानि एवंवीजोप्तौ सप्तविंशतिनक्षत्राणां शुभाशुभत्वमु
न० प्र० क्तं रत्नमालायां मूर्ध्नित्रीणि गलत्रयं च जठरेधिष्ण्यानि च द्वादशेत्यादि लग्नशुद्धिमाह वसिष्ठः भवरिपुसहजे पापैस्त्रिकोणकेंद्रस्थितैश्च शुभैः कथिते
२१ शुभधिष्ण्येपि च शुभलग्ने बीजवपनं कार्यं अथ हलचक्रमुच्यते हलेऽग्निहलचक्रे अर्कोक्षितात् भात् नक्षत्रात् क्रमेण त्रीणि असंति अशुभानि ततोऽष्टभा
नि संति शुभानि ततो नव भानि असंति ततोष्टौ भानि संति यथा सूर्य आर्द्रायां भुक्तेन्मृगः ततआरभ्य त्रीणि अशुभानि ततः पुष्यतोष्टभानि शुभानि ततो वि
शाखातो नव भान्यशुभानि ततः शततारकातोऽष्टभानि शुभानि एवमष्टाविंशतिभानि जातानि तथा वसिष्ठः अर्कगतागतसंस्थे भत्रितयं नेष्टमुभयतस्त्रि
ष्टं षोडशधिष्ण्यं नवकं शिष्टभानि षंच लांगलेचक्रे कश्यपोपि त्रिषष्ठ सुनवर्क्षेषु सप्तस्वर्कविमुक्तभात् हानिर्वृद्धिः कर्तृनाशो लक्ष्मीप्राप्तिर्यथाक्रमादिति
एवं बहुमुनिसंवादे सति इनभोक्षितर्क्षात् त्रिवन्हित्रीषुत्रीषुत्रिरामा ३।३।३।५।३।५।३।३। ण्यशुभदशुभानि क्रमाल्लांगलाख्यैरिति यद्युक्तं गणेशदैवज्ञै

रामेंद्वग्नियुगान्यसच्छुभकराण्युष्णोहलेर्कोक्षितात् ग्रामाघ्नवाष्टभानि मुनिभिः प्रोक्तान्यसत्संति च ॥ २५ ॥

मुहूर्ततत्त्वेतच्चिंत्यं श्रीपतिवाक्यमूलाभा
वात् ननु श्रीपतिवाक्यं अर्कक्रांतगतागतान्यनडुहां नाशाय भान्यग्रतो वृद्ध्यै भत्रितयं ततस्तु कृषिकृत् घाताय शूलात्रये धिष्ण्यानां नवकं ततदंतरगते स्यात् श्रियै
पंचके पश्चान्यत्रितयं तदत्र गदितं चक्रे शुभं लांगले इति मूलं चेत् न ह्ययं श्रीपतिवाक्यशब्दार्थः किंतु मूलवाक्याबोधेन स्वाज्ञानप्रकाशकः वाक्यार्थस्तु अ
र्कोक्रांतगतागतानि त्रीणि भानि वृषनाशकराणि स्युः ततस्त्रीणि वृद्ध्यै ततः पंचनक्षत्राण्यपास्य अग्निमाणि नव भानि शूलत्रये त्रिकंत्रिकं कृषिकृत् घाता
य स्थाप्यानि नन्वत्र पंचनक्षत्रत्यागे को हेतुरित्यत आह तदंतरगते पंचक इति तच्छब्देन हलोर्ध्वदंडः शूलोर्ध्वदंडः नुच्यते अर्कोक्रांतगतागतान्यनडुहां नाशाय
भान्यग्रतो वृद्ध्यै भत्रितयं अयमंतरस्य पूर्वावधिः मध्ये ततः पदोपादानात् तुशब्दस्तु आनंतर्यद्योतनार्थः तु अनंतरं शूलत्रये धिष्ण्यानां नवकं कृषिकृत् घाताये राम:
ति अंतरस्योत्तरावधिः तयोरंतरगते मध्ये विद्यमाना धिष्ण्यानां पंचकं च पंचकं च श्रियै स्यात् एवं नक्षत्रदशकमिति यावत् पश्चादन्यत् त्रितयं हलदंडोर्ध्वभागशुभं फल २१

हस्तनक्षत्रे अर्कैन्हि रविवारे इतियत्तत्रापिनग्राह्यमित्येकं संवंधः यतस्तस्मादेनोस्तदणंगृहीतुः कुलेषुभवेत् तत्पुत्रपौत्रादिभिरपिपरिहर्तुमशक्य
मित्यर्थः हस्तेऽर्कवारे संक्रांतौ यद्दणं स्यात्कुलेषुतत् वृद्धियोगे तथाज्ञेयमृणं छेदं तु कारयेदिति ज्योतिः प्रकाशोक्तेः बुधवारेऋणं कदापिनदेयं
२७ अथ हलप्रवाहमुहूर्तं शार्दूलविक्रीडितेनाह मूलद्वीशेति एतैः मूलादिभिर्एकोनविंशतिनक्षत्रैः विनार्कशनि रविशनिवारौवर्जयित्वान्य
वारेषु तत्रयापैर्हीनवलैर्निर्वलैः चंद्रेजलराशिनवांशकेसति पूर्णचंद्रेचमांसलेपुष्टेसति उदितेत्यर्थः गुरौलग्नेचसतितदाप्रथमं हलप्रवहणंशस्तं
स्यात् कश्यपः गुरौलग्नगतेशुक्रेवलिन्याप्योदयेविधौ शस्ताकृषिक्रियातत्र दुर्वलैःक्रूरखेचरैः अथसिंहेघटेकुंभेकर्केऽजेमेषे एणेमकरे घटेतु

नारेऽप्यालंभरूं तु संक्रमदिनेवृद्धोकरेऽर्केह्नि यत्तद्दंशेषु भवेदृणं नचवुधेदेयं कदाचिद्धनं २७ मूलद्वीशमघाचरध्रुवमृदुक्षिप्रैर्विनार्कंश
निंपापैर्हीनवलैर्विधौजललवेशुक्रेविधौमांसले लग्नेदेवगुरौहलप्रवहणंशस्तंनसिंहेघटेकर्कोजैणधटेत्ततोऽप्यकरंरिक्ता
सुपक्ष्यांतथा २८ एतेषु श्रुतिवारुणादितिविशाखोडूनिभौमंविनावीजोप्तिर्गदिताशुभात्वगुभतोद्याग्नीदुरुमैद्वः ॥०॥०॥

लायां तथारिक्तासुपक्ष्यां तथाशब्दोऽनुक्तसमुच्चयार्थस्तेनामावास्यामपिनशस्तः पश्चात्तन्त्रप्यकरं २८ अथवीजोप्तिमुहूर्तं फणिचक्रंचशार्दूलवि
क्रीडितेनाह एतेष्विति पूर्वोक्तनक्षत्रेषु श्रुतिवारुणादितिविशाखोडूनि विना श्रवणादिवर्जितेषु मूलमघाध्रुवमृदुक्षिप्रधनिष्ठास्वातीषुभौ
मंविनाभौमवारव्यतिरिक्तवारेषुवीजोप्तिः वीजवापनं शुभंज्ञेयं नारदः मृदुध्रुवक्षिप्रभेषुपित्र्यवायुवसूडुषु समूलभेषुवीजोप्तिरत्युत्तमफ
लप्रदा रवौरौद्रायपादस्थेभूमी संजायते रजः तस्माद्दिनत्रयंतत्रवीजवापंपरित्यजेदितिराजमार्तंडे आर्द्राप्रथमदिनत्रयनिषेधः अथवीजो
प्तौ फणिचक्रं अशुभतोनविघ्नंतेगावो ... मंति अस्मीचीनानितततत्रीणिशु

मु०टी०
न०प्र०
२२

माहेचंद्रबुधगुरुशुक्रवारेषु धान्यानां स्थितिः एकत्र स्थले स्थापनं सा शुभकरी निगदिता अथ ध्रुवेज्यादित्रयोदशनक्षत्रेषु धान्यवृद्धिः सत्यमेतावद्धान्यं देहि ततो मा
सद्वयानंतरं सपादं सार्धं वा दास्यामीत्येवंरूपा वृद्धिर्निगदिता २२ अथ शांतिकपौष्टिकादिकं वसंततिलकेनाह क्षिप्रेति क्षिप्रादिनक्षत्रेषु पौष्टिकमंगलाभ्यां
सह पौष्टिककर्मणा ग्रहशांत्या मंगलकर्मणा विना विनायकशांत्या सह शांतिकं दुःस्वप्नफलदं मूलादिनक्षत्रोत्पन्नं शांत्यादि शुभं स्यात् लग्नात् खे दशमे अर्के सति
विधौ चंद्रे सुखगते चतुर्थे गुरौ लग्नस्थे सति तत् शांतिकं मौढ्यादिदुष्टसमये गुरुशुक्रास्तादिदुष्टकाले नो शुभदं तथा निमित्तके उत्पातदर्शने सति गुरु
शुक्रास्तादावपि शुभं स्यात् उक्तं च शांतिकर्माणि कुर्वीत रोगे नैमित्तिके तथा गुरुभार्गवमौढ्येऽपि दोषस्तत्र न विद्यते २४ अथ होमाहुतिशुद्धिमनुष्टुभाह
सूर्यभाद्दिनि सूर्याक्रांतनक्षत्रात् त्रित्रिभेन क्रमेण त्रयमध्ये चंद्रे दिननक्षत्रे सति क्रमात् सूर्यादिमुखे होमाहुतिः पतति यथा सूर्याक्रांतनक्षत्रात् नक्ष

धान्यस्थितिः शुभकरी गदिता ध्रुवेज्यादीशेंद्रदस्रचरभेषु च धान्यवृद्धिः २२ क्षिप्रध्रुवांत्यचरमैत्रमघासु शस्तं स्याच्छांतिकं सह च मंगलपौ
ष्टिकाभ्यां खेऽर्के विधौ सुखगते तनुगे गुरौ नो मौढ्यादिदुष्टसमये शुभदं निमित्ते २४ सूर्यभात्त्रित्रिभे चंद्रे सूर्यविच्छुक्रपंगवः चंद्रारे
ज्यागुशिखिनो नेष्टा होमाहुतिः खले २५ सैकातिथिर्वारयुता कृताप्ता शेषे गुणेऽभ्रे भुवि वह्निवासः ॥

नत्रयमध्ये होमारंभे सूर्यमुखे होमा
हुतिपातः ततो नक्षत्रत्रये बुधस्य ततः शुक्रस्य ततः पंगोः शनेः ततश्चंद्रस्य तत आरस्य भौमस्य तत इज्यस्य गुरोः ततः राहोः ततः शिखिनः केतोः एवं सति
यद्दिने खले पापग्रहमुखे होमाहुतिः पतति स्यात् तदा न शुभदा अर्थाच्छुभग्रहमुखे शुभा सूर्यनक्षत्राच्चंद्रनक्षत्रपर्यंतगणना २५ अथ यद्दिने होमस्त्वेकी
र्षितस्तद्दिने वह्निनिवासवशेन शुभाशुभफलमिंद्रवज्रयाह सैकेति शुक्लादिगणनया वर्तमाना तिथिर्गण्या एकयुता वर्तमानवारयुता चतुर्भक्ताया
हृतं तच्छेषेन गुणामितं त्रिमितं शून्यमितं वा तदा भुवि भूमौ वह्निर्वासो वसतिः फलमाह सौख्याय होमे होमदिने भूमावग्नेर्वासे सति सौख्यं भवति अथ शे एमः २२
षाद्युग्मशेषे एकमिति शेषे ऽग्निवासो दिवि स्वर्गे फलं कर्तुः प्राणनाशः द्विमिते शेषेऽग्निवासो भूतले तत्फलं कर्तुरर्थनाशः उक्तं च तिथिवारयुतिः सैकाद्वे

अथ शिरामोचनविरेचनादिमुहूर्तं शार्दूलविक्रीडितेनाह त्वाष्ट्रादिनि त्वाष्ट्रद्वये चित्रास्वात्यौ मित्रभाद्वये अनुराधाज्येष्ठे कभात् द्वये रोहिणीमृगौ श्रोत्रं श्रवणः
चित्रादिषु एकादशसु नक्षत्रेषु भौमार्केगुरुवारे शिरामोक्षणं रुधिरवाहिनी नाडिका शिरा तस्याः सूक्ष्मशस्त्रघातेन नरः शिरातो रक्तमोक्षणं कुर्यात् अथ
बुधार्की विना बुधशनिवारौ त्यक्त्वान्यवारेषु पूर्वोक्तनक्षत्रेषु च विरेकवमनाद्यं औषधेन सुखप्रवृत्तिर्विरेकः वमनं वांत एतद्द्वयं कुर्यात् मित्रक्षिप्रचरध्रुवे
षु त्रयोदश नक्षत्रेषु रविवारे शुभग्रहवारे च विदो बुधस्य लग्नवर्गे जीवस्यापि लग्नवर्गे यस्मिन्कस्मिंश्चिल्लग्ने पि गुरुबुधयोः षड्वर्गे सति तनौ लग्ने गुरौ
च सति कर्तुर्गुरुबले च सति धर्मक्रिया कोटिहोमरुद्रानुष्ठानादिरूपा निगदिता कथिता ३० अथ धान्यछेदनं वसंततिलकेनाह तीक्ष्णाजपादेति एतेषु

त्वाष्ट्रान्मित्रकभाद्वयं वु पलघुश्रोत्रे शिरामोक्षणं भौमार्के ज्य दिने विरेकवमनाद्यं स्याद्बुधार्की विना मित्रक्षिप्रचरध्रुवे रविशुभाहे ल
ग्नवर्गे विदो जीवस्यापि तनौ गुरौ निगदिता धर्मक्रिया तद्बले ३० तीक्ष्णाजपादकरवन्हिवसुश्रुतीदुस्वातीमघोत्तरजलांतकतं
क्षपुष्ये मंदाररिक्तरहिते दिवसे तिशस्ता धान्यछिदा निगदिता स्थिरभे विलग्ने ३१ भाग्यार्यमश्रुतिमघेंद्रविधातृमूलमैत्रान्य
भेषु कथितं करणमर्दनं स्यात् द्वीशाजपान्निरृतिधातृशतार्यमर्क्षे सस्यस्य रोपणमिहार्किकुजौ विना सत् ३२ मिश्रोग्रयोर्द्रुमु
जगेंद्रविभिन्नकेषु ककौजतौलिरहिते च तनौ शुभाहे ॥ कोनविंशतिनक्षत्रेषु तथा भौमशनिरिक्तावर्जितदिने स्थिरलग्ने सति धान्यादीनां य
वादीनां छिदा छेदनं निगदिता कथिता ३१ अथ करणमर्दनं सस्यरोपणं च वसंततिलकेनाह भाग्येति विधिः रोहिणी अंत्यं रेवती एषु नवमेषु करणानां च
णकादीनां मर्दनं यछिद्यानादिना वितुषीकरणं तत्सम्यीचीनं स्यात् अथ विशाखादिषट्नक्षत्रैः आर्किकुजौ विना शनिभौमतोन्यवारेषु सस्यस्य धान्य
स्य रोपणं सत् शुभं ३२ अथ धान्यस्थितिं धान्यवृद्धिं च वसंततिलकेनाह मिश्रोग्रेति मिश्रोग्रादिविभिन्नेषु मिश्रादिदशनक्षत्रेभ्योन्येषु सप्तदशनक्षत्रेषु त
था ककर्कमेषतुलारहिते लग्ने मकरस्थिरद्विस्वभावलग्ने शुभ ॥

मु०टी० निषिद्धस्थानस्थो निषिद्धस्थानानि गोचरप्रकरणे तथा पापग्रहैर्भवेदष्टमाद्देशकेंद्रे १।४।७।१० कोणे नवपंचमे स्थाने स्थितैः सद्भिः एवंविधे लग्ने रुजाविरहितस्य
व०१० रोगनिर्मुक्तस्य जनस्य स्नानं आरोग्यस्नानं शस्तं शुभं नारदः स्थिरे ज्यादिनि सार्पांत्यपित्र्यवारुणभेषु च नकुर्याद्रोगमुक्तस्य स्नानं वारे ऽशुक्रयोरिति ४० अ
२२ थ शिल्पविद्यामनुष्टुभाह मृदुध्रुवेति मृदुध्रुवादि नक्षत्रे ज्ञे बुधे दशमे लग्ने वा सति अथवा गुरौ दशमे लग्ने वा सति तथा विधौ चंद्रे बुधगुरुषड्वर्गस्थे च सति
शिल्पविद्या नाम वर्णादि निर्मितमूर्त्यादिकं तद्विद्यायाः प्रारंभः शस्यते ४१ अथ संधानमनुष्टुभाह सुरेज्येति पुष्यादि नक्षत्रे तथा षष्ठ्यां तिथौ हरौ द्वादश्यां
च तिथौ नैतिलकरणे च तथा शुक्रदृष्टे युते च लग्ने तथा शुभग्रहाणां वारे संधानं संधिर्मैत्रीति यावत् इष्यते तथा च कश्यपः भाग्येषु षष्ठ्यसमे त्रे चलग्ने शुक्रेक्षि

स्नानं रुजाविरहितस्य जनस्य शस्तं हीने विधौ खलखगैर्भवकेंद्रकोणे ४० मृदुध्रुवक्षिप्रचरे ज्ञे गुरौ वा खलग्नगे विधौ ज्ञजीववर्गे उत्तेभ
23 स्थे शिल्पविद्या प्रशस्यते ४१ सुरेज्यमित्रभाग्येषु वा षष्ठ्यां नैतिले हरौ शुक्रदृष्टे तनौ सौम्यवारे संधानमिष्यते ४२ त्यक्ताष्ट८भू
त१४ शनिविधिकुजान्तनुभेमासौम्तनो ८ रविविधू अपिभानिमाश्राः॥

ते करणे नैतिले षष्ठ्यां द्वादश्यां संधिरिष्यते ४२ अथ परीक्षां मुह
र्तं वसंततिलकयाह त्यक्त्वेति भूतश्चतुर्दशी जनुर्भे मासौ जन्मर्क्षं जन्ममासश्च जन्मराशेरष्टमं तनौ लग्ने चकाराज्ज्याः भानि जन्मभकर्मभादि नक्षत्राणि वा
डीनक्षत्राणि एतानि त्यक्त्वा योगे हि स्वभावे च लग्ने चरलग्ने वा तल्वांशे च चंद्रशुद्धौ ताराशुद्धौ गुरुशुद्धौ च सत्यां करो हस्तः अदितिः पुनर्वसुः हरिः श्रव
णः इंद्रो ज्येष्ठा कं जलं तत्स्वामी वरुणः तस्य नक्षत्रं शततारका एषु भेषु परीक्षा कार्या अन्यत्स्वयं परीक्षा नाम सुवर्णतैलपादिपातकाभिशस्तस्य शुद्ध्यशुद्धि
विचारपूर्वकं तत्तन्माषादिरूपा दिव्यमिति यावत् उक्तं च दीपिकायां नो शुक्रास्ते ऽष्टमार्के गुरुरसहिततरे वौ जन्ममासे ऽष्टमेंदौ विष्टौ मासे मलाख्ये कुः रानिदि
वसे जन्मताराश्च वाथ नाडीनक्षत्रहीने सुरगुरुरजनीनाथताराविशुद्धौ सातः कार्या परीक्षा हि जनुचरगृहांशो दये शस्तलग्ने इति व्यवहारोच्चये अष्टम्यां राम:
२२

२भक्तावशेषकान् निवासेऽग्नेर्व्योम्नि रसे वित्तप्राणविनाशदः पाताले द्विकशेषेण धनसंचयनाशनः गुणवेदावशेषेण भूमौ विपुलसौख्यदः संस्कारेषु विचारो
स्यनकार्यो नापि वैस्मवे नित्ये नैमित्तिके कार्ये न चोक्तं मुनिभिः स्मृतः केचित्त्वेरसुपन्नपि होमे वर्ज्यमित्युक्तं तद्यथा अकेऽब्धिश्च दखमे शाच्चतुर्थे मदः शुक्रादा
श्मेगारकस्य राहुर्धर्मे जीवतः खेरसुप्ते होमे नाशः पुत्रदाराधनानामिति ३६ अथ प्रतिवर्षीयान्नवान्नभक्षणमुहूर्तमाह नवान्नमिति चरादिद्वार
शभेषु सत्सु नौ सभीचीनलग्ने शुभयुते युते दृष्टे ऽन्त्यर्थं नंदातिथयः १।६।११ विषघटी विवाहप्रकरणोक्ताः मधुश्चैत्रः पौषः आर्कि शनिः भूमिजो भौमः ए
तान्वितावर्जयित्वा नवान्नभक्षणं शुभं ३७ अथ नौकाघटनमुहूर्तमाह याम्यत्रयेति याम्यत्रयं भरणीकृत्तिकारोहिण्यः ईशआर्द्रा अन्यानि प्रसिद्धानि ए
सौख्यायहोमे शशियुग्मशेषे प्राणार्थनाशौ दिवि भूतले च ३६ नवान्नं स्याच्चरक्षिप्रमृद्भे सन्नौ शुभं विना नंदाविषघटीमधुपौ
षार्किभूमिजान् ३७ याम्यत्रयविशाखेंद्रसार्पपित्र्येशभिन्नभे भृग्वीज्यार्कदिने नौकाघटनं सन्नौ शुभं ३८ मूलार्द्राभरणीपि
त्र्यमृगे सौम्ये घटेन्नौ सुरेज्यकेंद्रे शुभे सिद्धिर्वीराभिचारयोः ३९ व्यत्याद्विनिध्रुवमघानिलसार्पधिष्ण्यैरिक्तेतिथौ चरतनौ वि
ष्योभिन्नन क्षत्रेषु शुक्रगुरुरविवारेषु सन्नौ शुभयुतदृष्टे लग्ने नौकाघटनं नौकानिर्माणं शुभं नौकाचालनं नौकागमनमुहूर्तं दीपिकायां शुभाहे विष्णु
र्मेंदुभगाभिमित्राश्विन्याणिषु चालनं घटनं स्यान्नान्नावः शुभतिथौ द्युषु अश्विकरेज्यसुधानिधिपूर्वीमित्रयनाच्युतभे शुभलग्ने तारकयोगतिथौ इविशुद्धौ
नौगमनं शुभदं शुभवारे ३९ अथ वीरसाधनाभिचारयोर्मुहूर्तमनुष्टुभाह मूलेति मूलादिनक्षत्रपंचकेन तथा घटेन्नौ कुंभलग्ने सौम्ये बुधे सति तथा शुक्रेसु
रेज्ये चतुर्थे अष्टमे शुद्धे ग्रहरहिते नाटके लग्ने वीरस्य साधनस्य अभिचारस्य कर्मणः सिद्धिः निष्पत्तिः ३९ अथ रोगनिर्मुक्तस्नानं वसंततिलकेनाह व्यंत्येति वि
गतान्त्यत्याद्दीनि रेवत्यादीनि नवधिष्ण्यानि येष्वपि तेषु पादाश्रिष्ट नक्षत्रेषु तथा रिक्तासु रिक्तातिथिषु चरलग्ने तथा शुक्रचंद्रवर्जितवारे तथा विधौ चंद्रे

मु०टी० मूलंग्निः कृत्तिकायाम्यमश्विनी पुनर्वदिवसा रोगः पित्र्यभे मघायां नवतिः विंशतिर्दिवसाः बुध्न्यभं उत्तराभाद्रपदा अर्यमा उत्तराफाल्गुनी पुष्यपुनर्वसु
नं०प्र० रोहिण्योश्च नगाः सप्त दिवसा रोगः अत्रैवैश्वभं मृगोत्तराषाढयोः मासः द्विंशद्दिनानि रोगस्थैर्यं ततो रोगनिवृत्तिः अत्र शांतिर्वसिष्ठोक्ता नक्षत्रस्य कनकेन
२४ कार्या तल्लिंगमंत्रैर्गंधपुष्पैः वस्त्राक्षतैर्गुग्गुलधूपदीपनैवेद्यैर्ताम्बूलफलैश्च सम्यक् पूजां च कृत्वा ऽमयनाशनाय द्विजाय दद्यात् तुलं शिवाय स्वाम
योगः अतुलमपरिमितं द्रव्यं अथानंतरं यमाहिमूलभे भरण्यश्लेषामूलेषु कृत्तिका विशाखार्द्रा मघासु च सप्तनक्षत्रेषु यस्य कस्यचित् स्पर्शदंशने सर्प
दंशने मृतिर्भवेत् अन्नसर्पदंशयस्य एतेषु गोचरवशेन चंद्रबलं न भवति तस्यैव सर्पदंशेन चंद्रबलं न भवति तस्यैव सर्पदंशेन यत्र चंद्रस्तस्यैव गोचरे वा शुभ
प्रदः तदा न तं मंत्रे वन्मृत्युः सुधा संसिक्तदेहिनं इति ४६ अथ शीघ्रं रोगी मरणे विशिष्टयोगं द्विजीयोपजातिकयाह रौद्राहीति रौद्रादिनक्षत्रेषु पापवारे
२४ मूलाग्निदास्रेन वपित्र्यभेन खा २० बुध्न्यार्यमेज्यादितिधातृभे नगाः ७॥ मासो ३० ज वैश्वेषु यमाहिमूलभे मिश्रेशपित्र्येष फणिदंशने
मृतिः ४६ रौद्राहिशाक्रांबुपयाम्यपूर्वाद्विदैववस्वग्निषु पापवारे रिक्ताहरिष्कंदद्दिने च रोगे शीघ्रं भवेद्रोगिजनस्य मृत्युः ४७ स्थि
राहिमूलेंद्रहरीशवायुभेष्वेत क्रिया स्यान्नत्रपंचकुंभगे विधौ॥
रिक्तातिथिः प्रसिद्धाः हरिर्द्वादशी स्कंदः षष्ठी एतासु तिथिषु एवंविधे विशिष्टयो
गे यस्य रोगोत्पत्तिर्भवति तस्य रोगिजनस्य शीघ्रं मृत्युर्भवेत् ४० अथ प्रेतदाहमुहूर्तं प्रेतदाहादिनिषेधं चोपेंद्रवज्रयाह स्थिरेति स्थिरादिनक्षत्रेषु प्रेतक्रिया
प्रेतानां मृतानां प्रियजनमलोकप्राप्त्यर्थं श्राद्धादिक्रिया स्यात् यदि दाहसमयेकार्यावशात् लब्धा अथ त्रपंचकुंभगे विधौ मीनकुंभस्थिते चंद्रे धनिष्ठो
त्तरार्धादिपंचनक्षत्रे प्रेतस्य दाहो ज्वालनं त्यजेत् च पुनः यमदिग्गमं दक्षिणदिशि गमनं यात्रां तथा शय्याया खट्वायाः वितानं वयनं तथा गृहगोपनं एम:
गृहाच्छादनं आदिशब्देन तृणकाष्ठसंग्रहं च त्यजेत् अत्र पुराणे पंचके मरणमपि निषिद्धं कुंभमीनस्थिते चंद्रे मरणं यस्य जायते न तस्योर्ध्वगतिर्हि शासंत २४

चचतुर्दश्यां शायश्चित्तपरीक्षणे नपरीक्षाधिवासत्र्यंशानि सौमदिने भवेत् ज्येष्ठाश्रवणहस्तश्चतथाशेपः पुनर्वसुः तद्वच्छतभिषा प्रोक्ता स्वभियुक्त विचारणे इति
नाडीनक्षत्राणि दीपिकाकारवचनात् जन्मर्क्षमाद्यं दशमं चकर्मसंघातिकं षोडशभं च मानसं स्यात्मंच विंशं समुदायमष्टादशं त्रयोविंशतिभं विनाशकं एवं षट्
भोजनः सर्वो जातिदेशाभिषेकभैः नवभोन्नपतिर्ज्ञेयो नाडीताराः स्वतास्स्मृः इतिनजातिनक्षत्राणि वराहसंहितायां पूर्वात्रयं सानलमग्रजानां राज्ञां च पुष्येण
सहोत्तराणि सपौष्णमैत्रं पितृदैवतं च प्रजापतेर्भं च कृषीवलानां आदित्यहस्ताभिजिदश्विनानि वणिक्जनस्याम्यमुपागतानि मूलत्रिनेत्रानिलवारुणानि
भान्युग्रजातेः प्रभविष्णुतायाः सौम्यैंद्रचित्रावसुदेवतानि सेवाजनस्याम्यमुपागतानि सार्पं विशाखाश्रवणो भरण्यश्चांडालजातेरभिनिर्दिशंतीति देशो
वाराणस्यादिकस्तन्नक्षत्रं शतपदचक्रोक्तं यथा वाराणस्याः नक्षत्रं रोहिणीति अभिषेकभं यस्मिन्पुष्यादिके नक्षत्रे राज्ञाभिषेको जातस्तदभिषेक

द्यंगे चरेततुलवेशशिजीवताराशुद्धौ कराद्दितिहरीन्दुकपेपरीक्षा ४३ व्ययाष्टशुद्धोपचये लग्नगे शुभदृग्युते चंद्रे त्रिषड्दशायस्थे सर्वा
रंभः प्रसिध्यति ४४ स्वातींद्रपूर्वाशिवसार्पभे मृतिर्ज्वरेंत्यमैत्रे स्थिरताभवेद्रुजः याम्यश्रवोवारुणतक्षभे शिवा घस्राहियस्रो ४५ व
धिपार्कवासव ४५ र्क्षेमितिराश्यांनवभानि इतरेषां षडेव भानि ४२ अथ सामान्यतः शुभकार्येषु लग्नशुद्धिमनुष्टुभाह व्ययेति गयोद्वादशं अष्टमं
एतत्स्थानद्वयं शुद्धं ग्रहरहितं यस्मिन् एतादृशेस्वजन्मराशेर्जन्मलग्नाद्वा उपचयभवने त्रिषडेकादशदशमराशौ लग्नगते शुभैर्दृष्टे युते च तथा चंद्रे त्रिषट्द
शायस्थे सति सर्वेषां शुभकार्याणामारंभः सिध्यति तथा च वसिष्ठः उपचयभे लग्नगते व्ययभे धनशुद्धिसंयुते लग्ने उपचयगे शीतकरे मंगलकर्माणि कार्या
णि इति ४४ अथ नक्षत्रेषु ज्वरोत्पत्तौ सत्यां तन्निवृत्तौ दिनसंख्यां द्विनीयोपजातिकयोपेंद्रवज्रयाचाह स्वातींद्रेति मूलाग्नीति स्वातीज्येष्ठापूर्वात्रयाद्रा
श्लेषासु ज्वरे ज्वरोत्पत्तौ सत्यां मृतिर्मरणं स्यात् अर्थांत्यमैत्रे रेवत्यनुराधयोर्ज्वरोत्पत्तौ रुजो रोगस्य स्थिरता बहुकालेन रोगनिवृत्तिः स्यात् तथा भर
णीश्रवणशततारा नक्षत्रभं चित्राऽऽर्द्रेषु नक्षत्रेषु शिवाघस्राः एकादशदिवसाः रोगः स्यात् विशाखा अर्कोहस्तः वासवं धनिष्ठा एषु त्रिषु भेषु ये

पंद्यान्नदोषस्त्वस्माद्गतइति ॥ अत्रत्रिपुष्करेकश्यपेनरविस्थानेबृहस्पतिर्वारोप्युक्तः भद्रातिथिः शनीज्याराबारैर्वा द्विपमांघ्रिभं त्रिपुष्करस्त्रिगुणदं
द्विगुणंद्व्यंघ्रिभंमृतावितिइदमेवदृष्ट्वाश्रीपतिनाप्युक्तं विषमचरणांघ्रिभ्यामित्यादि अत्रकश्यपवाक्यंमृतावेवत्रिगुणफलतोक्तायंथकृतानु
श्रीपतिवाक्यानुरोधान्मृत्युविनाशकृद्वावित्युक्तं ५० अथसवप्रतिकृतिदाहेनिषिद्धकालंशार्दूलविक्रीडितेनाह शुक्रारेति एवंविधेदिनेशव
स्यप्रतिकृतिःपर्णशरादिनासावयवत्वकल्पनंतस्यदाहोनकार्यः कुतः द्विविधोहिप्रेतसंस्कारः अन्यस्यशरीरस्यैकः तत्रप्रतिकृतेरन्यः तत्रअन्य
स्यशरीरसंस्कारेदिनविचाराभावः गार्ग्यः प्रत्यक्षशरीरसंस्कारेदिनंनैवविशोधयेत्इति प्रतिकृतिसंस्कारेकालत्रयं आशौचमध्येवर्षमध्येव
र्षानंतरंचेति आशौचमध्येक्रियतेपुनःसंस्कारकर्मचेत् शोधनीयंदिनंतत्रयथासंभवमेवतु आशौचविनिवृत्तौचेत्पुनःसंस्क्रियतेमृतःसंशोध्य

त्रैपुष्करोभवतिमृत्युविनाशकृद्वौत्रैगुण्यदोद्विगुणकृद्वसुतक्षचांद्रे ५० शुक्रारार्किषुदर्शभूतमदनेनंदासुनीक्ष्णोग्रभेपौष्णेवारु
णभेत्रिपुष्करदिनेन्यूनाधिमासेयने याम्येःव्द्वात्ययतेश्चपातपरिघेदेवेज्यशुक्रास्तकेभद्रावैधृतयोःशवप्रतिकृतेर्दाहोनपक्षे

वदिनंयावत् ऊर्ध्वंसंवत्सराद्यदीति गार्ग्यवचनाद्दिनशुद्धिरुच्यते शुक्रारार्किदिनेशुक्रभौमशनिवारेशवप्रतिकृतेर्दाहोनकार्यइतिप्रत्येकंसंबंधः द
र्शोमावास्याभूतश्चतुर्दशी मदनस्त्रयोदशी नंदाःप्रतिपत्षष्ठ्येकादश्यः आसुतिथिषुतथातीक्ष्णोग्रभेमूलार्द्राज्येष्ठाश्लेषास्तीक्ष्णानिपूर्वात्रयम
घाभरणीउग्राणि पौष्णंरेवती वारुणंशततारा पूर्वोक्तेत्रिपुष्करदिने न्यूनाधिमासेक्षयमासेअधिकमासे अयनेयाम्येअब्दात्ययतः अब्दमध्येया
म्यायनेपिकार्यः नंदामदनभूतामापातवैधृतिविष्टिषु शुक्रार्किभौमपरिघध्रुवमिश्रोग्रमैत्रभैः कर्तुश्चंद्रेदेववेदांत्येजन्ममृत्युरितारके त्रिपाद्भेसिते
पक्षेयनेयाम्येव्दतः परं शवप्रतिकृतेर्दाहः शुक्रेज्यास्ताधिमासके नेष्टोमध्योद्धिपात्भैत्रधीशादितिभगध्रुवेइतिनिबंधोक्तेः दिनक्षयोपिवर्ज्यःवर्जये
तुदिनक्षयमिति गार्ग्योक्तेः पातपरिघेपातोव्यतीपातोमहापातश्चपरिघश्चएतेषुदाहोनकार्यः देवेज्यशुक्रास्तके दाहोनकार्यः भद्रायांवैधृतौचतथा

नेनेशुभं भवेदिति तेन पंचके दाहप्राप्तौ सत्यां तत्पुत्तलविधिं कृत्वा दाहः कार्यः पश्चादाशौचनिवृत्त्यनंतरं शांतिकं कार्यं यदि पंचकप्रवृत्तेः प्रागेव मृतः प्रतिबंधव
शात्पंचके दाहप्राप्तौ पुत्तलविधिमकृत्वा दाहः कार्यः आशौचनिवृत्त्यनंतरं शांतिर्न कार्या एवं रेवत्यंतमृतस्य रेवतीमपहाय दाहः कार्यः न पुत्तलविधिः
आशौचनिवृत्त्यनंतरं शांतिरेव कार्या मरणानुषेधदाहनिषेधप्रतिपादकवचनद्वयमप्यावाधितं ४८ अथ काष्ठानां गोमयपिंडानां च संग्रहमुहूर्तेनेशा
दूलविक्रीडितेनाह सूर्येशेन्द्वग्निभैरिति स्पष्टार्थं ४९ अथ त्रिपुष्करयोगस्य फलं वसंततिलकयाह भद्रातिथिरिति भद्रासंज्ञकतिथिर्द्वितीया सप्तमी द्वाद
शी शनिभौमसूर्यवारो भवति तथा द्वीशं विशाखा अर्यमोत्तराफाल्गुनी अजचरणः पूर्वाभाद्रपदा अदितिः पुनर्वसुः वन्हिः कृत्तिका वैश्वमुत्तराषा
ढा एषु नक्षत्रेषु उक्ततिथिवारनक्षत्ररूपे विशिष्टयोगे सति त्रिपुष्करः त्रिपुष्कर एव त्रैपुष्करः स्वार्थे अण् त्रिपुष्करसंज्ञकयोगो भवति कीदृशः मृत्युविनाशव

प्रेतस्य दाहं यमदिग्गमं त्यजेच्छय्यावितानं गृहगोपनादि च ॥ सूर्येशेन्द्वग्निभैर्ध्रुवस्थलगतैः पाकोरसैः संयुतैः शीर्षयुग्ममितैः शा
व स्यादहनं मध्ये पुगैः सार्पभीः प्रागाशादिषु वेदभैः स्वसुहृद्दास्यात्संगमो रोगभीः काष्ठादेः करणं सुखं च गदितं काष्ठादिसंस्था
पने ४९ भद्रातिथी रविजभूतनयार्कवारे द्वीशार्यमाजचरणादितिवन्हिविश्वे ॥
त्रैगुण्यदस्तद्दिने यदि कश्चिन्म्रियेत तदाऽपा
त्रयो म्रियेरन् यदि किंचिद्वस्तु विनष्टं तदा तस्य तद्वस्तुत्रयनाशः तथा किंचिद्वस्तु लब्धं तदा त्रिगुणस्तद्वस्तुलाभः वसिष्ठः रविरविजभौमवारे
भद्रायां विषमपादभक्षं चेत् त्रैपुष्करायं योगस्त्रिगुणफलो द्विगुणो भवेद्द्विगुणं पादास्तिष्यनक्षत्रस्यैव चरणाः पूर्वराशौ चरणत्रयमपरराशौ भवति
तानि विषमचरणानि द्वीशार्यमेत्यादीनि अथ वसुधनिष्ठात्तक्षचित्रा चांद्रमृगः एतानि भानि भद्रातिथयः रविशनिभौमवाराश्च अत्रापि विशि
ष्टयोगे द्विपुष्करनामयोगो भवति तत्फलं मृत्युविनाशवृद्धौ द्वैगुण्यप्रदः [illegible] भवति [illegible] स्थानहानिनाशाय गोत्रयं मूल्यमेव वा द्विपुष्करे

मु० टी० अथात्रैवाचार्योपजातिकयाह अथो चुरन्त्य इति आचार्याः प्रोचुः मूलस्य प्रथमा अष्टघटिकाः प्राक्तस्य ज्येष्ठायाः अंतिमाः पंचनाडिका एवमुभयोरंतराले
न० प्र० त्रयोदश घटिका अभुक्तसंज्ञकाः प्रोचुः उक्तं च ज्येष्ठांत्यघटिकाः पंचमूलाद्या वसुनाडिकाः अभुक्तमितितज्ज्ञेयं तत्र जातं शिशुं त्यजेदिति तत्फलमाह तत्रा
२६ भुक्तमूले जातं शिशुं बालं वा बालां वा पिता परित्यजेत् त्यागाशक्तो वा पिता अस्य बालस्याष्टसमाः अष्टौ वर्षाणि मुखं न पश्येत् नारदः अभुक्तमूलजं पुत्रं
पुत्रीमपि परित्यजेत् अथवाब्दाष्टकं तातस्तन्मुखं न विलोकयेदिति अत्र घटीनां न्यूनाधिक्यकथनं दोषस्याधिक्याल्पत्वकथनार्थं ज्ञेयं ५४ अथ
मूलाश्लेषाजातस्य चरणवशेन फलमुपजातिकयाह आद्ये पितेति मूलप्रथमचरणे जातस्य बालस्य पिता नाशं प्राप्नोति द्वितीयचरणे जननी माता ना
शं प्राप्नोति सापत्नमातरिमान् शब्दो गौणाः तेन गौणमुख्ययोर्मुख्ये कार्यसंप्रत्यय इति जननीपदप्रयोगः तृतीयचरणे धनं नश्यति चतुर्थचरणे वा

अथो चुरन्त्ये प्रथमाष्टघट्यो मूलस्य शाक्रान्तिमपंचनाड्यः जातं शिशुं तत्र परित्यजेद्वा मुखं पिता स्याष्टसमा न पश्येत् ५४ आद्ये पिता ना
शमुपैति मूलपादे द्वितीये जननी तृतीये ॥ लस्य तु शुभः अत्र विशेषो नारदेनोक्तः दिवा जातस्तु पितरं रात्रौ तु जननीं तथा आत्मानं संध्ययोर्हं
ति नास्ति गंडो निरामयः वसिष्ठस्तु मूलाद्यपादे यदि रात्रिभागे तदात्मनो नास्ति पितुर्विनाशं द्वितीयपादे दिनगो यदि स्यान्न मातुरल्पो पितृदास्ति दोषः
अथानंतरं षण्मासं त्यामूलाश्लेषाशांत्यां खलु तु ष्ठितया सर्वे त्र चरणचतुष्टये पि शुभं अनिष्टफलनाशकं कल्याणं स्यात् शास्त्रोक्तरीत्या स्वल्पसूतकान्ते मासे
तृतीये पथ्यवत्सरांते इति कालत्रयं वसिष्ठेनोक्तं गंडे तु विशेषः मातृगंडे सुतं जातं सूतकांते विचक्षणः कुर्याच्छांतिं तदृक्षे वा तद्दोषस्यापनुत्तये शिष्टास्तु
सर्वत्रापि यन्नक्षत्रे जन्म तन्नक्षत्र एव शांतिरिति व्यवहरंति अथाहिमे विलोममिति आश्लेषायां मूलपादोक्तं फलं विलोमं विपरीतं ज्ञेयं मूलस्य प्रथम रामः
पादे पितृनाशः उक्तः सोऽश्लेषा चतुर्थपादोत्पन्नस्य द्वितीयपादे मातृनाशः सोऽश्लेषा तृतीयचरणे तृतीयचरणे धननाश उक्तः सोऽश्लेषा द्वितीयचरणे च २६

अथतेनैव कंद्रसावज्जैनतएण्याह जन्मप्रत्यरितारयोरिति कर्तुः जन्मप्रत्यरितारयोः जन्मताराउत्पत्तिनक्षत्रं दशमैकोनविंशंचेति प्रत्यरिताराजन्मभात्पंच मचतुर्दशत्रयोविंशंनक्षत्रं तथाकर्तुर्मृतिसुखांत्येज्ञेअष्टमचतुर्थद्वादशस्थेचंद्रेसतिदाहोनसत्तमशस्तः अथमध्यमनक्षत्राणिमैत्रमनुराधा भगः पूर्वाफाल्गुनी अदितिः पुनर्वसुः ध्रुवाणिरोहिण्युत्तरात्रयं विशाखा चांघ्रिभंमृगचित्राधनिष्ठाः रेवत्येपि शवदाहेमध्यमः अथोत्तमानि अर्केज्याभ्यां सहितोविधुः अर्कगुरुचंद्रवारैस्तथाश्रवणाहस्तस्वाती अश्विनीपुष्येषुपंचनक्षत्रेषुशवप्रतिकृतेर्दाहः श्रेष्ठः ॥ इत्यखिलमाशौचादर्पणतः अनंतरंमध्येतुयथासंभवंकिंचिद्गुणागीकारेणविचार्यं ५२ अथमूलनक्षत्रजातस्यविशेषमुपजातिकयाह अभुक्तमितिनारदः अभुक्तमूललक्षणंज्येष्ठांत्यमूलादिभवंघटीचतुष्टयंजगौ ज्येष्ठांत्यघटीचतुष्टयंमूलादिघटीचतुष्टयंचेत्यर्थः नारदः योज्येष्ठामूलयोरंतरालप्रहरजः शिशुः अभु

जन्मप्रत्यरितारयोर्मृतिसुखांत्येजेचकर्तुर्नेसन्मध्योमैत्रभगादितिध्रुवविशाखाचांघ्रिभेज्ञेपिच श्रेष्ठोर्केज्यविधोर्दिनेश्रुतिकरस्वात्य श्विपुष्येतथात्वाशौचात्परतोविचार्यमखिलंमध्येयथासंभवं ५२ अभुक्तमूलंहिघटीचतुष्टयंज्येष्ठांत्यमूलादिभवंहिनारदः वसिष्ठएकद्विघटीमितंजगौबृहस्पतिस्त्वेकघटीप्रमाणकं ५३

क्तमूलजंः सार्पमघानक्षत्रयोरपि अयमेवमुख्यः पक्षः कश्यपादिबहुमुनिसंवादात्तु कश्यपः ज्येष्ठांत्यमूलयोरंतरालयामोद्भवः शिशुः अभुक्तमूलजः सोथत्वाश्लेषापित्र्ययोरपि वसिष्ठोपि भुजंगपौरंदरपौष्णभानांतद्वयभानां चतदंतरालं अभुक्तमूलंप्रहरप्रमाणंत्यजेत्सुतंतत्रभवांसुतांचेति वसिष्ठएकद्विघटीमितंजगौ ज्येष्ठांतेएकघटिकामूलाद्यंघटिकाद्वयमित्यर्थः । इदंवसिष्ठनकेचिन्मतमुक्तं पतत्सहाकोकेचित् अपरेत्तिपदोक्तेः तद्वाकांच ज्येष्ठांत्यपादघटिकामितमेवकेचिन्मूलंह्यभुक्तमपरेतुनरामनंति मूलाद्यपादघटिकाद्वितयेनसार्धमष्टौसमाः परिहरेदिहजन्मभाजमिति बृहस्पतिस्त्वेकघटीप्रमाणकंजगौ ज्येष्ठांत्यार्धघटिकामूलाद्यार्धघटिकेत्यर्थः गुरुः ज्येष्ठांत्यघटिकार्धंच मूलादौ घटिकार्धके तयोरंतरगं नाडीद्वयं भुक्तमुच्यतइति ५४

मौ तिष्ठति तपस्यः फाल्गुनः शुक्रो ज्येष्ठः फाल्गुन मार्गशीर्षे वैशाखज्येष्ठेषु अधः पाताले मूलं तिष्ठति तत्फलं च यदा मूलनक्षत्रं यस्मिन्मासे यत्र भवति तत्रैव
स्वर्गमृत्युपातालेषु एवमोक्तं शुभाशुभफलं ददाति तेन इष्ट्याद्यभावे स्वर्गपातालस्थे मूले दोषाभावाच्छांतेरनावश्यकत्वं ज्ञेयं यदा तु भूमावेव मूलं त
दा शांतिरवश्यं विधेयेति शब्देन उक्तं च ज्योतिषार्णवे भूमिष्ठं दोषवहुलं स्वल्पमन्यत्र संस्थितमिति ज्योतिर्निबंधे मूलाश्विपित्र्यचरणाः प्रथमे चन्द्र
नपौष्णेंद्रयोश्चफणिनक्षत्रतुरीयपादे मातुः पितुः स्ववपुषोपि करोति नाशं जातो यदा निशि दिने प्यथ संध्ययोर्वेति तत्रापि शांत्या शुभं भवतीति ज्ञे
यं ५६ अथ मूलसदृशगंडांतादिनिमित्तेषु जातस्यारिष्टपरिहारं च शार्दूलविक्रीडितेनाह गंडांतेंद्रभेति एतेषु शिशोरुत्पत्तिर्नेष्टास्तादुष्ट
फलदा गंडांतं तिथिनक्षत्रलग्नानां संधिः तल्लक्षणं ज्येष्ठापौष्णभेत्यादिना वक्ष्यति इंद्रभं ज्येष्ठा नक्षत्रं शूलयोगः पातो महापातः परिघव्याघा

मूलं त्वथ सार्पतनयस्य मार्गवैशाखशुक्रेष्वशुभं च तत्र ५६ गंडांतेंद्रभशूलपातपरिघव्याघातगंडावमे संक्रांतिव्यतिपातवैधृतिसि
नीवालीकुहूदर्शके वज्रेकृष्णचतुर्दशीषु यमघंटे दग्धयोगमृतौ विष्टौ सोदरभे जनिर्नेपितृभे शस्ता शुभा शांतितः ५७ ॥

तगंडयोगाः अवमस्तिथिक्षयः संक्रांतिः सूर्यसंक्रमणपुण्यकालः व्यतीपातवैधृती योगौ सिनीवाली दृष्टेंदुरमावास्या कुहूर्नष्टेंदुरमावास्या सा दृष्टें
दुः सिनीवाली सा नष्टेंदुकला कुहूरित्यभिधानात् दर्शश्चंद्रदर्शनरहितामावास्या एतत्त्रयं दोषोत्पत्तिपादद्वयेष्वतेषु वज्रे वज्रयोगे कृष्णपक्षचतुर्दश्यां
यमघंटे मघाविशाखेत्युक्ते दग्धयोगे सूर्येशपंचाग्निरसाष्टनंदा इत्युक्ते मृतौ द्वीशानो याद्वित्युक्ते मृत्युयोगे विष्टौ भद्रायां सोदरस्य भ्रातुर्भगिन्या वा
नक्षत्रे पितृभे माता वा पिता च पितरौ तयोर्भे मातृभे पितृभे च एतेषु निमित्तेषु सुतस्य सुताया वा जन्म चेत्स्यात्तदा निष्टकृत्स्यादित्यर्थः दुष्टनिमित्तस्याप
लक्षणत्वात् त्रीतरजन्माप्यनिष्टं सजातीयापत्यप्रसवानंतरं विजातीयापत्यप्रसवस्त्रीतरः यथा पुत्रत्रयप्रसवानंतरं कन्याजन्म कन्यात्रयप्रसवा
नंतरं पुंजन्म सा जनिः शांतितः वसिष्ठादिप्रोक्तशांत्या सम्यक्कृतया शुभा परिणामसुखदा प्रतिनीयते ५७

चतुर्थे चरणे तु मस्तुकं तदाश्लेषा प्रथमचरणो ज्ञेयं अत्र बहुविचारो लिखितं यन्मूलस्य भयान्न लिख्यते अथ केचिन्मूलवृक्षादिविचारमुक्तः जपार्णवे मूलं स्तंभस्त्वचा शाखा पत्रं पुष्पं फलं शिखा मुनयोष्टौ दिशो रुद्राः स्तयाः पंचाब्धयो नगाः मूले तु मूलनाशः स्यात्स्तंभे वंशविनाशनं त्वचि मातुर्भवेत्कष्टं शाखायां मातुलस्य च पत्रे राज्यं विजानीयात् पुष्पे मंत्रिपदं स्मृतं फले च विपुला लक्ष्मीः शिखायामल्पजीवितं अथ मूलपुरुषयोगे घटीन्यासस्तत्रैव मूलस्य घटिकान्यासो मूर्ध्नि पंच नृपो भवेत् मुखे सप्त मृतिः पित्रोः स्कंधे वेदा महाबलः बाह्वोरष्टौ बली पाण्योस्तिस्रो हत्यान्वितो भवेत् हृदि वेदा नृपमंत्री नाभौ द्वौ मखविद्भवेत्। गुह्ये दश शांतिकामी स्याज्जान्वोः षण्महामतिः पादयोः षट्मृतिस्तस्येत्युक्तवान्कमलासनः इति अथ मूलोत्पन्नकन्यायाः फलार्थं मूलांगविभागस्तत्रैव चत्वारो नाडिकाः शीर्षे कुर्वंति पशुनाशनं मुखे षट् धनहानिः स्यात्कंठे पंच धनागमः कौटिल्यं हृदये पंच वाक्ये वित्तागमं ततः वेदाः पाण्योर्द्वयोः षण्मे वेदा गुह्ये ति कामिनी ज्येष्ठमातुलनाशश्च जंघयोर्युगनाडिका ज्येष्ठभ्रातृविनाशश्च ततो जानुयुगमके पादयोर्दश नाड्यश्च तत्र वैधव्यमादिशेत् इति मूलप्रघट्टा

धनेचतुर्थीस्वसुभौथशांत्यासर्वत्रसत्स्यादहिभेविलोमं ॥ स्वर्गेशुचिप्रोष्ठपदेषुमाघेभूमौनभःकार्तिकचैत्रपौषे॥

यामुनिभिःफलमीरितं

अथाश्लेषाजातयोः पुत्रकन्ययोरंगविभागेन फलं तत्रैव मूर्ध्नि पंच सुराज्याप्तिर्मुखे सप्त पितृक्षयः नेत्रे द्वे जननीनाशः ग्रीवायां त्रिषु लंपटः स्कंधे वेदा गुरौ भक्तिः हस्तेष्टौ च बली भवेत् हृद्येकादश मिश्रात्मघाती संजायते नरः स्त्री वा नाभौ भ्रमः षड्भिर्गुह्ये नव तपोधनः पादे पंच धनं हंति सा पोदत्तं फलं क्रमात् अथाश्लेषावृक्षोपि तत्रैवोक्तः फलं पुष्पं दलं शाखा त्वग्लताकं द्वयं च सार्पकल्पांदशाक्षांकस्वरविश्वार्कसागराः नाडिकास्तत्र वै वाले फलं ज्ञेयं यथाक्रमं श्रीः श्रीराजभयं हानिः मातृपित्रात्मसंक्षयः इति अयं विभागो नक्षत्रस्य षष्टिघटिकात्मको ज्ञेयः न्यूनाधिके त्वनुपातः ५५ अथ मूलनिवासफलमिंद्रवज्रयाह स्वर्गे इति शुचिराषाढः प्रोष्ठपदो भाद्रपदः [illegible] मूलनक्षत्रं स्वर्गे तिष्ठा श्रावणकार्तिकचैत्रपौषे

मु०टी० शाठ्यविवर्जितः अत्र विशेषः शौनकेन पलमानेन वार्द्धेन पादेनाथ त्वशक्तितः न स्वर्णरेखनाशसंकारयित्वा विचक्षणाः यद्वा मूल्यं तु वली स्वस्थापयित्वा प्रसन्न
न०प्र० येन सुवर्णास्मं दैवत्यं सर्वदेवात्मको नलः । सर्वदेवात्मको विप्रः सर्वदेवमयो हरिरिति वृत्वा शिषो ऽथवा द्वौ वस्तु कृ लक्ष्मा स्यत्तद्विना ब्राह्मणान्वरयेत्यश्री
२९ स्वस्तिवाचनपूर्वकं श्रोत्रियाश्चतुरो वाष्टौ द्वादशाथवा षोडश मन्त्रानाचार्यमेनेषांश्रेष्ठं न त्वतिमार्द्देने। ईशानादिचतुःकोणेषु व्रणान्जलपूरितान् पूर्वोक्त
द्रव्यसंयुक्तान्स्थापयेद्वात्रवर्णिकान् विप्रान्पृथक्पृथक् वापि मधुपर्कादिनार्चयेत् द्वारेषु जापकानष्टौ द्वौ द्वौ च वरयेत्पुनः अब्लिंगैर्वारुणैर्मंत्रैः सुकृपु
ण्याख्यानादिभिः तत्कुंभे जलं स्पृष्ट्वा कुशकूर्चैर्जपेदिति रुद्रसूक्तं च भद्राग्नेरानो भद्रा इति क्रमात् पुरुषसूक्तं च तन्मन्त्रैर्देवान्ध्यात्वा प्रयत्नतः गोमूत्रं गोम
28 यं क्षीरं दधिसर्पिः कुशोदकं पंचगव्यमिदं कुंभे क्षिपेद्गजमदान्वितं रजतं कांचनं ताम्रं विद्रुमं तीर्थवारि च निक्षिपेद्धेममूलं च दशावयवनिर्मितं देवदा
रुच शैलेयपद्मं नालिनात्पलं तथा वचां लोध्रं प्रियंगुं च शतच्छिद्रे घटे क्षिपेत् वंशपात्रोपरिन्यस्तं शतच्छिद्रघटे स्थितं ततस्त्वनिर्मितं देवमर्चयेत्पश्चिमामुखे
मोषुणा स्विति मंत्रेण शुक्लवस्त्राच्छादनादिभिः मूलरूपं विधातव्यं शामं कुणपवाहनं खड्गखेटधरं चोग्रं द्विभुजं वक्रकाननं स्थापयेत्तं ग्रहांश्चैव वस्त्रगंधादि
भिर्यजेत् चरुं च श्रपयेत्तत्र नैऋतं दक्षिणापदं तत्र चत्वारः कुंभाश्चतुर्दिक्षु स्थाप्याः एकः कुंभो रुद्रस्थापनार्थमन्यः स्थाप्यः एकः शतच्छिद्रः कुंभः तस्मिन्कुंभे
देवदारु शैलेयमित्याद्योषधानि तथा सुवर्णमूलं अष्टादशयवपरिमितं निक्षिप्य तदुपरि वंशादिपात्रं निधाय तदुपरि वस्त्रं निधाय तत्र निर्ऋतिप्रतिमां रं
दृशतिमानलक्षणितमा स्वहितां स्थापयेत् ततः षोडशोपचारैः पंचोपचारैर्वा पूजयेत् उक्तं च शौनकेन पुण्यनिर्मितैः तोयैः प्रोक्षितायां क्षितौ ततः तत्रोदकुं
भं सुश्लक्ष्णं रक्तव्रणविवर्जितं अक्षतं समूलं निर्णीतं पूजयेन्निर्मलाम्भसा आकलशेष्वित्यनया कलशस्थापनं शुभं इमं मे गंगे इति मंत्रेण पूरयेत्तीर्थवारिणा
कुंभं च वस्त्रयुग्मवेष्टितं तन्मंत्रैः प्रपूरयेत् याः फलिनीरित्यनया क्षिपेद्दलौषधादिकं वस्त्रावगुंठितं कुर्यात् पूरयेत्तीर्थवारिणा कूर्चं हेमसमायुक्तं चूतपल्लवसं
युतं स्वस्तिकोपरि विन्यस्य क्षीरद्रुमसपल्लवैः स्योना पृथिवीत्यनिक्षिप्य ईशाने च निधापयेत् पंचरत्नानि निक्षिप्य सर्वौषधिसमन्वितं आवितं गंधपुष्पाद्यैः रामः
श्रीरुद्रं तत्र संजपेत् तत्र प्रतिरथं सूक्तं शाकुनं सानुवाकं च रक्षामंत्रं तथा [illegible] जपेत् त्रिपंचकं जपेत्सम्यग्गणेन सहस्रकं एकवारं तथा जापी २९

अथ शांतयो लिख्यंते तत्र प्रथमं मूलशांतिरुच्यते ॥ शौनक उवाच अथातः संप्रवक्ष्यामि मूलजातहिताय च मातापित्रोर्धनस्यापि कुलेशांतिहिताय च ॥
जातस्य द्वादशाहे तु जन्मर्क्षे वा शुभे दिने समावके वा मतिमान् कुर्याद्धि शांतिमादरात् वसिष्ठः सुसमे पुण्यदेशे तु मंडपं कारयेद्बुधः कुंडं च तद्बहिः कुर्या
द्दहयशो क्रमागतः पंचामृतं पंचगव्यं पंचत्वक्पल्लवानि च उदुंबरवटाश्वत्थप्लक्षाम्रत्वक् सपल्लवाः शतौषधीमूलशंखनवरत्नानि मृत्तिकाः कुष्ठं
मांसी हरिद्रे द्वे मुराशैलेयचंदनं वचाचंपकमुस्ताच सर्वौषध्यो दशैव हि गजाश्वरथ्यावल्मीकसंगमस्थानसंभवा ह्रद्गोराजनगरद्वारतश्चाष्टमृ
त्तिकाः शतौषधीमूलानि च अश्मरी १ सहदे २ अपराजिता ३ मुंडा ४ उशीर ५ वाला ६ अधःपुष्पी ७ शंखपुष्पी ८ ज्येष्ठीमधु ९ कोरकः १०
चक्रांकिता ११ विष्णुक्रांता १२ शिवक्रांता १३ मयूरशिखा १४ काकजंघा १५ भृंगराज १६ कुमारी १७ हय १८ कर्णिकार १९ अपामार्ग २०
बिल्व २१ घरमूला २२ अंबुज २३ उत्तरा २४ पुत्रजीव २५ दूर्वा २६ काश २७ कुश २८ साल २९ नाल ३० चक्रमर्द ३१ सिंही ३२ व्याघ्री ३३ अ
र्क ३४ प्लक्ष ३५ पलाश ३६ पिंपल ३७ वट ३८ उदुंबर ३९ तुलसी ४० उत्पल ४१ शतपत्र ४२ अतसी ४३ सारिवा ४४ कदंब ४५ वकुल ४६ शमी
४७ राहिक ४८ निर्गुंडी ४९ मुंडी ५० दंडी ५१ ब्राह्मी ५२ अशोक ५३ सूर्यभक्ता ५४ रुद्रजटा ५५ कदली ५६ बीजपूरक ५७ मदनक ५८ मुसा
ली ५९ पुनर्नवा ६० आम्र ६१ पाटल ६२ श्रीपर्णी ६३ करवीर ६४ चंपक ६५ गुडूची ६६ देवदारु ६७ अगरु ६८ चंदन ६९ कुटज ७० शिग्रु
७१ हरिद्रा ७२ जटामांसी ७३ वचा ७४ कुष्ठ ७५ तज ७६ दारुहरिद्रा ७७ बंधुजीव ७८ सिंधुवार ७९ सटी ८० अश्वगंधा ८१ मुस्ता ८२ कुरंटक
८३ पनस ८४ जीवक ८५ जाती ८६ मालती ८७ मधूक ८८ खदिर ८९ सप्तच्छद ९० सिरीष ९१ काकमाची ९२ शतावरी ९३ केतकी ९४ जंबु
९५ शाक ९६ वेतस ९७ आमलक ९८ सरल ९९ गिरिकर्णी १०० इति तिलमाषयवव्रीहिगोधूमाश्च सिद्धार्थं गवः चणकैः सहिताः सप्तसद्धीजानि च
सर्वेदाव ज्ञमौक्तिकवैडूर्यपुष्परागेंद्रनीलकं पंचरत्नमिदं प्रोक्तं मंत्रैः कुंभेषु निक्षिपेत् सुवर्णेन प्रमाणेन तदर्धार्धेन वा पुनः निर्मितं प्रतिमां कुर्याद्द्विज

मु॰ दी॰
न॰ प्र॰
२९
29

दाज्यंमहाव्याहृतिभिः क्रमात् हुत्वास्विष्टकृतंपश्चात्प्रायश्चित्ताहुतीर्हुनेत् आचार्योयजमानोवाग्नौतरोक्तुर्जं हुनेत् होमशेषंसमाप्याथवह्निमारोप्येत्ततः
कुंभाभिमंत्रणंकुर्याद्दक्षिणेनाभिमंत्रयेत् मृत्युप्रशमनार्थायजपेत्त्र्यंबकंशतं रुद्रकुंभोक्तमार्गेणरुद्रमंत्रंस्पृशञ्जपेत् धूपंदीपंचनैवेद्यंकुंभमुख्येनिवेद
येत् प्रसादयेत्ततोदेवमभिषेकार्थमादरात् भद्रासनोपविष्टस्ययजमानस्यऋत्विजः दारपुत्रसमेतस्यकुर्युःसर्वेभिषेचनं अश्वीभ्यामितिसूक्तेनपाव
मानीभिरेवच आपोहिष्ठेतिनवभिरापःद्वादशेनच सहस्राक्षेणचेनापिदेवस्यत्वेतिमंत्रकैः शिवसंकल्पमंत्रेणवरुणारोग्यमंत्रकैः योसौवज्रधरोदे
वोमहेंद्रोगजवाहनः मूलजातशिशोर्दोषंमातापित्रोर्व्यपोहतु योसौशक्तिधरोदेवोहुतभुङ्मेषवाहनः सप्तजिह्वश्चदेवोग्निर्मूलदोषंव्यपोहतु योसौदं
डधरोदेवोधर्मोमहिषवाहनः मूलजातशिशोर्दोषंव्यपोहतुयमोमम योसौखड्गधरोदेवोनिर्ऋतीराक्षसाधिपः प्रशामयतुमूलोत्थंदोषंगंडांतसंभवं
योसौपाशधरोदेवोवरुणश्चजलेश्वरः नक्रवाहःप्रचेताःसोमूलोत्थाघंव्यपोहतु योसौदेवोजगत्प्राणोमारुतोमृगवाहनःप्रशामयतुमूलोत्थंदोषं
बालस्यशांतिदः योसौनिधिपतिर्देवःखड्गभृन्नरवाहनःमातापित्रोःशिशोश्चैवमूलदोषंव्यपोहतु योसौपशुपतिर्देवःपिनाकीवृषवाहनः आश्लेषा
मूलगंडांतदोषमाशुव्यपोहतु विघ्नेशःक्षेत्रपोदुर्गालोकपालानवग्रहाः सर्वेदोषप्रशमनंसर्वेकुर्वंतुशांतिदाः तत्कुंभयोरभिषेकंतुसर्वदोषोपशांति
दं सर्वकामप्रदंदिव्यंमंगलानांचमंगलं वस्त्रांतरितकुंभाभ्यांपश्चात्तुस्नापयेद्बुधः ततःशुक्लांबरधरःशुक्लमाल्यानुलेपनः यजमानोदक्षिणाभि
स्तोषयेदृत्विगादिकान् धेनुंपयस्विनींदद्यादाचार्यायसवत्सकां निर्ऋतिप्रतिमांकुंभवस्त्रेहेमंचदापयेत् ग्रहार्थवस्त्रप्रतिमास्तस्मैदद्यात्प्रयत्न
तः श्रीरुद्रजापिनेदेयःकलशोनड्वान्प्रयत्नतः तत्कुंभवस्त्रप्रतिमास्तस्मैदद्यात्प्रयत्नतः उक्तालाभेततोदद्यादाचार्यब्रह्मऋत्विजां तत्तन्मूल्यंप्रदातव्यं
शक्त्यावाथप्रदापयेत् दद्यादन्नंपायसादिब्राह्मणान्भोजयेच्छतं अलाभेसतिपंचाशद्दशकंतदलाभतः सर्वशांतेश्चपठनमाशिषांग्रहणंतथा गृही
स्नापयेद्विद्वान्निर्ऋतिःप्रीयतामिति इतिशौनकीयेमूलशांतिः अथाश्लेषाशांतिरप्येवमेवकार्या तत्रविभवेपूर्वोक्तवत्पंचकुंभाःस्थाप्याः असंभवेकुं राम:
२९

पावमानीस्त्यशान्नपेत् जपस्यपंचकुंभाश्चद्वयंवातदलाभतः श्रीरुद्रस्यैककुंभंचसर्वेसूक्तानितत्रवु तथान्यंपंचमंकुंभंरुद्रैर्नैर्ऋतीरण्येर्युतं चतुःप्रस्तवणांकुर्यात्पंच
वक्त्रांचतत्रवेत् वस्त्रावगुंठितंकुर्यान्मूर्ध्येत्तीर्थवारिणा पंचरत्नसमायुक्तमाम्रपल्लवसंयुतं एतस्मिन्नपिपंचरत्नसप्तमृत्तिकाशतमूलदेवदारुत्वमृत्योषधहेम
मूलानिक्षिपेत् तत्रशतमूलालाभे विष्णुक्रांतासहदेवीतुलसीचशतावरी मूलानीमानिगृह्णीयाछतलाभेविशेषतः तस्योपरिन्यसेत्पात्रंस्वर्णंवारौप्यम
न्ययं शुद्धवस्त्रेणसंछाद्यशतमूलानिनिक्षिपेत् कुंभोपरिन्यसेद्विद्वान्मूलनक्षत्रदेवतं अधिप्रत्यधिदेवौचदक्षिणोत्तरदेशयोः अधिदेवंजपेद्वादौजेष्ठा
नक्षत्रदेवतं एवंप्रत्यधिदेवंचपूर्वाषाढर्क्षदैवतं स्वलिंगोक्तैश्चमंत्रैश्चप्रधानादीन्प्रपूजयेत् पंचामृतेनसंस्नाप्यआवाह्याथसमर्चयेत् उपचारैःषोडशभिर्य
द्वापंचोपचारकैः रक्तचंदनगंधाद्यैःपुष्पैःकृष्णासितादिभिः मेषशृंगादिधूपैश्चघृतदीपैस्तथैवच सुरापोलिकमांसाद्यैःनैवेद्यैर्भोजनादिभिः मत्स्यमांससुरा
दीनिब्राह्मणानांविवर्जयेत् सुरास्थानेप्रदातव्यंक्षीरंसैंधवमिश्रितं पायसंलवणोपेतंमांसस्थानेप्रकल्पयेत् उक्तगंधाद्यलाभेतुयथालाभंसमर्चये
त् पुष्पांजलिंसमभ्यर्च्यहोमंकुर्याद्यथोदितं निर्वापप्रोक्षणादीनिचरोःकुर्याद्यथाविधि हविर्गृहीत्वाविधिवन्नैऋत्येवरुणात्वाहुनेत् अत्रवसिष्ठेनविशे
षोभिहितः मूलंप्रजामितिमंत्रद्वयस्यकश्यपऋषिर्निऋतिर्देवताअनुष्टुप्छंदः मूलायस्वाहा प्राजापतयेस्वाहेत्युपहोममंत्रौ पलाशसमिदाज्येनच
रुणाप्रसहस्रकं अथवाष्टोत्तरशतंप्रत्येकंजुहुयात्ततः मूलंप्रजामित्यृग्भिर्वाक्यैर्मंत्रद्वयेनच सावित्रसौम्यनैऋत्यमंत्रैरश्वत्थसंभवैः समिद्भिश्चति
लश्रीह्रीन्दुत्वाव्याहृतिभिस्ततः मूलंप्रजामित्यृष्टौवाक्यान्यर्चकोजपेत् अष्टोत्तरसहस्रंवाशतंवानियतात्मवान् अयंहोमप्रकारस्तुयास्वांतरविधु
योधेयः सोद्गुणःपरापरेनियतेदेवेनिवाप्नुनः पायसंघृतसंमिश्रंहुनेदष्टोत्तरंशतं समिदाज्यचरून्पश्चाछक्तितःसंख्ययाहुनेत् अधिदेवतयोश्चैवजुहु
यात्स्वस्वमंत्रकैः नक्षत्रदेवताभ्यश्चपायसेनतुहोमयेत् ऋणुक्षेत्रिपंचदशभिर्जुहुयात्स्मरंस्ततः गायत्र्याजातवेदसेत्र्यंबकमितिक्रमात् सौरायुर्ज
तिनामग्निंवालोप्यत्यग्निमेवच क्षेत्रस्यपतिनागणानांगिंदूंतंतथैवच श्रीसूक्तेनतथाविद्वान्समिदाज्यचरूंस्त्क्रमात् अष्टोत्तरशतैर्वापिअष्टाविं
शतिभिःक्रमात् अष्टाष्टसंख्ययावापिजुहुयाच्छक्तितोबुधः त्यनःसोमेनपायसंजुहुयान्नुनर्यादश चतुर्गृहीतमाज्यंचपात्रेरुद्रेतिमंत्रतः स्रुवेणजुहुया

मु० टी०
न० प्र०
३०

अतिलमुद्रां अक्षरापयेत् यथावित्तानुसारेण कुर्याद्ब्राह्मणभोजनं पितुरायुष्यवृध्यर्थं शांतिरत्र विधीयते इति गंडांतादिशांतिः अथ ज्येष्ठाशांतिः भरद्वा
जः ज्येष्ठादौ मातृ जननीं मातामहं द्वितीयके तृतीये मातुलं हंति चतुर्थे जननीं तथा आत्मानं पंचमे हंति षष्ठे गोत्रक्षयो भवेत् सप्तमे कुलनाशः स्यात् छ
मे ज्येष्ठसोदरः नवमे श्वशुरं हंति सर्वं संदशमे तथा इत्यादिकं घटिकाषट्कं सफलं श्रुतं अत्रापि मूलशांतिवत्सर्वं कार्यं तत्र विशेषः घटिकैकाचमेत्रांते
ज्येष्ठादौ घटिकाद्वयं तयोः संधिरिति ज्ञेयं शिशुर्गंडांतमीरितं ज्येष्ठांत्यपादे तु पितुः स्वस्य चापि विनाशकः ज्येष्ठर्क्षे कन्यका जाता हंति शीघ्रं धवाग्रजं ॥
शांतिं तस्य प्रवक्ष्यामि गंडदोषप्रशांतये तत्र चतुर्दिक्षु कुंभचतुष्टयं संस्थाप्य तन्मध्ये तस्मिन् पंचमं कुंभं संस्थाप्य पूर्ववत् रजादि विधाय तत्र वज्रांकु
शाधरं देवमैरावतगजान्वितं कुर्यात् शचीपतिं स्मरेद्देवं सुरनायकं शालितंडुलसंपूर्णकुंभस्योपरि पूजयेत् इंद्रायेंद्रो मरुत्वान् इति मंत्रेण वाग्य
तः पूजयेद्विधिना सम्यग्लोकपालगणान्वितं रक्तवस्त्रद्वयोपेतं देवराजं शचीपतिं पूजयेद्ब्राह्मणो मंत्रैः कुंभान्धीमान् प्रयत्नतः त्वन्नो अग्ने जपेद्रुद्रे
सत्यंत्वापि द्वितीयके सप्तसु ज्येष्ठा इति वै मंत्रं मे गंगे चतुर्थके पूजयेद्दश गंधाद्यैः श्वशुरः कलशानपि आनो भद्रा जपेद्वादौ भद्रा अग्ने द्वितीयके इदंरुक ए
वं जाप्यं जपेन्मंत्रं जपेत्ततः समिद्भिर्बिल्ववृक्षस्य शतमष्टोत्तरं शतं सर्पिषा चरुणा चैव मूलमंत्रेण वाग्यतः हुनेज्जाप्यं च तेनैव यत्नतः इंद्र भेयाति च तिला ॥
न्याहुतिभिर्हुत्वा शतमष्टोत्तरं पृथक् ततोभिषेकः ततो रूपंरूपमिति मंत्रेण तच्चक्षुरिति मंत्रेण आज्यावलोकनं पुनर्देवतापूजनं कृत्वा नमोस्तुसु
ग रनाथाय नमस्तुभ्यं शचीपते गृहाणार्घ्यं मयादत्तं दोषप्रशांतये अशेषमर्पयांतं संस्था कुर्याद्ब्राह्मणभोजनं अन्यत्सर्वं तु पूर्ववत् इति ज्येष्ठाशांतिः इ
तक्षये मतीपाते व्याघाते विष्टिवैधृतौ शूले गंडे च परिघे वज्रे च यमघंटके कालदंडे मृत्युयोगे दग्धयोगसमन्विते तस्मिन्नुदरिते मासे प्रसूतिर्यदि जाय
ते अतिदोषकरी प्रोक्ता तत्र पापयुते सति विचार्य तत्र दैवज्ञः शांतिं कुर्याद्यथाविधि यजनं देवतानां च ग्रहाणां चैव पूजनं दीपं शिवालये भक्त्या गो
दानेन प्रदापयेत् अभिषेकं शंकराय अथ चान्यस्य प्रदक्षिणा अभीष्टफलसिद्ध्यर्थं कुर्याद्ब्राह्मणभोजनं गणपतं पुरुषसूक्तं सौरं मृत्युंजयं शुभं शां
ति जाप्यं पुनश्चैव कृत्वा मृत्युंजयी भवेत् इत्युक्तरगार्ग्ये दुष्टयोगशांतिः कुमारजन्मकाले तु व्यतीपातश्च वैधृतिः संक्रांतिश्च रवेस्तत्र जातो दारिद्र्य

30

कुंभद्वयं एकचरुद्वस्थापनं द्वितीये आश्लेषाप्रतिमास्थापनं अभिमंत्रणादि पूर्ववत् तत्राश्लेषाप्रतिमा सर्पाकारा अधिदैवतवहंसप्रतिमा प्रत्यधि
दैवतपितृप्रतिमा स्थाप्याः पूज्याश्च नमोस्तु सर्पेभ्य इति पूजामंत्र इतीरितः सर्पो रक्तस्त्रिनेत्रश्च द्विभुजः पीतवस्त्रकः फणकाधिधरस्तीक्ष्णाद्याभ
रणभूषितः एवंध्यात्वा ततोभ्यर्च्य होमकर्म समारभेत् अभिषेके विशेषः आश्लेषाऋक्षजातस्य मातापित्रोर्धनस्य च भ्रातृज्ञातिकुलस्थानां दो
षं सर्वं व्यपोहतु पितरः सर्वभूतानां रक्षंतु पितरः सदा सार्पेनक्षत्रजातस्य वित्तं च ज्ञातिबांधवान् सर्पाधीश नमस्तुभ्यं नागाधिप गृहाण मे मया
दत्तं सर्वारिष्टप्रशांतये इत्यर्घ्यमंत्रः मूलनक्षत्रवत्कुर्यात्सर्वदोषस्य नाशतः एतच्च मूलाश्लेषाशांतिकद्वयं विवाहे उपस्थिते श्वशुरस्य श्वश्र्वाश्च
सत्त्वे मूलाश्लेषोत्पन्नयोरपि वधूवरयोस्तत्तदरिष्टनिवृत्त्यर्थं विधेयं उपलक्षणत्वाच्च ज्येष्ठाविशाखोत्पन्नायाश्च वध्वा वरस्य ज्येष्ठबंधुकष्टशांतये
च नारदः मूलजा श्वशुरं हंति व्यालजा च ततोंगना ऐंद्रीपत्यग्रजं हंति देवरं तु द्विदैवजा शांतिर्वा पुष्कला चेत्स्यात्तर्हि दोषो न कश्चनेति इत्याश्ले
षाशांतिः अथ गंडशांतिः गंडशांतिं प्रवक्ष्यामि सोममंत्रेण भक्तिमान् कांस्यपात्रं प्रकुर्वीत पलैः षोडशभिर्नवं अर्धाभिश्चतुर्भिर्वा द्वाभ्यां
वा शोभनं तथा तन्मध्ये पायसंपूर्णं खेनवनीतेन शोभिते राजतं चंद्रमभ्यर्च्य सितपुष्पसहस्रकैः दैवतः शुक्लवासास्तु शुक्लमाल्यांबरार्चितः सोमो
हमिति संचिंत्य पूजां कुर्यात्ततो द्विजः दद्यात् दक्षिणामिष्टां गंडदोषप्रशांतये शुक्लं वा गोंबरैश्च वस्त्रान्नपात्रसमन्वितं गंडदोषोपशांत्यर्थं दद्या
द्देवविदे शुचिः अत्रापि पूर्ववत्प्रतिमाकलशहोमाभिषेकादिकं कार्यं तिथिगंडे त्वनड्वाहं नाक्षत्रे धेनुरुच्यते कांचनं लग्नगंडे तु गंडदोषो विन
श्यति आद्यभागे पितुर्गंडे अंत्ये यात्राणामभिषेचनं इतरत्र शिशोर्मातुरभिषेकं च कारयेत् अन्यच्च उत्तरात्रिष्टचित्रासु पूर्वाषाढोद्भवस्य च कुर्याच्छां
तिं प्रयत्नेन नक्षत्राकारजां बुधः चित्राद्यर्धे पुष्यपादे द्वितीये पूर्वाषाढाधिष्ण्यपादे द्वितीये जातः पुत्रश्चोत्तराद्ये विघाती मातापित्रोर्भ्रातुरप्या
त्मनश्च द्विमासस्योत्तरा दोषः पुष्ये त्रिमासिकः पूर्वाषाढा षण्मासिकि चित्राषाण्मासिकं फलं नवमासं तथाश्लेषा मूले चाष्टौ समाः स्मृतं
ज्येष्ठा मासं पंचदशो पुत्रदर्शनवर्जिताः उत्तरे तिलपात्रं स्यात्तिष्ये गोदानमिष्यते अजं चित्रासु पूर्वाषाढे तु कांचनं यथाशक्तिर्हिमांशं

मु॰टी॰
न॰भ॰
३१

31

यां चंद्रदर्शनं स्यात्सा सिनीवाली सर्वैः प्रसिद्धा तत्रोत्पन्नस्य सिनीवाली शांतिर्विधेया अथ तस्यामेवामावास्यायां यदा नष्टेंदुकलात्वं स चंद्रक्षयकालो
मावास्यायां अंतिमक्षण एव तस्य च संक्रांतिसमयवर्तित्वस्य त्वेन दुर्ज्ञेयत्वात् अमावास्यायाः सप्तमाष्टमप्रहरयोः ज्ञात्वा क्षयकालस्य भाव्यकारे
ण परिभाषितत्वात् सप्तमाष्टमप्रहरात्मकः कालः कुहूशब्दवाच्यस्तत्रोत्पन्नस्य कुहूशांतिः पुनस्तस्यामेवामावास्यायां प्रथमप्रहरानंतरं सप्तमप्रहराद
र्वाक् प्रहरपंचकात्मकः कालो दर्शशब्दवाच्य इति तत्रोत्पन्नस्य दर्शशांतिर्विधेयेति एवमेकस्यामेवामावास्यायां कालभेदेन त्रैरूप्यं संभवति यदा त्वमा
वास्यायां चंद्रदर्शनाभावः तदा द्वयमेव दर्शत्वकुहूत्वरूपं संभवतीति अन्ये केचित्तु दर्शी शेषे चंद्रदर्शने सति परदिने याऽमावास्या सा सिनीवाली
त्युक्त्वा कुहूलक्षणं द्वयं ब्रुवते यस्यामिति अत्र परार्धस्य अमावास्यारूपस्यैव समानाधिकरण्येन ग्रहणात् किंच सिनीशब्देन श्वेता चंद्रकलावर्णवा
चिनः श्वेतशब्दाद्वर्णादनुदात्तात्तोपधात्तो न इति ङीप् नकारो सिनी तां वलते प्राप्नोतीति सिनीवालीति व्युत्पत्तिश्च चतुर्दश्युदितचंद्राश्रयायाममावा
स्यायां न युज्यते इति च तस्माद्दृष्टेंदुः सिनीवाली त्वमावास्यैवाभिधीयत इत्येव न्यायः अथ गोलगणितविरोधोऽन्यथा समादधुः । तत्र सा दृष्टेंदुः सि
नीवाली त्वादौ उदयास्ताधिकारोक्तरीत्या दृक्कर्मद्वयसंस्कृतस्य दर्शनयोग्यत्वे सति प्राक्क्षितिजक्रांतिवृत्तसंबंधवत्त्वग्रहादौ दर्शनशब्दवाच्यं मे
घाद्यावरणेनु शास्त्रीयदर्शने दृशि वर्तते आत्मादृष्टमदृष्टादिवत् तथैव दर्शनायोग्यत्वे सति प्राक्क्षितिजसंबंधवत्त्वमदर्शनशब्दवाच्यमिति पद
र्शनलक्षणं अतश्चंद्रदर्शनलक्षणवत्यमावास्या सिनीवाली नाम चंद्रादर्शनलक्षणवत्यमावास्या कुहूर्नाम लक्षणद्वयोनाक्रांताऽमावास्या द
र्शशब्दवाच्य इति अयमाशयः यदामावास्यान्त्योदयात् प्राक्घटिकात्रयवती तदा दृक्कर्मसंस्कारवशेन चंद्रस्य दृश्यत्वमागतं चेत्तदा सा संपूर्णा
ऽमावास्या सिनीवाली नाम तादृश्याममायां द्वितीयतृतीयोदयावधिकायामुत्पन्नस्यापि दर्शशांतये सिनीवाली शांतिस्तत्फलं चादृश्यं अथ यदि तिथिवृद्धौ वा
तस्या अमावास्या द्वितीयसूर्योदयानंतरमवशिष्टामावास्यायां तत्रोत्पन्नस्य कुहूशांतिरेव चंद्रादर्शनलक्षणसत्त्वात् यदि सैवामावास्यास्तोदयात्
प्राक्घटिकात्रयचतुष्टयं वा प्रतिपत्संबंधा तदा सिनीवाल्येव अथ तादृश्यामल्पायामधिकायां वाऽमावास्यायां तु दृक्कर्मसंस्कारवशेन चंद्रस्य दृश्यत्व

नवग्रहमखं कुर्यात्तस्य दोषस्य शांतये प्रथमं गोमुखाज्जन्म ततः शांतिं समाचरेत् गृहस्य पूर्वदिग्भागे गोमयेनानुलिप्य च अलंकृते तु देशे तु व्रीहिराशिं प्रकल्पयेत् पंचद्रोणमितं धान्यं तदर्धं तंडुलेन च तदर्धं तु तिलैः कुर्यात्तस्योपरि कल्पयेत् द्रव्यत्रितयराशौ तु अष्टपत्रे लिखेद्बुधः पुण्याहं वाचयित्वा तु आचार्यं वरयेत्पुरा राशौ प्रतिष्ठितं कुंभमव्रणं सुमनोहरं तीर्थोदकेन संपूर्णं सर्वौषधिपल्लवं पंचगव्यं पंचरत्नं वस्त्रयुग्मेन वेष्टयेत् तस्योपरि न्यसेत्पात्रं वस्त्रेण संयुतं प्रतिमां स्थापयेत्पश्चात् साधिप्रत्यधिदेवतां चंद्रादित्यौ तु तौ पार्श्वे मध्ये वैधृतिमर्चयेत् एवमेव व्यतीपातशांतौ संक्रमणस्य च अधिदेवं भवेत्सूर्यः चंद्रः प्रत्यधिदेवतं ततश्च व्याहृतिपूर्वेण तत्तन्मंत्रेण पूजयेत् त्र्यंबकेन मंत्रेण सोमपूजां समाचरेत् उत्सूर्य इति मंत्रेण सूर्यपूजां समाचरेत् आप्यायस्वेति मंत्रेण सोमपूजां समाचरेत् तत्राष्टोत्तरसहस्रं अष्टोत्तरशतं वा अष्टाविंशतिसंख्याजपं सर्वेषां जपं च आनो भद्रा अग्ने इति सूक्तं पुरुषसूक्तं त्र्यंबकं एतान् मंत्रान् कुंभान्स्पृष्ट्वा चतुर्दिक्षु जपं कुर्युः त्र्यंबकेन मंत्रेण समिदाज्यचरून् तंडुलेन अष्टोत्तरसहस्रं शतं वा अष्टाविंशतिर्वा मृत्युंजयेन मंत्रेण तिलहोमं समाचरेत् ततः समुद्रज्येष्ठा आपो हि ष्ठेत्यृचेन च असौ यास्मि निसूक्तेन पावमानीभिः त्र्यंबकेन उत्सूर्येति आप्यायस्वेति वैदिकमंत्रैः सुरास्त्वामभिषिंचंत्वित्यादिकैः पौराणमंत्रैश्चाभिषेकं कुर्यात् तत आज्यावेक्षणं अन्यहस्तिगोदानादिकं सर्ववत् इत्युत्तरगार्ग्ये व्यतीपातवैधृतिसंक्रांतिशांतिः अथ कुहूसिनीवालीदर्शशांतिः तत्र यस्याः कस्यचित्स्त्रिया वा स्याः अष्टौ भागान् कृत्वा प्रथमविभागे चंद्रदर्शनमस्ति चेदिति विचार्य यदा चंद्रदर्शनं तदा सिनीवाली यदा चंद्रादर्शनं तदा दर्शः सकलचंद्रक्षयस्तदा कुहूरित्यर्थः तदुक्तं संरोगपरिशिष्टे इंदुक्षयकालः आहूकाल इति मत्तुमें इंदुक्षयकालपरिगणमुक्तं अष्टमे यो चतुर्दश्याः स्त्रीयोगो भवति चंद्रमाः अमावास्याष्टमभागे पुनः किलभवेदणुः अन्नेंदुराद्यप्रहरे च निशेत् चतुर्थभागेन कलावशिष्टः तदंतरे तत्क्षयमेति कृत्स्नस्तस्येंदुज्योतिश्चक्र विरोधवर्तीति एतत्कारिकाभ्यामतद्व्याख्याकारेण कृतं प्रहरनवात्मकश्चेंदुक्षयकाल इति तत्रामायाः सप्तमाष्टमप्रहरौ तात्स्नक्षयकालः चतुर्दशीशेषयामद्वयी दर्शादिया सोच चंद्रक्षयनाकालस्मृति तत्राय मंत्रविधयविशेषः यस्याममावास्यायां प्रथमप्रहरे स्यात् प्रत्यक्षतो ॥ ॥ ०

मु०शी० अथ दर्शशांतिः अथातो दर्शजातानां मातापित्रोर्दरिद्रता तद्दोषपरिहारार्थं शांतिं वक्ष्यामि नारद तत्र संकल्पं विधाय तन्मध्ये कलशं संस्थाप्य तन्मध्ये निक्षि-
न०प्र० पेद्दूर्वांदधिक्षीरयवादिकं न्यग्रोधोदुंबराश्वत्थाः सचूतानिंबकास्तथा एतेषां च समूलानां त्वगादीन्पल्लवांस्तथा पंचरत्नानि निक्षिप्य वस्त्रयुग्मेन वेष्ट-
३२ येत् तत्र सर्वे समुद्राद्य इति आपो हिष्ठा तच्चेनेति कया नश्चित्र इत्यृचा यत्किंचेदमृचा चैव समुद्रज्येष्ठ इत्यृचा अभिमंत्र्य कुंभं तन्मध्ये पूर्वे निधापयेत्॥
दर्शस्य देवतायाश्च सोमस्य प्रतिरूपकाः प्रतिमां स्वर्णजां नित्यं रजतीं ताम्रजां तथा आप्यायस्वेति मंत्रेण सवितापश्चात्तमेव च उपचारैः समाराध्य
ततो होमं समाचरेत् समिधश्चरुदूर्वां क्रमेण जुहुयाद्द्विजः हुनेत्सवितृमंत्रेण सोमो धेनुं च मंत्रतः अष्टोत्तरशतं वापि अष्टाविंशतिसंख्यया अभि-
षेकादिकं पूर्ववत् हिरण्यं रजतं चैव वस्त्रमाधेनुश्च दक्षिणा ब्राह्मणान्भोजयेत्तत्र कारयेत्स्वस्तिवाचनं इति दर्शशांतिः कृष्णपक्षे चतुर्दश्याः प्रसूतेः
षड्विधं फलं चतुर्दशीं च षड्भागां कुर्यादाद्ये शुभं स्मृतं द्वितीये पितरं हंति तृतीये मातरं तथा चतुर्थे मातुलं हंति पंचमे वंशनाशनं षष्ठे तु धन-
हानिः स्यादात्मनो वंशनाशनं तस्मात्सर्वप्रयत्नेन शांतिं कुर्याद्विधानतः प्रतिमां कारयेच्छंभोः कर्षमात्रसुवर्णतः तदर्धार्धेन वा कुर्यात्सर्वल-
क्षणसंयुतां वृषभे च समासीनं वरदाभयपाणिकं शुद्धस्फटिकसंकाशं श्वेतमाल्यांबरान्वितं त्र्यंबकेन मंत्रेण पूजां कुर्याद्विधानतः तत्र
कलशादिवत्कलशस्थापनादिकं कृत्वा तत्र शंभुपूजां विधाय तत्र आवाहयेद्वरुणं मंत्रैरनेन च विधानतः इमं मे वरुणेत्यनया तत्त्वायामीत्य-
चा तथा त्वं नो अग्ने इत्यनया स त्वं न इति मंत्रतः आग्नेयं कुंभमारभ्य पूजां कुर्याद्यथाक्रमात् आ नो भद्रा इति सूक्तेन भद्रा अग्नेश्च सूक्तकं जप्त्वा
पुरुषसूक्तं च रुद्रं तु सूक्तमाजपेत् ईश्वरस्याभिषेकं च महापूजां च कारयेत् समिदाज्यचरून्होमयेत्तिलमाषांश्च सर्षपान् अश्वत्थस्य पालाश-
समिद्भिः खादिरैः शुभैः अष्टोत्तरसहस्रं वा अष्टोत्तरशतं तु वा अष्टाविंशतिभिर्वापि होमं कुर्यात्पृथक्पृथक् त्र्यंबकेन मंत्रेण तिलान्व्याहृति-
भिः क्रमात् स्वाहा एवं च होतव्याश्चास्मदुक्तविधानतः अन्यत्सर्वमाज्यावलोकनादि पूर्ववत् इति कृष्णचतुर्दशीजननशांतिः एकस्मिन्ने-
व नक्षत्रे भ्रात्रोर्वा पितृपुत्रयोः प्रसूतिश्चेत्तयोर्मृत्युर्भवेदेकस्य निश्चयात् तत्र शांतिं प्रवक्ष्यामि सर्वोपायमतेन तु अग्नेरीशान ॥ ॥०

न्मागतं सामावास्या संदर्शा कुहूर्नाम चंद्रादर्शनलक्षणसत्वात् तत्रापि कुहूशांतिरारंभ्या यदा तु सूर्योदयादनंतरं कियतीषु द्वित्रासु घटीषु अतिक्रांतासु ऽमावास्याप्रवृत्तिः एवं चतुर्दश्येवास्थिता तस्यामुषसि दृष्टक्रमेव शांतश्चंद्रो दृश्येमावादर्शित याप्यमावास्यायां चंद्रदर्शनलक्षणाक्रांतत्वात्सा संद र्णामावास्या दर्शो नाम तत्र दर्शजननशांतिर्विधेयेति एवममावास्याभेदेन सिनीवालीकुहूदर्शरूपं पक्षत्रयं सावकाशमिति गोलह्लानां मतं अथ प्रका रांतरेण सिनीवाली सर्वदा रिक्तिद्धा सैव कुहूस्तु पारिभाषिकी यदाह वसिष्ठः नक्षत्रे यस्य दर्शांतो विषनाड्यां भवेद्यदि कुहूयोगः समस्तातो व्याधिमृत्युभ यादिकृत् अयमर्थः यस्मिन्नक्षत्रे या विषनाड्या उक्ता तस्मिन्काले यदि दर्शस्य चरमघटिका भवेत्तन्नक्षत्रे च यस्य पुरुषस्य जन्म तन्नक्षत्रे जन्मकाले कालांतरे वा स्यात्तस्य पुंसो व्याधिमृत्युकृत् कुहूयोगो ज्ञेयः तत्र कुहूजननफलं शांतिश्च स्यात् कालांतरेपि कुहूयोगसंभवे शांतिर्विधेया अत एव जग न्मोहने यस्य जन्मर्क्षगश्चंद्रो विषनाड्यां कुहूर्भवेत् अभिचारेण किं तस्य स्वयमेव मरिष्यतीति अतो विषघटिकांतः पूर्वकालो दर्शशब्दवाच्य इति ए वं प्रकारत्रयेण सिनीवालीकुहूदर्शानां भेद उपादितस्तत्त्रयाणां संप्रदायमवक्ष्ये त्यलमतिप्रसंगेन अथ शांतिप्रकारः सिनीवाल्यां प्रसूता स्याद्यस्य भार्या पशुस्तथा गवाश्वमहिषी चैव शक्रस्यापि श्रियं हरेत् ये च संति द्विजाश्चान्ये स्वप्रसादोपजीविनः वर्जयेत्तानशेषांस्तु पशुपक्षि मृगादिकान्। द्विजाः पक्षिणः कुहूप्रसूतिरत्यर्थं सर्वदोषकरी मता यस्य प्रसूतिरेतेषां तस्यायुर्धननाशिनी नारीं विना च शेषाणां परित्यागो वि धीयते परित्यागात्तत्र शांतिं कुर्याद्धनया विचक्षणः प्रतिमां कारयेत्संभोश्चतुर्भुजसमन्वितं त्रिशूलखड्गवरदाभयहस्तां यथाक्रमात् श्वेतवर्णं श्वेतपुष्पैश्वेतांबरवेष्टितां त्र्यंबकेनमंत्रेण पूजां कुर्याद्यथाविधि इंद्रश्चतुर्भुजो वज्रांकुशचापससायकः रक्तवर्णो गजारूढो यजनं देवेति मंत्रतः पितरः कृष्णवर्णाश्चतुर्हस्ता विमानगाः पुष्पस्रक्तकमंडल्वभयानां च धारिणः ये सत्या इति मंत्रेण पूजां कुर्यादनंतरं कलशस्थापनपू जादि पूर्ववत् समिदाज्यचरो होमं तिलमाषैश्च सर्षपैः अश्वत्थप्लक्षपालाशसमिद्भिः खादिरैः शुभैः अष्टोत्तरशतं स्वस्वं प्रत्येकं जुहुयाद्बुधः त्र्यं बकेनमंत्रेण तिलान्व्याहृतिभिर्हुनेत् [illegible] अभिषेकादि पूर्ववत् इति सिनीवालीकुहूशांतिः

मु०शी०
न०प्र०
३१

33

कुशोदकं आपो हि ष्ठादिभिर्मंत्रैरभिषिंचेत् ततः शिशुं मूर्ध्नि चाघ्रायेतं पुत्रं तन्मंत्रेण तदा पिता अंगादंगात्संभवसि हृदयादधिजायसे आत्मा वै पुत्रना
मासि स जीव शरदः शतं मूर्ध नि त्रिरवघ्राय तं शिशुं स्थापयेत् ततः पुण्याहं वाचयेत्पश्चाद्ब्राह्मणैर्वेदपारगैः हरिद्रां साध्य विप्राय तां गां चाभ्यर्च्य दाप
येत् गोवस्त्रसुवर्णधान्यादि दत्वा दक्षिणान्वितं क्रमात् यथाशक्ति धनं दद्याद्ब्राह्मणेभ्यः स्वयं पिता ततो होमं प्रकुर्वीत स्वस्वशाखोक्तमार्गतः उल्ले
खनादिकं कृत्वा चाज्यभागांतमाचरेत् होमस्येशानदिग्भागे धान्योपरि शुभे घटे सपंचगव्यं संस्थाप्य तिलांस्तत्र विनिक्षिपेत् क्षीरद्रुमकषा
यांश्च पंचरत्नानि निक्षिपेत् वस्त्रयुग्मेन संछाद्य क्षीरादिभिरथार्चयेत् विष्णुं वरुणमभ्यर्च्य प्रतिमां च विधानतः आपो हि ष्ठेति तिसृभिस्तु मे
सोमरक्षस्पथ तद्विष्णोः परमं पदमृग्भ्यामिति स्मृतः क्रमतः आभिरार्भिः अष्टं च चतुरशा विंशति संख्यया अशक्तौ चाष्टसंख्यं वा दधिमध्वाज्यसंयुतं
आदित्यादिग्रहाणां च होमं कुर्यात् समन्त्रकं इति गोमुखप्रसवविधिः अथ प्रसंगात्त्रीतरशांतिः सुतत्रये सुता चेत्स्यात्तत्त्रये वा सुतो यदि मा
तापित्रोः कुलस्यापि तदारिष्टं महद्भवेत् जातस्यैकादशे वापि द्वादशाहे शुभे दिने आचार्यमृत्विजान्वृत्वा ग्रहयज्ञपुरःसरं ब्रह्मविष्णुमहे
शेंद्रप्रतिमाः स्वर्णतः कृताः पूजयेद्धान्यराशिस्थकलशोपरि शक्तितः पंचमे कलशे रुद्रं पूजयेद्रुद्रसंख्यया रुद्रसूक्तानि चत्वारि शांतिसूक्तानि
सर्वशः द्विजमेको जपेद्धोमकालेषु चित्समाहितः आचार्यो जुहुयाद्धत्र समिदाज्यतिलांश्चरुं अष्टोत्तरसहस्रं वा शतं वा विंशतिं तु वा देवताभ्य
श्चतुर्वक्त्रादिभ्यो ग्रहपुरःसरं कोस्याज्यवीक्षणं कृत्वा शेषं पूर्ववदाचरेत् इति त्रीतरशांतिः अथ सूर्यचंद्रग्रहणसमयजननशांतिः ग्रहणे चं
गु४ द्रसूर्यस्य प्रसूतिर्यदि जायते व्याधिपीडा तदा स्त्रीणामादौ तुर्स्नातु दर्शनात् शांतिं तेषां प्रवक्ष्यामि नराणां हितकाम्यया यस्मिन्नृक्षे विशेषेण
ग्रहणं संप्रजायते तदृक्षाधिपतेरूपं सुवर्णेन प्रकल्पयेत् यथाशक्त्यनुसारेण वित्तशाठ्यं न कारयेत् सूर्यग्रहे सूर्यरूपं सुवर्णेन स्वशक्तितः
चांद्रे चंद्रग्रहे धौतं राजतेन विशेषतः राहुरूपं प्रकुर्वीत नागेनैव विचक्षणः नागेन सीसकेन स्यु शुचौ देशे प्रयत्नेन गोमयेन प्रलेपयेत् तस्योपरिष्टा
से द्वीपान् अन्यैर्वस्त्रं सुशोभनं त्रयाणां चैव रूपाणां स्थापनं तत्र कारयेत् रक्तास्तरं क्रं गंधं रक्तपुष्पांबराणि च सूर्यग्रहे प्रदातव्यं सूर्यप्री

शान्तिरत्न

भागे तु नक्षत्रमिति मां ततः तन्नक्षत्रोक्तमन्त्रेण चार्चयेत्कलशोपरि रक्तवस्त्रेण संसाध्य वस्त्रयुग्मेन वेष्टयेत् स्वस्वशाखोक्तमार्गेण कुर्यादग्निमुखं ततः
अनेनैव तु मन्त्रेण हुनेदष्टोत्तरं शतं प्रत्येकं समिदन्नाज्यैः प्रायश्चित्तं ततः मेव च अभिषेकं ततः कुर्यादाचार्यः पितृपुत्रयोः वस्त्रालंकारगोदानैराचार्यं
पूजयेत्ततः आत्मनो दक्षिणां दद्यान्माषत्रयसुवर्णकं देवताप्रतिमादानं धान्यवस्त्रादिभिः सह दानं शय्यासनादि स्वरस्थानदोषशान्तये भोजयेत्
ब्राह्मणान्सर्वान्वितः शाठ्यविवर्जितः इत्येकनक्षत्रशान्तिः अत्रैकस्मिन्नेव नक्षत्रे भ्रात्रोर्वा पितृपुत्रयोर्वा पिता च भ्राता च भ्राता च भ्रातरौ विति
भ्रातृपुत्रौ स्वसृदुहितृभ्यामिति एकशेषे सोदरयोर्भ्रातृभगिन्योरेव निषेधः स्यात्तु पुंभ्रात्रोः एवं पितृपुत्रयोरित्यत्रापि पिता च पुत्रश्चेति द्वंद्वे पितृ
पुत्रयोरेकनक्षत्रजनननिषेधः स्यान्न तु मातृपुत्रयोः न च माता च पिता च पितरौ माता पित्रेत्येकशेषे तथा पुत्रश्च दुहिता च पुत्रौ पितरौ च पुत्रौ चेति द्वं
द्वे पितृपुत्राणामिति बहुवचनं स्यात् तथापि वचनान्तरानुरोधात् उभयविषयोऽपि संग्रहो भविष्यति यदाह वसिष्ठः पित्रोस्तु जन्मनक्षत्रे जातस्तु पि
तृमातृहा जन्मर्क्षे भ्रातृजो जातः सद्यो मृतिप्रदः देवकीर्तिः पद्येकस्मिन्नेव नक्षत्रे जायन्ते दुहितरो यदि वा पुत्राः पित्रोरन्तकराः सुर्यद्यपरे भ्रातरस्तु
ल्याः स्यात् अपरे अन्यनक्षत्रे गर्गः यस्मिन्नेव जन्मनक्षत्रे जायेद्भ्राता सुतोऽपि वा सजातीयः सजात्या वा सोऽस्य प्राणान्त्रसाधयेदिति अथ मूले उप
लक्षणात्तेन सर्वशान्तिशेषमतो गोमुखप्रसवो विधीयते गर्गः सूर्णिपत्प्ररविं वक्ष्ये प्रायश्चित्तमनुस्मरन् सर्वारिष्टविनाशाय यदुक्तं ज्योतिषार्णवे
पित्रादिदोषसुनाशाय रिष्टनाशाय तथैव च पौष्णाश्विन्यां गुरौ सार्पमघाचित्रेन्द्रमूलभे एषु ऋक्षेषु जातस्य कुर्याद्गोजननं यथा जन्मर्क्षे वापि जन्मर्क्षे
शुभवारे शुभे दिने कृत्वाभ्यंगादिकं सर्वं गृहालंकारपूर्वकं गोमयेनोपलिप्याथ यथाविज्ञानुसारतः नववस्त्रेण तु तन्मध्ये रक्तवस्त्रं प्रसारयेत् स्थाप
यित्वा शिशुं तत्र पुनः सूत्रेण वेष्टयेत् प्राङ्मुखस्तम्भवाक्पादं निलगर्भे गतं शिशुं गोमुखं दर्शयित्वा तु पुनर्जातं तु गोमुखात् विसृज्य योनिमार्गतस्तू
तेन गर्भेण तत्रापयेच्छिशुं गवां मार्गेषु मन्त्रेण गवां मार्गेषु संस्पर्शनात् विष्णोः श्रेष्ठेन मन्त्रेण गोप्रसूतं तु बालकं आचार्यस्तु समादाय पश्चान्मात्रे दद्या
त् हा माता जयन्त्या गत्वा शिशुमानीय तत्सुखात् ततः पितामहाद्या दापयेत् वस्त्रसंस्थाप्य तु पितापुत्रस्य मुखं पश्येत् गोमूत्रं
गोमयं क्षीरं दधि सर्पिः

श्वेतवस्त्रं श्वेतमाल्यं श्वेतगंधाक्षतादिभिः चंद्रग्रहे प्रदातव्यं चंद्रप्रीतिकरं च यत्। राहवे चैव दातव्यं कृष्णपुष्पां वराणि च। दद्यात्ततस्तन्नाथाय श्वे
तगंधानुलेपनं स्पृक्ष्ये सह्जये ह्रीमानाक्तस्मेति मंत्रतः। चंद्रग्रहे च पालाशैः समिद्भिर्जुहुयात्ततः हवींभिर्जुहुयाद्धीमान्राहोः संप्रीणनाय च सयवाः
समिद्भिर्मंत्रं श्वतक्षोभ्ये मेषायजुहुयाद्बुधः मेषायनक्षत्राधिपतये आज्येन चरुणा चैव तिलैश्च जुहुयात्ततः पंचगव्यैः पंचरत्नैः पंचत्वक्पंचपल्लवैः
जलैरोषधिकल्कैश्च सहिते कलशोदकैः औषधिकल्कैः सर्वौषधिकल्कैः अभिषेकं प्रकुर्वीत यजमानस्य यत्नतः मंत्रैर्वारुणदैवत्यैरापोहिष्ठादि
भिः सह इमं मे गंगे इति वरुणस्त्वा यामीति मंत्रकैः अभिषेके निवृत्ते तु यजमानः समाहितः अनेन विधिना शांतिं कृत्वा सम्यग्विशेषतः आ कालमृत्यु
शोकं च व्याधिपीडां न वाप्नुयात् सौख्यं सौमनसं नित्यं सौभाग्यं लभते नरः। दुष्टग्रहणजातानां सर्वारिष्टविनाशनं कथितं भार्गवेनेदं शौनक।
यमहात्मने इति शौनकोक्ता ग्रहणजननशांतिः अथ ज्वराद्युत्पत्तिकालीननक्षत्रशांतिः तत्र साधारणो विधिः यस्मिन्नक्षत्रे ज्वरादिपीडा भवति त
न्नक्षत्राधिदेवताप्रतिमां सुवर्णेन कारयित्वा अमुकनक्षत्रसंभूतव्याधिशांत्यर्थं नक्षत्रशांतिं करिष्ये इति संकल्प्य शुचिप्रदेशे गोमयेनोपलि
प्ते तंडुलैश्चतुरस्रमंडलं निर्माय तन्मध्ये तत्तद्देवतावर्णवस्त्रद्वयवेष्टितं गंधपुष्पचंदनादिचर्चितं कलशं धान्यस्योपरि विन्यस्य तत्र सर्वौषधीः पं
चरत्नानि पंचगव्यानि सप्तमृत्तिकाः पंचपल्लवान्स्वस्वमंत्रेण कलशे निक्षिप्य सर्वे समुद्रा इति तत्र तीर्थान्यावाह्य तत्त्वा यामीति वरुणमावाह्य
संपूज्य स्वस्वगृह्योक्तविधिनाग्निं प्रतिष्ठाप्य आज्यभागांते तत्तन्नक्षत्राधिदेवतामंत्रेण तन्नक्षत्रपूर्वोत्तरनक्षत्रदेवतामंत्रेण तत्तद्धोमेन च
होमं कृत्वा तेन वरुणविकलशेन यजमानाभिषेके विहिते ततः प्रतिमां सगोब्राह्मणाय दद्यात्। असौ साधारणो विधिः उक्तं च यस्मिन्नृक्षे भवे
त्पीडा तन्नक्षत्रस्य देवता सुवर्णनिर्मितां कृत्वा स्वरूपेण प्रयत्नतः शुचिः गोमयेनानुलिप्ते स्थमंडले शुभलक्षणे चतुरस्रं च संकीर्णं तंडुलैश्च कृतां कृते
कृत्वा तु स्थंडिलं तत्र यत्नतः कुंभपात्रं तत्र संस्थाप्य च सुधीः कुर्यात्तंडुलानां महावर्यं तत्र प्रमाणं खारी वा द्रोणं वा रक्षा शक्त्यपेक्षया अभावे पं
च वा द्रोणार्द्रोणं वा तदभावतः ईशानकोणदेशे तु कलशं स्थापयेत्सुधीः निधाय हविषं तत्र कलशे शक्त्यपेक्षया पीठं तु स्वर्वेतः स्थाप्यं नम्रव॥

मु॰री॰
न॰प्र॰
२४

स्त्रेण संयुते स्वस्तिकं तण्डुलानां चतुर्भागानां तत्र संलिखेत् तन्मध्ये देवतां लिखेन्नक्षत्राधिपस्य वै यस्मिन्नृक्षे भवेद्रोगस्तस्यर्क्षाधिपे सुधीः उडुनोः
जयेद्यत्नाद्विधिमत्राधिदैवते देवतायास्तत्र सस्वं मन्त्रलिङ्गपदं च हयं च तस्य पद्योक्तं अभावे प्रकृते तथा तन्त्रं वै विदुषा नीयहोमतन्त्रं प्रकल्पयेत् पं
चोपचारसंयुक्तो पूजां तत्र प्रकल्पयेत् स्वगृह्योक्तविधानेन कुर्यादग्निमुखं सुधीः कलशं जलपूर्णं च वस्त्रयुग्मेन वेष्टितं निधाय चौषधीस्तत्र पंचप
ल्लवसंयुताः सप्तरत्नं नमरां कुंभो आकवालमकल्पयेत् इममे वरुण इत्येवं जलमन्त्रेण वा पुनः सर्वे समुद्राः सरित इति मन्त्रं च संस्मरेत् यच्चिद्धि ते वि
शोधयेत्मादि सकंजयेत्पुनः आवाहयेद्रुद्रदेवं वरुणं पयसांपतिं एवं नक्षत्रशान्त्यर्थं विदध्यात्सर्वपीडिको सामान्योपविधिः प्रोक्तो नक्षत्राणां
प्रपूजने सर्वौषधीनां दुःप्राप्तौ भवेदेकाशनावरी सर्वेषामपि गन्धानामभावे चन्दनं मतं प्राप्तपत्रे सुमनसां धूपाभावे च गुग्गुलुः नैवेद्यानामभावे
तु पायसं संप्रदर्शितं मन्त्राणामप्यभावे तु गायत्रीमन्त्र उत्तमः होमद्रव्यस्य दुःप्राप्तौ तिलाः प्रोक्ता मनीषिभिः घृष्टोत्तरसहस्रं चरुणाशनसुराहुत
मिति अथ नक्षत्रदेवताध्यानानि देवतेऽश्विनौ तत्र द्विभुजौ शुक्लवर्णकौ सुधाकलशसंयुक्तौ कमण्डलुधरौ शुभौ १ यमस्तु देवता तत्र कृ
ष्णवर्णो द्विबाहुकः तुलापवाहनः श्रीमान्पाशदण्डधरः प्रभुः २ अग्निस्तु देवता तत्र रक्तवर्णोऽजवाहनः चतुर्भुजो धृताम्भःस्रुक्स्रुववरदाभ
यः ३ रक्तवर्णश्चतुर्बाहुर्हंसारूढश्चतुर्मुखः पद्माक्षसूत्रवरदाभयहस्तो निरामयः ४ सोमो हि देवता तस्य श्वेतवर्णः शुभाकृतिः दशाश्वरथमा
रूढः श्वेताश्वोपि निगद्यते ५ रुद्रो हि देवता यस्य वृषारूढश्चतुर्भुजः त्रिशूलखड्गवरदाभयहस्तः प्रकीर्तितः ६ चतुर्भुजादितिः पीतसाक्ष
सूत्रकमण्डलुः वरदाभयहस्ता सा कार्या स्वर्णमयी शुभा ७ चतुर्भुजः पीतवर्णो देवतास्य बृहस्पतिः दण्डाक्षसूत्रपाणिस्तु साभयः सकमण्डलुः ८
सर्पस्तु देवता तत्र महामण्डलिसपृथक् सुविलग्नशिरस्कण्डो मकपिङ्गललोचनः ९ पितरो देवता तत्र कृष्णवर्णाश्चतुर्भुजः भक्षास्त्राभयदक
मण्डलुधराः शुभाः १० पूर्वाफाल्गुनिकाधिपो भगो देवः प्रकीर्तितः रक्तवर्णो गजारूढो द्विभुजो भयपद्मकः ११ अर्यमा देवता पद्मसमध्यस्थः पद्मव
र्णकः पद्माभयकरः श्रीमान्स्वर्णमूर्तिर्महाद्युतिः १२ सविता देवता तस्य सप्ताश्वरथवाहनः द्विभुजो रक्तवर्णस्यात्पद्मासनसमाश्रयः १३

मु०शां०
न०ग्र०

म्यो विशिष्टे म्योयथाशक्त्या च दक्षिणां ब्राह्मणान्भोजयेत्पश्चाच्छांतिवाचनपूर्वकं एवं यः कुरुते सम्यक्तस्माद्दोषात्प्रमुच्यते इति काकमैथुनदर्शनशांतिः त
थैव कपोतादिशांतिः आरोहयेद्गृहं यस्य कपोतो वा प्रवेशयेत् स्थानहानिर्भवेत्तस्य महानर्थपरंपरा दोषापनोदने गेहे दरिद्राणा शिवाय च तस्य शांति
श्च कर्तव्या जपहोमविधानतः ब्राह्मणान्वरयेत्तत्र स्वस्तिवाचनपूर्वकं यो उशाहादृशार्थेवाश्मोतस्मान्नैकिपापएन देवाः कपोत इत्यादि ऋग्भिः पं
चभिर्जपं लक्षसंख्यात्मकं यत्नेन स्वगृह्योक्तविधानतः ईशान्यां स्थापयेद्वह्निं सुस्थांते ऽष्टोत्तरं शतं प्रत्येकं समिदाज्यान्नैः प्रतिमूर्णवपूर्वकं यत इंद्र भयामहे
स्वस्तिदेतिऋक्पंचके त्रिभिर्मंत्रैश्च जुहुयात्तिलान्तथा हुतिभिस्ततः जपाहुतीस्ततो हुत्वा कुर्यात्पूर्णाहुतिं स्वयं विप्रेभ्यो दक्षिणां दद्यात्तद्वोः शां
तिं च ततो जयेत् ब्राह्मणान्भोजयेत्पश्चात्स्वयं भुंजीत बंधुभिः एवं यः कुरुते सम्यक्तस्माद्दोषात्प्रमुच्यते पिंगलायास्तथैवं मधुवल्मीकयोरपि स
र्पाणां मंदिरे हानिः क्रव्यसप्तनिर्गमे प्राकारे च पुरद्वारे देवागारे च वीथिषु ग्रामस्थानतस्थलेषु चैव गुरुकल्मनया ततः शांतिकर्माखिलं कार्यं पूर्वोक्तेन

त्रिकांगपंचाग्निकुवेदवह्नयः प्राग्भेषु नेत्राग्निशरेंदुकृताः वेदाग्निरुद्राग्नियमाग्निवह्नयोऽब्धयः शततद्विद्विरदाभ्रतारकाः ५८

क्रमेण तु इति कपोतपिंगलामधुवल्मीकादिशांतिः अथ पल्ल्याः पतने शरटस्य वा अवरोहणे फलं शांतिश्च पारयोर्जघने पाण्योर्गुदे तु स्वे चजं च
पोः पल्ल्याः पाते तथारोहे शरटस्य फलेन सन् अन्यत्र तु भवेत्पश्चात्सचैलं स्नानमाचरेत् दत्वाशिवालये दीपं मुखमाज्ये विलोकयेत् पल्लीशरट
योरूपं सुवर्णेन विनिर्मितं तदर्धार्धप्रमाणेन वित्तशाठ्यविवर्जितः वस्त्रयुग्मेन संवेष्ट्य अन्नि यापयति वेदयेत् पल्लीशु इति पल्लीशरटयोः शांतिः
अथ यत्र सत्र प्रसंगादेवाश्विन्यादीनां भानां तारका उपजातिकयाह त्रिकांगेति तथा च श्रीपतिः वह्निस्त्रिकाग्निषु गुणेंदुकृताग्निभूतबाणाश्विनेत्र
शरभूकुयुगाब्धिरामाः रुद्राब्धिरामगुणवेदशतद्वियुग्मदंताबुधैर्निगदिताः क्रमशो भतारा इति ननु तत्र संमुनिवाक्ये सप्तविंशतिभानि प्रतीयते मू
लेषर्क्षाविंशतिरिति विरोधे उच्यते उत्तराषाढाश्रवणयोर्मध्ये अभिजिन्नक्षत्रस्य तारा षड्वयं पूर्वाषाढोत्तराषाढयोर्ह्येपाः द्वे पूर्वाषाढायां इति नारदेनापि तथैवा
भिधानात् तत्राश्विन्यादिरसतारा एवं भरण्यादीनां साभिजितं तारासंज्ञेया तारामानो किं प्रयोजनमाह वराहः नक्षत्रजमुद्वाहे फलमब्दैस्तार

35

न्द्रशापद्मस्थितिस्त्वग्निवर्णः स्यात्स चतुर्भुजः पद्मासनाक्षवलयः पद्मालः पद्मकरः प्रभुः १४ वायुस्तु देवता तत्र मृगारूढश्च मोचकः ध्वजाचर्मधरः
श्रीमान् द्विभुजः परिकीर्तितः १५ इन्द्राग्नी देवता तत्र गजाजावाहनौ पुनः चतुर्बाहू रक्तवर्णौ निजशास्त्रधरौ तथा १६ चापांकुशाभयैर्युक्तो त
थासप्तविराजितो १६ पद्मासनो रक्तवर्णो मित्रस्स्यात्तु देवता पद्माभयकरः श्रीमान् द्विभुजः परिकीर्तितः १७ शाक्रे ऐरावतारूढो हरिर्वा सिंह
सने विभुः श्वेतवर्णो वज्रधरो भयपाणिर्महाभुजः १८ निर्ऋतिर्देवता तत्र प्रेतारूढश्च मोचकः खड्गखेटकधारी च द्विभुजः परिकीर्तितः १९ ज
ले तु देवतास्तस्य शुक्लवर्णाशुभाकृतिः वरुणोऽस्य जलस्यापि स्वामी प्रज्वलनो मतः मकरे वाहने विप्रो भवेत्पाशकरो ध्रुवं २० विश्वेदेवा देवताश्चश्वे
तवर्णाश्चतुर्भुजाः वरदाभयहस्ताश्च सासनस्थां तु भाजनाः २१ विष्णुस्तु कृष्णवर्णः स्यात्पन्नगाशनवाहनः शंखचक्रगदापाणिः पीतवासश्चतुर्भु
जः २२ वसवो देवतास्तत्र श्वेतवर्णाश्चतुर्भुजाः वरदाभयहस्ताश्च सासनस्थास्तु जासनाः २३ वरुणो देवता तत्र मकरोपरि संस्थितः पाशपाशध
रः श्रीमान् महापद्मधरस्तथा २४ अजैकचरणो रुद्रो देवतास्य प्रकीर्तिता खड्गचर्मधरो वाग्मी भुजद्वयसमावृतः २५ अहिर्बुध्न्याभिधो रुद्रो दे
वतास्य प्रकीर्तिता श्वेतश्चतुष्करः पद्मवरदाभयपाशभृत् २६ पूषा तु देवता तत्र पद्मवर्णो तु जासनः द्विभुजः पद्मपाणिः स्यात्स पद्मगर्भस्थितो वि
भुः २७ इति नक्षत्रदेवताध्यानं अथोपयुक्तत्वात्प्रसंगात् काककाकमैथुनदर्शनशान्तिः दिवा वा यदि वा रात्रौ यः पश्येत्काकमैथुनं स नरो मृत्यु
मृत्युः मासान्ते ह्यथवा स्थाननाशने काकघातं न यद्वा विदधीत् अथ वत्सरं पितृन् देवान् द्विजान् भक्त्या सम्पूज्य वाभिवादयेत् जितेन्द्रियो जित
क्रोधः सत्यधर्मपरायणः तद्दोषशमनार्थाय शान्तिकर्मसमारभेत् गृहस्येशानदिग्भागे होमस्थानं प्रकल्पयेत् गृह्योक्तविधिना तत्र प्रतिष्ठा
प्य हुताशनं प्रतिमंत्रं स्रुवकेन अथ मृत्युंजयेन च आहुतीर्मिश्रो हि तिलैर्जपाद्यं तु प्रकल्पयेत् पूर्णाहुतिं च जुहुयात्कृतोऽस्तु विरलेऽस्तु नः
स्वर्णशृंगीं रौप्यखुरां कांस्यदोहां पयस्विनीं सवत्सां वस्त्रसंयुक्तां विप्राय सुसंयुतां नरः धेनुं तदर्धेन दद्याद्दक्षिणया युतां यथावित्तानुसारे
णान्यूनाधिकं त्वकल्पनात् आचार्याय प्रयोक्तिपूजायतां गां दद्यात्तु दुर्दिने यस्मात्त्वं पृथिवी सर्वा धेनो केशवसन्निभे सर्वपापहरा नित्यमतः शां

मु॰टी॰
न॰प्र॰
४६

36

क्षिणोत्तरायणे कुर्वन्न तत्फलमवाप्नुयात् यदा तु दक्षिणायन एव जलस्थितिसंभवः तदा न कालनियमः न कालनियमस्तत्र कारणमिति भविष्यत्पुराणोक्तेः अथ क्रूरप्रकृतीनां दक्षिणायनेपि स्थापने कार्यमित्युक्तं वैखानससंहितायां मातृभैरववाराहनरसिंहत्रिविक्रमाः महिषासुरहंत्री च स्थाप्या वै दक्षिणायने नारदः विचैत्रेष्वेन मासेषु माघादिषु च पंचसु यद्दिनं यस्य देवस्य तद्दिने तस्य संस्थितिः अथ लग्नशुद्धिः शशांकपापैः चंद्रसूर्यभौमशनिराहुकेतुभिः त्रिभवांगसंस्थैः तृतीयषष्ठैकादशस्थानस्थितैरुपलक्षिते लग्ने तथा सत्खचरैः शुक्रबुधगुरुभिः व्ययाष्टगैः द्वादशाष्टमव्यतिरिक्ताखिलस्थानस्थैः सद्भिः देवादिप्रतिष्ठा भवति शुभा अथ सूर्यो मृगेन्द्रे सिंहलग्ने स्थाप्यः तथा को ब्रह्मा घटे कुंभे विष्णुर्युवतौ कन्यायां हरः शिवो महादेवो नृयुग्मे मिथुने च पुनर्देव्योऽङ्गोदये हि तनौ द्विस्वभावराशौ मिथुनकन्याधनुर्मीनलग्नेषु क्षुद्रा देव्यश्च तु षष्ठियोगिनीप्रभृतयः चरलग्ने मेषकर्कतुलामकरेषु सर्वे इमे उक्तानुक्ता स्थिरर्क्षे वृषसिंहवृश्चिककुंभेषु तथा अथ पुष्ये ग्रहा इति ग्रहाश्चन्द्रादयो धिष्ण्येषु नक्षत्रेषु स्थाप्याः उपलक्षणमेतत् सूर्यस्य हस्तनक्षत्रे न स्थापनं इन्द्रब्रह्मणोः पुष्यश्रवणाभिजित्सु कुबे

त्र्यंत्याष्टगैः सत्खचरैर्मृगेन्द्रे सूर्यो घटे को युवतौ च विष्णुः ॥ २२ ॥ शिवो नृयुग्मे द्वितनौ च देव्याः क्षुद्राश्चरे सर्व इमे स्थिरर्क्षे पुष्ये ग्रहा
विघ्नपयक्षसर्पभूतादयोऽन्त्ये श्रवणे जिनश्च ॥ २३ ॥ ॥ इति मुहूर्तचिंतामणौ नक्षत्रप्रकरणं द्वितीयं २

रलकयोस्तु राधायां दुर्गादीनां मूले समर्थीनां स्वाधिष्ठितनक्षत्रे लक्ष्मीव्यासवाल्मीकपरस्त्वानां उष्णे स्थापनं तदुक्तं रत्नमालायां पुष्ये तु सभिजित्सु चेश्वरकयो विनाधिपस्कंदयोर्मैत्रेति स्मृत्ये: करे निर्ऋतौ भे दुर्गादिकानां शुभे समर्थयोयत्र वसौ तिथिस्वे कार्या प्रतिष्ठा खलु तन्त्रतेषां श्रीव्यासवाल्मीकिघटोद्भवानां तथा स्मृता वाक्पतिभे ग्रहाणामिति अथ विघ्नपतिः विघ्नपो गणेशः यक्षो देवयोनिः सर्पो वासुक्यादयः भूतो देवयोनिः विद्याधरोऽप्सरोयक्षरक्षोगंधर्वकिंनराः पिशाचो गुह्यकः सिद्धो भूतोऽमी देवयोनय इत्यमरः आदिशब्देन राक्षसासुरप्रथमसरस्वतीप्रभृतयः अंत्ये रेवत्यां स्थाप्याः तथा श्रवणे जिनो बौद्धश्च स्थाप्याः उपलक्षणं चैतत् इन्द्रकुबेरवर्जितानां लोकपालानां धनिष्ठायां स्थापनं तथा च श्रीपतिः गणपविघ्नहरक्षोयक्षभूतासुराणां प्रथमफणिसरस्वत्यादिकानां च पौष्णे श्रवसि सुगतनाम्नां वासवे लोकपानां निगमशिवमपि [illegible] भवंति लिरेषु २३ इति श्रीदैवज्ञानंतसुतदैवज्ञरामविरचितायां स्व

अथाश्विन्यादीनामाकृतित्रिष्टुप्जातिकयोर्वृत्ताभ्यामाह अश्व्यादिरूपमिति अश्विन्यादिनक्षत्राणां रूपमाकृतिरुच्यते तत्राश्विन्यास्तुरगास्यं अश्वमु
खसदृशं रूपं भरण्यायोनिर्भगसदृशं कृत्तिकाया नापितक्षुरसदृशं रोहिण्याश्चनः शाकटसदृशं मृगस्य राणास्यं हरिणमुखसदृशं आर्द्रायामणिस
दृशं पुनर्वसोर्गृहसदृशं पुष्यस्य पृषत्कोबाणस्तत्सदृशं आश्लेषायाश्चक्राकारं मघायाभवनेगृहसदृशं पूर्वाफल्गुन्याः मंचः खट्वाकारं उत्तराफाल्गु
न्योःशय्याकारं हस्तस्यहस्ताकारं चित्रायामौक्तिकाकारं स्वात्याविद्रुमंप्रवालसदृशं ५९ तोरणबलिनिभमिति विशाखायास्तोरणाकारं अनुराधा
यावलिभेतः पुंजाकारं ज्येष्ठायाः कुंडलाकृतिः मूलस्यसिंहपुच्छाकारं पूर्वाषाढायागजदंतसदृशं उत्तराषाढायामंचकसदृशं अभिजितस्त्रिकोणाकारः
श्रवणस्यत्रिचरणसदृशं धनिष्ठायामर्दलसदृशं शततारायावृत्तंवर्तुलं पूर्वाभाद्रपदायामंचकसदृशं उत्तराभाद्रपदायायमलाभं रेवत्यामर्दलमर्द

अश्व्यादिरूपंतुरगास्ययोनिःक्षुरोनसणास्यमणिर्गृहंच पृषत्कचक्रेभुवनंचमंचःशय्याकरोमौक्तिकविद्रुमंच ५९ तोरणंबलि
निभंचकुंडलंसिंहपुच्छगजदंतमंचकाः त्र्यस्त्रिचत्रिचरणाभमर्दलोवृत्तमंचकयमाभमर्दलाः ६० जलाशयारामसुरप्रतिष्ठा
सौम्यायनेजीवशशांकशुक्रे दृश्येमृदुक्षिप्रचरध्रुवेस्यात्पक्षेसितेस्वर्क्षतिथिक्षणेवा ६१ रिक्तारवर्जेदिवसेतिशस्ताशशांक

गाकारंस्वरूपमित्यर्थः ६० अथजलाशयारामदेवप्रतिष्ठामुहूर्तंसामान्यतोलग्नशुद्धिं देवताविशेषेणालग्नशुद्धिं पापेस्त्रिभवांगसंस्थैः ॥ ॥
नैस्त्रविशेषंचोपजातिकात्रयेणाह जलाशयेति रिक्तारेति शिवोन्त्यमेति च जलाशयाःवापीकूपतडागादयः तेषांप्रतिष्ठाउत्सर्गः आरामउपवनं
तस्याप्युत्सर्गः सुरादेवाविष्ण्वादयः तेषांप्रतिष्ठापने सौम्यायनेउत्तरायणे तथाजीवशशांकशुक्रे दृश्येउदितेसति तथामृदुध्रुवक्षिप्रचरनक्षत्रेषु तथासि
तेशुक्लपक्षे तथास्वर्क्षतिथिक्षणेवा ६१ तथारिक्तारवर्जेदिवसे रिक्तातिथिभौमवारव्यतिरिक्ततिथिवारे शुभंवक्ति येदिने प्रतिष्ठा जलाशयारामदेवानांक
र्मणकर्माहेत्वोपभोग्यत्वप्रजायोग्यत्वरूपा [illegible] तथा [illegible] स्थैतानामशाख्यादिप्रतिष्ठा उत्तरायणे माघादिपंचमासेशुक्लपक्षेप्याद्यंचमीदिन द

रविरद्विजभौमवारेसंक्रांतौदिनकरस्यतन्मासेपित्तकफानिलजामयनरपतिकलहस्तेहदिश्च बुधगुरुसितचंद्राहे सतिसंक्रांतावनामयंनृणां क्षितिपतिनि
करक्षेमंसस्यविवृद्धिविंधर्मिणांपीडा जन्मनक्षत्रेसंक्रांतिफलंदीपिकायां यस्यजन्मर्क्षेमासाद्यरविसंक्रमणंभवेत् तन्मासाभ्यंतरेतस्यरोगक्लेशधन
क्षयाः तथारत्नदीपेहयोरजनीसिद्धार्थलोभसंयुतैः स्नानंजन्मनक्षत्रेरविसंक्रांतौनृणांशुभंद् अन्यच्चवसिष्ठः अजकन्यादयकर्किणिसंक्रांतौयदिन
चेद्दधं अपायमरणंभूभृतयुद्धंमनष्यैत्वरदिश्च हयरश्चिकतुलामकरेहृष्टिः स्यात्संक्रमविषये विस्फोटामयतस्करपीडादृष्टिः कृशानुभयं अथसौम्
याम्यायनमिति मकरकर्कटयोःसंक्रांतिस्तदाक्रमेणसौम्यायाम्यायनंनिरुक्तं मकरेउत्तरायणंकर्केयाम्यायनंस्यात् २ अथाचषिवसंक्रांतिषुवड
शीत्यादिसंज्ञात्तुक्कभाहाषडशीत्याननमिति धनुर्मिथुनकन्यामीनेषुअर्कसंक्रमेणषडशीत्याननंषडशीतिमुखमितंस्यात् तुलामेषयोःसंक्रांतिविषु

सूर्योदयेसकलदिग्गिजनंचसौम्ययाम्यायनंमकरकर्कटयोर्निरुक्तं २ षडशीत्याननंचापनृयुक्कन्याझषेभवेत् तुला
जौविषुवंविष्णुपदंसिंहालिगोघटे ४ संक्रांतिकालादुभयत्रनाडिकाःपुण्यामताःषोडशषोडशोष्णगोः ॥ ० ॥

वत्संज्ञा वृषसिंहवृश्चिककुंभेषुअर्कसंक्रांतिर्विष्णुपदसंज्ञकाः ४ संक्रांतौगौणमुख्यकालस्तुपजात्याहसंक्रांतिकालादिति गणितमार्गेणयदुष्णगोः
सूर्यस्यसंक्रांतिकालआगतः ततउभयत्रपूर्वतःपरतश्चषोडशषोडशनाड्योघटिकाःपुण्यसंपादकत्वात्पुण्यामताः वृद्धवसिष्ठोक्तेः संक्रांतेःप्राक्प
रतश्चसार्द्धाःषोडशनाडिकाःत्रयस्त्रिंशत्संक्रमस्यपुण्याःसर्वेस्यनाडिकाः अनेनसंक्रांतेःपुण्यकालस्तुषोडशोभयतःकलाइतिस्मृतिवाक्येपूर्वतः
परतश्चाष्टौअष्टौघटिकाइत्येवंषोडशेतिव्याख्यातंतत्रपाक्षतंभवति सूर्यसिद्धांतेपि अर्कमानकलाःषष्ट्यागुणितामुक्तिभाजिताःतदर्धेनाड्यःसं
क्रांतेरर्वाक्पुण्यंतथापरेइति अयनिशीथतरति निशीथुतोर्धरात्रात् अर्वाक्पूर्वंपरत्रपश्चाद्वसंक्रांतिकालेसति पूर्वापराहांतिमपूर्वभागयोः
पूर्वापरयोरह्नोःक्रमेणांतिमपूर्वभागयोरुभयत्रषोडशषोडशघटिकाःपुण्याइतिपूर्वेणसंबंधः अयमर्थः यद्यर्धरात्रात् प्राक्संक्रांतिस्तदापूर्व

श्रीगणेशायनमः अथसंक्रांतिप्रकरणंव्याख्यायते तत्रभानोराशितोपरराशौ संक्रमणंनाम गमनंसंक्रांतिस्तस्याः नक्षत्रविशेषवशेन वारवशेनचसं ज्ञाफलंचसार्धवसंततिलकेनाह घोरार्केति विप्राग्न्येति अर्कसंक्रमणमर्कसंक्रांतिः उग्ररवौ उग्रनक्षत्रेषु रविवारे चेत्स्यात्तदाघोरेतिसंज्ञा साशूद्रा न्सुखयेत् सुखमुत्पादयेत् उग्ररवाविति उग्रैः सहितोरविः उग्ररविः तस्मिन्नुग्ररवाविति मध्यमपदलोपितत्पुरुषः ततःसप्तम्येकवचनं अथवा समाहारद्वंद्वे अनित्यमागमशासनमिति नुमभावः एवंलघुविधावित्यादिष्वपि समाधेयं अथलघुनक्षत्रेषु विधौ सोमवारे सूर्यसंक्रांतिर्ध्वां क्षीनाम्नी विशो वैश्यान्सुखयेत् चरर्क्षभौमे चरनक्षत्रे भौमवारे वा सूर्यसंक्रमणं चेन्महोदरयुता महोदरी संज्ञका चोरान्सुखयेत् ज्ञमैत्रे बुध वारे मैत्रसंज्ञनक्षत्रेषु वार्कसंक्रांतिर्मंदाकिनीनाम्नी नृपतीन्राज्ञः सुखयेत् स्थिरगुरौ स्थिरनक्षत्रेषु गुरुवारे चार्कसंक्रांतिर्मंदाख्या विप्रान्ब्रा

घोरार्कसंक्रमणमुग्ररवौ हि शूद्रान्ध्वांक्षी विशो लघुविधौ च चरर्क्षभौमे चोरान्महोदरयुता नृपतीन् ज्ञमैत्रे मंदाकिनी स्थिरगुरौ सुखये
च्च मंदा १ विप्रांश्च मिश्रभभृगौ तु पशूंश्च मिश्रा तीक्ष्णार्कजे त्वपजसुखा खलु राक्षसी च अंशे दिनस्य नृपतीन्प्रथमे निहंति मध्ये द्विजा
नपि विशोऽपरके च शूद्रान् २ अस्ते निशाप्रहरकेषु पिशाचकारीन्नक्तंचरानपि नटान्पशुपालकांश्च

ह्मणान्सुखयेत् मिश्रभे गौमि श्रनक्षत्रयोः भृगुवारे वार्कसंक्रांतिर्मिश्रानाम्नी पशून्सुखयेत् तीक्ष्णार्कजेति तीक्ष्णसंज्ञकनक्षत्रेषु अर्कजे शनिवारे वा राक्षसी नाम्नी अंत्यजसुखा अंत्यजान् चांडालान् सुखयतीति अंत्यजसुखा स्यात् १ अथ दिनरात्रिविभागेन संक्रांत्यशुभफलं उत्तरायणदक्षिणायनसंज्ञां च सार्धवसंततिलकयाह अंशे इति अस्ते इति अत्रार्कसंक्रमणमित्यनुवर्तते दिनमाने त्रिभिर्भक्ते त्र्यंशो भवति तत्र दिनस्य प्रथमे त्र्यंशेऽर्कसंक्रमणं नृपतीन्हंति मध्ये द्वितीयत्र्यंशे द्विजान्ब्राह्मणा न्हंति अपरके तृतीये त्र्यंशे वैश्यान्हंतीत्येवं सर्वत्र व्याख्येयं अस्ते सूर्यास्तसमयेऽर्कसंक्रमणं शूद्रान्हंति २ अथ रात्रिसंक्रांतिफलं रात्रिप्रथमप्रहरे पि शाचकान् आदिशब्देन भूतान् द्वितीयप्रहरे नक्तंचरान् राक्षसान् तृतीयप्रहरे नटान्नर्तकान् चतुर्थप्रहरे पशुपालकान् आभीरान् सूर्योदयसमका लेऽर्कसंक्रमणं सकललिंगिजनं पाखंड्यादिकं हंतीत्यर्थः पाखंडाः सर्वलिंगिजन इत्यभिधानात् क्रूरसौम्यवारपरत्वेन फलमाह वसिष्ठः ॥

मु॰ टी॰ सं॰ प्र॰ ३८

38

ततसंध्यामतिक्रम्य मकरसंक्रांतिस्तदोत्तरदिन एव पुण्यकालो न पूर्वदिने एवं पशुदयसंध्यायां कर्कसंक्रांतिस्तदा सूर्योदयानंतरमेव पुण्यकालो
न प्राग्दिने यदुदयसंध्यातः प्राक् कर्कसंक्रमस्तदा प्राग्दिन एव पुण्यकालो नोत्तरदिने इति निष्कृष्टोऽर्थः अथ रात्रौ स्नानं न कुर्वीत तदानं चैव वि
शेषत इति रात्रौ स्नानदानादिनिषेधेपि नैमित्तिकं तु कुर्वीत स्नानं दानं च रात्रिष्विति तु मनुवाक्यशेषात् सुतजनने संक्रांतावुपरागे सूर्यचंद्रयोर्नित्यं रा
त्रावपि कर्तव्ये स्नानदाने विशेषतो नृणामिति वसिष्ठवचनात् राहुदर्शनसंक्रांतिविवाहात्ययवृद्धिषु स्नानदानादिकं कार्यं निशि काम्यव्रतेषु चे
ति रात्रौ संक्रमणे रात्रौ स्नानं प्राप्तं तत्र कर्कमकरसंक्रांतौ स्नानदानादौ देशप्रसिद्धशिष्टाचारेण व्यवस्थावगंतव्या तत्र गौर्जरास्तु ग्रहणवदयन द्व
ति स्वीयसूत्रे स्नानदाने ग्रहणवत्सौम्ययाम्यायनद्वय इति कश्यपसंहितोक्तं चानुसृत्य रात्रावयनसंभवे सति रात्रावेव स्नानादिकं कुर्वंति दाक्षिणात्या

चेद्याम्यसौम्ये त्वयने क्रमात्स्युः पुण्यौ तदानीं परपूर्वघस्रौ ७ ॥
याम्यायने विष्णुपदे चाद्या मध्यास्तुलाजयोः ॥ ० ॥ श्रीरामः

स्तु कार्मुकं तु परित्यज्य झषं याति दिवाकरः इत्यादि भविष्योत्तरादिवाक्यमंगीकृत्य दिवस एव स्नानादिकं कुर्वंति तत्रापि नारदोक्तसंध्याकालसंक्र
मे विशेषो ज्ञेय इत्यलं ७ अथ पूर्वपराः षोडश घटिकाः पुण्या इति पूर्वं सामान्येनोक्तमिदानीं विष्णुपदादिविशेषमनुष्टुभाह याम्यायन इति कर्कसं
क्रांतौ विष्णुपदे वृषसिंहवृश्चिककुंभसंक्रांतिषु संक्रांतिकालादाद्याः प्रथमाः षोडश घटिकाः अतिपुण्यदाः स्नानदानादौ अनंतपुण्यदा ज्ञेयाः रम॰ ३८
अग्रिमास्तु न तथा तुलाजयोः तुलामेषयोः मध्या उभयतः षोडश घटिकाः संक्रांतिकालात्प्रागष्टौ परतश्चाष्टाविति दीपिकाकारो व्याख्यातं
यदुक्तं गुरुणा वर्तमाने तु लामेषे नाड्यस्तूभयतो दश इति मध्यमा तत्रीयां शाभिप्रायेणेति ज्ञेयं तथा षडशीत्यानने मिथुनकन्याधनुर्मीनसंक्रा

दिनस्य उत्तरार्धे पुण्यं यद्यर्धरात्रादपरि संक्रांतिस्तदोत्तरदिनस्य पूर्वार्द्धमेव पुण्यमित्यर्थः ५ अथार्धरात्रसंक्रमणे मकरकर्कटयोरपि विशेषमुपजातिकयाह पूर्णेइति पूर्णे निशीथे अर्धरात्रे यदि संक्रमः स्यात्तदा दिनद्वयं पूर्वदिनं परदिनं च पुण्यमुक्तं उक्तंच यद्यर्धरात्र एव स्यात्संपूर्णे संक्रमे रवेः तदा दिनद्वयं पुण्यं स्नानदानादिकर्मसु अथेति अथानंतरमुदयास्तात् सूर्योदयात्सूर्यास्ताच्च पूर्वं परस्ताच्च यदि याम्यसौम्यायने कर्कमकरसंक्रांती भवतः तदा पूर्वं दिने पुण्ये स्यातां अयमर्थः सूर्योदयात्पूर्वं कर्कसंक्रमणं स्यात्तदा पूर्वदिन एव पुण्यकालो नोत्तरदिने तथा यदि सूर्यास्तानंतरं मकरसंक्रांतिः स्यात्तदोत्तरदिन एव पुण्यकालो न पूर्वदिने गार्ग्यः यदास्तमानवेलायां मकरं याति भास्करः प्रदोषे चार्धरात्रे वा स्नानं दानं परेहनि अर्धरात्रे तथैवास्तं संक्रांतौ दक्षिणायने पूर्वमेव दिनं ग्राह्यं यावन्नोदयते रविरिति वाक्यार्थः प्रदोषलक्षणं स्कांदे त्रिमुहूर्तः प्रदोषः स्याद्भानावस्तंगते सतीति ६ अथोदयास्तादिति वचनस्या

निशीथतोर्वागपरत्र संक्रमे पूर्वापराहांतिमपूर्वभागयोः ५ पूर्णे निशीथे यदि संक्रमः स्याद्दिनद्वयं पुण्यमथोदयास्ता
त् पूर्वं परस्ताद्यदि याम्यसौम्यायने दिने पूर्वपरे तु पुण्ये ६ संध्या त्रिनाडीप्रमितार्कबिंबादर्धोदितास्तादध ऊर्ध्वमत्र ॥

पद्यार्धमिंद्रवज्रयाह संध्येति अर्कमंडलादर्धोदितादर्धास्ताच्चाध ऊर्ध्वं क्रमात्त्रिभिर्नाडीभिर्मिता संध्या संध्याकालः स्यात् अर्धोदितार्कबिंबात्पूर्वं त्रिनाडीमिता प्रातःसंध्या तथार्धास्तार्कबिंबादुपरि त्रिनाडीमिता सायंसंध्येत्यर्थः तत्प्रयोजनमाह अत्रेति अत्र प्रातःसंध्यायां सायंसंध्यायां च क्रमात् याम्यसौम्यायने स्तः तदानीं परपूर्वदिवसौ पुण्यौ यदि प्रातःसंध्यायां दक्षिणायनप्रवृत्तिः तदा सूर्योदयानंतरं संपूर्णमहः पुण्यं तथा यदि सायंसंध्यायामुत्तरायणप्रवृत्तिस्तदा सूर्यास्तात्पूर्वं संपूर्णमहः पुण्यं स्यादित्यर्थः तदाह नारदः सूर्यास्तमनसंध्यायां यदि सौम्यायनं भवेत् तदोदयादहः पुण्यं पूर्वाहः पूर्वतो यदीति उदयसंध्यास्तसंध्ययोर्लक्षणं तत्रैव अर्धोदितास्तमनात्संध्या घटिकात्रयसंमिता तथैवार्धोदयात्प्रातर्घटिकात्रयसंमितेति एवं सत्यर्कबिंबस्यार्धास्ताद धोदयाद्धाक्रमात्प्रत्यात्मकं त्रिघटिमितास्तसंध्योदयसंध्याबोध्यते तत्रास्तसंध्यायां यदि मकरसंक्रमः स्यात्तदा दिन एव पुण्यकालो नोत्तरदिने यदा

मु॰ टी॰
सं॰ ग्र॰
३९

ईश्वरेच्छालोकादृष्टवशात्तद्राश्यादिभागस्थसूर्यतेजःसंपर्कः स्थूलसंक्रमः मंडलसंक्रमश्च राशिसंक्रम इति विषयविवेकः तत्र निरयनगणनयैव स्स्
कालव्यवहारः साध्यः सायनगणनानुनियतविषयैव अयनांशैः अज्ञानव्यालग्रेक्रांतौ चरागमे विनिभेस्तु निभेपातेतथाहृष्क्रमेपातयोरिति ९
वंद्व्योरपिमानयोरसंकीर्णो व्यवहार इति सर्वमनाकुलं पुण्यकालस्तु मेषविषसंक्रमेऽपि ज्ञेयः पूर्वलिखितवाक्यस्वरसात् ९ अथ संक्रां
त्युपयोगाज्जघन्यबृहत्समनक्षत्राण्युपजात्याह समिति मृदुक्षिप्रवसुश्रवोग्निमघानि पूर्वोत्तरपंभसमं अत्तपंभमूलः स्तानि पंचदशभानि स
मसंज्ञानि ज्ञेयानि ध्रुवद्विदैवादितिभं बृहत्स्यात् ध्रुवादि षड्भानि बृहत्संज्ञकानि सार्पाबुपार्द्रानिलशाक्रयाम्यं जघन्यं स्यात् आश्लेषादि षट्

मेषादितः प्राक्चलसंक्रमाः स्युर्दानेजपादौ बहुपुण्यदास्ते ८ समं मृदुक्षिप्रवसुश्रवोग्निमघानि पूर्वोत्तरपंभं बृहत्स्यात् ध्रुवद्विदै
वादितिभं जघन्यं सार्पाबुपार्द्रानिलशाक्रयाम्यम् १० जघन्यभे संक्रमणे मुहूर्ताः शरेंदवो १५ बाणकृता ४५ बृहत्सु खरामसं ३० स
ख्या समभे महर्घं समर्घसाम्यं विधुदर्शनेपि ११ अर्कादिवारे संक्रांतौ कर्कस्याद्विशोपकाः

भानि जघन्यसंज्ञानि ९ अथ संक्राम
योजनमुपेंद्रवज्रयाह जघन्यभे इति जघन्यनक्षत्रेऽर्कसंक्रमणे पंचदशमुहूर्ता ज्ञेयाः बृहन्नक्षत्रेऽर्कसंक्रमणे बाणकृताः पंचचत्वारिंशन्मुहू
र्ता ज्ञेयाः समनक्षत्रेऽर्कसंक्रमणे खरामसंख्याः त्रिंशन्मुहूर्ता ज्ञेयाः उक्तं च नारदेन तासां प्रमाणं घटिकास्त्रिंशद्भवति वस्तुय इति फलमाह महर्घे राम॰
समर्घसाम्यमिति पंचदशमुहूर्ता यां संक्रांतौ सर्वमन्नं महर्घं दुष्प्राप्यं भवति पंचचत्वारिंशन्मुहूर्ते संक्रांतौ समर्घं त्रिंशन्मुहूर्ता यां संक्रांतौ समं यथा ३९
स्थितं भवति विधुदर्शनेपीति चंद्रदर्शनेप्येवमेव फलं वाच्यं अयमर्थः जघन्यभे चंद्रदर्शने महर्घं बृहन्नक्षत्रे चंद्रदर्शने समर्घं समभे चंद्रदर्शने
साम्यं ११ अथ प्रसंगात् कर्कसंक्रांतौ मेघविंशोपकाननुष्टुभाह अर्कादीति कर्कसंक्रांतौ अर्कादिवारे सति एते अब्दविंशोपका ज्ञेयाः यथा

न्निषु सौम्येयने मकरसंक्रांतौ च संक्रांतिकालात्पराऽस्त्रिमषोडशघटिकाश्चतिपुण्याः प्रथमास्तु न तथा एवं निर्णीते तत्पुण्यकाले स्नानाद्यवश्यं विधेयं
तत्र स्नानाद्यकुर्वन्नशन्यवायमाह वसिष्ठः विषुवत्त्ययने ग्रहणं संक्रांतौ पुण्यदिवसे वा पितॄन्तर्पितं न करोति हि इत्वाशायं व्रजति तस्य पिता षडशीत्यां तु य
द्दानं विषुवद्द्वये दृश्यते सागरस्नाततत्स्नानं नैव दृश्यत इति भरद्वाजोक्तेः अयं च निर्णयः षडशीत्यादीनामपि संक्रमे ज्ञेयः तत्र हेमाद्रौ कालनिर्णये कालादि
भिः याः पुण्यकालघटिका उपनिबद्धास्ताः स्थूलाः तेन षष्टिघ्ना विंवग्रहभुक्तिभक्तमित्यादिप्रकारेण ग्रहमध्यमभुक्तिमध्यमविंबैरानीताः सूक्ष्मा घटिका
लिरूपेण ते स्फुटमतिस्फुटविंबैश्चेत्साध्यंते तान्यतिसूक्ष्मास्तासामतिपतनत्वात् श्लोकं श्वेतुपतितवधमध्यमास्तु यथा नाड्यो रामगुणा ३३ रवेरयविधोः ष
ड्ढोः पलैर्युक्तद्वयं ४।२६ भौमस्याब्धिपलैर्युता नव ९।४ विदो युक्ताः पलैः खाब्धिभिः षड्नाड्यो ६।४० वगजा ८८ गुरोरथभगोनेशाः पलैरष्टभिः ९

षडशीत्याननेसौम्ये पराना ज्योतिपुण्यदाः तथायनांशाः स्वरसाहतांश्च सपार्के गताविहताहिनाद्यैः

१८ गुराखाः स्तुःखनगाः १६० शनेर्हभयनीरास्त्वयोः संक्रमेरिति ८ निरयनांशसंक्रांतिमभिधायेदानीं सायनांशसंक्रांतिसपुण्यकालमुपजात्याह त
थेति यथा राशिसंक्रमा बहुपुण्यदास्तथा चलसंक्रमा अपीति भवाहित लघ्वाशयः अयनांशाः वृष्याः गुण्याः स्व स्तग्वेगगत्याविहताल्ब्धै
र्दिनाद्यैरित्यैटीपलैः रुत्वा मेषादिद्वादशसंक्रमाः स्युस्ते चलसंक्रमा दाने जपादौ जपश्चाद्दोमादौ बहुपुण्यदा भवन्ति पुलस्त्यः अयनांशसंस्थितो
भानुर्गोले चरति सर्वदा अमुष्याराशिसंक्रांतिस्तुल्यः कालविधिस्तयोः स्नानदानजपश्राद्धव्रतहोमादिकर्मभिः सुकृतं चलसंक्रांतावक्षयं पुरु
षाश्नुत इति जाबालिरपि संक्रांतिपुण्यकालस्तदीयेप्ययने तथा अयने विंशतिः पूर्वा मकरे विंशतिः परेति अत्र मकरायणे पूर्वा विंशतिर्घटि
काः पुण्याः मकरसंक्रांतौ तु परा विंशतिर्घटिकाः पुण्यकालः मकरव्यतिरिक्तेकाद्यसंक्रांतिषु तत्तत्संक्रमवत् पुण्यकालो ज्ञेयः अयनांशानय

नाडिविचारः सिद्धांतादवगंतव्याः ॥

मु॰टी॰
सं॰प्र॰
४०

40

अथ लेपो विलेपनं मृगनाभिः कस्तूरी कुंकुमं केशरं पाटीरं चंदनं मत्प्रसिद्धा रोचनं गोरोचनमिति १४ १५ यावोऽलक्तकः श्रोतुर्मे होमार्जारः घर्मः भामयुया जवादिरिति निशा हरिद्रा अंजनं कज्जलं कालागरुः अगरुविशेषः चंद्रकः कर्पूरः अघ्यजातिः संकरभवा अनुलोमजाः प्रतिलोमजाश्च अथ पुष्पं पुं नागकं नागकेशरपुष्पं मल्लिकावेलिः जपा ओड्रपुष्पं जासवनं शेषाणि प्रसिद्धानि सर्वत्र कचिद्द्धयोः पुनः शिशुः कुमारः अगनालका पुवाप्रोढा प्रगल्भा च ततः वृद्धा वंध्याति वंध्या च सुतार्थिनी च प्रव्राजिका चेति द्वारिकानामिति तथा केचित् भोजनपात्रमप्युक्तं सुवर्णरौप्यताम्रा

वलंब्धेतसुपीतहारितकपोत्वारककालासितचित्रकं वलदिग्यनाममथ शाल्मस्माद्वुस्तुडोगदा १४ खड्गोदंडशरासि तोमरमथो कुंतश्च पाशो कुशोस्त्रं बाणस्त्वथ भक्ष्यमन्नपरमान्नं भैक्ष्यपक्वान्नकं दुग्धं दध्यपि चित्रितान्नगुडमध्वा ज्यं तथा शर्करा थो लेपो मृगनाभिकुंकुममथो पाटीरमद्रोचनं १५ यावश्चोतुमरोनिशाजनमथो कालागरुश्चंद्र को जातिर्देवत भूत सर्पविहगाः पश्वेणविप्रास्ततः क्षत्रोवैश्यकशूद्रसंकरभवाः पुष्पं च पुंनागकं जातीवाकुलकेतकानि च तथा बिल्वार्कदूर्वाम्बुजं १६ स्यान्मल्लिकापाटलिका जपा च संक्रांतिवस्त्राशनवाहनादेः नाशाय तत्ह्यपजीविनां च स्थितोपविष्टः स्वपतां च नाशः १७ संक्रांतिविध्याधरधिष्ण्यतस्त्रिभेत्वभेनिरुक्तं गमनं ततोंगभे ॥

तिलो हस्तीसंत्रपुस्तथा कांस्यपाषाणकाष्ठं चमन्मांत्रंवेणुपात्रकमिति एवसक्रमकालस्थानि वस्त्राशनवाहनादीन्यभिहितानि आदिशब्देनापुधलेप नजातिउष्पाणि तेषां नाशो भवेत् च उनल हूस्तु पजीविनां वस्त्रादिवस्तुपजीविनो नाशो भवेत् स्थितो पविष्टः स्वपतां च सातेतिलेद्युत्यादिनासुमत्वा दीन्युक्तानि तद्गुणविशिष्टानां नाशः स्यादित्यर्थः १८ १७ अथ संक्रांतिवशेन प्रतिमनुष्यं शुभमशुभं जात्याह संक्रांतीति संक्रांतिर्यस्मिन्नक्षत्रे स्यात् तोऽधरधिष्ण्यं पूर्वनक्षत्रं तस्माज्जन्मनक्षत्रं गण्यं तच्चेत् प्रथममन्त्रिभे भवति तदा गमनं यात्रा स्यात् ततः प्रथमत्रिकानंतरं अंगभे षण्णासन्नेषु यदि

रविवारे वार्के संक्रांतौ दश विंशोपकाः। एवं सोमे विंशतिः भौमे षष्टी बुधे द्वादश गुरौ षष्ठोष्टादश शुक्रे द्वादश शनौ पंचेत्यर्थः १२ अथ कीदृशस्य
वेः संक्रमो जातस्तत्फलमिद्वज्रयाह स्यांतेतिले इति रवि स्यांतेतिले करणे नागकरणे चतुष्पदे च करणे सुप्तः संक्रमितः स्यात् गरादिपंचकरणेषु वणि
जे भद्रायां बवे बालवे च निविष्टः संक्रमितः स्यात् किंस्तुघ्ने सकौलवे शकुनौ च ऊर्ध्वः ऊर्ध्वे स्थितः संक्रमितः स्यात् इह करणाधिकरणकसंक्रांतौ
रविः अर्घवर्षणे अर्घे मूल्ये वर्षणे वृष्टौ उपलक्षणत्वाद्रोगपित्तमारनिष्टः समः श्रेष्ठः स्यात् अयमर्थः सुप्तरविसंक्रमात् अर्घवर्षणान्येव निष्टः
महार्घवृष्ट्यभावधान्याभावकारकाः। एवं विनिष्टः समः तयोर्ध्वः श्रेष्ठः उक्तं च श्रीपतिना धान्यार्घवृष्टिशुभवेक्तम शस्तनिष्टमध्ये स्तोति १२
अथ रविसंक्रांतेः करणपरत्वेन वाहनवस्त्रायुधभक्ष्यलेपनजातिपुष्पाणि सफलानि शार्दूलविक्रीडितत्रयेणोपजातिकया चाह सिंहेति स्व
रिशो नस्वागजाः सूर्याश्रुत्योद्वादशसायकाः १२ स्यांतेतिले नागचतुष्पदे रविः सुप्तो निविष्टस्तु गरादिपंचके किं
स्तुघ्न ऊर्ध्वः शकुनौ सकौलवेऽनिष्टः समः श्रेष्ठ इहार्घवर्षणे १२ सिंहव्याघ्रवराहरासभगजा वाहद्विषड्घोटकाः
श्वाजोगोश्वरणायुधस्वबलतो वाहा रवेः संक्रमे ॥ इति यावश्वेति स्यान्महिषेति बवतो बवमारभ्यैकादशकरणेषु क्र
मेण वाहनानीनि सुः वाहनानि सिंहादीनि रासभो गर्दभः वाहद्विषन्महिषः तुलायो महिषो वाहद्विषत्कासरसैरभाहत्पमरः अजो मेषः
चरणायुधः कुक्कुटः नारदेन तु विशेष उक्तः स्वशब्दा स्ही कार्वे गसु संक्रांतिधिष्ण्यवाहनं अन्यदेशे तु तिष्यर्थे वाहनाः स्युर्बवाद्य इति अ
भिन्नायदा संक्रांतिस्तदाभिन्याः योत्र भ्वस्तद्वाहनं स्यात् स्वशादिदेशेषु एवं सर्वेन स्त्वेव अथ वस्त्राण्येता दि हारितकं नीलवर्णं पांडुश्च
रुणवर्णं श्वारक्तमलतासकवर्णं कालं श्यामं समिंतं पतवर्णं रक्तिंतं अवर्णं मिश्रवर्णं चित्रं दिवस्त्राभावः धनाभ्रमेघवर्णं अथ शस्त्रं भुशुं
ड्यादीनि अथ धान्यानि सिद्धानि अथ भक्ष्यं अन्नं भक्ताः परमान्नं पायसं भैक्षं पिष्टं महापकान्नमपूपादि चित्रान्नं हरिद्रादिरंजितं ॥

वर्धापनं श्राद्धं च विधेयं तिथ्यर्धे प्रथमे रवौः परस्मिन्नपरे तथा मासाविति वृद्धैः स्थितोऽस्य मासस्य मध्यगो इति मासादिलक्षणभेदविचारस्तु ग्रंथगौरवभयान्न लिखितः ४० इति श्रीदैवज्ञानंतसुतदैवज्ञरामविरचितायां स्वकृतमुहूर्तचिंतामणिटीकायां प्रमिताक्षरायां संक्रांतिप्रकरणं समाप्तं तृतीयं ३ अथ ग्रंथांतरे संग्रहः योगिनी स्थितकाष्ठातः संक्रांतेरागमो मतः चंद्रस्थदिशि दृष्टिः स्यात् गमनं वारदिक्स्थं तं इति कृचितर वौ संक्रमणे पूर्वे मुखं जीवे तु उत्तरे प्रत्यङ्मुखानो सोमे शौधे दक्षिणतो मुखं इति बवे पूर्वे मुखं प्रोक्तं बालवे यमदिङ्मुखं कौलवे पश्चिमे मुखं तैतिले मुखं गरे वायव्यदिग्वक्त्रं वणिज्याग्नेयदिङ्मुखं भद्रायामीशदिग्वक्त्रं शकुने नैर्ऋतो मुखं चतुष्पादे च पाताले नागे चोर्ध्वमुखी भवेत् किंस्तुघ्ने सर्वदिग्वक्त्रे संक्रांतिमुखलक्षणं अथ दृष्टिः चंद्रगुरौ दृष्टिविदिक् कृशानोस्तु यसिते नैर्ऋतिकोणगा दृक् धात्रीसुते दक्षपवने निहन्ता बुधे शनौ दृक् दिशि

दिक्संक्रमातत्त्रविभागयोः तिथौ हिमांशौ प्रथमांत्यसंज्ञो ४० इति मुहूर्तचिंतामणौ संक्रांतिप्रकरणं तृतीयं ३

सूर्यो रसांत्येखयुगेष्विनेशिवाश्वयोर्भौमशनीतमश्च ॥

क्षणं भवेत् अथ गमनं मेरे चंद्रे गमः सौम्ये बुधे भौमे च वाहणे रवौ शुक्रे गमो याम्ये गुरौ प्रागागमनं स्मृतमिति अथ गोचरप्रकरणमारभ्यते तत्र जन्मराशेः सकाशाद्ग्रहाणां चारवशेन यच्छुभाशुभफलं तद्गोचरफलमित्युच्यते तत्र रविचंद्रयोर्गोचरफलमुपजातिकयाह सूर्य इति रसांत्य इत्यादेः समाहारद्वंद्वः शिवाश्वयोरित्यादावितरेतरयोगः अवराश्चावित्या मागमशासनमिति तु प्रमादो ध्येयः एवं सर्वत्र वजन्मराशेरिति पंचमश्लोकस्थ मध्याध्याहार्यं ततः सूर्यः क्रमात्रसांत्येषु शुभो विद्धश्चेत्स्यात् सूर्यो जन्मराशेः सकाशात्षष्ठस्थाने शुभः यदि ततः एव जन्मराशेर्द्वादशस्थानस्था अन्ये ग्रहास्तदाविद्धः सूर्यः शुभोऽप्यशुभफलदाताऽत्र शनेः सूर्यपुत्रत्वात्तद्वेधो नांगीक्रियते यतः पितुर्जातकस्य सुतसंबंधिना वेधेन वेधनाह सुतस्यापि पितृसंबंधिना वेधेनाह तथा खयुगे जन्मराशेर्दशमे सूर्यः शुभः वे चतुर्थस्थानेष्वशनिवर्जिता अन्ये ग्रहाः ॥

41

पीडनं शरीरपीडा पुनरंगमे चंद्र शुक्रं बला दिग्प्राप्तिः तत्र त्रिमे लभेऽर्थहानिः ततो लग्नमे लमे धनागमो धनप्राप्तिः स्यादित्यर्थः अशुभफलदायां से
क्रांतिरानमाहनास्ट निलोपरिलिखितचक्रं त्रित्रिमूलं त्रिकोणकं तत्र हेमविनिर्मित्यं प्रदद्याद्वापनुत्तये इति १९ अथ कार्यविशेषं ग्रह विशे
षबलं सामान्यतो ग्रहबलं चोपजात्याह नृपेक्षणमिति रवेरिति व्यपूलोपेपंचमी सूर्यबले सति राजानिकार्याणि यथा रवेः शुक्रबले
वारे वा नृपेक्षणं राजदर्शनं विधेयं एवं चंद्रादावपि ज्ञातव्यं चंद्रे सर्वकृतिः सर्वकृत्यानि भौमे संगरे युद्धे बुधे शास्त्रमध्ययने अध्यापनं वा गुरौ विवा
हे दिनद्वयं चंद्रोऽशुभोपि शुभः तारा शेषे शुभोप्यशुभः एवं विधो बलादिविः संक्रमणे शुभोपि मासपर्यंतं शुभः शुभस्तु सुतरां शमी चोक्तं च
शुभं त्रिमे पीडनमंगमे शुक्रं त्रिमे ऽर्थहानी लग्नमे धनागमः १८ नृपेक्षणं सर्वकृतिश्च संगरः शास्त्रं विवाहो गमशीक्षणेर वेः
वीर्यं च तारा बलतः शुभो विधुर्विधो बले केऽकेबलेऽकुजादयः १९ स्पष्टार्कसंक्रांति विहीन उक्तो मासोधिमासः क्षयमा
हो ऽशुभोपि अशुभस्तथैव पंरे भौमादयः संक्रांतिविकीर्षवलतद्बलतः सूर्यबलात् शुभा अपि शुभा ज्ञेयाः रविदोषे तु शुभा अप्यशुभाः १९
अथाधिमासक्षयमासयोर्लक्षणमुपजात्याह स्पष्टार्केति शुक्लप्रतिपदि दर्शांतश्चांद्रमासः स चेत्स्पष्टसूर्यसंक्रांत्या विहीनो रहितो भवेत्तदाधि
मास उक्तः चांद्रो मासो द्विसंक्रांतो मलमासः प्रकीर्तितः इति ब्रह्मसिद्धांतोक्तेः तु विशेषे कदाचित्चांद्रो मासो द्विसंक्रमः द्वौ संक्रमौ यस्मिन् सो द्वि
संक्रमः स्पष्टसूर्यसंक्रांतिद्वययुतस्तदा क्षयमासः ससंज्ञक उक्तः अर्थात् रवेर्योमध्ये भानोरेव तयोर्यदा संक्रांतिद्वितयं चेत्स्यात्क्षयमासः स उच्य
ते इति वसिष्ठोक्तेः तत्र क्षयमासे जातानां वधापने मृतानां श्राद्धे च तिथेर्विभागयोः पूर्वोत्तरार्द्धयोः ... प्रथमांत संज्ञो मासोलः स्यात् ति
थिपूर्वार्धे जातानां मृतानां च एवं मासे वधापन श्राद्धं च विधेयं तिथ्युत्तरार्धे जातानां मृतानां चोत्तरमासे

कश्यपः अपि विद्धो ग्रहः किंचिन्न रक्षति शुभं फलं वामवेधविधानेन त्वशुभोऽपि शुभप्रदः त्रिकोणे इति सितेशुक्लपक्षे च जन्मर्क्षाद्द्वितीयनवपंचमेषु स्थि तः शुभग्रहः अव्याधिक्रमेण क्षत्रमचतुर्थस्थान स्थितैर्बुधवर्जितैर्ग्रहैर्यदि न विद्धस्तदा शुभ इति श्लोकार्थः। नारदः शुक्लपक्षे शुभः चंद्रो द्वितीयनवपंचमे रिपुसप्तमतुर्यस्थोऽप्यनविद्धोऽगगनैश्चरैरिति ४ अथ द्विविधमतमुपजातिप्राह स्वजन्मराशेरिति इह द्विविधवेधविधौ अन्ये नारदादयः स्वजन्मराशेः सकाशात् द्विविधमपि वेधमाहुः तथा वामपथापि नारदेन जन्मतः इत्युक्तं अन्ये कश्यपादयः स पुनर्द्विविधो ग्रहाधिष्ठितराशितः ग्रहो यस्मिन्राशौ तिष्ठति तस्मादेवक्रमाद्वेधो वामवेधश्च भवति यथा सूर्यो जन्मराशेः षष्ठस्थितः शुभः स सूर्याक्रान्तराशेः द्वादशस्थानं शनिवर्जितैर्ग्रहैर्न विद्धः त थासूर्यो द्वादशस्थानस्थितो न निष्टः सूर्यः स्वाक्रान्तराशेः षष्ठस्थानस्थितैः शनिवर्जितैर्ग्रहैर्विद्धश्चेत्तदा शुभफलदः स्यात् अथ द्विविधविध

इष्टोऽपि विद्धोऽपि विपरीतवेधात् शुभोऽद्विकोणे शुभदः सितेऽब्जः ४ स्वजन्मराशेर्द्विवेधमाहुरन्ये ग्रहाधिष्ठितरा शितस्तम् हिमाद्रिविंध्यान्तर एव वेधो न सर्वदेशेष्विति काश्यपोक्तिः ५

विधस्यैव विषयकल्पनोच्यते हिमाद्रीति हिमाचलविंध्याचलयोर्मध्यवर्तिन्येव देशे स वेधो विज्ञेयः न सर्वदेशेष्विति काश्यपोक्तिः काश्यपवचनेप्येवमाह स तानभिजन्मराशेस्तु निखिलं यदि चलाचलं हिमाद्रिविंध्ययोर्मध्ये वेधजं तद्भहालयात् अपरे तु सूर्यादिस्तान्य इति क्रमिके वेधो जन्मराशेरेव ज्ञेयः विपरीतवेधस्तु ग्रहाधिष्ठितराशितएवेति वदंति गुरुः जन्मतः क्रमवेधः स्याद्वामवेधो ग्रहालयादिति इदमपि हिमाद्रिविंध्यान्तरविषयमेवेत्यन्ये एतज्ज्ञानदुर्घटमित्याह नारदः अज्ञात्वा द्विविधं वेधो यो ग्रहाणां बलं वदेत् न समर्थवचना भाषी हास्यतामेति जने सदेति एवं गोचरशैषेऽस्यान्यादिन कार्यं तत्र शांतिमाह नारदः ग्रहेषु विषमस्थेषु शांतिं यत्नात्समाचरेदिति सौम्येक्षिते निष्फलः शुभग्रहः पापवीक्षितः निष्फलो नो ग्रहो स्वेन शत्रुणा चावलोकितः नीचराशिगतः स्वस्य शत्रुक्षेत्रगतोऽपि वा शुभाशुभफलं नैव दद्याद्वक्रगतोऽपि वेति एतादृशस्य तेऽदृष्टत्वाभावादेवं यां

स्तुलहाविद्धइत्येवंश्लोकत्रयंसम्यग्व्याख्येयं तथाग्निनंदंतृतीयनवमयोः शिवाख्ययोरेकादशपंचमयोः क्रमाच्छुभोविद्धश्चज्ञेयः भौमेतिभौमश्च
नौ नगाशुभस्त्रयोपिजन्मराशितः रसांकयोः लाभशरे गुणांत्ये क्रमाच्छुभाविद्धाश्चेत्यर्थः परंतुशनेः सूर्यवेधोनास्तीत्युक्तंप्राक् चंद्रौवराब्धौ इ
त्यत्र १ अथबुधगुरुशुक्राणांगोचरफलेउपजातिकेंद्रवज्राभ्यामुपजातिकापूर्वोइंद्रनाहचंद्रइतिजन्मभात् अवराब्धौगुणनंदयोः लाभा
द्यमे आद्यशरेरसांत्येनगद्वये चंद्रः क्रमाच्छुभोविद्धश्चज्ञेयः चंद्रस्यबुधवेधोनास्ति अथज्ञइति द्विशरे अब्धिरामेरसांकयोः नागविधौखना
गेलाभव्यये ज्ञोबुधः क्रमात्शुभोविद्धश्चज्ञेयः अत्रचंद्रवेधोनास्ति अथदेवगुरुरिति जन्मभात् शराब्धौ द्व्यंत्येनवाष्टौ अद्रिगुणे शिवाहो
देवगुरुर्बृहस्पतिः क्रमाच्छुभोविद्धश्चज्ञेयः अथशुक्रइति जन्मराशेः सकाशात् कुनागे द्विनगे अग्नितूपे वेदांवरे पंचनिधौ गजेषौ नंदे

रसांकयोर्लाभशरेगुणांत्ये चंद्रोवराब्धौगुणनंदयोश्च १ लाभाद्यमेचाद्यशरेरसांत्येनगद्वयेज्ञोद्विशरेब्धिरामे रसांक
योर्नागविधौखनागेलाभव्ययेदेवगुरुः शराब्धौ २ द्व्यंत्येनवाष्टद्रिगुणेशिवाहोशुक्रः कुनागेद्विनगेग्नितूपे वेदां
वरेपंचनिधौगजेषौनंदेशयोर्भानुरसेशिवाग्नौ ३ क्रमाच्छुभोविद्धइतिग्रहः स्यात्पितुः सुतस्याप्यनवेधमाहुः ॥

शयोः भानुरसे शिवाग्नौ शुक्रः क्रमाच्छुभोविद्धश्चज्ञेयः अनेनंतात्पर्यं सूर्यादिरसांत्येष्वादिग्राक्पठितस्थानेषुविद्यमानः सन्ग्रहः शुभ
दः तदनंतरपठितस्थानेषु स्थितो अशुभफलदाता अथोदेवानुक्तस्थानेषुनशुभोनाप्यशुभइति २ ३ अथवामवेधशुक्लप
क्षे चंद्रबलेचोपजात्युत्तरार्धेनाह दुष्टोपीति दुष्टोपिस्वजन्मराशेः सकाशादनंतरंपठितविरुद्धस्थानस्थितोपिविपरीतवेधाद्वामवेधाच्छु
भः यथासूर्योद्वादशयोः निधइत्युक्तंप्राक् स्वपठितस्थानविवर्जितेग्रहैः तत्स्थानस्थितैर्विद्धः सन्शुभफलदाता एवशुभनस्थानस्थितोयः
कश्चिद्ग्रहः प्राक्पठितस्थानस्थितैग्रहैर्विद्धः शुभदातिसर्वत्रव्याख्येयं अथमेववामवेधइत्युच्यते ॥ ॥

मु०टी० यदेवस्नायनिवेदयेत् इति व्यासेनोक्तं सर्वं गंगासरितोयं समं वेदव्याससमा द्विजाः सर्वं भूमिसमं दानं ग्रहणे चंद्रसूर्ययोरिति अन्यच्च ग्रस्यमाने भवेत्स्नानं
गा०प्र० ग्रस्ते होमो विधीयते मुच्यमाने भवेद्दानं मुक्ते स्नानं विधीयत इति सूर्येंदुग्रहणं यावत्तावत्कुर्याज्जपादिकमिति शिवरहस्योक्तेः जपमात्रादिपारा
४३ देवार्चनादिकार्यं अथ स्नानविशेषेण ग्रहणमरिष्टजनकमित्युक्तं तद्दृष्टमुताहृष्टमपीति संशये निर्णयमाह अथोऽयेति तुर्यप्रायेव परेभ्या
चार्याः अत्र भद्रग्रहणं तु नो वीक्ष्यं न दृष्टव्यमित्याहुः उक्तं च जन्मसप्ताष्टरिःफांकस्थानस्थे निशाकरे दृष्टोरिष्टप्रदो राहुर्जन्मर्क्षे निधने तथा च
न्मर्क्षे जन्मनक्षत्रे निधने वधतारा सप्तमी अन्नदृष्ट इति पदश्रवणाद्दर्शने चाक्षुषं विवक्षितमिति केचिदाचार्या मन्यंते अपरे तु वक्ष्यमाणवदर्शने तु स्पर्शने इ
ति परेषां मतं तदसत् अदृश्यरूपाः कालस्य मूर्तयो भगणाश्रिताः शीघ्रमंदोच्चपाताख्या ग्रहाणां गतिहेतव इति सूर्यसिद्धांते पातानामदृश्यत्वो
क्तेः पातो राहुश्च पर्यायः दक्षिणोत्तरयोरेवं पातो राहुश्च रंहसा विक्षिपत्येव विक्षेपश्चंद्रादीनामपक्रमात् इति सूर्यसिद्धान्तोक्तेः अतः पातानाम
दृश्यत्वात् राहोर्दर्शनमेवानुपपन्नं ननु ग्रहणे सूर्यचंद्रयोश्छादको राहुर्दृश्यत एव अत एव राहुग्रस्ते निशाकर इत्यादिपुराणोक्तिरिती
ति चेन्न भानोर्भार्धे महीच्छाया तत्तुल्येऽर्कसमेऽपि वा शशांकपाते ग्रहणं कियद्भागाधिकोनके इत्युपक्रम्य छादको भास्करस्येंदुरधःस्थो घन
वद्भवेत् भूच्छायां प्राङ्मुखश्चंद्रो विशत्यस्य भवेदसौ अतो भूच्छाया अस्य चंद्रस्य छादकोका भवेदित्यर्थः सूर्यसिद्धांते छाद्यछादकभावोऽभिहि
तः स एव पुराणविरोधपरिहारस्तु भास्करेणैव राहुः कुम्भामंडलगः शशीकमित्यादिनोक्तं वराहेणापि तस्मिन्काले सान्निध्यमस्य तेनोपचर्यते
राहुरित्युक्तात् तस्माद्राहोर्दर्शनं नास्त्येव तन्मते दर्शनं चाक्षुषमेव विवक्षितं एवं च राहोर्दर्शनं राहुदर्शनमिति तत्तु हेत्वोनुपपन्नं तस्माद्दर्शनशब्दे
नोपरागो लक्ष्यते राहुदर्शनं राहूपरागः उपरागस्तस्मिन् राहुदर्शने इति अयमर्थः राहुर्लीनमपाततस्तत्संबंधेन दर्शनमुपराग इति न च राहुरेव लक्षणयोप
रागपरत्वस्पर्शनमिति एवं पक्षाभिमतार्थसिद्धिरिति वाच्यं लक्षणयाप्यर्थान्तरासंभवे सतिवक्तव्याः अत्र तत्र दर्शनाराहोर्लक्ष्याचाक्षुषतदर्शने

अथ गोचरप्रस्तावात् ग्रहणीयनक्षत्रफलं ग्रहणीयराहुगोचरफलं ग्रहणाशुभप्रतीकारं चाह ग्रहणदर्शने निषेधं च यथा हेलविक्रीडितेनाह जन्म
र्क्षे इति यस्य जन्मनक्षत्रे ग्रहे ग्रहणे सति निधनं मरणं स्यात् वसिष्ठः यस्यैव जन्मनक्षत्रे ग्रस्येते शशिभास्करौ तस्य व्याधिभयं घोरं जन्मराशौ धन
क्षयः इति विशेषो भार्गवीये यस्य राज्ञस्तु नक्षत्रे स्वर्भानुरुपरज्यते राज्यभंगं सुहृन्नाशं मरणं चात्र निर्दिशेदिति राज्ञस्तु नक्षत्रे राज्याभिषेकन
क्षत्रे अथ राशिफलं जनिभत इति जन्मराशेरारभ्य ग्रहणे सति क्रमेण घातादिकं फलं भवति यथा जन्मराशौ ग्रहणे सति घातः शरीरपीडा द्वि
तीयराशौ क्षितिर्द्रव्यनाशः तृतीयराशौ श्रीः लक्ष्मीप्राप्तिः चतुर्थराशौ व्यथा शरीरपीडा पंचमराशौ चिंता पुत्रादीनां षष्ठराशौ सौख्यं सप्तमरा
शौ कलत्रे रोगः स्वकीयस्त्रीकष्टं अष्टमराशौ मृतिर्मरणं नवमराशौ माननाशः दशमराशौ सुखं एकादशराशौ लाभप्राप्तिः द्वादशराशौ अपायो ना

जन्मर्क्षे निधनं ग्रहे निजभतो घातः क्षितिः श्रीर्व्यथा चिंता सौख्यकलत्ररोगमृतयः स्युर्माननाशः सुखं ला
भोऽपाय इति क्रमात्तदशुभध्वंसैय जपः स्वर्णगोदानं शांतिरथो ग्रहं त्वशुभदं नो वीक्ष्यमाहुः परे ॥ ०

शः अपाय नाश इति केचित् द्रव्यस्येत्यपरे इदं षण्मासपर्यंतमिति ज्ञेयं तदनंतरं ग्रहणांतरसंभावनाय उक्तं च रत्नमनोहरे घातं हानिमथ श्रियं ज
जननमाह्वाप्तिं च चिंताक्रमात्सौख्यं दारवियोजनं च कुरुते व्याधिं च मानक्षयं सिद्धिं लाभमपायमर्कशशिनोः षण्मासमध्ये ग्रह इति अथा
शुभस्य च ग्रहणप्रतीकारमाह तदशुभेति तस्य ग्रहणाशुभस्य ध्वंसैय नाशाय जपस्वर्णगोदानं जपो गायत्र्यादिमंत्राणां स्वर्णं सुवर्णं गोर्धे
नुः भूमिर्वा उपलक्षणत्वादन्येषां रूप्यादीनां यथाशक्त्या दानं कार्यमिति शेषः तदुक्तं ग्रस्ये प्रयुक्तजपविधिः स्वर्णादिदानं भवेदिति मुलेः
दानं गोतिर्निर्बंधः सुवर्णनिर्मितं नागं सतिलं ताम्रभाजने सदक्षिणं सवस्त्रं च श्रोत्रियाय निवेदयेत् मंत्रश्च तमोमय महाभीम सोमसूर्यविमर्द
न हेमनागप्रदानेन मम शांतिप्रदो भवेति स्कांदे गोदानमपि च स्वर्णदानाद्विशेषतः ग्रहणं कुप्रनाशा ॥

दर्शनार्थमेव तस्मात्तास्त्री यद्ग्रहणस्नाने सति मेघानावृतेपि ग्रहणे ग्रहणमहत्त्वेव चक्षुष्मता अथैवेन गंतुमशक्तेन वचक्षुर्द्वारा हरिनामसंज्ञात्मीयविधेय
मिति तात्पर्यार्थः अत एव भागवते कुरुक्षेत्रस्नानार्थमिलितानां पांडवीयलोकानां मध्ये धृतराष्ट्रोपि परिगणित इति शिष्टाचारोप्येवमेवालि एवंच
रिष्टजनकत्वे तस्माज्जन्मसमीके तिपद्यं निर्मूलत्वादुपेक्ष्यं किंच मत्स्यपुराणादिवाक्ये स्पर्शपराभावाच्च अत एव मूले दृ
ष्टिपदं प्रयुक्तं शांतिस्तु दृष्टाभावेपि विधेया यतो रिष्टयोगानां स्वरूपसत्तामेवारिष्टजनकत्वात् अथ ग्रहणशांतिः येषां तु विषमस्थाने राहु
श्चंद्रस्तु पञ्चमेत कर्मस्थयपरिज्ञेया यानष्टप्रभुर्वंतिच तेजना पितृपक्षविनाशाय पक्षे स्थाने भवेद्ग्रहः मातृपक्षविनाशाय चंद्रस्थाने भवेद्ग्रहः
होरायां ग्रस्तास्ते यस्य लग्ने वा निशाकरः प्राणांतरे हमाप्नोति स वा मरणमृच्छति यस्य चि जन्मनक्षत्रे ग्रहणे शशिभास्करे तज्जातानां भवेत्पीडाये
नराः शांतिवर्जिताः सूक्ष्मस्तत्स्येषां जन्मनतीये धवाग्रहणवहुरोगमृत्युजननो हानादु तपोजपाध्यकत्रेमाः तस्माद्दानं च होमं च देवार्चनं जपो
तथा उपरागाभिषेकं च कुर्याच्छांतिमेविषमंति नक्षत्रदानं यथा रूपं विधाय भुजगस्य तु कांचनेन पिष्टेन वा हिमकरे दिवसाधिपे च यस्तत्रिजन्मदि
वसे तमस्य प्रदद्याद्द्विजाय वेदविदुषे तु परीक्षिताय यस्य राशिं समासाद्य भवेद्ग्रहणसंभवः तस्य स्नानं प्रवक्ष्यामि मंत्रौषधिसमन्वितं चंद्रोपरागं संप्रा
प्य कुर्याद्ब्राह्मणवाचनं संपूज्य चतुरो विप्रान् शुक्लमाल्यानुलेपनैः पूर्वमेवोपरागस्य समानीयौषधादिकं स्थापयेच्चतुरः कुंभानव्रणान्सागरा
निति गजाश्वरथ्यावल्मीकसंगमात् ह्रदगोकुलात् राजद्वारप्रदेशाच्च मृदमानीय निक्षिपेत् पंचगव्यं च कुंभेषु शुद्धमुक्ताफलानि च रोचनं
पद्मशंखौ च पंचरत्नसमन्वितं स्फटिकं चंदनं श्वेतं तीर्थवारि च सर्षपान् गजदंतं कुंकुमं च तथैवोशीरगुग्गुलून् तत्सर्वं निक्षिपेत्सर्वकुंभेष्वावा
हयेत्सुरान् सर्वे समुद्राः सरितस्तीर्थानि जलदा नदाः आयांतु मम शांत्यर्थं दुरितक्षयकारकाः तिलहोमं माहुतिभिः सहस्रं चाष्टसंयुतं एवं
कृत्वाथ यतेत स्नानकर्मसमारभेत् आमंत्र्य तन्निर्भिर्मंत्रैः कुंभान्संकल्पपूर्वकं योसौ वज्रधरो देवो आदित्यानां प्रभुर्मतः सहस्रनयनः शक्रो ग्र
हपीडां व्यपोहतु मुखं यः सर्वदेवानां सप्तार्चिरमितद्युतिः चंद्रोपरागसंभूतामग्निः पीडां व्यपोहतु यः कर्मसाक्षी लोकानां धर्मो महिषवाहनः

मन्त्रापीडाविनिर्देश्या आधिदुर्भिक्षतस्करैरिति विष्णुधर्मोत्तरादिवाक्येषु परांतरासंनिधानाद्राहुशब्देनोपरागो लक्ष्यते इह च राहोः पातस्यं ग्रहणगतिरूप मर्थांतरमस्तीत्यतो राहुदर्शन ग्रहणातयोः समानार्थकतास्तीत्येव सिद्धमिति प्रागुक्तानां सर्वेषां वचसां ग्रहणे स्नानादिरित्येकवाक्यार्थः फलितो भवति केचित्तु दर्शनविषयकयोस्तु विध्योस्तुल्यबलत्वात्संकोचः स्नानादि निवर्तते तत्र सत् जन्मसप्ताष्टरिः फांकेत्यादिना सामान्यतो निषिद्धस्य उपरक्तदर्शनस्य नेऽस्तमेोद्यंतमादित्यं नासेवं नोपरक्तं न वारिस्थं न मध्यं नभसो गतमिति मनूक्तोपरक्तदर्शनस्य पुनर्निषेधानुपपत्तेः प्रागुक्तदिशा राहुदर्शनपदस्य राहूपरागलक्षकत्वेन तुल्यबलत्वाभावात् तस्माद् उपरक्तयोः सूर्याचंद्रमसोर्यस्य कस्यापि दर्शननिषेधसत्वात् ग्रहणे चक्षुर्ज्योतिः शास्त्रैकदेशगणितं ग्रंथेभ्यो ज्ञात्वा तस्मिन्काले स्नानादि विधेयमिति सिद्धांतः अत एव मेघाद्यावृतेष्वप्युपरागे स्नानादिविधेयमेव रात्रौ सूर्योपरागे दिवा चंद्रोपरागे च स्नानादिकं तु वचनान्न भवति तदुक्तं निगमे: सूर्यग्रहो यदा रात्रौ दिवा चंद्रग्रहो यदि तत्र स्नानं न कुर्वीत दद्याद्दानं न च क्वचिदिति तादृशे ग्रहणेऽदृष्टेऽपि शेषो नास्तीत्यपि सूचितं जाबालिवचनं तु संक्रांतिः पुण्यकालस्तु षोडशोभयतः कलाः चंद्रसूर्योपरागे तु यावद्दर्शनगोचर इति अत्र सत्यास्तमयपर्यंतं दर्शनगोचरत्वानावान्कालः पुण्यकालो भवतीति व्याचख्युः तदुक्तं विश्वरूपनिबंधे दिवा चंद्रग्रहे रात्रौ सूर्यपर्वेन पुण्यदं संधिस्थं पुण्यवद्ज्ञेयं यावद्दर्शनगोचर इति अन्ये तु सूर्यस्यादर्शनेऽराचिदृष्टं तत दर्शनात्मकं भुजवनादुपरि च स्थितो को दर्शनं स्यात्मिति वसिष्ठसिद्धांतवचनान्मेघावृतेऽनावृते चोपरागे गणितागत स्थितिघटिकाः पुण्यकाल इत्याहुः यत्राकाशो भूम्यासहसेतत्रापि वद्दृश्यते सप्रदेशो भुजशब्दवाच्यः अर्कं दुस्तुपलक्षणं चंद्रादिग्रहनक्षत्राणां विष्णुधर्मोत्तरे अहोरात्रं न भोक्तव्यं चंद्रसूर्यग्रहो यदा मुक्तिं दृष्ट्वा तु भोक्तव्यं स्नानं कृत्वा ततः परमिति अस्नातेऽस्तु दृष्ट्वा अन्नलाभे वा स्नानानंतरं वीक्ष्य माभुक्तो यदि तयोः पूर्वे तु दृश्यते स्नात्वा भ्यवहरेन्नरः इत्येतयो वाक्ययोर्दर्शनेोदयपर्यौ भुजवनोपरिस्थितत्वलक्षको अन्यथा मेघाद्यावरणेन परदिवसेऽपि दर्शनाभावे उपवासः प्रसज्येत न च प्राप्तकालस्य ग्रहणस्य दर्शनस्नानं विहितं तत्रान्तरे मेघावरणाद्विंबद्वयोर्दर्शनाभावोऽपि सहयंत्रपवासप्रसंगः स्यात् न च शिष्टाल्पाचारं इति तस्माद्दृष्टि

मु॰ टी॰ यदा शुक्लप्रतिपदि चंद्रे दृष्टे तदा सकलपक्षोऽनिष्टः कृष्णप्रतिपदि चंद्रः शुभदृष्टेन तदा संपूर्णः कृष्णपक्षोऽनिष्टः इदमेतावता शुक्लबलं चंद्रब
गो॰ प्र॰ लं संकटे विवाहयात्रादौ अवश्यकर्तव्ये तात्कालिकचंद्रबलाभावे च ग्राह्यं नान्यथेत्यर्थः ९ अथ ग्रहदौष्ट्यपरिहारः पूर्वं केषुचित् संपादनार्थं
४५ नवरत्नसमुदायधारणं शालिन्याह वज्रमिति अत्र सुवर्णमुद्रिकाधानवधा मुद्रायां प्रागादिक्रमेण नवरत्नानि निक्षेप्यानि तत्र प्रागिति पंचम्यन्त
मव्ययं पंचमीवेयं तस्य पूर्वलोपे तेन प्रागादिदिक्क इत्यर्थो जातः तत्र शुक्रप्रीतये पूर्वस्यां दिशि वज्रं श्वेतहीरकं निधेयं एवं चंद्रप्रीतये सुमुक्ता
शोभनमुक्ताफलमाग्नेय्यां भौमप्रीत्यर्थं दक्षिणस्यां प्रवालं अगौ राहौ नैर्ऋत्यां गोमेदं आर्कौ शनौ पश्चिमायां शोभनं नीलं केतौ वायव्यां वैडूर्यं गु
रौ उत्तरस्यां पुष्पकं पुष्पराजं बुधे ईशान्यां पाचिः मध्ये मध्यमकोष्ठे अर्कप्रीत्यै माणिक्यं निधेयं ९ अथ सति सामर्थ्ये नवरत्नसमुदायधारणाशु

45

व्यासासेव्याशुभौमेऽग्नौ संकटे त्ववलं त्विदं ८ वज्रं शुक्रेऽब्जे सुमुक्ता प्रवालं भौमेऽगौ गोमेदमार्कौ सुनीलं केतौ वैडूर्यं गुरौ
पुष्पकं ज्ञे पाचिः प्राङ्माणिक्यमर्के तु मध्ये ९ माणिक्यमुक्ताफलविद्रुमाणि गारुत्मकं पुष्पकवज्रनीलं गोमेदवैडू
र्यकमर्कतः स्यू रत्नान्यथो ज्ञस्य मुदे सुवर्णं १० धार्यं लाजावर्तकं राहुकेत्वो रौप्यं शुक्रेंद्वोश्च मुक्ता गुरोस्तु ॥ ० ॥

र्कं रत्नानीमत्तिसामर्थ्ये यद्ग्रहकृतदोषं तद्ग्रहरत्नधारणमित्युपजात्याह माणिक्येति सूर्यप्रीत्यर्थं माणिक्यं धार्यं एवं चंद्रस्य मुक्ताफलं भौमस्य वि
द्रुमं प्रवालं बुधस्य गारुत्मकं गरुडः पाचिः गुरोः पुष्पकं पुष्पराजः शुक्रस्य वज्रं हीरकः शनेर्नीलं लहसुणिया राहोर्गोमेदं केतोर्वैडूर्यं मि
त्येवमर्कतोऽर्कादारभ्य नवग्रहाणां रत्नानि धार्याणि स्युः तत्तद्ग्रहकृतदोषं तत्तद्ग्रहस्य तु प्रीतये रत्नमेव धार्यमित्यर्थः अथो ज्ञस्य मुदे सुव
र्णमिति स्पष्टमर्थोऽनेन संबंधः १० अथ महार्घरत्नधारणस्यासामर्थ्ये अल्पमूल्यानि रत्नानि तारावलं च शालिन्याह धार्यमिति
अथो ज्ञस्य बुधस्य मुदे संतोषार्थं सुवर्णं पत्राशक्तौ धार्यं राहुकेत्वोस्तु प्रीत्यै लाजावर्तकं मणिविशेषो धार्यः शुक्रेंद्वोस्तुष्ट्यै रूप्यं ॥ ॥

यमश्चंद्रोपरागोत्थां ग्रहपीडां व्यपोहतु निर्ऋतिः कोणपो देवः प्रलयानलसंनिभः खड्गव्यग्रोतिभीमश्च रक्षः पीडां व्यपोहतु नागपाशधरो देवः स
दा मकरवाहनः स जलाधिपतिश्चंद्रग्रहपीडां व्यपोहतु प्राणरूपो हि लोकानां सदा कृष्णमृगप्रियः वायुश्चंद्रोपरागोत्थां ग्रहपीडां व्यपोहतु यो
सौ निधिपतिर्देवः खड्गशूलगदाधरः चंद्रोपरागकलुषं धनदोत्र व्यपोहतु योसाविंदुधृतो देवो भवानीपतिरीश्वरः चंद्रोपरागजां पीडां स नाशय
तु शंकरः त्रैलोक्ये यानि भूतानि चरंतो मे ब्रह्मान्विलिख्य कान्निताद्वलेपट्टे यवाभूर्जे पंचरत्नसमन्वितान् यजमानस्य शिरसि निदध्युर्लेखि
तास्माः ततो निवाहयेद्देवान् उपरागानुमानिनी मास्तु स्वंप्रजयित्वा तेन नवा चाभीष्टदेवते चंद्रग्रहे विनिवृत्ते कृतशौचात्मसंगलः कृतस्नानं च त
त्स्वं ब्राह्मणाय निवेदयेत् अनेन विधिना यस्तु ग्रहस्नानं समाचरेत् न तस्य ग्रहपीडा स्यान्न च बंधुधनक्षयः सूर्यग्रहे सूर्यनाम सदा मंत्रेषु कीर्त
येत् यः इदं शृणुयान्नित्यं श्रावयेद्वापि वा नरः सर्वपापविनिर्मुक्तः सर्वत्र सुखवान् भवेदिति इति मत्स्यपुराणोक्तग्रहणशांतिः अथौषधीभि

पापांतःपापयुक्दृष्टे पापाच्चंद्रः शुभोप्यसन् शुभांशे चाधिमित्रांशे गुरुदृष्टः शुभोपि सन् ७ सितासिताद्येसहुषे चंद्रे पक्षौ शु
भावुभौ ॥

ग्रहणशांतिः रोचनं पंचगव्यं शंखं कुंकुमं रक्तचंदनं शुक्तिस्फटिकतीर्थांबु सितसर्षपगुग्गुलं मधुकं देवदारुं च विष्णुक्रांतां शतावरीं वेलां च स
हदेवीं च निशा हि तयमेव च हदंतां कुरो सीरशमी शिलाजितं सर्वौषध्यः सर्वौषधिपंचमृद्भिः स्नानं विदध्याद्ग्रहणे रवींद्वोः पीडाकरं शांतिवहं च
यस्येति ६ अथ चंद्रबले विशेषमत्तुष्टपृष्ठं दत्ताह पापांतरितः शुभफलदोपि चंद्रः पापांतः पापदृग्पमध्यवर्ती पापयुक्पापग्रहयुक्तः
पापांतदृष्टेः सप्तमे वर्तमानः स्यात् शुभोपि अपसन् अशुभफलदः यदात्वशुभोपि चंद्रः शुभांशे शुभग्रहनवांशे अथवाधिमित्रनवांशे तथा
गुरुणा दृष्टः स तु शुभफलदाता भवेत् ७ अन्यदप्युक्तमाह सितेति शुक्लपक्षादौ सतिपरिदृश्यमीनकोल चंद्रे सति संपूर्णः शुक्लः शु
भः असितादौ कृष्णपक्षप्रतिपदि दृष्टे चंद्रे सति

शुभः एवं प्रकारद्वयाद्विपरीते तदा द्वावपि पक्षावनिष्टौ ॥ ॥

मु॰टी॰
गो॰मू॰
४६

46

गुरुत्वानिवर्तमानननस्त्रमधुक्रधटीद्युत्मानितानि पुनर्धुगैष्वनुभिंराहतानि शराब्धि हृत् ४५ पंचचत्वारिंशत्ताभाज्यानियल्लब्धमागतं गतावस्था ला शेषं वर्तमानावस्थाया: तत्कल्भांकस्यापिहारशाधिक्ये हारशाभिभोगशेषमवासाद्यवस्था चेदस्यगता: सु: तान्त्रवस्त्रामेषराशे: पुंस: प्र वामादिसंज्ञा: रुषराशोनेशादिसंज्ञा: एवं मिथुनादिद्वाराशिषुमनादिसंज्ञावस्थादिनोहारशावस्था: क्रमेण भवंतीत्यर्थ: १४ अथहारस्याव स्थानामानिसफलान्याह प्रवासनाशाविनिमस्यार्थं १५ अथग्रहाणांवेकतनपरिहारार्थंसोपधत्वानं दक्षिणाश्वशाह्लविक्रीडितेनाहल्वाज कुष्ठतिलान्नाभ्रघृतालय: इतिकेचित्तवस्तुतस्तु औषधीसाहचर्यात्तुलाजाशब्देनलज्जावतीगृह्यते कुसुंभतिंदुवल्लावरियाराप्रियंगु: फलि नी घनोमुस्ता सिद्धार्था: सर्षपा: निशाहारिद्रा दारु: देवदारु: पुरवाशरपुंखा लोध्रंप्रसिद्धं एतैरोषधैयुतेजलै: स्नानंयहोत्थायहृत् दुष्ट

शराब्धि ४५ त्हृत्यक्षतोर्के शेषे: वस्था: क्रमाद्विधो: १४ प्रवासनाशौमरणंजयश्चहास्यारतिक्रीडितसुप्तभुक्ता: ज्व रात्मकंपस्थिरता अवस्थामेषात्क्रमाच्चाप्तसदृक्फलास्यु: १५ लाजाकुष्ठवलाप्रियंगुघनसिद्धार्थैर्निशादारुभि: पुरवालोध्रयुतेर्जलैर्निगदितंस्नानंग्रहोत्थायहृत् धेनु: कंबुरुणोवृषश्चकनकंपीतांबरंघोटक: श्वेतोगौरसिता महासिरजइत्येतारवेर्दक्षिणा: १६ स्यपोरसौम्यास्फुजितोसनागसमाद्विघस्वात्विधुरग्निनाडी: ॥ ॥०

नहस्ति नारिसनाशकंस्यात् सप्रियंगुरजनीहयमांसीकुष्ठलाजतिलसर्षपरवंडै: वारिभि: सहवचै: सहलोध्रै: स्नानमत्रनिनिखिलग्रहपी डाभिस्तुते: अथरवे: रविमारभ्यदक्षिणाउच्यंते स्वर्णोपधेनु चेद्रायकंबु: शंख: शंख: स्यात्तत्वुरलियाशित्सपर: भौमायारुणोवृष: बुधाय सुवर्णं गुरवेपीतांवरं तच्चयथाविभवंकार्यासंकोशजंवा शुक्रायश्वेतोघोटक: शनयेश्यामवर्णागौ: राहवेमहासिमेहाम्लत्सखड्ग केत वेछागोमेष: एता: दक्षिणा: १६ अथग्रहा: गंतव्यराशे: प्राक्क्रियद्भिर्दिनै: फलदपुरित्येतदुपजात्याह स्यपोरेति ॥ ॥

गुरोस्तु दैवे गुरुर्मा फलं स्थाने स्तु षष्ठे लोहं भास्वान्भौमो लोष्ठे प्रवाले धार्ये तारेति यद्दिने ताराबलं चिकीर्षितं तद्दिने या तारा सा जन्मनक्षत्रात् त्रिरावृत्तितः पुनः पुनरावृत्तिक्रमेण गणनीया स्यात् त्रिरिति सुज्ञेयं जन्मनक्षत्रात् दिननक्षत्रं गणितं तेन नवभिर्भक्ते तिष्ठत्यावर्तनपो भवेति शेषवशेन ताराया: शुभमशुभं च ज्ञात्वा मिति फलितोर्थः ११ अथ शेषक्रमेण सकलतारासंज्ञा अनुष्टुभाह जन्माख्येति स्पष्टोऽर्थः १४ अथावश्यकत्वे दुष्टताराणां प्रकारद्वयेन परिहारं शार्दूलविक्रीडितेनाह मसौ स्वर्णतिलानिति मसौ वधतारायां स्वर्णतिलान् यथाशक्ति ब्राह्मणाय दद्यात् विपत्तारिपतारायां गुडं भिक्षु विकारं दद्यात् त्रिजन्मसु तिसृषु जन्मतारासु शाकं दद्यात् अथो प्रत्यरितारकासु पंचमतारायां लवणं दद्यात् नारदः

लोहं भूरस्यां भान्वोः प्रवालं तारा जन्मसोऽत्रिरावर्तितः स्यात् ११ जन्माख्यसंप द्विपत् क्षेमप्रत्यरिसाधका:
वधमैत्रातिमैत्रा: स्युस्तारा नामसदृक्फला: १२ मसौ स्वर्णतिलान्विपद्यपि गुडं शाकं त्रिजन्मस्वथो दद्यात्प्रत्य
रितारकासु लवणं सर्वो विपत्प्रत्यरिः मृत्युश्चादिमपर्यये न शुभदोऽथैवं द्वितीयेंऽशकानादिमांत्यतृतीयकांश्च
थास्तुभा: सर्वे तृतीये स्मृता: १३ वसि ६० प्रगतभंमुक्तघटीयुतंपुगा ४ हृते ॥

जन्मत्रिपंचसप्ताख्यातारानिष्टफला: स्मृता: शाकं गुडं च लवणं सतिलान्कांचनं क्रमात् अनिष्टपरिहाराय दद्याद् द्विजातये इति अथ द्वितीयः परिहारः तत्रादिमपर्यये प्रथमावृत्तौ विपत्प्रत्यरिमृत्युश्च तृतीयपंचमीसप्तम्यस्तारा: सर्वा अपि सामान्यतः षष्टिघटिकात्मिका नशुभदा: स्यु: अथ द्वितीये पर्यये द्वितीयावृत्तौ विपत्प्रत्यरिमृत्युतारा आदिमांत्यतृतीयकांशयास्तु शुभदा: विपत्तारायास्त्वाद्यांश: प्रथमचरणो निषिद्धः प्रत्यरितारायां मांत्यांशश्चतुर्थचरणस्त्याज्य: मृत्युतारायां तृतीयांश: तृतीयचरणस्त्याज्य इति अथ तृतीयावृत्तौ विपत्प्रत्यरिमृत्युश्चैते सर्वे षष्टिघटिकात्मिका अपि शुभा: उक्तं दीपिकायां पर्याये प्रथमे वर्ज्या विपत्प्रत्यरिनैधना इति १३ अथ चंद्रावस्थागणनोपायमाह वसिष्ठमिति अश्विनीमारभ्य गतभा

मु॰ टी॰
सं॰ प्र॰
४७

47

एवंमासेषु आद्यं रजः प्रथमोद्भवं रजोदर्शनं स्त्रीधर्मः शुभं प्रविष्ट अशुभमस्त्वकं तथा शुक्ले शुक्लपक्षे कृष्णपक्षे तु रजसोऽग्रे पूर्वं तन्मध्यमं ज्ञेयं कृष्णपक्षस्य र
शमीमध्यमं फलमाद्रियोरिति पादावृद्धितिशेषः सद्वारे सतां चंद्र बुधगुरुशुक्राणां वारे सततौ समीचीनलग्ने शुभस्वामिकलग्ने दिवा दिवसे आद्यं र
जोदर्शनं शुभमित्यर्थः अत्राशुभफलापवादमाह वसिष्ठः अशुभमपि समलं वार्ते वैसमभुक्तं सुरगुरु सितबुधे वीक्षिते वाथ लग्ने त्रिमिरमिवक
ठोरज्योतिरुत्पत्तिकालेऽस्य यमथ सम्पुर्येति शुभयारोक्षितानितकठोरज्योतिः स्यात् १ अथात्र शुभमध्याशुभनक्षत्राण्यत्र श्रुत्यादि श्रुतित्रयेति श्र
वणत्रयं मृदुक्षिप्रध्रुवस्वातीनक्षत्रेषु सितांबरे धृतवत्स्या आद्यरजः शुभमिति सर्वेण संबंधः मूलेऽदितिभेन वेस्तुः पितरो मघा मिश्रेक्षणिकावि
शाखे एतेषु नक्षत्रेषु मध्यमं परेषु भरणी ज्येष्ठार्द्राश्लेषा स्वातीत्रयेषु अहान् अनिष्टं अत्र विशाखामूलयोर्मध्यमत्वाभिधानं वसिष्ठवाक्ये दुष्ट

मु॰

ज्येष्ठस्वात्याषाढयोः शुक्रे सद्वारे सत्तनौ दिवा १ श्रुतित्रयमृदुक्षिप्रध्रुवस्वातौ सितांबरे मध्यं च मूलादितिभे पित्तमि
श्रेपरेष्वसत् २ भद्रानिद्रासंक्रमे दर्शरिक्तासंध्याषष्ठीद्वादशी वैधृतेषु रोगेरक्ताक्ष्यां चंद्रसूर्योपरागे पाते चाद्यं नोर
जोदर्शनं सत् ३ हस्तानिलाश्विमृगमैत्रवसुध्रुवाख्यैः शाक्रान्वितैः शुभतिथौ शुभवासरे च स्नायात्स्त्रियानवव
नी भूपयोस्त्वपुहस्ताश्विधान्तमिरंतु भतेचगर्भं ४

लश्रवणात् द्विदैवमेषु श्रवतीमप्यतान्तेव सोयामथवेरिसंयामूले मकामाधिक हीन सत्ता मृदुप्रुक्षो कुत्तरोवविनेति २ अथानिंद्यरजोदर्शनं
शालित्वाह भद्रेति भद्राप्रसिद्धा निद्रा निद्रावस्थायां संध्या प्रातर्मध्याह्न सायंसंध्या उपरागे ग्रहणे पाते व्यतीपाते महापाते च शेषं स्पष्टं आद्यं रजो
दर्शनं नो सत् अनिष्टफलमित्यर्थः ३ अथ रजस्वला स्नानमुहूर्तं वसंततिलकयाह हस्तानिलेति एषु एकादश नक्षत्रेषु शुभतिथौ रिक्तामारहित
तिथौ शुभवारे चंद्रबुधगुरुशुक्रवारे आर्तववती ऋतुमती स्त्री स्नायात् अथ विशेषमाह भूपेति भूपरेवतीस्वाती हस्ताश्विनीरोहिणीनक्षत्रेः
स्नाता ऋतुमती अरंधीगर्भमेव भेते लघु क्षिप्रसंयुक्तामयमेरोनोति हस्तिस्वाती लघुचतुष्टयं वसुरेवलानं कुर्वति अन्ये विहितनरिनेकुर्वति न

ज्ञेगमिषितराशेः पुरस्तात् संवेत्तत्स्तरम्यघटी दिवसमासान् शुभाशुभफलदाः स्युः यथा सूर्यो गंतव्यराशेः प्राक् पंचदिनानि फलप्रदः भौमोष्ट दि
वसान् बुधः सप्तदिवसान् शुक्रोपि सप्तदिवसान् चंद्रस्त्रिनाडीत्रयं राहुर्गंतव्यराशेः पूर्वं त्रिमासान् शनिः षण्मासान् गुरुर्मासद्वयं पूर्वं फलदः स्यु
ः १७ अथाल्पव्यक्तत्येति श्लोकार्धे शालिन्या दानमाह दुष्टे योग इति राजा दुष्टे व्यतीपातादियोगे तथा नाड्यां घटिकायां दुर्मुहूर्तादि दुष्टायां
सुवर्णं यथाशक्ति दद्यात् एवं सर्वत्र दोषेष्वपि स्पष्टं १८ अथ वसंततिलकयान्यदाह राश्यादीति इत्यर्धं स्पष्टं अध्वानेति मासि स्वजन्म
नक्षत्रे रवेः प्रवेशे दिवाराद्येषु सुलक्षितमासे अध्वादीनि फलानि वाच्यानि यत्र मासि रविवारे जन्मनक्षत्रे सति अध्वा मार्गो भवति एवं चंद्रवा
रेऽग्नेर्भयस्य प्राप्तिरित्यादि १९ इति श्रीदैवज्ञरामविरचितायां स्वकृतमुहूर्तचिंतामणिटीकायां गोचरप्रकरणं चतुर्थं समाप्तं ४ अथ सं

नमो यमेज्याह्निरसाश्विमासान् गंतव्यराशेः फलदाः पुरस्तात् १७ दुष्टे योगे हेम चंद्रे च शंखं धान्यं तिथ्यर्द्धे तिथौ तं
दुलांश्च वारे रत्नं भे च गां हेम नाड्यां दद्याच्छ्रिष्ट्यं चन्द्रतारासु राजा १८ राश्यादिगौ रविकुजौ फलदौ सितेज्यौ मध्ये स
दा शशिसुतः खरमेत्यमंदौ अध्वाग्निवह्निभयरुग्मतिविभ्रमोर्थदुःखानि मासि जनिभे रविवासरादौ १९ इ
ति गोचरप्रकरणं चतुर्थं ४ आधानं रजः शुभे माघमार्गराधेषु फाल्गुने ॥

स्कारप्रकरणं व्याख्यायते तत्र संस्क्रियते अनेन द्रव्यो तेन स्यात् तेन वाक्येन पुरुषव इति संस्कारः स्त्रीपत्नी प्रजातो सामान्यविशेषविहितवैदिकला
नेकमंत्रभूतनद्दारादृष्टविशेषाधायक इति यावत् लक्षणया तदर्थं क्रियादिकं संस्कारं माहुरेतो व्याते तस्य प्रकरणमुपक्रमः तेच संस्का
रा गर्भाधानादयः षोडश तत्र गर्भाधानं प्रथमसंस्कारः स च रजस्वलाल्पाधीनः तलोस्तोरदर्शनात् शुभाशुभफलमुक्तं वसिष्ठेन प्रथमरजो
दर्शनतः शुभाशुभं भवति सर्वलोकानामिति तत्र शुभमरजरोदर्शनं तस्य काल आह आधानमिति माधोवैशाखः दृष्टश्चाश्विनः श्लेषप्रसिद्धाः

मु०ची०
सं०प्र०
४९

48

विषमराशीनां नवांशगे सति अपि शब्दात् लग्नेपि विषमांशगे युग्मराशौ समराशौ गर्भाधानं कार्यं मध्यमभात्याह चित्रादितीज्याश्विषु तद्गर्भा धानं मध्यमं स्यात् गुरुः चित्रादित्येन तथा निष्पन्नुरोगे नेति मध्यमा शेषाण्युक्तानि दुष्टानि सु निषेकाख्यकर्मणीति एवं गर्भाधानं निधाय पुंस किं कार्यमित्याह विष्णुः तिरोहितमथमासा युक्ता तृतीयं च तृतीयं नाम्ना प्रथमे काल्यमरोमालासु उ पुष्पाणि मलकात् इति गर्भाधानं ७ अथ सीमं तोन्नयनं प्राह्णलविक्रमौ ग्रीति नाह जीवार्केति गुरुरविभौमवारे तिर्ये तिमूलं व्रध्नमंहलः एतैर्नेत्रे रिक्ता ४।९।१४ अमा ३० अर्को १२ रसाः ६ अष्टमी आभिर्वर्जितातिथिभिः उपलक्षिते दिने मासाधिपपीवरे पुंसत्तीर्थ्यः एतादृशसमये अष्टमषष्ठमासि अष्टमसास्तषष्ठमा सेवा सीमंतः सीमंतकर्माख्यो गर्भसंस्कारः कार्यः तत्र शुभग्रहैः वोदूत्रिकोणे सद्भिः खलैः पापैः लाभारित्रिषु सद्भिः उभांशके लग्ने ऊहवरा

ओजांशकेऽपि च युग्मराशौ चित्रादितीज्याश्विषु मध्यमं सत् ७ जीवार्कारदिने मृगेज्यनिर्ऋतिश्रोत्रादितिब्र ध्नभैरिक्तामार्करसाष्टवर्ज्यतिथिभिर्मासाधिपे पीवरे

शौ विषमराशौ लग्ने नवांशे च विषमराशौ सति तदा सीमंतः शु भः अत्र विशेषमाह कश्यपः चंद्रेऽपि शुभदो ज्ञेयः त्यक्त्वाऽष्टमाष्टमव्ययात् सीमंतलग्नात् एकोऽपि क्रूरः पंचारिः फगः हंति सीमंतिनीं सोऽपि त द्गर्भं सानसंग्रहः तनौ धने तयोर्लग्ने निधने स्तु द्विसंयुते तयोः स्त्रीपुंसयोः अत्यापवादः लग्नात् विषमराशीशाः केंद्रगाः शुभवीक्षिताः यद्य प्यष्टमस्थोऽर्कः शेषमासु अपोहति गर्गः सीमंतोन्नयनं कार्यं शुभांशे शुभलग्नगे कुलीरयुग्मकन्याश्च वर्ज्याः शेषाश्च शोभना इति ॥ अत्र अष्टहत्वे सति कुलीरमिथुनकन्या अपि ग्राह्या इति ज्ञेयं अत एव मूले लग्नविचारो न कृतः कारिकायां पुंसवनानि चैतानि तिष्यो हस्तपुनर्वसुः अभिजिन्मोहपारवैव अनुराधाश्विपूर्व तथा त्र्युत्तरसम मध्यमे पादहृदये सीमंतरुच्यते त्युक्तं अथ गतांतरं वा शुंगतमस दहे मृगाजिरोहिण्युत्तरा अंत्यरेवती एषु तथा सत्तो शुभग्रहाणां चंद्रजगुरुशुक्राणां वारे वा कार्यं गुरुः रोहिण्यैरवमादित्ये पुष्ये हस्ते तत

अथ गर्भाधानं शार्दूलविक्रीडितशालिनीभ्यामाह गंडांतमिति अथ स्वपत्नीगमे गर्भाधाने एतान्दोषांस्त्यजेदिति संबंधः एतान्कान् त्रिवि
धं तिथिनक्षत्रलग्नानां गंडांतं श्रीपतिः नक्षत्रतिथिलग्नानां गंडांतं त्रिविधं स्मृतं नवपंचचतुर्योनाद्यो कार्धघटिकामितमिति निधनज
न्मर्क्षे निधनतारां वधतारां जन्मतारां च मूलं अंतकं भरणी दास्रमश्विनी पौष्णं रेवती मघा उपरागे ग्रहणे पातं व्यतीपातं महापातं च वैधृतिं पित्रोः माता
पित्रोः श्राद्धदिनं दिवा दिवसे परिघयोगस्याद्यार्धं उत्पातहतानि दिव्यभौमांतरिक्षत्रिविधोत्पाते हतानि दूषितानि भानि जन्मर्क्षतः जन्मराशेर्जन्म
लग्नाद्वा मृत्युभवनमष्टमलग्नं पापयुतं भं ५ भद्राषष्ठीति पर्वाणि विष्णुपुराणे चतुर्दश्यष्टमी चैव अमावास्या च पूर्णिमा पर्वाण्येतानि राजेन्द्र रवि
संक्रांतिरेव चेति रिक्ता रिक्तास्तिथयः अष्टमी चतुर्दशी पूर्णिमा सार्पा संक्रम इति संध्याद्वयं भौमसूर्यशनिवारान् आद्यरात्रीः रजोदर्शनमारभ्यादिन

गंडांतं त्रिविधं त्यजेन्निधनजन्मर्क्षे च मूलांतकं दास्रं पौष्णमथोपरागदिवसान् पातं तथा वैधृतिं पित्रोः श्राद्धदिनं
दिवा च परिघाद्यर्धं स्वपत्नीगमे भान्युत्पातहतानि मृत्युभवनं जन्मर्क्षतः पापभं ५ भद्राषष्ठीपर्वरिक्ताश्च संध्या
भौमार्कार्कीनाद्यरात्रीश्चतस्रः गर्भाधानं त्र्युत्तरेंद्वर्कमैत्रब्राह्मस्वातीविष्णुवस्वंबुपे सत् ६ केंद्रत्रिकोणेषु शुभैश्च
पापैस्त्र्यायारिगैः पुंग्रहदृष्टलग्ने

चतुष्पं त्यजेत् कालविधाने च सप्तमी पंचदशी चतुर्थी चतुर्दशी भौममप्युभयत्र हित्वा शेषाः शुभाः सुखिप्रयोनिषेकेवाराः शशांकार्यसितेंदुजानामि
ति गर्भाधानमिति त्र्युत्तराः । इंदुर्मृगः अर्को हस्तः मैत्रमनुराधा रोहिणी स्वाती श्रवणधनिष्ठाशततारकासु गर्भाधानं सत् शुभं शुभः हरिहस्ता
नुराधाश्वस्वातीवरुणावासवं उत्तरात्रितयं सौम्यं रोहिणी पुष्यमूलाः मताः आधाने लग्ने शुभं समस्तमन्वभमिति २ अथ गर्भाधा
नेलग्नमिंद्रवज्रयाह केंद्रेतिशुभैः केंद्रत्रिकोणेषु स्थितैः पापग्रहैस्त्र्यायारिगैः स्थितैः पुंग्रहैः रविभौमगुरुभिर्दृष्टलग्ने सति तथा ओजे चंद्रे श्री

मु॰ ची॰ अथ जातकर्मनामकरणयोर्मुहूर्तमुपजात्याह तज्जातकर्मादीति जातकर्म यद्यपि जन्मानन्तरमेव विहितं तथापि संक्रांतिव्यतीपातादिद व
सं॰ प्र॰ विवसनत्पादिन्नाद्यसन्निधानेन च तन्न कृतं तदा मुहूर्तविचारेण कार्यं गर्गः व्यतीपाते च संक्रांतौ ग्रहणे वैधृतावपि श्राद्धं विनाशुभं कर्म ना
४९ मेकालेपि नाचरेदिति अत एव कालविकल्पो नारदेन तस्मिञ्जन्ममुहूर्ते तु सूतकांते सदा शिशोः जातकर्म च कर्तव्यं पितृपूजनपूर्व
कमिति अत एव कामिति जातकर्मादीनि तस्य जातस्य शिशोर्जातकर्म आदिर्येषां नामकर्मादीनां ते पर्वाणि चतुर्दश्यष्टमीकृष्णमासादि रि
क्तानि रिक्ताभिरूनतिथौ विवर्जिततिथौ शुभेऽह्नि शुभवारे तथा एकादशे द्वादशे वापि घस्रे दिवसे तथा मृदुध्रुवक्षिप्रचरनक्षत्रे
शुभलग्ने स्यादिति संक्रांतं जातकर्मादि विधेयं कर्तव्यं तच्च स्तनपानात्प्राक् स्नानं कृत्वा कार्यं वसिष्ठः श्रुत्वा जातं पिता पुत्रं सचेलं स्नान
49 माचरेत् उत्तराभिमुखो भूत्वा नद्यां वाऽथ वा स्नानके तच्च शीतोदकेन कुर्यात् नैमित्तिकं स्नानं शीताद्भिः काम्यमेव चेति रात्रावपि कार्यं वसि

तज्जातकर्मादि शिशोर्विधेयं पर्वाख्यरिक्तोनतिथौ शुभेऽह्नि। एकादशे द्वादशकेऽपि घस्रे मृदुध्रुवक्षिप्रचरोडुषु
स्यात् ॥ ११ ॥

ष्ठः पुत्रजन्मनि यज्ञे च तथा संक्रमणे रवेः राहोश्च दर्शने स्नानं प्रशस्तं नान्यथा निशीति सूतके तु समुत्पन्ने उत्तरजन्म यदा भवेत् कर्तुस्तात्का
लिकी शुद्धिः पूर्वाशौचेन शुध्यतीति राज्ञो जलाशये गमनाशक्तौ सांख्यायनः हिरण्यगर्भाहृतं तोयं कृत्वा स्वर्णयुतं तु तत् अग्निस्नानेन तु
तं स्नात्वा स्नायात् नलसंनिधाविति जातकर्मप्रयोजनमाह गुरुः जातकर्मक्रियां कुर्यात्पुत्रायुःश्रीविवृद्धये ग्रहदोषविनाशाय सू
तकाशुभविच्छिदे कुमारग्रहनाशाय पुंसां सत्वविवृद्धये इति वसिष्ठः एकादशेऽह्नि विप्राणां क्षत्रियाणां त्रयोदशे वैश्यानां षोडशेना
म मासांते शूद्रजन्मनः इति वसिष्ठेन मासनामान्युक्तानि चैत्रादिमासनामानि वैकुंठोपजनार्दनं उपेंद्रोपहर्ता पुरुषो वासुदेवश्च हरिर्वि
ष्णुः योगीशः पुंडरीकाक्षः कृष्णोऽनन्तोऽच्युतस्तथा चक्रधारीति चैत्रादि क्रमान्मासा दाहुर्मनीषिण इति ॥ ११ ॥

योऽस्मै वेष्णव भंचैव सीमंते सीमवासरा इति सीमंतादिषु शोभना इत्यर्थः जन्मभं सीमंते निषिद्धमाह वसिष्ठः बालान्नभुक्तौ व्रतबंधने च राजाभिषेके खलु जन्मधिष्ण्यं शुभं त्वितिह सत्तत विवाहसीमंतयात्रादिषु मंगलेषु गुरुः मासप्रपन्नकार्येषु मूढत्वे गुरुशुक्रयोः नदोषकृत मलमासो गुर्वादित्यादिकं तथा यद्यपि पुंसवनस्य प्रथमकर्तव्यत्वात् तस्यैव निरूपणमावश्यकं । तथापि कैश्चित्सीमंतेन सहैव विधानात् बहुसुनथ्ये वाचार दर्शनात् सीमंतमुहूर्त एव प्रथममुक्तः नृसिंहः सीमंतोन्नयनस्योक्त तिथिवारभराशिषु पुंसवकार्ये हि द्विद्वान्सहैवैके इच्छंत्यवा इति ८ अथमासेश्वराः स्त्रीणां चंद्रबलं च वसंतति लकेनाह मासेश्वरा इति अथ गर्भाधानलग्नाधिपः स्त्रीणामिति विवाहे गर्भसंस्कारे गर्भाधान पुंसवन सीमंतादिरूपे स्त्रीणामपि चंद्रबलं ग्राह्यं इतरकर्मसु वस्त्रालंकारादिधारणादिषु भर्तुरेव चंद्र

सीमंतो घमषष्ठमासिशुभेद्रे कें द्रत्रिकोणेस्वले लोभादि शिषु वाधुवान्यत द्वहेलग्नेच पुंभांशाके ८ मासेश्वराः सितकुजेज्यरवीं दुसौरचंद्रात्मजालग्नपचंद्र दिवाकराः स्युः स्त्रीणां विधोर्बलमुशंति विवाहगर्भसंस्कारयोरितरकर्मसु भर्तुरेव ९ इत्यवैशिते पुंसवनं विधेयं मासेन्तनीयेलथविस्तृत्ता मासेदर्भे विस्तुविधानजीवे लग्नेशुभेत्रस्तुग्रहे च शुद्धे १० ग्राम॰ द्विति॰

चलंग्राह्यं यहाभर्तामतलराघुनस्त्रीणामेव राजमार्तंडः विवाहकार्ये कुसुमप्रतिष्ठा गर्भप्रतिष्ठा वनिताविशुद्धौ अन्यानि कार्याणि च वस्त्रस्य शुद्धो पतौ विहीनेम्ममरान्न शुभ्या ९ अथ ये षोडश योगेव पुंसवनमित्याचारः तदर्थं पुंसवनमुहूर्तं विस्तृत्ताशुहं गेरं द्रवज्रयाह इत्यवैशितेति इत्यवैशितेः सीमंतकर्मण्युदितेत्ति थ्यादि निरूपलक्षितनतीयेमासि पुंसवनाख्यं कर्म विधेयं पुमान्सूयते अनेनेति पुंसवनकर्मणा पुंस्त्वहेतुना अथेति सीमंतानंतरमष्टमे मासि विस्तुविधानजीवे अवणरोहिणी पुष्य उपलक्षितेति विदेतनथा लग्ने शुभेषु मत्वा मिके शुभयुतदृष्टे वा सत्सुग्रहे अष्टमस्थाने शुद्धे सर्वग्रहरहिते च सति विस्तृत्ता का

१०
मु

कांसिक्ष्म भार्गव स्थालीपाकेन धातारं पूजयेत् तदनंतरं समाहृत्य चान्नकर्णवेधं तथा ब्राह्मणभोजनं अष्टमेऽहनि विप्राणां तथा देयाच्च दक्षिणां कांचनं
रजतं गाश्च भुवं वासनमेव चेति १३ अथ दोलाचक्रमनुष्टुभाह दोलेति तत्र बालस्य दोलायां रोहे दोलायारोपणे अर्के भात् सूर्याक्रांतनक्ष
त्रात् पंचनक्षत्रैः नैरुज्यं तदग्रिमपंचनक्षत्रैर्मरणं तदग्रिमपंचनक्षत्रैर्दहकार्श्यं कृशत्वं स्यात् तदग्रिमैरिषुभिः पंचनक्षत्रैर्व्याधिः रोगः गतः स
प्तनक्षत्रैः सौख्यं स्यात् शिशोरेवं फलं एकादशकात् उक्तं च सूर्यभाच्चंद्रभं यावद्गणयेत् पंचपंचचतुर्दिशां मध्ये तु सप्तरेखा निहोलिकाचक्रमुत्तमम् पूर्व
भागे निरोगत्वं दक्षिणे मरणं ध्रुवं पश्चिमे तु कृशो बाल उत्तरे व्याधिसंभवः शेषेषु सप्तधिष्ण्येषु बालकः शयने सुखी इति १४ अथ दोला
रोहणमुहूर्तं वसंततिलकापूर्वार्द्धेनोत्तरार्धेन निष्क्रमणमुहूर्तं चाह दैत्यार्केति दैत्याद्वात्रिंशात् अर्कोद्वादश भूपाः षोडश धृतयोष्टाद

स्वप्ताहे लभते हि भोगमतुलं नानान्नसंपुष्टतां लक्ष्मीं सौख्यमथोजनेस्तदशनो वोर्ध्वे स्वपित्रादिहा १५ दोला
रोहे केंभात्पंचशरपंचेषुसप्तभैः नैरुज्यं मरणं कार्श्यं व्याधिः सौख्यं क्रमाच्छिशोः १६ दैत्यार्कभूपधृतितिथि
नवासरे स्याद्दोरेशुभे मृदुलघुध्रुवभैः शिशूनां दोलाधिरूढिरथ निष्क्रमणं चतुर्थे मासे गमोक्तसमये केंमिते
ह्नि वासरे १७ कवीज्यास्तचैत्राधिमासेन पौषे जलं पूजयेन्नतिकामासपूर्तौ

दरिशो द्वादश दश त्रिंशद्दिवसेन स्यात् शुभवारे मृदुलघुध्रुवनक्षत्रे हपलक्षिते बालानां दोलाधिरूढिः दोलायामधिरूढिरारोहः स्यात् अथ चतुर्थे
मासे गमोक्तसमये यात्राप्रकरणोक्तसमीचीनकाले शिशूनां निष्क्रमणारंभसंस्कारपूर्वकं गृहाद्बहिर्गमनं स्यात् वा अथवा अर्कमिते
ह्नि द्वादशदिवसे कुर्यात् गृहान्निष्क्रमणं सूनोश्चतुर्थे मासि कारयेत् यत्रोक्तसमये मासि ततो यद्वादशे ह्नि वेति गुरुवचनात् १७ अ
थ जलपूजामुहूर्तं भुजंगप्रयातेनाह कवीज्यास्तेति शुक्रगुर्वोरस्ते चैत्रे अधिमासे पौषे मासे सूतमासान्तिकापूर्त्तौ स्त्री जलं नैव पूजये ॥ ४९

अथ प्रसूतिकास्नानमुहूर्तं वसंततिलकेनाह पौष्णेति हस्तयोश्विनी ध्रुवे वायादिनक्षत्रेषु स्वमित्र भ रवीज्यकुजेषु अनुराधानक्षत्रसूर्यगुरुभौमवा
रसहितेषु सत्सु प्रसूतायाः स्त्रियाः स्नानं शस्तं आर्द्रात्रये श्रवणमघाभरणीमिश्रे कृत्तिकाविशाखामूलचित्रासु न शस्तं बुधवारे शनिवा
रे वसुरसमी षष्ठी रविद्वादशी रिक्तातिथिषु च न शस्तं तत्पञ्चमुहूर्ते वज्रवल्लभे रिक्ता भौमं परित्यज्य विशिष्टं ततः सर्वेषु तिथिषु ध्रुवमिश्रभे
षु सत्सु पानीयं हितं शिशोरिति ।१९। अथ प्रसंगात् प्रथमादिमासोत्पन्नदंतफलं शार्दूलविक्रीडितेनाह मासे चेदिति बालस्य जन्मानंतरं
प्रथमे मासे चेद्दंतोद्गमो दंतयुक्तो भवेत् तदा स्वयं बालो नश्येत् ततो द्व्यादिके द्वितीयादिमासे अनुजातभगिनीमात्रग्रजानुक्रमात् द्वि
द्वितीये मासि यदि दंतोत्पत्तिस्तदा अनुजातकनिष्ठभ्रातरं हंति एवं तृतीये भगिनीं चतुर्थे मातरं पंचमे ज्येष्ठभ्रातरं षष्ठादिमासेषु अ

पौष्णध्रुवेन्दुकरवातहयेषु सूतीस्नानं समित्रभरवीज्यकुजेषु शस्तं नार्द्रात्रयश्रुतिमघान्तकमिश्रमूलत्वाष्ट्रे र
सोर्कवसुषड्द्विरिक्ततिथ्यां ।१९। मासे चेत्प्रथमे भवेत्सदशनो बालो विनश्येत्स्वयं हन्यात्स क्रमतोनुजातभगिनीमा
त्रग्रजान्द्व्यादिके ॥०

तुलं भोगं लभते सप्तमे तातादिनुः सुखं अष्टमे सुखं नवमे लक्ष्मी दशमे सौख्यं अग्रेपि सुखाधिक्यमेव अथो रति अथो जनो जन्मकाले द
न्तैरुत्पन्नः दंतयुक्तः सपित्रादिहा स्वमात्मानं पितरं च भ्रात्रादिशा हा मातरमपि नाशयतीति सपित्रादिहा वोर्ध्वमिति वा अथ वा ऊर्ध्वे ऊ
र्ध्वपंक्तौ जन्मानंतरं विहिते निषिद्धे पिकाले सदशनश्चेत्स्यात्तदा पितृपित्रादिहा आत्मपितृनाशकरः इति उक्तं च वसिष्ठेन ततो उपरि
प्रथमं यस्य जायंते वसिष्ठोक्तिर्द्विजाः तेनोसह च यस्य स्यात् जन्मभागेव सत्तम मातरं पितरं चात्ति स्वदेहात्मानमेव वेति तत्रैव शांतिरपि गज
स्थगतं बालं तोरं वा स्नापये द्विजः तदभावे तु धर्मज्ञ कांचनेन तु वाससा सर्वौषधैः सर्वगंधैः बीजैः पुष्पैः फलैस्तथा पंचगव्येन रत्नैश्च मति

मु०टी०
सं०अ०
५१

51

लग्नबलेनवसंततिलकेनाह केंद्रत्रिकोणेति लग्नेखरशामसशुद्धसहितेसर्वेग्रहरहितेदशमे इत्यर्थः केंद्रत्रिकोणसहजेषु शुभैः सद्भिः त्रिलाभरिपुगैः पापैः सद्भिः लग्नाष्टषष्ठस्थानरहितंचंद्रंच अन्नप्राशनेप्रशस्तंवदंतिनारदः दशमेशुद्धिसंयुक्तेशुभलग्नेशुभांशके शुक्लपक्षेचपूर्वाह्णे सौम्ययुक्तनिरीक्षिते त्रिषष्ठलाभगैः पापैः केंद्रधीधर्मगैः शुभैः व्ययमारिनिधनस्थे नचंद्रेणान्नप्राशनंशुभं विशेषमाहगुरुः शुक्राद्याः कर्मायाताः सप्तमाष्टमधर्मगाः भोज्यभोक्तृत्वेनतु सर्वदामरणप्रदाइति भोज्यमन्नंगोधूमादि तस्यनवत्वेनभक्षणीयत्वेसतिभोक्तुरन्नप्राशनकर्तुर्बालस्यनवत्वेसतिवा शुक्रः सप्तमः भौमोष्टमः बुधोनवमः एतेग्रहाः मरणप्रदाइत्यर्थः मैत्रेति अनुराधाशततारकास्वाती जन्मनक्षत्राणि केचित् असद्वदंतीति श्रीपतिनाऽनुक्तत्वादितिभावः जन्मनक्षत्रनिषेधोगुरुणोक्तः जन्मर्क्षेकर्मनक्षत्रे आधानर्क्षेचवर्जयेत् कर्णवेधंतथापानंक्षुरकर्मान्नभोजनमिति जन्मनक्षत्राऽन्नस्यभोजनमिति तत्रान्नस्यभोजनमितिमुख्यत्वावार्षिकनवान्नभोजनविषयमे

केंद्रत्रिकोणसहजेषु शुभैः खशुद्धे लग्ने त्रिलाभरिपुगैश्च वदंति पापैः। लग्नाष्टषष्ठरहितंशशिनंप्रशस्तंमैत्रांबुपा
तिलजनुर्भमसच्चकेचित् १८ क्षीणेंदुपूर्णचंद्रेज्यज्ञभौमार्कार्किभार्गवैः। त्रिकोणव्ययकेंद्राष्टस्थितैरुक्तंफलंत्वतैः १९

नतुपुनर्बालान्नप्राशनपरंतन्नारदेनातिप्राशस्त्याभिधानात्तथाचनारदः पद्धर्वंधनचौलान्नप्राशनेचोपनायने शुभदंजन्मनक्षत्रंत्वशुभंत्वन्यकर्मणीति १८ अथग्रहाणांस्थानवशात्फलान्यनुष्टुप्छंदसाह क्षीणेंद्विति त्रिकोणव्ययकेंद्राण्यष्टमरहितानि ९।५।१२।१।४।७ अष्टौ ८ एषुस्थितैः क्षीणेंद्वादिभिः अष्टभिर्भिक्षाशीत्यादिफलंभवति यथा एषुस्थानेषुस्थितः क्षीणचंद्रश्चेत्तदान्नप्राशनकर्ताबालोभिक्षाशी दरिद्रः स्यात् पूर्णचंद्रश्चेत्तदाज्योतिष्टोमादिक्रतुकृत् गुरुश्चेद्दीर्घजीवी बुधश्चेज्ज्ञानी भौमश्चेत्पित्तरुक् पित्तकृतारुग्रोगस्तस्यास्तीतिपित्तरुक् अर्कश्चेत्कुष्ठी आर्किः शनिश्चेत् अन्नाभावसंबधीक्लेशोऽन्नक्लेशः वातप्रधानोव्याधिर्वातव्याधिः एतौविद्येतेयस्यसोऽन्नक्लेशवातव्याधिमान्स्यात् राहुकेत्वोरप्येवमेवफलं शुक्रश्चेद्भोगभाक्स्यात् क्षीणपूर्णचंद्रयोर्लक्षणमाहवसिष्ठः संपूर्णेंदुरुभयपार्श्वमोमभेंदुःपूर्णसंज्ञ

एतद्व्यतिरिक्तकालेतथा बुधचंद्रगुरुवारे रिक्तावर्जिततिथौ हित्रिक्षितं श्रवणपुष्यपुनर्वसुमृगहस्तमूलाश्वनीराधा एभिर्नक्षत्रैः सहितेदिने ज
लपूजनं येत् अथकचिहूंध्यानमुहूर्तः एकत्रिंशेवासरेवाहितीयेजन्मर्क्षेवाशुद्धलग्नेशुभकुले यांदोलीसंस्थितदधाच्छिशूनां चक्रे धात्री
पूज्य पूजां विधाय १६ अथान्नप्राशनमाह रिक्तानेदेति अथो निष्क्रमणानंतरमेव विधेकालेबालकानां अन्नप्राशनं स्यात् तु मे
स्यात् तत्रैता हित्वा एते वर्ज्याः रिक्तानेदाष्टदर्शाः ४।९।१४।१।८।१२।८।३० हरिदिवसे द्वादशी उपलक्षणत्वात्तिथिक्षयं हित्वा शनि
भौमरविवारांश्च हित्वा जन्मर्क्षलग्नाष्टमगृहलवगंलग्नं च हित्वा जन्मर्क्षे जन्मलग्ने ताभ्यामष्टमलग्ने वाऽष्टमगृहे अष्टमलग्ने वाष्टमनवांश
लोगद्वादशिधानिन्येवं निषेधंलग्नं त्यजेत् द्वादशः जन्मराशिविलग्नाभ्यां नैधनेशं च वर्जयेदिति कश्यपोक्तेः तथा मीनमेषालिके च अलि

बुधेंदीज्यवारे विरिक्ते तिथौ हि श्रुतीज्यादितीहस्तकेनैत्रमैत्रे १६ रिक्तानंदाष्टदर्शा हरिदिवसमथो सौरिभौ
मार्कवारान् लग्नं जन्मर्क्षलग्नाष्टमगृहलवगं मीनमेषालिकं च हित्वा षष्ठात्समे मास्यथ हि मृगदृशां पंचमादो
जमासे नक्षत्रैः स्यात् स्थिरारव्यैः समृदुलघुचरैर्बालकान्नाशनं सत् १७

वृश्चिकः एतानिलग्नानि हित्वा गोअश्वकुंभतुलाकन्यासिंहकर्कनयुग्मकाः शुभदाः शायषष्ठे तेन मीनमेषवृश्चिका इति कश्यपोक्तेः
षष्ठादिति षष्ठमासमारभ्य समन्मासेषु द्वासमरपाद्वादशमासेषु बालानामन्नप्राशनं कार्यं पुंबालविषयमेतत् अथानंतरं हि निश्च
येनमृगदृशां कन्यानां पंचमादोजमासे पंचमसप्तमनवमैकादशेषु अन्नप्राशनं तथाच वसिष्ठः युग्मेषु मासेषु च षष्ठमासात्संवत्स
रेवाऽतियतं शिशूनां अयुग्ममासेषु च कन्यकानां नवान्नसंप्राशनमिष्टमेतदिति अत्रानेककालाभिधानेपि सत्यपद्योक्तकाला मु
ख्यस्तदग्रेकालादिविचारो नास्ति इतरे शुभेगौणकालेषु शुभकालविचार आवश्यक एवेति नक्षत्रैरिति मृदुलघुचरसहितैः स्थिर

मु० चि० ५४

मु० चिं०
सं०प्र०
५२

अथ कर्णवेधमुहूर्तं स्रग्धरयाह हित्वेति एतान्पदार्थान् हित्वा कर्णवेधः प्रशस्तः इत्यन्वयः हरिशयनं आषाढशुक्लैकादशी कार्तिकशुक्लैका
दशीपर्यंतं जन्ममासं यस्मिन्मासे चैत्रादौ जन्म स जन्ममासः केचित् आरभ्य जन्मदिवसं यावत्त्रिंशद्दिनं भवेत् जन्ममासः स विज्ञेयो वर्जितः स
र्वकर्मसु इति लक्षणलक्षितं वर्जयेत् रिक्ता ४।९।१४। युग्माब्दं समवर्षं द्वितीयचतुर्थादिकं जन्मतारां प्रथमदशमैकोनविंशतिमिकां च
हित्वा अथ ऋतुमुनिवसुभिः संमिते मासि षष्ठसप्तमाष्टममासेषु अथवा जन्माहात्सूर्यैः द्वादशभिः भूपैः षोडशभिः परिमिते दिव
से सौरसावने बुधगुरुशुक्रचंद्रवारे ओजाब्दे विषमवर्षे विष्णुयुग्मं श्रवणधनिष्ठे पुनर्वसुमृदूनि मृगरेवतीचित्रानुराधाः लघूनि हस्ता
श्विपुष्याभिजिन्त एतैर्नक्षत्रैः कर्णवेधः प्रशस्तः २४ अथ कर्णवेधे लग्नशुद्धिं प्रहर्षिण्याह संशुद्ध इति मृतिभवने अष्टमस्थाने संशुद्धे ग्रहर

हित्वैतांश्चैत्रपौषावमहरिशयनं जन्ममासं च रिक्तां युग्माब्दं जन्मतारामृतुमुनिवसुभिः संमिते मास्यथो वा जन्मा
हात्सूर्यभूपैः परिमितदिवसे ज्ञेज्यशुक्रेन्दुवारेऽथौजाब्दे विष्णुयुग्मादितिमृदुलघुभैः कर्णवेधः प्रशस्तः २४ संशु
द्धे मृतिभवने त्रिकोणकेन्द्रत्र्यायस्थैः शुभखचरैः कवीज्यलग्ने पापाख्यैररिसहजायगेहसंस्थैर्लग्नस्थे त्रिदशगु
रौ शुभावहः स्यात् २५

हीने सति शुभग्रहैः त्रिकोणकेन्द्रत्र्याय ९।५।१।४।७।१०।३।११ स्थैः सद्भिः कवीज्यलग्ने शुक्रगुर्वोर्लग्ने वृषतुलाधनुर्मीनाख्ये पापा
ख्यैः ग्रहैः तृतीयषष्ठैकादशस्थानस्थैः गुरौ लग्नस्थे सति कर्णवेधः शुभावहः शुभजनकः स्यात् अथ यात्रारत्ने मुहूर्तसंग्रहात् विधिर
ले अष्टमे नक्षत्रेण शिशोः समांते वालं सुखं स्नाप्य च जन्मधिष्ण्ये कृत्वा शुभे वारदिने करं च कर्मेन्द्रहारये दत्त्वा सुवर्णसूत्रं तत्र वेधनं लग्नेग
तः उदयमापि जन्मसे नस्मा द्वादशाहात् [illegible] शुभे मासि वा अथ जन्ममासीयजन्मतिथ्याद्यवश्यं

२० अथभूम्युपवेशनं वसंततिलकेनाह पृथ्वीमिति कुजे विशुद्धे भौमबले सति रिक्तावर्जिते तिथौ पंचममासि व्रजति लग्ने सति शुभेह्नि शुभग्रहवारे तथा ध्रुवमृगाज्यानुराधालघुनक्षत्रैरुपलक्षिते काले कटिसूत्रं पट्टसूत्रादिनिर्मितं कटिसूत्रं बध्वा कोरथितो बालमुपवेशयेत् मंत्रपाठपुरःसरं उपवेशनाख्यं संस्कारं कुर्यात् मंत्रास्तु पुराणे रक्षैनं वसुधे देवि सदा सर्वगतं शुभे आयुःप्रमाणं सकलं निक्षिपस्व हरिप्रिये अचिराद्आयुषस्त्वस्य ये केचित्परिपंथिनः जीवितारोग्यवित्तेषु निर्दहस्वाचिरेण तान् धारिण्यशेषभूतानां मातस्त्वमधिकासि हि कुमारं पाहि मातस्त्वं ब्रह्मा तदनुमन्यतां तस्योपवेशनं कृत्वा भक्ष्यभोज्यैर्भोजनं ततः कृत्वा ततः कार्यं पुण्यं सर्वं द्विज इति उत्सवो नीराजना॥

भिक्षापात्रे कृत्तहीये जीवी ज्ञानी च पितरःक कुशी बाल्ये शावान् माधिमान् भोगभागिति २० पृथ्वीं वराहमभिपू-
ज्य कुजे विशुद्धे रिक्ते तिथौ व्रजति पंचममासि बालं बध्वा शुभेह्नि कटिसूत्रमथ ध्रुवैंदुज्येषु क्षमे त्र लघुभे ह्युपवेशये-
त्को २१ तस्मिन्काले स्थापयेत्तत्पुरस्ताद्वस्त्रं शास्त्रं पुस्तकं लेखनीं च स्वर्णं रौप्यं यच्च गृह्णाति बालस्तैराजीवैस्तस्य ४
वृत्तिः प्रदिष्टा २२ वारे भौमार्किहीने ध्रुवमृदुलघुभैर्विष्णुमूलादितीन्दुत्वाष्ट्रे जीवलग्नोपेते मिथुनमृगतुलाकुंभगो ८
मीनलग्ने सौम्यैः केंद्रत्रिकोणे रशुभगगनगैः शास्तुलाभत्रिसंस्थैर्लग्ने साधमासद्वयमितसमये प्रोक्तमन्नाश-

रि इंदुकन्यातुलयोः साधारणे विशेषाभावात् इति भूम्युपवेशनं २१ अथ जीविकापरीक्षा भूम्युपवेशनकाल एव शालिन्याह तस्मिन्काल इति स्पष्टार्थं आजीवैर्जीविकाभिः आजीवो जीविका वार्त्ता इत्यभिधानात् २२ अथ शिशोरन्नप्राशनं स्रग्धरयाह वारे भौमार्किहीने इति भौमशनिवर्जितवारे श्रवणमूलपुनर्वसुज्येष्ठास्वातीधनिष्ठासहितैः ध्रुवमृदुलघुनक्षत्रैरुपलक्षिते काले मिथुनमकरकन्याकुंभवृषमीनानामन्यतमे लग्ने सौम्यग्रहैः केंद्रत्रिकोणगतैः अष्टमगगनगैः पापग्रहैः षष्ठे कारस्थानगैः योगे साधमासद्वये समये बालकस्य तथा बहुदाने

मु॰ टी॰
सं॰ प्र॰
५३

53

चतुर्नः अथो बोधकं रवेर्लग्नसमये पक्षं पंच दशादिनानि पश्चात् लेपं च दिनानि गुरोः नेवाल्पवार्धके पक्षं पंचदशदिनानि उदाहृतानि कथितानि १७
अथापरमने नेवाल्पवार्धके चानुष्टुभमाह नेदशाहमितिदि शियमेतस्मात् काहयोर्गुरुशुक्रयोः नेवाल्पवार्धके दशाहं दशादिनं प्रोक्तं केचित्
अपरे तु समदिनं वाल्पवार्धके प्रोक्तं अन्ये त्र्यहं त्रिदिवसं नेवाल्पवार्धके प्रोक्तं परंतु आत्ययिके कार्ये स्यादवश्यंभावः आत्ययः सम्प्रया
जनमस्येति आत्ययिकं तस्मिन् लग्नान्तराभावे सति अतिकालस्य वदोः अवश्यं देवायाः कन्याया वायुष्यासे भवं दशाह सप्त त्रिदिनानि व
ज्योतिर्नान्यथेत्यर्थः अथ देशभेदेन वाल्पवस्था गर्गः शुक्रो गुरुः प्राक् परतश्च वालो विंध्ये दशा वंतिषु सप्त राजे वंगेषु हूणेषु च व
हूचपंच शेषेषु देशेषु त्रिदिनं निषिद्धं चंद्रस्य विशेषमाह अर्धाहमिति विधोश्चंद्रस्य नेवाल्पवार्धके कामेणार्धाहं त्र्यहं च भवतः वाल्यमधेदि

पक्षं पंच दिनं तेदे गुरोः पक्षमुदाहृते १७ नेदशाहं द्वयोः प्रोक्ते केचित्सप्तदिनं परे त्र्यहं त्वात्ययिकेऽप्यन्ये अर्धाहं चन्द्र
हे विधोः १८ चूडावर्षात्तृतीयात्प्रभवति विषमेऽष्टार्करिक्ताद्यषष्ठी पर्वोना हे विचैत्रोदगयनसमये ज्ञेन्दु शुक्रेज्यका

नेवार्धके त्रिदिनं चन्द्रस्येत्यर्थः उक्तं च वसिष्ठेन वृद्धत्वमिंदोस्त्रिदिनं दिनार्द्धं वालत्वमस्तत्वमहर्द्वयं चापिनोक्तमेकं दिवसं शिशुत्वमित्ये
तदिदं शेलद्युक्तमेवेति कश्यपेन वालोपीन्दुः शुभ एवोक्तं वृद्धचंद्र स्त्रियं हन्ति पतिं हन्त्यस्तमागतः यतस्त्वमन्तरश्मित्वाद्बालोपि शुभदः
स्मृतीति अतएव वसिष्ठरत्नेपामपि प्रतिपद्द्वितीयादिने द्वितीयायां प्रायशोपवीतादिकं शिष्टाः कुर्वन्ति १८ अथ चौलमुहूर्तं स
ग्धराद्वयेनाह चूडावर्षादिति श्रीणां चंद्रेति तृतीयाद्वर्षादित्यल्पलोपेपंचमी तेन गर्भाधानकालाज्जन्मकालाद्वा तृ
तीये वर्षे पंचमे वा चूडाकरणं प्रभवति सत् शुभं भवतीत्यर्थः तृतीये शिशोर्गर्भाज्जन्मतो वा विशेषतः पंचमे सप्तमे वापि
स्त्रियाः पुंसोपि वा समम् इति अनुनाप्रथमे वर्षे अप्युक्तं चूडाकर्म हि जातीनां सर्वेषामेव धर्मतः प्रथमे तृतीये वा कर्तव्यं ॥ ०

अथ सूत्रकर्मसु मुहूर्ते विवसुसलग्निषेधकं प्रसंगान्तोऽन्यकर्मनिषेधकं च कालं स्रग्धरयाह गीर्वाणेति गीर्वाणा देवाः अंबु जलं जलाशयः तयोः प्रति
ष्ठा उत्सर्गः परिणयो विवाहः दहनाधानमग्न्याधानं गेहप्रवेशो गृहप्रवेशः चौलं राज्याभिषेको प्रसिद्धौ व्रतमुपनयनं इदं सर्वं याम्यायने दक्षि
णायने शुभदं न स्यात् तथा गुरुशुक्रयोर्बाल्ये अस्ते वार्धक्ये च दृष्टौ तत्कं न शुभदं स्यात् अथ केतूदये सिंहके तो हृदयेऽपि सर्वं तत्कं न शुभं स्यात् तच्च
शुभदं केतोरुदयदिनादूर्ध्वं सप्ताहमप्यमं त्यजेत् यावत्केतुरुदयस्तावदशुभः समयो हि सः अत्र केचित्केतूदये जाते पक्षं पंचदश दिनानि
जह्युर्विवर्जयेयुरिति वदन्ति हृष्टः षोडशवासरान् शुभदः केचिन्महदः शिखीति केचिदुपसान्तरे अर्धपक्षार्धसप्तदिनानि केतूदयानंतरं
जहति इदमपि तत्रैव केतूदये सप्तदिनानि चोर्ध्वं विहाय पश्चादिषुगाहितानि दिनानि शेषाणि शुभानि अन्यत्रे वरं गिरिभ्य प्रमुखा मुनीन्द्राः

गीर्वाणाम्बुप्रतिष्ठापरिणयदहनाधानगेहप्रवेशाश्चौलं राज्याभिषेको व्रतमपि च शुभं नैव याम्यायने स्यात्। नो वा बा
ल्यास्तवार्धे सुरगुरुसितयोर्नैव केतूदये स्यात् पक्षं वाह्नं च केचिज्जहति तमपरे यावदीक्षां तदुग्रे॥ ४६ गुरुः पश्चा
द्गो बाल्यं त्रिदशाहं च वार्धकं॥

तमिति अपरे आचार्याः तं केतुं यावदीक्षां यावद्दर्शनं पज्जहतीति दृश्ये केतौ हि त्रिचूडे जामसकीलकादावति दुष्फले इदं सर्वं नेष्टं लस
णमाह गर्गः त्रिशिखाश्चचिताराश्च रक्तलोहितरश्मयः प्रापशाल्मतरामाशास्तं ते नित्यमेव हि प्रतिवचनुपाव दर्शने केतूदये त्रिविद इत्युक्तं न
दृश्ये प्रलयार्थे केतौ चेयं ज्योतिर्निबंधे केतोरुदयदिनादूर्ध्वं सप्तरात्राणि वर्जयेत् प्रलयोत्थोऽहमेव वर्ज्यं व्रतयात्रावमंगले तल्लक्षणमाह वरा
हः प्रत्यस्तु तस्य त्रिशिखो वर्णाह्निभिर्दुर्गान्तःकराः अनियतदिवसंप्रभवो विज्ञेयो प्रलयदंडास्याः इति ४६ अथ शुक्रगुर्वोर्बाल्यवार्धक्य
योर्दिनसंख्यामनुष्टुभाह गुरुः पश्चादिति भृगोः शुक्रस्य पुरः पूर्वस्यां दिशि पुरि तस्य पश्चिमदिग्गुरि तस्य च पश्चात्संख्यं त्रिदशाहं बाल
त्वं स्यात् पूर्वस्यां दिशि दिनं पश्चाद्दशाहं दिनानि स्यः॥

मु॰ टी॰
सं॰ प्र॰
५४

54

जन्मलग्नं सति संभवे चूर्ण्यमित्यनयोर्मेवसत्त्वपुत्ररिपुनारयागोचरप्रकरणोक्तयाशुभफलदयातारयाचूडास्यात्केशवमानंतेतुरंसा
टलितं अन्यत्रग्रहमहिकूचे रितिमरितिंचलग्नरतौसौरविशुभेवतिकल्याणमिति ३९ ४० अथ सगर्भायासेत्कार्यमाहतुविशेषमनुष्टुभाहपंचमा
साधिकेति सरतायमातुर्गर्भेपंचमासेभ्योधिकेसति चौलस्तुभंनस्यात् पंचमासेभ्यः पूर्वंचौलस्तुभमित्यर्थः गर्भेमातुः कुमारस्य नकुर्याच्चौ
लकर्मच पंचमासादूर्ध्वं कुर्यात्तउर्ध्वंनकारयेदितिवसिष्ठोक्तेः अस्यापवादमाह पंचवर्षाधिकस्येतिउल्लंघितपंचवर्षस्यशिशोर्मातरि
गर्भिण्यामपिसत्यापंचमादूर्ध्वमपिचौलमितिनारदः सूनोर्मातरिगर्भिण्यांचूडाकर्मनकारयेत् पंचाब्दात्प्रागतोर्ध्वंतुगर्भिण्यामपिकारये

चौले लग्नोपयोज्ञस्वमनिधनजनौ नैधने शुद्धिपुत्रे शाकोऽपि नैर्वि मेषे मे द्वचरलशुभैरायवद्रि स्वपाये: ३९ क्षी
णचन्द्रकुजसौरिभास्करैर्मृत्युशस्त्रमृतिपंगुताज्वराः स्युः क्रमेण बुधजीवभार्गवैः केन्द्रगैश्च शुभमिष्टतारया ४०
पंचमासाधिके मातुर्गर्भे चौलं शिशोर्न सत् पंचवर्षाधिकस्येष्टं गर्भिण्यामपि मातरि ४१ ताराशेषेऽब्जे त्रिको।
णोच्चगे वा क्षौरं सन्म्यात्सौम्यमित्रस्ववर्गे सौम्ये भेऽब्जे शोभने दुष्टताराशस्ता क्षौरे यात्रयाद्यादिकार्ये ४२ अनुप
न्याः सूतिकायाः सूनोश्चौलादिनाचरेत्

न सहोपनीतस्य कुर्याच्च नरा होत्रो न विद्यत इति अत्र तु पंचवर्षाणां न्यूनाधिकभावो नापेक्षितः सर्वापवादकत्वात् ४१ अथ चौले ताराबलमा
वश्यकमित्युक्तं तत्र दुष्टतारापवादमाह शालिन्या ताराशेष इति दुष्टतारायामपि सत् अब्जे चंद्रे त्रिकोणि त्रिकोणगे उच्चगे वा सति क्षौरं सत्
शुभं स्यात् वा सौम्यमित्रस्ववर्गे सौम्यानां बुधगुरुशुक्राणां वर्गे चंद्रे सति अथवा सत्सौम्यवर्गे सति क्षौरं सत्स्यात् सौम्येति सौम्ये भे शुभग्र
हराशौ चंद्रे सति स्वस्य गोचरेण शोभने सति दुष्टतारापि शस्ता यात्रायामादिकृत्येषु प्रशस्ता मलासमौ चौनाज्ञया ४२ अथ विशेषमनुष्टुभाह अनुपमन्या इति

श्रुतिनोरन्तारिति अत्र बहुकालोक्तौ यथा गृह्यं अवस्था स्वगृह्ये विशेषकालानुक्तौ तु समबलत्वात्सर्वेषां विकल्पः अष्टमी अर्कद्वादशी रिक्ता
अमावास्या प्रतिपत् षष्ठी पर्वाणि इत्युक्तानि चतुर्दश्यष्टमी मारीति एतैरूनेऽरहिते ऽह्नि गुरुणा गलग्रहो यि निषिद्धः विद्यारंभव्रतोद्देशे सौ
रे चैव विशेषतः गलग्रहेनकृतं यदीक्षितं पुत्रजीवितमिति विवेचनेति चेत्ररहिते उत्तरायणे चूडा स्यात् शुभाशुभमंक एणोक्तो जन्ममा
स निषेधोऽत्रापि ध्येयः तथा चोक्तं दुष्टुक्ते ज्यकानां वारे लग्नांशयोश्चेति सौम्यग्रहाणां वारे सौम्यग्रहाणां लग्ने तेषामेव नवांशे च चूडा स्यात् पाप
ग्रहाणां वारेऽपि विप्राणां तु शुभो रविः क्षत्रियाणां तु भूसुतः विट्शूद्राणां शनिः शुभ इति प्रयोगपारिजातोक्तेः तथाष्टम निधन तनौ भेलग्ने
राशिश्च स्वस्वभे स्वस्वभाभ्यां निधनं अष्टमलग्नं तेन विद्यते यस्मिं लग्ने स्वजन्मलग्न जन्मराशिभ्यामष्टमलग्न रहिते लग्ने चूडा स्यात् तथाने धने
अष्टमस्थाने शुद्धि युक्ते शुक्र व्यतिरिक्त सर्वग्रह रहिते लग्ने चूडा स्यात् अष्टमस्थाग्रहाः सर्वेनेष्टाः शुक्रो विवर्जितः शुक्रस्तु निधने चौले सर्वसं
पत्करः शिशोरिति पराशरोक्तेः जेष्ठा युक्तैरन्त्याधारहिते भे दुचरलघुभे द्वादशस्थानस्थे अथ लग्नबलं एकादश षष्ठतृतीयस्थानस्थैः पा
पग्रहैः सद्भिः तथा क्षीणचंद्र भौम शनिसूर्यैः केन्द्रगतैः क्रमेण यथासंख्यं मृत्युः शस्त्रान्मृतिः पंगुता खंजत्वं ज्वरः एतानि फलानि स्युः बु
धजीवभार्गवेषु केन्द्रस्थेषु शुभंकल्याणं स्यात् वसिष्ठेन लग्नारिष्टविषये विशेष उक्तः मेषेन्दुः स्त्रीमृगेन्द्रे च वृश्चिके मसनं भवेत् राजवधाच
धनुषि शुभयुक्तेन दुष्यति विषशस्त्रजले घोरैः पीडिते मरणान्वितः सौरेमन्ते घटे लग्ने शुभयुक्तेऽपि ससतः जामित्रे भास्करे से अमृत्युः
स्याद्भूमिजे तथा शुक्रे सौख्यविनाशः स्यान्मेरगाग्य शनेश्चरे इति नक्षत्रेषु विशेषमाह गुरुः हस्ताश्विविष्णुपौष्णानिश्रविष्ठादितिपु
ष्यभे सौम्यचित्रे तथा सौरे उत्तमा नवतारकाः त्रीण्युत्तराणि वायव्यं रोहिणी वारुणं तथा सौरे स्वमध्यमाः प्रोक्ताः शेषा द्वादशगर्हिता
इति सौरारिषु जन्मलग्ने शुभमाह भृगुः क्षिप्रयाणं सौरं च विवाहः प्राशनं तथा शिशोर्वस्त्र च पानं च जन्मराशौ शुभं भवेत् जन्म
लग्ने शुभं सौरं मध्ये वर्ज्यमष्टमे इति गर्गस्तु अन्यराशग्रुदये षष्ठे द्वादशे निधने तथा शत्रुक्षेत्रे च नीचे च सौरं नैव प्रशस्यते ॥१॥

मु०टी० राजकार्येनियुक्तानांनटानांरूपजीविनां श्मश्रुरोमनखच्छेदेनास्तिकालविशोधनमिति अथशावेति गर्भिणीभार्यावती तस्याः भर्ता शावव
सं०ग्रं० हेमृतकवहनं तीर्थगमनंतीर्थयात्रा उपलक्षणत्वाद्दिग्यात्रागमनमपि सिंधुमज्जनंसमुद्रस्नानं क्षौरंएतानिकर्माणिनाचरेत्नकुर्यात् उ
५५ क्तंच सिंधुस्नानंद्रुमच्छेदंवपनंप्रेतवाहनं विदेशगमनंचैवनकुर्याद्गर्भिणीपतिः राजायोगीगुरुंर्भर्ता चमातापित्रोस्तुजीवतोः मुंडनंसर्व
तीर्थेषुनकुर्याद्गर्भिणीपतिः नारदः वपनंमैथुनंतीर्थंवर्जयेद्गर्भिणीपतिः श्राद्धंचसप्तमान्मासादूर्ध्वंचान्यत्रवेदवित् ३५ अथराज्ञां
क्षौरेविशेषसर्वप्रावज्यंनक्षत्राणिचभुजंगप्रयातेनाह नृपाणामिति नृपाणांपंचमेपंचमेदिनेक्षौरंनक्षत्रेभ्यःशुभकर्महितंस्यात् पंचमे
दिनेयदिक्षौरंनक्षत्राभावस्तदर्थमाह अस्योदयेवेति अथवाऽस्यक्षौरभस्यउदयेभस्पुकर्मकार्यं उदयशब्देनतन्नक्षत्रस्वामिनो
55 मुहूर्तं तथाचगर्गः क्षौरकर्ममहीशानांपंचमेपंचमेहनि कर्तव्यंक्षौरनक्षत्रेप्यथवातन्मुहूर्तके इति उत्पलेनतुवराहपद्यव्याख्याना

शाववाहतीर्थगमसिंधुमज्जनक्षुरमाचरेन्नखलुगर्भिणीपतिः ३५ नृपाणांहितंक्षौरभेभ्यःशुभकर्मदिनेपंचमे
पंचमेस्योदयेवा ॥

वसरे अस्यउदये अस्यक्षौरभस्यउदयेलग्नेइतिव्याख्यातं यथा मेषलग्नंत्रिंशत्भागात्मकं तत्राद्यास्तयोदशभागाविंशतिकलाधिकाश्व
वनाकालेनमेषलग्नेउदयंयांतितावदश्विनीनक्षत्रमुदयंयातीति तदनंतरंयावत्एवांशायावताकालेनोदयंयांतितावद्भरण्युदय
इत्यनेनन्यायेनसर्वेषांनक्षत्राणामुदयाज्ञेयाः अतरस्तु एवंव्याकुर्यात् यस्मिन्काले अश्विन्याउदयंक्षितिजसंबंधः संपद्यतेतत्सम
यमारभ्ययावद्भरण्याउदयक्षितिजसंबंधः तदंतरेयावान्कालः सोश्विन्याउदयउच्यते एवंसमुदयलग्नद्वयांशांतरालान्तगणितमा
गेणयावानिष्टकालआगच्छेत् सतत्तद्भक्षोदयइतिनिष्कर्षः सद्रविरिति यदि कृत्तिकाक्षौरावसम्बषड्डारं कृत्तिकायस्य
लः एवंत्रीणिभेषु अनुराधायस्य आश्लेषाः रोहिण्यायस्य पंचपित्र्याणिमघायस्य अध्वयस्त्वत्वारः अर्यमा ॥ ॥ ॥

रजस्वलायाः तथा सूतिकायां जातायां त्याश्रमतो चौलोपनयनविवाहादिकमेवं बालस्य बालिकायाश्च नाचरेत् न कुर्यात् उक्तं च प्रचेतसा यस्य मांग लिकं कार्यं तस्य माता रजस्वला तदा समस्तु मासोऽतिपञ्चमे रिवसौ तु नेति विवाहोत्सवकार्येषु माता चेद्रजस्वला वैधर्मं जायते तत्र न तानि यो पाणिपीडने हि इति ज्येष्ठापत्यस्याद्यगर्भसुतस्य कन्यायां वा शुभं कृत्यं चौलादिकं ज्येष्ठे मासि न भवति कैश्चिदिति मार्गशीर्षेऽपि केचिदाचार्या आद्यग र्भसुतकन्ययोर्मंगलकृत्यं नेच्छन्ति भरद्वाजः मार्गशीर्षे तथा ज्येष्ठे क्षौरं परिणयं व्रतं आद्यगर्भे दुहितुश्च यत्नेन परिवर्जयेदिति ३३ अथ क्षौ रमात्रं क्षौरस्य हेतुं निषिद्धकालं च शार्दूलविक्रीडितेनाह दंतक्षौरेति चौलोदिते वारनक्षत्रे दंतक्रिया घर्षणादिका क्षौरक्रिया विहि

ज्येष्ठापत्यस्य न ज्येष्ठे कैश्चिन्मार्गोऽपि नेष्यते ३३ दंतक्षौरनखक्रियात्र विहिता चौलोदिते वारभे पातंग्यारवीन्विहा य नवमं घस्रं च संध्यां तथा रिक्तापर्वनिशां निरासनरणग्रामप्रयाणोद्यतस्नाताभ्यक्तकृताशनैर्नहि पुनः कार्या हितप्रेप्सुभिः ३४ ऋतुपाणिपीडमृतिबंधमोक्षणे क्षुरकर्म च द्विजनृपाज्ञया चरेत्

तदुक्तानिषिद्धकालमाह पातंगी ति पतंगस्य सूर्यस्यापत्यं पातंगिः शनिः शनिभौमरविवारान् त्यक्त्वा नवमं घस्रं यद्दिने क्षौरं कृतं ततो नवमदिने पुनः क्षौरं न कार्यं तथा संध्यां प्रा तः सायंकालौ विहाय तथा रिक्ताः पर्वाणि एवं नामानि निशां रात्रिं च विहाय अथाधिकारिणः हितप्रेप्सुभिः स्वशुभमिच्छद्भिः एतादृशैर्हि नि श्चयेन क्षौरक्रिया न कार्या कैः निरासनैः आसनरहितैः रणः संग्रामः ग्रामप्रयाणमर्थे यात्रा एतदर्थमुद्यतैः कृतोद्योगैः स्नातैः कृतस्नानैः अभ्य क्तैः कृततैलाभ्यंगैः कृताशनैः कृतभोजनैः सुवर्णाद्यलंकारभूषितैरित्यपि ध्येयं ३४ अथ मंजुभाषिण्या विशेषमाह ऋतुपाणिपीडेति ऋ तौपगमे तथा पाणिपीडो विवाहस्तत्र अभ्युक्कर्मादौ मृतौ मातापित्रोर्मरणे बंधमोक्षणे कारागृहे बंधस्य मोक्षणे द्विजाज्ञया ब्राह्मणाज्ञया बं धमोक्षणे राजाज्ञया तथा कुले पिता न सत्यां तौरोसौरं चैत्र न कुर्यात् अन्यच्च गर्गः पाभास्करसेन मातापित्रोर्मृते हति आधाने सोमपाने च यद्दसु

मु०टी०
सं०प्र०
५६

56

अथ व्रतबंध इति विंशतिपद्यैः सोऽप्यत्रे इति शेषः तस्य त्रिविधोपि कालो नित्यः काम्यो गौणश्च क्रमेण तं शार्दूलविक्रीडितेनाह विप्राणामिति गर्भादिजन्मारभ्याष्टमे सौरवर्षे अथ वा जन्मतः प्रभृति इतिनां सौरवर्षेष्टमे सति विप्राणां व्रतबंधनं नित्यं निगदितं अथ काम्यं विप्राणामेव गर्भाज्जनेर्वा पंचमे वर्षे काम्यं एवं क्षितिभुजां क्षत्रियाणां गर्भाज्जनेर्वा षष्ठे काम्यं गर्भाज्जनेर्वा एकादशे सौरवर्षे नित्यं वैश्यानां पुनस्तथैवाष्टमे काम्यं तथैव गर्भाज्जनेर्वा द्वादशे नित्यमित्यर्थः आधानादष्टमे वर्षे गर्भे तौ वाप्यजन्मनां राज्ञामेकादशे मौंजीबंधनं द्वादशे विशामिति अत्र फलमप्य वकान्नियमित्यवसीयते मनुः ब्रह्मवर्चसकामस्य कार्यो विप्रस्य पंचमे राज्ञो बलार्थिनः षष्ठे वैश्यस्यार्थार्थिनोष्टमे अत्र फलश्रवणात्का म्यत्वापेदीनक्षिनागर्भपंचमे व्रतबंधमनसुके गर्भपंचमे ब्राह्मणमुपनयेदिति गर्भवर्षेऽष्टमे च क्षत्रियविशो ज्ञेयः गर्भादिः संख्या वर्षा

विप्राणां व्रतबंधनं निगदितं गर्भाज्जनेर्वाष्टमे वर्षे वाप्यथ पंचमे क्षितिभुजां षष्ठे तथैकादशे वैश्यानां पुनरष्टमे
प्यथ पुनः स्याद्द्वादशे वत्सरे कालेथ द्विगुणे गते निगदितं गौणं तदाहुर्बुधाः ३९

काम्यमिति स्पष्टं नेष्ट आपस्तंबसूत्रे गर्भाष्टमेषु ब्राह्मणमुपनयेद्गर्भैकादशेषु वैश्यमिति वह्वत्वान्यथानुपपत्त्या गर्भवर्षसमासाष्टमेष्विति वृत्ति क द्वादयो मान्यताग्रामपि नित्यकालता एवं गर्भैकादशोपि सारावपि माप्येयं एतच्च तच्छारवाध्यायि विषयं ज्ञेयं अथ गौणकाल उच्य ते निगदितेभ्यो नेगर्भाज्जनेर्वाष्टमेद्यादिके काले नक्षि द्विगुणिते सति तद्व्रतबंधने गौणमाहुः यथा ब्राह्मणस्य षोडशवर्षपर्यंतं क्षत्रि यस्य द्वाविंशतिवर्षपर्यंतं वैश्यस्य चतुर्विंशतिवर्षपर्यंतं गौणमित्यर्थः मनुः आषोडशाद्ब्राह्मणस्य सावित्री नातिवर्तते आद्वाविंशा त्क्षत्रबंधोराचतुर्विंशतिर्विशः अतऊर्ध्वं त्रयोप्येते यथाकालमसंस्कृताः सावित्रीपतिता व्रात्या भवंत्यार्यविगर्हिता इति केशवः स्व

ल्पे मौंजीसुरस्येकालेप्यष्टमष्याधमाः स्मृताः त्रिलः केशवैरवद्धः सोत्कामौंजीनिबंधने इति ३९

णउत्तराफाल्गुनीयस्यसएतादृशःसौऽष्टरदृतोवर्षान्तंतंमृत्युंमरणमेतिप्राप्नोति वसिष्ठः अथाक्षरैः पितृपंचकृष्णवह्निधिष्ण्यास्तुरीये
मस्ये: त्रिमेत्रभः पद्मजः संनिभोऽयिसौरीतरौशाखिधनगतः सदृति सौरे ३६ अथ प्राप्तकालत्वादक्षरारंभमुहूर्तमपंचामरछंदसाहगणे
शेति गणेशविष्णुप्रसिद्धौ वाक्सरस्वती रमालक्ष्मीः एतादेवताः प्रपूज्यपंचमेवर्षेसति शिवएकादशीद्वादशीदशमीद्वितीयाषष्ठीप
चमीतृतीयाश्चासामन्यतमतिथौ रवावुदक् उत्तरायणगतेसति तथालघुनक्षत्राणि हस्ताश्विपुष्यः श्रवणस्वातीरेवतीपुनर्वसुः ईश
आर्द्रातक्षचित्रा मित्रमनुराधाएषामन्यतमनक्षत्रेसति तथासतांसौमज्ञगुरुशुक्राणांदिनेदिवसे तथाचरराशयोमेषकर्कतुलाम
करास्तद्रहितशुभलग्नेमिके वृषमिथुनकन्याधनुमीनानामन्यतमेलग्नेसति शिशोर्लिपिग्रहोऽक्षरलिखनारंभः कार्यः ३७

षट्त्रिरिष्टिमेऽग्नेः शुक्रः पंचपित्र्योः रुतौ व्ययर्यमासौरहान्मृत्युमेति ३६ गणेशविष्णुवाग्रमाः प्रपूज्यपंचमाब्दके
तिथौ शिवार्कदिग्द्विषट्शरत्रिके रवावुदक् लघुश्रवोनिलान्त्यभादितीशतक्षमित्रभे चरोनसत्तनौ शिशो
र्लिपिग्रहः सतां दिने ३७ मृगात्कराच्छ्रुतेस्त्रयेऽश्विमूलपूर्विकात्रये गुरुद्वयेऽर्कजीवविच्छितेऽह्नि षट्शरत्रिके
शिवार्कदिग्द्विके तिथौ ध्रुवान्त्यमित्रभे परैः शुभैरधीतिरुत्तमा त्रिकोणकेंद्रगैः स्मृता ३८

अथ विद्यारंभमुहूर्तमपंचामरेणाह मृगादिति मृगात्त्रये मृगार्द्रापुनर्वसुषु हस्तात्त्रये हस्तचित्रास्वातीषु श्रुतेः श्रवणात्त्रये श्रवणधनिष्ठाश
तभेषु अश्विन्यां मूले पूर्वात्रये गुरुद्वये पुष्याश्लेषयोः तथार्कगुरुबुधशुक्राणांदिने तथाषष्ठीपंचम्यादिसप्ततिथिषु शुभैः केंद्रत्रिकोणगैः
सद्भिः अधीतिः शुभास्मृता अधीतिरध्ययनं परैः ध्रुवांत्यमित्रभे अधीतिः शुभाः प्रोक्ता इदं वचनं विद्याविषयमितिदीपिकोक्तेः विद्या
रंभेश्रवणत्रयोपादानमहेश्वरादिमतात् वसिष्ठादिभिः श्रवणस्यकेवलस्योक्तत्वात् इति विद्यारंभः ३८ ३९ ३९

मु॰टी॰
सं॰प्र॰
५७

57

अथ ग्रहनवेधे सामान्यतो लग्नभंगयोगप्रमाणिकयाह कवीज्येति अतो षष्ठे ग्रात्रावष्टमस्थाने चेत् शुक्रगुरुचंद्रलग्नस्वामिनो भवंति तदा अध
मार्णकारकाः अत्र भार्गवी चंद्रपुत्रौ मध्ये अधमौ खलाः पापग्रहाः लग्नाष्टमपंचमस्थानेषु स्थिताः अधमाः ४१ अथ सामान्यतो लग्नस्तु
तुष्टमाह ग्रहनवध इति शुभग्रहाः अष्टमव्ययद्वादशस्थानरहिताः केन्द्रस्तु न शोभनाः अन्यस्थाने ग्रहनवधे शोभनाः खलाः पापाः तृतीयषष्ठे
कादशस्थानेषु शोभनाः स्युः गोकर्केति पूर्णाः शुक्लपक्षीयो विधुः वृषभस्थः कर्कस्थश्च तनौ यदि भवेत्तदा सन्न शोभनः नान्यथा गुरुः च
द्रलग्ने भिशलः स्यात्स्वपरोगोभिर्ते नरो शुक्लपक्षे भवेद्यत्वास्वभेनुगो विशेषतः इति कृष्णपक्षे चरेद्वचंद्रः सदा स्वक्षेत्रे धनवर्धमानोपि वा
पूर्णो श्रेष्ठोपदि विलग्नगः निःस्वं करोतित्यनेन लग्नगः स्वपरोगिणामिति उच्चस्थ संबंधिनोः पक्षयोरैशाचारतो न्यवस्था स्वगृहगस्तु उत्तम

कवीज्यचंद्रलग्नपा रिपौ मृतौ व्ययेधमाः स्ययेज्यभार्गवौ तथा तनौ मृतौ सुतेरवलाः ४१ ग्रहनवधे स्ववद्वरिः फवर्जिताः
शोभनाः स्युभाः त्रिषष्ठायेखलाः पूर्णो गोकर्कस्थो विधुस्तनौ ४२ विप्राधीशौ भार्गवेज्यौ कुजार्कौ राजन्यानामोषधी
शो विशांच शूद्राणां स्वम्याम्यजानां पतिः स्यान्म्लेच्छा रवेशास्तु जीवस्तु कारसौम्याः ४२ शाखेशवारतनुवीर्यमतो वश
संशाखेशास्तपसपि जीवबलेशनं मतं मनहृयै ४२ अथ वर्णेशशाखेशान् शालिन्याह विप्राधीशाविति शुक्रबृहस्पतीब्रा
ह्मणाधीशौ भौमसूर्यौ क्षत्रियाणां स्वामिनौ औषधीशश्चंद्रो वैश्यानां स्वामी बुधः शूद्राणां स्वामी शनिरंत्यजानां चांडालानां स्वामी ऋग्वे
दाधिप गुरुः सामवेदेशो यजुर्वेदा इति वेदस्वामी जीवस्तु कारसौम्याः शाखेशाः स्युः क्रमेण बृहस्पति गुरुः यजुषः शुक्रः साम्नो भौमः अथर्वणो बुध
स्वामी ४२ वर्णेशशाखेशयोः प्रयोजनं वसंततिलकेनाह शाखेशेति यः स्वशाखाधिपलस्य वारस्तनुलग्नं च वीर्यवलंगोचरप्रकारेण
स्वगृहादौ वलिता तन्वेनवाचलवलं स्वत्तनवंधो तीव्रमाणं पवस्तु भर्तृं मन्देरिमनीयो मोसुहृद्वा रेतुरुग्मेधनु मीनाख्ये गुरुवलेचमतिउप

मुहू॰

अथ व्रतबंधे नक्षत्रादिकं वसंततिलकेनाह क्षिप्रेति गीर्वाणांबुप्रतिष्ठेत्यादिना दक्षिणायननिषेधादुत्तरायणमासषट्कं प्रशस्तमिति मासानामुक्तत्वात्त्र त्राधिकमेवोक्तं तत्र काश्यपः माघे वसंते विप्राणां ग्रीष्मे राज्ञां शरद्यथा विशां मुख्यं च सर्वेषां द्विजानां चोपनायनं साधारणं च माघेषु माघादिषु पंचसु द्वि ष्वेति क्षिप्राणि हस्ताश्विपुष्याः ध्रुवाणि रोहिण्युत्तरात्रयं अहिराश्लेषा चराणि श्रवणधनिष्ठाशततारापुनर्वसुस्वात्यः मूलं मृदूनि मृगरेवतीचित्रानुराधाः तिस्रः पूर्वा रौद्रमार्द्रा यां एषु ह्या विंशतिभेषु व्रतबंधनं सत् उक्तं च प्राजापत्यादिषु हस्ते मार्गशीर्षादिषु पंचसु मूलादिशक्रे चैव तस्मिन्नेव व्रतबंधनमिति अर्था द्भरणीकृत्तिकामघाविशाखाज्येष्ठासु न कार्यमित्यर्थः एतानि सर्वशाखानक्षत्रमेलकाभिप्रायेणोक्तानि क्वचिज्ज्येष्ठाशततारापि गृहीताः श्रीपतिनिबं धे अश्विनीमृगचित्रासु हस्ते स्वात्यां च शक्रभे पुष्ये च पूर्वफल्गुन्यां श्रवणे पौष्णभे तथा वासवे शततारासु व्रतबंधः प्रशस्यते भुजबलराजमार्तंडयोरपि हस्तत्रये दैत्यरिपुत्रये च शाक्रेंदुपुष्याश्विनिरेवतीष्विति हस्ते शक्राश्विचित्रादितिवसुवरुणे पौष्णब्राह्मेंदुपौष्णस्वातीष्वव्याहता सुस्मृतमुपनयने भा

क्षिप्रध्रुवाहिचरमूलमृदुत्रिपूर्वारौद्रेऽर्कविद्गुरुसितेंदुदिने व्रतं सत् । द्वित्रीषुरुद्ररविदिक्प्रमिते तिथौ च कृष्णादिमत्रिलवकेऽपि न चापराह्णे ॥ ४०

गेवा रौद्रे मुनीद्वैरिति च अर्केति सूर्यबुधगुरुशुक्रचंद्रदिवसेषु व्रतं सत् अर्थाद्भौमशनी निषिद्धौ नारदः आचार्यसौम्यकाव्यानां वाराः शशीनयोः वारौ तौ मध्यफलदावितरौ निंदितौ मतौ तत्राप्यस्तंगते बुधस्य वारो वर्ज्यः अस्तंगतस्य सौम्यस्य वारो वर्ज्यो द्विजन्मनामिति नारदोक्तेः द्वित्रीष्विति द्वितीयातृतीयापं चम्येकादशीद्वादशीदशमीसंज्ञासु तिथिषु च व्रतं शस्यात् नारदेन सप्तमीत्रयोदश्योरप्याशास्त्यमुक्तं तद्वसंताभिप्रायेणेत्येवं उक्तं च तेनैव विनर्तुना वसंतेन कृष्णपक्षे गलग्रहे अपराह्णे चोपनीतः पुनः संस्कारमर्हतीति कृष्णादिमिति विहितमासानां कृष्णपक्षस्यादिमत्रिलवके पंचमीपर्यंतं ग सत् त्यक्त्वा चतुर्थीमपि कृष्णपक्षे त्वाद्यं त्रिभागेष्वप्रशस्तं व्रतं सदेति वसिष्ठोक्तेः न चेति त्रिधा विभक्तदिनस्य त्रयो विभागाः क्रमेण पूर्वाह्णमध्याह्नापराह्ण संज्ञका भवंति तत्रापराह्णभागे व्रतं न सत् अपराह्णे चोपनीतः पुनः संस्कारमर्हतीति नारदोक्तेः त्रिधा विभज्य दिवसं तत्रादौ कर्म दैविकं द्वितीये मानु

मु० टी० सं० प्र० ५८

58

अथ गुरुबलमनुष्टुभाह वटुकन्येति वटुरुपनयनाधिकारी तथा कन्या स्त्रीजातिः एतज्जन्मराशेर्नवपंचमैकादशद्वितीयसप्तमस्थानस्थितो गुरुः श्रेष्ठ उत्त
मः दशषट्तृतीयप्रथमस्थानस्थितो गुरुः पूजया पूजाविधानेनानुष्ठितेन श्रेष्ठः अन्यत्र चतुर्थाष्टमद्वादशस्थानस्थो निंद्यो निषिद्ध इत्यर्थः नारदः बाल
स्य बलहीनोपि शांत्या जीवो बलप्रदः यथोक्तवत्सरे कार्यमनुक्ते नोपनायने वसिष्ठः उक्तोपि वर्षे न गुरुर्बली चेत् शांत्या प्रशस्तं व्रतबंधकर्म अनुक्तवर्षे सुब
लप्रदोपि नैवैतयोरुक्तबलं गरीय इति गर्गः व्रतबंधे विवाहे च प्रतिष्ठायां विशेषतः गोचरेणैव कर्तव्यं वेधादिकमकारणमिति वेधस्तु व्ययेपष्ठे त्रिगे शैलैः
खगेनंदैः सुखे शरैः रंध्रे रुद्रैः ग्रहैर्विद्धो गुरुः शुद्धोप्यशोभनः यथा प्राप्यानुगोचरबलाभावे अष्टकवर्गबलमाह राजमार्तंडः अष्टवर्गविशुद्धेषु गुरुशीतांशु
भानुषु शुभोहोनोपि कर्तव्यो गोचरेण कदाचनेति अन्यच्च अष्टकवर्गेणये शुद्धाः सर्वकर्मसु सूक्ष्माष्टवर्गसंशुद्धिः स्थूला शुद्धिस्तु गोचरे तत्र गुरोरष्टवर्गोश

वटुकन्याजन्मराशेस्त्रिकोणायद्विसप्तगः श्रेष्ठो गुरुः खषट्त्र्याद्ये पूजयान्यत्र निंदितः ४८ स्वोच्चे स्वभे स्वमैत्रे
वा स्वांशे वर्गोत्तमे गुरुः ॥

वृद्धजातके दिक्स्वाद्यायमदायबंधुसुतजातस्तास्त्रिकेध्वंगिराः सूर्योक्तत्रिनवेबुधोस्त्वनवद्विलाभा
रिगो भार्गवात् जापापार्थेनवात्मजे तु हिमगो मैत्रास्त्रिषड्द्व्यव्ययेष्विग्वी मद्रस्वसुखायषट्स्वनवगो ज्ञात्सप्तरेखप्रदानचराहः पूजाभिलाषप्रतिनिस्व
हेपि कुर्यात्पुरोः शुद्धिविवर्जितेपि वरस्य लाभेशुभदं विवाहं वदंति गर्गाद्यवनादिमुख्याः अत्र चतुर्थाष्टमद्वादशस्थानस्थितत्वेन गुरोर्हि शुभत्रिगुणादि
का पूजा विधाय विवाहव्रतबंधादि शुभमिति संप्रदायविदः ४८ अथ गुरुदोषस्यापवादमनुष्टुभाह स्वोच्चइति गुरुश्चतुर्थादिनिंद्यस्थानस्थितोपि स्वो राम० ५८
च्चे कर्के स्वभे धनुर्मीने स्वमैत्रे मेषसिंहवृश्चिके स्वांशे धनुर्मीननवांशे वर्गोत्तमे नवांशे यथा वृषराशौ वृषनवांशे गुरुर्वर्गोत्तम इति वर्गोत्तमलक्षणं
वर्गोत्तमाश्चराशिषु प्रथममध्यांता इति एवं स्थितो गुरुः स्वशुभफलदाता अन्ये तु एतादृशो गुरुः अतीवशुभः शुभबलः वर्गोत्तमे स्वभवने भव
ने यमैत्रे मित्रांशके स्वभवनोच्चनवांशके वा जन्मादरिःफरिपुगवरविशुभं वितनुतः ॥

जीवत्सुभेरवं सर्वेत्र ज्ञेयं नारदः शाखाधिपतिवारश्च शाखाधिपबलं शिशोः शाखाधिपतिलग्नं चत्रितयं दुर्लभं व्रते शाखेविभि शाखावेदस्तस्य यो वेः काः जीवे इति जीवे भृगो च कारा च्छाखेशे वर्णेशे वा विजिते दुर्बे पराजिते नीचराशिस्थे च सति व्रतेनानुष्ठितेन स ज्ञान वेद शाखावि धिनावेदाध्ययन विधिनित्यनैमित्तिकश्रौतस्मार्तकर्मानुष्ठानाख्यल वंशसमूहाद्वहिर्हृदय लेन रहितो व्रती स्यात् वसिष्ठः शाखेशस्तु हनुक्काणपं मो हुबाल्ये च वार्धके नैवोपनयनं कार्य वर्णेशे दुर्बले सती ति तेन भौमस्तु धर्योर्ब्रलसाम गोत्थवेण शाखिनो ह्युपनयमा दिन भवती ति ति तेन तत्रनी चाद्य वस्थितं ते पिशाखेशः परिहारमाह वसिष्ठः शाखाधिनीचाधिपस्तु स्थे स्वांशे वा स्वोच्चभागगे शाखेशे वा गुरौ शुक्रे न नीचफलमस्तु तइति शु क्रस्य शाखा धिराशिस्थत्वे शुक्रस्येके करोति यस्मिन्न भवति जीवे च गतं वृषा रौ वैश्यमुपनयेदिति वैश्योपनयनं संभवतीति ध्येयं ४४ अथ जन्ममा सादेः प्रतिप्रसवमाह जन्मर्क्षेति जन्मनक्षत्रे जन्ममासे जन्मलग्ने आदि शब्दे न जन्म तिथौ विप्राणां ब्राह्मणानां आद्यगर्भे पि अपि शब्दात्

जीवे भृगौ रिपुगृहे विजिते च नीचे स्याद्वेदशाखविधिना रहितो व्रतेन ४४ जन्मर्क्षमासलग्नादौ व्रते विद्याधि कोव्रती आद्यगर्भेपि विप्राणां क्षत्रादीनामनादिमे ४५

द्वितीयगर्भोद्भवपि व्रती बालोऽष्टव नोपवीते विद्याधिकः स्यात् क्षत्रादीनां क्षत्रियवैश्यानां तु अनादिमे द्वितीयगर्भोद्भवबालके सति जन्मर्क्षमासलग्नादौ विद्याधिको व्रती स्यात् आद्यगर्भे तु न वा स्वेच्छया निषेध एव शौनकः जन्मोद्भवे जन्मसुता रको सुमासे पथा जन्मति थौ च राशौ व्रते न विप्रो ल्पपरीक्षुतो पिप्रतो विशेषव प्रमितिः इति आद्यगर्भोद्भवे गर्भपराशराद्यैः फलं यद्दु कं व्रतबंधने नु नमोधिकं जन्मसुतारकाशुमासे यवा जन्मनिवाउवानो विप्र भूरेवचा डवा इत्यभिधानात् प्रथमदशमैकोनविंशानक्षत्राणां ग्रहणात् जन्मसुतारकाहिन्तुक्तं जन्मपात निषेधस्तु आद्यगर्भविषयः क्षत्रियवै श्ययोः विप्राणां तु बाह्यानामिति विशेषो ज्ञेयाः आद्यगर्भेनामाजन्ममासे उपनयनं जन्ममासाहौ प्राशनमिति ज्ञेयं ४५

गुरुः अतोरूपमारिचत्वारिंशत्संख्यादिरिंमलयं चतुर्थी चेत्कृतः सोकाश्चशावेतेगलग्रहः हेवत्रमनोहरे प्रदोषेति श्यन्यायेमंदेन्ऋक्षे गलग्रहे म
धुविनोपनीतस्तु पुनः संस्कारमर्हति गलग्रहे प्रदोषे च यत्स्यात्पुरुषपनापनेरितिच ४८ अथांशफलमनुष्टुभाह क्रूरो जडइति षट्कर्माणि यजनं
याजनं चैव तथा दानप्रतिग्रहौ अध्यापनं चाध्ययनं षट्कर्मा धर्मभाक् द्विजः इति अन्यत्स्पष्टं ४९ अथ चंद्रनवांशफलं स्वनवांशे सापवादं तज्जो
लगुरुवृद्धमोटनकमिति लक्षणलक्षितेन मोटनकछंदसाह विद्यानिरतइति यस्मिन्कस्मिन् राशौ चंद्रो यदि शुभग्रहराशिनवांशे चेत्तदा चंद्रो वि
द्यानिरतो भवेत् परि पापग्रहराशिनवांशे चंद्रस्तदा रिक्तरः धनरहितः यदि स्ववर्गे कर्कांशे स्यात्तदा बहुदुःखसहितो भवेत् अथ स्वांशगतचंद्रस्याप

सापवादं यथा गर्गः नेशो स्वनवं धोगलग्रहे ४८ क्रूरो जडो भवेत्पापः षट्कर्मनिरतः वटुः यथार्थभाक् तथा मूर्खो रव्या
दंशेष्वतो क्रमात् ४९ विद्यानिरतः शुभराशिलवे पापांशलवे हि दरिद्रतरः चंद्रे स्वलवे बहुदुःखयुतः कर्णादिति मे धन
वान्स्वलवे ५० राजसेवी वैश्यवृत्तिः शस्त्रवृत्तिश्च पाटकः प्राज्ञोऽर्थवान्म्लेच्छसेवी केंद्रेऽस्याः रविचंद्रैः ५१ युक्ते जीवेन
यो चंद्रे स्यु भौमार्कि संयुते ॥

वारस्याह कर्णेति कर्णे श्रवणे अदितौ पुनर्वसौ नक्षत्रे उपनयने स्वांशे चंद्रः स्यात्तदा धनवान्भवेत् नारदः श्रवणादितिनक्षत्रे कर्कांशस्थे निशाकरे
तदा व्रती वेदशास्त्रधनधान्यसमृद्धिमान् ५० केंद्रस्थानां फलमनुष्टुभाह राजसेवीति केंद्रेऽस्याः रविचंद्रैर्मत्येकं सहिते क्रमादिदं फलं ज्ञेयं अन्य
त्स्पष्टं अन्नलग्नक्षे चंद्रः केंद्रस्थाः शनि च विना सर्वग्रहाः शुभाः स्युः वगम्यते शुभिमिल्लु केंद्रे पापा निषिद्धा इत्युक्तं नारदः स्थानेति विदुः नो
व्रतिनो वधानाशनं कुजिते केंद्रगे भौमे शिष्याचार्यविनाशनं अन्नलग्नहोस्तादयवस्थिताः पापाः केंद्रस्थाः शुभफलहातारः अस्थानेति वि
हदार्थवत्वनयोर्विषयविवेकः ५१ अथाल्पदारहस्युक्ते मतिस्युक्ते जीवे चंद्रे भृगौ केंद्रस्थे संयुते भतो निर्गुणः स्यात् भौमसंयुते क्रूरचेष्टः क्रूराहिंसक

भ्रंगोपि जीवः सुतार्थं तु स्वबुद्धिकुर्यो विवाहे नीचेति नो चंसकरः अरिस्थाः मिथुनकन्यातुलाच वराशिस्थः शुभोप्यसन् अतिष्टफलदातेसर्वे उ
क्तंच उच्चस्थः स्वगृहे सुहृद्भवनगो वा चस्पातिर्नितमः इष्टोपि दिविधार्थसौख्यजनको जन्माय मस्थोपि चेत् नीचस्थोरिगृहे दिवाकरकरच्छाया
नुगामीस इत्यपीष्टोः निष्फलदातिनियतं वैधर्म्मदुःखास्पदं अत्रापमस्थोपि चेदित्यपि शब्देन चापमलस्य गुणाग्रइजपेदितिविधानात्काम
नीहमानेष्णुपनयनादिषु शुभं स्यात् द्वादशचतुर्थस्थानस्य तु द्विगुण इज्जाभिहूतः तथा नतीयादिस्थानस्य इज्जामात्रापेक्षस्य गुरोः शुभफलदानेना
क्तौ तिकिं बलकल्पमिति केचित्तु क्तिकन्याधनत्वनार्थापिशात् नचापमलस्य गुणाइज्जयेदितिशास्त्रगृहस्थितगुर्वभिप्रायं अस्यापवादोरत्नकोशे गोचरा
ष्टकवर्गाभ्यां यस्य शुद्धिर्न लभ्यते तस्योपनयनं कार्यं चैत्रे मीनगते रवौ होरोक्तिहांशगे जीवे नीचस्थे नीचभागगे मौंजीविधः शुभो मीनस्थे मीन
गतेरवौ पाठान्तरं जन्मभोदृग्गेसिंहे नीचे वा शत्रुगेगुरौ विति अथौ चैत्रे मेषगेर्केपि निषिद्धः तथा चोक्तं सौम्यायने व्रतं कार्यं चैत्रे मासि विशेष

रिःफाष्टतुर्यगोपीष्टो नीचारिस्थः शुभोप्यसन् ४७ कृष्णे प्रदोषेऽनध्याये शनौ निश्यपराह्णके ॥ ०

यतः ध्रुवोनविंशोपरि

फाल्गुने स्याद् जस्तु वैशाखगतेन लिंधः मध्याष्टिनोदावपिवर्जनीया विश्यादिवाचामपि मेवगुक्तिरिति दृंगणेषादिवर्तैरध्याधापिनामिमेलमि
वप्रतिमामिलवाक्याभावात् ४७ अथव्रतबंधे वर्ज्यानन्दुष्टभाह कृष्णेरिति एषुव्रतबंधोनेष्टः कृष्णे प्रथमत्रिभागरहिते कृष्णपक्षे प्रदोषे प
श्चिमरात्रिसंध्याकाले प्रदोषो भवेत्तद्दिवसे प्रदोषलक्षणमर्केनवैश्याद्युग्मे वक्ष्यति अनध्याये वक्ष्यमाणे तिथौ निः अंगवंगकलिंगेषु सौराष्ट्रमगधे
षु च तीर्थयात्रां विना गच्छन् पुनः संस्कारमर्हतीति पुनः संस्कारमात्रेनिमित्तानंतरमेव नैमित्तिकमितिन्यायेन परिहारान्निसद्भाव लक्षणोपनयनमा
श्रितिरितिसिपदोक्तिः तथा प्राक्संध्यासानं संध्यातस्या गर्जिते मेघशब्दे च विख्यातः अतोहिदिवसं ध्यायांवारिदोयदिगर्जतितद्दिनंस्यात्तथा
यं व्रतनन्धविवर्जयेदिति अपराह्ने शीलेनाद्ग्ध्वसमेत्रुक्तांमिश्याम्वेश्याभासंकृष्णेमेनापवयेरनलतयापयेन तत्स्यहेराशेः प्रथमभागस्तोविंशः

हंति चतुर्दशी अमावास्याष्टमी हंति पत्याठनाशिनी मनुः चातुर्मास्यद्वितीयासु मन्वादिषु युगादिषु अष्टकासु च संक्रान्तौ शयने बोधने हरेः अनध्यायं प्रकुर्वीत तथा सोपपदासु चेति चातुर्मास्यद्वितीया गर्गेणोक्ताः आषाढे फाल्गुने ऊर्जे तु या द्वितीया विधुक्षये चातुर्मास्यद्वितीयास्ताः प्रवदन्ति महर्षयः मन्वादयो युगादयश्च प्रथमस्तवे उक्ताः सिता ज्येष्ठे द्वितीया च आश्विने दशमी सिता चतुर्थी द्वादशी माघे एताः सोपपदाः स्मृताः नैमित्तिकाश्चानध्यायास्तु स्मृत्यर्थसारे निर्घातभूकंपोल्कानिपतनादिः सर्वोपद्रवे तु घाकालिकोनध्यायाः अभ्युदितेवा काजरयोवा आश्लेषादिः अकालवृष्टिः सा पंसेध्या गर्जने उदयास्तेनानध्यायः अर्धरात्रादूर्ध्वं गर्जने अर्धरात्रेवा आकालिकोनध्यायः प्रातः संध्यागर्जने तु अहोरात्रमिति कालमयो दीनाते माकाले आकाले भव आकालिकः यस्मिन्काले निमित्तमुत्पन्नं तदारभ्य द्वितीयदिने तत्कालपर्यंतमित्यर्थः स्मृतिरत्नावल्यां अन्तराधर्मसमारम्भे तोरणादेषु भास्करः यावच्चरति चैतावत्कालमृतुनयो विदुरिति कालवृष्टौ तु तत्कालमकाले तु त्रिरात्रकं यतिमात्माथवा

अकालिकिनपाष्टमीसंक्रमणं च प्रोक्तेष्वनध्यायाः ५४ अर्केऽनर्के त्रितिथिषु प्रदोषः स्यात्तद्गिरिभैः रात्र्यर्धसार्धप्रहरयाममध्यस्थितैः क्रमात् ५५ ॥

स्मृतीर्धीयीत दिनत्रयं आपस्तंबः उल्कापातमसपुत्पाते चतुर्सां सांविधानामाकालिकमिति मनुः चौरे हप्यस्तुतव्यामेसंग्रामे चाग्निकारिते आकालिकमनध्यायं विद्यात्सर्वाद्भुतेषु चेति अद्भुतेषु रुधिरादिवृष्टिषु वसिष्ठः उपलहविरम्पाते मह्यमिति स्मृत्यंतरे विद्युद्गर्जितवर्षे तोते निपातो परामवेत् कालवर्षो तु तत्कालमकाले तु त्रिरात्रकमिमा हि कानेमिति कात्र्यनध्यायाय रात्रेवलावेधात् मानुत्मन्नालदास्रतवेधोनकार्य एव यदानुमेवलावधाद् ननंतरं प्रदोषादनपाकानमानुमस्वाधराज्ञातोपि न प्रवर्तते ५४ अथ प्रदोषलक्षणमनुष्टुभाह अर्केति तद्गिरिभैरर्केतिथिषु प्रदोषः स्यात् यथा द्वादश्यामर्धरात्रात्प्राक्चन्द्रोदयो दशी प्रवर्तते प्रदोषः षष्ठ्यां सार्धप्रहरमध्ये सप्तमी प्रवर्तते तदा प्रदोषः तथा तृतीयायां प्रहरमध्ये चतुर्थी प्रवेशे प्रदोषः अत्र द्वितीयप्रहरस्य चरमघटिकामतीत्य प्रहरस्याद्या वा घटिके त्येवं घटिकाद्वयमितः कालः स्थूलो रात्र्यर्धशब्देवाच्यः तेन तन्मात्रा वा चिंत्या भवदिर्धृतं सर्वभि

तथाशनिसंयुते निर्गुणो निर्लज्जो निर्दयो वा स्यात् तथा तस्मिन्नेव जीवे युक्ते चंद्रे वा मस्थे केंसद्गुणयुते मृदुः सर्वविद्यानिपुणः स्यात् ५२ अथात्मनस्मा ति
कयाह विधौ सितांशगे इति चंद्रे शुक्रांशगे शुक्रे त्रिकोणगे गुरौ तनौ लग्ने च सति वनीवृद्धः समस्तोऽयं तुरो वेदान्वेती तिसमस्तवेदवित् एवं यमांशमे
शनि नवांशसंस्थिते चंद्रे सति लग्ने गुरौ च सति सिते त्रिकोणगे सति अपि निर्घृणः स्यात् महेश्वरं जीवे लग्नमधिष्ठिते मृगयुसुते धर्मात्मजस्थे विधौ
शुक्रांशे खिलवेदविद्विभुतः स्याद्दोस्तत्त्वादोधमइति नारदः लग्नं सर्वेगुणोऽपि नेत्रलग्नेते स्मरिने नेसन् दोषाल्पत्वं गुणाधिक्यं बहुसंमतमिष्यते दोष
दुष्टो हि कालो यः सोऽयमाहुर्नेशक्यते दोषा वेधारयो महादोषदस्पर्शः ५३ अथानध्यायान् जवनचपलायेपाह शुचिशुक्रेति अनध्यायाः आषा
ढशुक्लदशमी ज्येष्ठशुक्लद्वितीया पौषशुक्लैकादशी माघशुक्लद्वादशी एता अनध्यायाः स्मृतास्तु चतुर्दशीतराष्टम्यश्चित्तयं च चतुर्दशी दर्शमासान्तिपर्व

निर्गुणः क्रूरवेषः स्यान्निर्घृणः सद्युतेमृदुः ५२ विधौ सितांशगे सिते त्रिकोणगे तनौ गुरौ समस्तवेदवित्तीयमांश
गेतिनिर्घृणः ५३ शुचिशुक्रपौषतपस्यांदिगम्बिरुद्रार्कसंख्यसिततिथयः ॥

शुभ्मपक्षे अमावास्या तन्मध्ये अष्टमी चतयोः स
माहारेः तथा संक्रमणं सर्वेस्वनिस्थं नंसंक्रांतिरिन्नं च का रान्मन्वाद्या स्त्रितिथ्यो मधाविनमादिनो क्राः तत्राषाढे शुक्लदशमी पौषशुक्लैकादशी च म
न्वादी ज्येष्ठशुक्लद्वितीया माघशुक्लद्वादशी च सोपपदे यद्यपि चैत्रशुक्लतृतीया मन्वादि वैशाखशुक्लतृतीया युगादिस्तथापि तेऽमेनतीयेनानध्यायो
तथैव फाल्गुनकृष्णद्वितीया चानुमोस्यद्वितीया यिनानध्यायः तासां प्रायस्या भिधानात् तथा च वसिष्ठः याचैत्रवैशाखसितास्तृतीया माघस्य सप्तम्य
थ फाल्गुनस्य कृष्णे द्वितीयोपनयेप्रशस्ता प्रोक्ता भरद्वाजवसिष्ठमुख्यैरिति अन्यासां युगादिमन्वादीनां व्रतबंधे अप्रशस्तत्वं न तदिने विद्या
चापाः पाठे मन्वेषा वेति न वंने खिलिविलापिते वृष्या नांगी कुर्वंति तत्र पायश्चमात्रमेव प्रमाणं न पश्यामः तुल्ले तन्मनेन तीये अनध्यायत्वेन
यत्रतेविशति यस्मात्प्रक्रन्वेषा तन्नाद्येगो नमः महस्यरूपेचतुर्दश्यामष्टमी द्वितये चतुर्दश्यां सप्तम्यां तन्द्रान्ते ब्रह्मनाधीयते तेरे फलं च अष्टमी

मु॰टी॰ सं॰प्र॰ ६१ स्यात्तनरेमासमम्युदयश्राद्धंतुतत्संस्कारकर्मणि पत्नीरजस्वलाजातापितुकुर्यात्तत्पितान्तरेति नृत्पितेतिनांदीश्राद्धकर्तृत्वपरत्वलक्षणं अतोन्येषश्राद्ध
रिनाकरिष्यमाणनांदीश्राद्धात्प्राक्तनपत्नीरजस्वलाचेत्तदानांदीश्राद्धनिषेधान्मंगललत्कार्यमेवसंस्कार्यमातारिरजस्वलापोतुसन्निहितलग्नांत
रासंभवेशांतिंकृत्वानांदीनीमेवतन्मंगलंकार्यं आरब्धत्वान्नसूतकदोषः अपशकुननिरासार्थंशांतिः कार्या उक्तंच वृद्धवशिष्ठवरस्यजननीचे
द्रजस्वलासंप्रवर्ततेवलेमासिकुर्यात्तप्रतिपीठनमितिकलेस्महवलेच वाक्यलाभेअलाभेतुमुहूर्तस्यरजोदोषत्युपस्थितेश्रियंसंपूज्यविधिवत्ततोमं
गलमाचरेत् हैमीमासमितापद्मांश्रीसूक्तविधिनार्चयेत् मन्त्रंचपायसंहुत्वाभिषिच्याहितमाचरेत् यदातुकृतेपिमंगलेमंडपोद्वासनात्प्राक्मा
तरिरजस्वलायांशांत्यादिकंकार्यमेव मंगलस्यासमाप्तत्वात् यदातुजेष्ठश्राद्धादिनात्प्राक्तत्तान्नांदीश्राद्धात्पूर्वंतत्पत्नीरजस्वलाचेत्तदानकोपिदोषः
अन्योपिविशेषस्तत्रैव उपवासेनशुध्यंतिनार्यः सद्योरजस्वलाः एकाकिन्योविवाहादौरिराभंगेष्ववायदीति ५८ अथक्षुरिकाबंधनमुहूर्त
यांत्याचौलंव्रतंपाणिग्रहः कार्योन्यथानसत् ५८ विचेत्रव्रतमासादौविभौमास्तेविश्वमिजे क्षुरिकाबंधनंशस्तंनृपा
णांप्राग्विवाहतः ५९ केशांतंषोडशेवर्षेचौलोक्तदिवसेशुभं ॥ ०
अनुष्टुभाह विचैत्रेति चैत्रवर्जितेव्रतपनयनमासेषुमाघफाल्गुनवैशाखज्येष्ठेषित्यर्थः आदिशब्देनव्रतबंधोक्ततिथिनक्षत्रजन्मलग्नादीनां
ग्रहणं वाकीदृशेव्रतमासादौविभौमास्तेभौमास्तरहितेगुरुशुक्रास्तादिसामान्यनिषेधरहितेवासि हतथाविश्वमिजेभौमवाररहितेसू
र्यादिवारेनृपाणांक्षत्रियाणांविवाहतः पूर्वं क्षुरिकायाः अन्यशास्त्रविशेषस्यबंधनंकर्हाभिमितिशेषः नवस्तेहितंविवाहात्प्रागित्युक्तेः अ
वधित्वनिश्चयात्समावर्तनानंतरंकार्यमित्यन्येवदूयात् ५९ अथकेशांतसमावर्तनमुहूर्तेअनुष्टुभाह केशां
तमितिषोडशेवर्षेचौलोक्तदिवसेमुहूर्तेगोदानापरपर्यायंकेशांतसंज्ञंकर्मशुभंस्यात् गावःकेशाहीयंतेस्वंडूंतेयस्मिंस्तद्गोदानंगोह
नंषोडशेवर्षेइत्येतद्ब्राह्मणविषयं क्षत्रियविशोर्द्वाविंशचतुर्विंशोचविरोधात् तथामनुः केशांतेषोडशेवर्षेब्राह्मणस्यविधीयते॥

अथ व्रतबंधानंतरं सायंकाले बटूनां ब्रह्मौदनाख्यः संस्कारोऽभिहितस्तत्राप्यनध्यायविशेषमाह प्राक्ब्रह्मौदनेति स्पष्टार्थं उक्तं च नरसिंहप्रसादे ब्रह्मौद
नविधेः पूर्वं प्रदोषे गर्जिते भवेत् तदा विघ्नकरं ज्ञेयं बटोरध्ययनस्थितम् तस्य शांतिप्रकारं तु वक्ष्ये शास्त्रानुसारतः स्वस्तिवाचनपूर्वं तु हवनं का
रयेद्बुधः प्रधानं पायसं साज्यं दूर्वापालाशतिलैर्भवेत् सूक्तं च बृहस्पतेर्विद्वान्मेदेहि द्विधा समुद्भवे गायत्री पुजनं मंत्रं प्रायश्चित्तं तु सर्पिषा धेनुं सवत्सा
कारं दद्यादाचार्याय पयस्विनीं प्रतिलोमहोमविधेः पश्चात् स्थापयेत्तत्र संसृष्टिं ब्राह्मणान्भोजयेत्पश्चात्ततो ब्रह्मौदनं चरेदिति ५६ अथ वेदविशेषे
ण नक्षत्राणि तत्र वसंततिलकयाह वेदेति मृगाश्लेषार्द्राहस्तचित्रास्वातीमूलपूर्वात्रये शुक्ले ऋग्वेदाध्यायीनां रेवतीहस्तानुराधामृगपुष्यरोहिण्युत्तरा
त्रये शुक्लयजुर्वेदाध्यायीनां अश्विनीधनिष्ठापुष्यहस्तोत्तरात्रयार्द्राश्रवणेषु सामवेदाध्यायिनां मृगरेवतीपुष्याश्विनीहस्तानुराधाधनिष्ठापुनर्व

प्राक्ब्रह्मौदनपाकाद्व्रतबंधानंतरं यदि चेत् उत्पातानध्ययनोत्पत्तावपि शांतिपूर्वकं तत्स्यात् ५६ वेदक्रमाच्छशिशिवा
हिकरत्रिमूलपूर्वासु पौष्णकरमैत्रमृगादितोऽज्ये ध्रौवेषु वाश्विवसुपुष्यकरोत्तरेशाकर्णे मृगांत्यलघुमैत्रधनादितौ सत्
५७ नारीश्राद्धोत्तरं मातुः पुष्पे लग्नांतरे नहि

सुपु अथर्ववेदाध्यायिनां पूर्वश्लोकानुवर्तनात्तत्रापरपरा भस्त्रुपनयनं सत् शुभमित्यर्थः उक्तं च मूले हस्तत्रये सार्पपौष्णे वै पूर्वात्रये तथा ऋग्वे
दाध्यायिनां कार्यं मेखलाबंधनं बुधैः पुष्ये पुनर्वसौ पौष्णे हस्ते मैत्रे शशांकभे ध्रौवेषु च प्रशस्तं स्याद्यजुषां मौञ्जिबंधने पुष्ये वासव च
हस्ताश्विविष्णवकर्णोत्तरात्रयं प्रशस्तं मेखलाबंधे बटूनां सामगायिनां मृगमैत्राश्विनीहस्तरेवत्यदितिवासवं अथर्ववेदाध्यायिनां शस्तो भग
णोयं व्रतार्पणे ५७ अथान्यविशेषमनुष्टुभाह नारीश्राद्धेति नारीश्राद्धं वृद्धिश्राद्धं तस्मात्परानंतरं यदि संस्कार्यमातुः पुष्पं रजोदर्शनं ता
ते सति लग्नांतरे च न सति तदावश्यकत्वे अन्यत्र धर्मशास्त्रोक्तां शांतिं विधाय चौलपूर्णोपवीतं विवाहश्च कार्यः अन्यथा सम्भाव्ये न लग्नां
तरलत्वे सति चौलादि न सत् दुष्टफलमिति भावः [illegible] पत्नी रजस्वला यस्य प्रायश्चित्तं स्नानशोभ

मु०टी० वि०प्र० ६२

अतस्तद्वशात्ताचार्यैः शुभक्षणक्रियां भजन्ति ततस्तद्विसंभवाः संपदः सर्वलोकानां ज्योतिःशास्त्रस्य प्रयोजनमिति सर्वज्ञतेयं ॥१॥ अथ प्रश्नलग्नाद्विवाहयोगद्वयं स्रग्धरयाह अथेति शार्दूलमंगलार्थः आदौ संपूज्येति आदौ गणकं ज्योतिर्विदं रत्नादिभिः मणिवस्त्रफलादिभिः संपूज्य ततः प्रष्टा कन्यायाः उद्वाहं गणकं वेदयेत् गतिबुद्ध्यादिना ऽर्थोक्तं तु कर्मैतत्कीदृशं गणकं सुलग्ने चित्ते प्रेम्णा कुलान्तःकरणस्वच्छे चित्ते तु हृदयः संभवतीत्युक्तः उत्पलः प्रष्टा मणिकनकयुतैः फलकुसुमैराशिचक्रमभ्यर्च्य इच्छेद्यथाभिलषितं भत्तथा विनयान्वितः प्रश्ने दिगीशे यदि प्रश्नलग्नात् दशमैकादश तृतीयसप्तमपंचमानामन्यतमे स्थाने स्थितश्चंद्रो जीवेन गुरुणा दृष्टः सद्यः शीघ्रं परिणयनकरः स्यात् वा अथवा गोतुलेति वृषतुलाकर्कोणा

तस्माद्विवाहसमयः परिचिन्त्यते हि तन्निघ्नतामुपगताः सुतशीलधर्माः ॥१॥ आदौ संपूज्य रत्नादिभिरथ गणकं वेदयेत्स्वस्थचित्तः कन्योद्वाहं दिगीशानलहयविशिखे प्रश्नलग्नाद्यदीन्दुः दृष्टो जीवेन सद्यः परिणयनकरो गोतुलाकर्कटाख्यं वा स्यात्प्रश्नस्य लग्नं शुभखचरयुतालोकितं तद्विधं स्यात् ॥२॥ विषमभांशगतौ शशिभार्गवौ तनुगृहं बलिनौ यदि पश्यतः रचयतो वरलाभमिमौ यदा युगलभांशगतौ युवतिप्रदौ ॥३॥ षष्ठाष्टस्थः प्रश्नलग्नाद्यदीन्दुर्लग्ने क्रूरः सप्तमे वा कुजः स्यात् मूर्तौ चन्द्रः सप्तमे तस्य भौमो रंडा सा स्यादष्टसंवत्सरेण ॥४॥ अन्यत्तत्प्रश्नलग्नं स्यात्तच्छुभग्रहैर्युतमवलोकितं

वा भवेत्तत्परिणयनं विदध्यात् २ अथान्यं योगद्वयं द्रुतविलंबितेनाह विषमभांशगताविति स्पष्टार्थं ३ अथ प्रश्नलग्नाद्वैधव्ययोगत्रयं शालिन्याह षष्ठाष्टस्थ इति चंद्रः प्रश्नलग्नात्षष्ठाष्टमस्थस्तदा कन्याष्टसंवत्सरेण विवाहवर्षाद्रंडा भर्तृनाशिका स्यात् अथवा लग्ने यः कश्चित् क्रूरग्रहः स्यात्ततः सप्तमे कुजो भवेत्तदाष्टवर्षमध्ये रंडा स्यात् केचित्सप्तमेपि पापग्रहं प्रश्ने निषेधंति कश्यपः एको लग्नगतः पापो भ्रान्तः सप्तमराशिगः आसप्तमाद्वान्मरणं पत्युर्न संशय इति तेषां मते सप्तमे वा कुजः स्यादिति पाठः अथवा मूर्तौ लग्ने चंद्रः तस्य सप्तमे भौमो

62

राजन्यवैश्योर्हाविंशोवैश्यस्यद्व्यधिकेततइति आश्वलायनः प्रथमंसान्महानाम्नीद्वितीयंचमहाव्रतं तृतीयंस्यादुपनिषद्गोदानाख्यंततःपरं अत्रजाता
धिकाराद्गोदानंजन्मादयवेदुषोडशइतिवृत्तिकारवचनात्अथोडशेमहानाम्न्यादिभवतिनयोदशेमहानाम्नीचतुर्दशेमहाव्रतंपंचदशेउपनिषद्व्रतं
षोडशेगोदानमितिएवंसात्रेयविषोडशपिउक्तगोदानकालात्प्राक्वर्षचतुष्टयक्रमेणमहानाम्न्यादिभवतिव्रतोक्तेति हिनिश्चयेनयज्ञोपवीतो
क्तदिवसेआदिशब्देनवारनक्षत्रतिथिलग्नांशकेषुसमावर्तनंकर्मेष्यते अत्रकश्यपेनचैत्रोवर्जितः चैत्रमासविवर्जेषुमाघादिषुचपंचसुएत
च्चगोदानानंतरंविवाहान्प्राक्कार्यंकुर्यात्समावर्तनंकर्मपश्चाद्गोदानतः पाणिनिपीडनात्प्रागितिवसिष्ठोक्तः कश्चिद्द्वितीयवर्षेतन्निषेधउक्तः वधू
प्रवेशंव्रतमोक्षणंचपुंसांपुनर्दारपरिग्रहंचनारद्वितीयेविरधीतधीमान्वदंतिगर्गात्रिवसिष्ठमुख्याइतितन्निर्मूलत्वादुपेक्ष्यंपरिकरोऽलंका

ततोक्तदिवसादौहिसमावर्तनमिष्यते ६० इतिमुहूर्तचिंतामणौसंस्कारप्रकरणंपंचमंसमाप्तं ५ भार्यात्रिवर्ग
कारणंशुभशीलयुक्ताशीलंशुभंभवतिलग्नवशेनतस्याः ॥

रउत्सर्गोपवारत्कपःशेषंस्पष्टं ६० इतिदैवज्ञा
नंतसुतदैवज्ञरामविरचितायांस्वकृतमुहूर्तचिंतामणिटीकायांप्रमिताक्षरायांसंस्कारप्रकरणंपंचमंसमाप्तं ५ अथविवाहप्रकरणमारभ्य
यते तत्रानाश्रमीनतिष्ठेत्तस्मादिवचनात्समावर्तनानंतरंसर्वाश्रमाणामुपकारकत्वाद्गृहस्थाश्रमएवमुख्यःसचसुशीलपत्न्याधीनःशीलंच
लग्नाधीनमित्यतोलग्नशुद्धिंकथयंस्तत्त्वसंततिलकयाप्रतिजानीते भार्येति शुभंभर्त्रादेरनुकूलंशीलंस्वभावोयस्याःसात्रिवर्गस्यधर्मार्थकाम
रूपस्यकरणमतिशयेनसाधनं तस्याः सुलग्नवशेनशीलंशुभंभवति यतः सुतशीलधर्माः नद्विषन्ताविवाहाधीनतो अधीनोनियमआयत्त
इत्यमरोक्तेःउपगताःप्राप्ताः अतोहीतिनिश्चयेनविवाहसमयःपरिचिंत्यतेविचार्यतइति ननुजन्मकालीनग्रहजनितंशुभाशुभंदुरतिक्र
ममितिविवाहलग्नानर्थकमितिचेन्न ज्योतिषस्याद्वैदिकत्वशुभमशुभाश्चविविधजन्मापदेजनितंशुभफलेनजन्मांतरीयदुर्दैवध्वंसोभ

मु॰टी॰
वि॰प्र॰
६३

63

व्रतं खेरेसावित्र्यादिव्रतानीनिभक्त्या कुर्वन्ति याः स्त्रियः सौभाग्यं च सुहृत्वं च भवेत्तासां सुसंततिरिति व्रतग्रहणप्रकारस्ततएवावगंतव्यः पिप्पलव्रतं तत्र
नमस्कारे बलवद्विधवायोगेवाल्पेसति मुग्धोहर्षात् पिता रहसि कुर्वीत तद् गंगाद्यालये समंते सुदिने शुभनक्षत्रे चंद्रताराबलान्विते अवैधव्यकरे योगे ल
ग्ने बलान्विते व्रतारंभं प्रकुर्वीत बालवैधव्यनाशकं सुतानां चित्रवस्त्राणां कन्यापितागृहाद्बहिः नीत्वाश्वत्थं शमी स्थाने यद्वा बदरिकाश्रमे श्वाल
बालं प्रकुर्वीत विपुलं स्फुटं कर्षितं तु मायाचार्यं निर्दिष्टं कृतसंकल्पमादरात् करकांबुप्रपूर्णेन सिंचनं प्रतिवासरं चैत्रे वाश्विनमासे च तत्तीया ऽसित
पक्षतः यावत्तत्समस्तमीपाप्ता मासमेकं यथाविधि ब्राह्मणानां तथा स्त्रीणां भोजनं च समारंभेत् तदाशिषा प्रयात्कन्या सौभाग्यं च सुतान्वितं प्रतिमा
पार्वतीनाम्नी देवी भाजने स्थेयेत् वरनाम्ना सह वोढ्री बिल्वपत्रैर्यथाविधि उपचारैर्यथाभक्त्या नैवेद्यैः प्रतिवासरं एवं व्रतप्रभावेन बालवैधव्यनिवृ
त्तिः जायते कन्यकानां च ततः पाणिग्रहक्रिया इत्यश्वत्थव्रतं अन्यमपि वैधव्ययोगपरिहारमाह वारहस्त्यादि अथ वारहस्थकोत्ते अच्युतमूर्तिर्वि
ष्णुप्रतिमा पिप्पलघटो प्रसिद्धौ एषां मध्ये ऽन्यतरेण सह सल्लग्ने वक्ष्यमाणदोषरहिते सौभाग्यगुणान्विते च विवाहलग्ने विवाहं कारयित्वा प
श्चात् कन्यां स्फुटलोकप्रसिद्धं यथा भवति तथा चिरजीविने वराय दद्यात् दत्वा पित्रादिकः तदुक्तं मार्कंडेयेन बालवैधव्ययोगेपि कुंभद्रु
प्रतिमादिभिः कृत्वा लग्ने रहः पश्चात् तोद्वाह्ये तिचापर इति कुंभ इति मर्यस्याप्युपलक्षणं द्रुर्वृक्षो ऽश्वत्थ एव प्रतिमा विष्णोः सौवर्णी कर
शिरोवपदार्चिरक्षिहितानषा लिंगमास्ति रूपा तच्चकुंभविवाहः सूर्याहरणौ सवारे विवाहात्पूर्वकाले तु चंद्रताराबले शुभे विवाहोक्ते च नक्षत्रे कुं
भेन सहवोढ्रहेत् पिता संकल्प्य चात्यं च विवाहविधिपूर्वकं सूत्रेणावेष्टयेत्पश्चात् दशतंतुविधानतः कुंभमालंकृतं देहं तयोरेकांतमंदिरे ततः कुं
भविनिःसार्य प्रभज्य सलिलाशये ततोभिषेचनं कुर्यात् पंचपल्लववारिभिः ततः सर्ववेदज्ञाद्यब्राह्मणाय निवेद्य च कन्यालंकारवस्त्राद्यं ब्राह्म
णाय निवेदयेत् प्रार्थना वरुणांगस्वरूपत्वज्जीवनानां समाश्रयपतिं जीवय कन्यायाः चिरंपुत्रान्सुखं वरं देहि विष्णुवराच्चरेन कन्यापालय दुःख
त इति इति कुंभविवाहः अश्वत्थविवाहोपि तत्रैव द्विजानुगृह्य तु हृत्वा रोमंगलोच्चारणैः समं आहूयोद्वाहकाले च रम्यप्रमोच मंत्रेण गत्वाम
काम्य गौरी चगणनाथं च भूरहं भवानी चैवमंत्रान् पितामहमहीयेत उद्वाहयित्वा विधिवदश्वत्थेनमनोहरां कन्यां सौभाग्यसौख्यार्थं

अथ प्रश्नलग्नात्कुलटामृतवत्सायोगं दोषकरत्वेनाह प्रश्नतनोरिति स्पष्टार्थः कश्यपः लग्ने नीचगः शत्रुगृहगः पापः पंचमगो परा मृतपुत्रा कौमेव कुलटा वा न संशय इति ५ अथ विवाहभंगयोगं पुष्पितान्ययाह यदीति सितातिरिक्तपक्षे कृष्णपक्षे यदि चंद्रः समराशि वृषकर्कटादिस्थः सन् तनुगृहतः प्रश्नलग्नात् रिःफे द्वादशे अष्टमे षष्ठे एव वा स्थाने स्थितः पापग्रहावलोकितो भवति तदा योगो विवाहस्य विनाशकारको भवति ६ एवं प्रश्नलग्नाद् धर्मादियोगमभिधायेदानीं जन्मलग्नादावपि बालवैधव्ययोगं विचारयति रिष्टानन्तमपि हार्मशालविक्रीडितेनाह जन्मोत्थमिति प्रश्नलग्नाद्यथा विधवायोगो विचारितस्तथा जन्मोत्थं जन्मलग्नोद्भवं च बालविधवायोगं जातकशास्त्रात् बाल्ये विधवाभीमे पतिसंतापकारि वाके तस्य सौरे पापदृष्टे

प्रश्नतनोर्यदि पापनभोगः पंचमगो रिपुदृष्टशरीरः नीचगतश्च तदा खलु कन्या सा कुलटाथवा मृतवत्सा ५ यदि भवति सितातिरिक्तपक्षे तनुगृहतः समराशिगः शशांकः अशुभखचरवीक्षितोऽरिरंध्रे भवति विवाहविनाशकारको यं ६ जन्मोत्थं च विलोक्य बालविधवायोगं विधाय व्रतं सावित्र्या उत पैप्पलं हि सुतया रघ्वारिमां वा रहः सल्लग्नेऽच्युतमूर्तिपिप्पलघटैः कृत्वा विवाहं स्फुटं दद्यात्तां चिरजीविनेऽत्र न भवेद्दोषः पुनर्भूभवः ७

कन्यैव ज्वरांसमुपयाति तथा लग्नेऽव्ययेऽच पाताले जामित्रे चाष्टमे कुजे कन्याभर्तृविनाशाय भर्ता कन्याविनाशाय इत्याद्युक्तैर्बालवैधव्ययोगैर्बालविधवायोगं विचार्य वक्ष्यमाणव्रतं वैधव्ययोगपरिहारं कार्यमित्यन्वयः तन्न वैधव्ययोगपरिहाराभावः योयो भावः स्वामिदृष्टो युतो वा सौम्यैर्वा स्यात्तस्य तस्यास्ति वृद्धिरिति समस्थानं स्वस्वामिसौम्ये सितेने चेद्भवति तदा भर्तृसुखं भवतीति अन्येषां स्त्रीणां मरणादि दुर्योगे भर्तृश्च स्वल्पेऽरिष्टयोगे तत्परिहारमाह अथवा परिहारार्थं वैधव्ययोगप्रतिकारमाह विधायेति रहः इति वक्ष्यमाण मिहापि योजनं पिप्पलादिः सुतया कन्यया कन्यापात्रकालहस्तकौतोदि [illegible] कन्यां चिरजीविने वराय दद्यात्तद्वक्तं

मु०टी०
वि०प्र०
६४

अथान्यस्मिन्विशेषमाह अमलग्नक्षणेति तत्रान्योनिर्विघ्नसमीपे याहशापत्यपुत्रयाहशापत्यमेव वितृणोऽतेकन्यकेसुतादिशोवंसयं ८ अथसामान्यतो निमित्तवशेनशुभाशुभमाह शंखभेरीति विपंचीवीणांच एतेषांरवैः अमलग्नेपुतैर्मंगलंजायते उपलक्षणत्वान्मनोहारिपुरगजस्व रादिसान्निध्येपिशुभं अथाशुभयोगाः वैपरीत्यमिति वायसःकाकःखरोगर्दभःश्वाकुक्कुरः सगालःप्रसिद्धः यदिअमलग्नक्षणेचपादिवायसादिनो दंशाद्यःकरोतितदावैपरीत्यमशुभंलक्षयेत् उपलक्षणात्कुत्कोष्ठमहिषनादोप्यशुभः अन्येपिशुभयोगाःशौनकादिभ्योज्ञेयाः विवाहवृन्दावनेउपश्रु तिरप्युक्ता आरोप्याहतत्पूर्वितेगणपतिप्रस्थादिपात्रेपातैःसंमार्जन्यधिवेशितेपुत्रवत्पवित्रैःसकन्यानिशि निर्यातारजकादिवेश्मसुकरेक्षत्वात्

अमलग्नक्षणेयाहशापत्यपुत्रस्येछयाकामिनीतत्रचेदाव्रजेत् कन्यकावासुतोवातदापंडितैस्ताहशापत्यमस्यावि निर्दिश्यते ८ शंखभेरीविपंचीरवैर्मंगलंजायतेवैरीत्यंतदालक्षयेत् वायसोवाखरःश्वाश्रगालोपिवाअमलग्नक्ष णेरौतिनादंयदि ९ विश्वस्तानीवेश्मवर्ज्यावायमैत्रैवेश्यापैर्यैवाकरपीडोचितस्त्रैः वस्त्रालंकारादिसमेतैःफ लपुष्पैःसंतोष्याहोस्याद्धिकन्यावरणंहि १० धरणिदेवोऽथवाकन्यकासोदरःशुभदिनेगीतवाद्यादिभिःसंयुतःवरव तिवल्कयज्ञोपवीतादिनाध्रुवयुतेवह्निपूर्वात्रयेराचरेत् ११ मध्यर्चितंपानवाचंश्रुत्वापुत्रार्थंसहशीलोकेकिलोपश्रुतिः तन्मंत्र श्चउपश्रुतिमहादेविचांडालगृहवासिनियथार्थंब्रूहिदेवित्वंराज्यप्रवर्धिनीति ९ अथकन्यावरणमुहूर्तमतमपरकृत्सह वि श्वस्तानीतिउत्तराषाढादिनक्षत्रेषु यवाविवाहनक्षत्रेषुपलक्षितेकालेवस्त्रालंकारादिशब्देनखाद्यादिमधुरवस्तुभिःसहितैःफलपु ष्पैः आदौकन्यांतोष्यतोचयित्वाऽनुपश्चात्कन्यावरणंहिनिश्चयेनस्यात् कन्यावरयोर्लक्षणानिसामुद्रिकाध्यायादवगंतव्यानि १० अ थवरवरणमुहूर्तमाह धरणिदेवइति धरणिदेवोब्राह्मणःपुरोहितादिः चंडेश्वरः पूर्वात्रितयमाग्नेयमुत्तरात्रितयेतथा रोहिणी तत्रवरणेभगणाः [illegible] वरायवरणेकन्याभ्रात्राद्विजेनवेति १२

ॐ पापघ्नाय नमः वनानां पतये नमः विष्णुरूपाय महाहरनमो निखिलपापौघनाशनाय नमो नमः सर्वजन्मकृतं पापं बाल्ये वैधव्यकारकं नाशयाशु सु
रेखे हि कन्यानां मम शुभं कुरु इत्यश्वत्थविवाहसंकल्पप्रार्थने विवाहसूक्तं च विवाहवद्विधेयः एवमेव सौवर्णविष्णुप्रतिमया सह विवाहं विधा
य प्रतिमां ब्राह्मणाय दद्यात् दानप्रकारस्त्वेवं शुभे मासे सिते पक्षे सानुकूले ग्रहे दिने ब्राह्मणं साधुमामंत्र्य सत्कृत्य विविधार्हणैः तस्मै दद्याद्वि
धानेन विष्णोर्मूर्तिं चतुर्भुजां शुद्धवर्णसुवर्णेन वित्तशाठ्यविवर्जितः पुनः निर्मितां रुचिरां शंखगदाचक्राब्जसंयुतां रत्नानां वा समीपे तु कुसुमैः
ष्पमालिनां सदक्षिणां च तां दद्यान्मंत्रेणानेन सुधीः स्वयं यन्मया पूर्वजन्मनि घ्नन्या पतिसमागमं विषोपविषशस्त्राद्यैर्हतो वातिविरक्तया प्रा
प्यमाणं महाघोरं यशः सौख्यधनापहं वैधव्याद्यतिदुःखौघनाशाय सुखलब्धये बहुसौभाग्यलब्ध्यै च महाविष्णोरिमां तनुं सौवर्णां निर्मि
तां तुभ्यं संप्रददे द्विज अनघास्त्वं महमस्मीति त्रिवारं प्रवदेदिति एवमस्त्विति विप्राशीर्गृहीत्वा स्वगृहं विशेत् ततो विवाहिकं तातो वि
धिं कुर्यान्मनीषया इति प्रतिमादानविधिः एवं घटादिभिः सह विवाहं कृत्वा तं विधाय पश्चाद्दारित्रयघोषयुतं सत्पित्रादि कन्यामा
युष्मते वराय दद्यात् अत्र पुनर्विवाहात्पुनर्भूत्वादोषो न भवति यतो विधानखंडे स्वर्णाश्वत्थपिप्पलानां च प्रतिमा विष्णुरूपिणी तया सह विवा
हे च पुनर्भूत्वं न जायत इत्युक्तत्वात् चकारात् घटस्यापि लक्ष्मीरूपा सदा कन्या हरिरूपः सदा जलं हरेर्दत्तेन च महादानं दातुः पापहरं सदा लक्ष्मी
नारायणप्रीत्यै पात्रता कन्यका बुधैः तारयेत्सकलं दातुः कुलं सर्वापरं सदा चंद्रः वह्निस्तु गंधर्वः शिवः सोमस्तथा इमे पतयः कन्यकानां च बाल्या
स्थिति सदैव ते तद्दुद्वाहविधिर्यत्नात्कर्तो नो जनयेत्स्वयं यथाग्निभुक्तकमलं देवानां पूजनाय वै अर्हं भवति सर्वत्र तथा कन्या तथा भवेत् भुक्ता
पि सोमादिभिः सहविवाहोऽभिहितः सोमः प्रथमो विविदे गंधर्वो विविद उत्तरः तृतीयो अग्निष्टे पतिस्तुरीयस्ते मनुष्यजा इति अतो दैवतभो
ग्या तां कन्यां पुनः वृक्षविवाहे न दोषः पुनर्भुवः तथात्रापि अत एव मंथन्याभालरोपत्वात् कृतवान्तु हितुर्विधिं रेणुकोपि स्वकन्याबालरू
दा हेत्वकारसंयुतं इति विधानखंडे भिधानात् अत एव पितृमातृभ्यां तथा भ्रात्रा दत्ता पाणौ यथार्त्तयो विप्राग्निगुरुहंसास्यं कृत्वा सोढा हि
ता भवेदिति कात्यायनादिपरिभाषितत्वादेकदा कन्या पुनः यविवाहं दिने यत्र पुनर्द्विजो यगुरुवविवाहज्जाते सा पुनर्भूर्भवेत्यल ७

मु०टी०
वि०प्र०
६५

65

आषाढस्तु द्व्यंशप्रतिपदमारभ्य हरिशयनीपर्यंतं करपीडनं विवाहो भवति अर्थादिनं राशिगे सूर्ये आषाढस्तु दशम्यन्तं मिथुनराशिगेर्के यदि हरिशयने तु विवा
हो न स्यात् अलीति एतद्राशिगे सूर्ये कार्तिके पौषमधुसहितेऽपि करपीडनं स्यात् वृश्चिके कार्तिके मकरे पौषमेव चैत्रेऽपीत्यर्थः इदं तु सौरमासग्रहणमत श्रीधरोऽपि
पौषेऽपि कुर्यान्मकरस्थिते रवौ चैत्रे मेषगते परः स्यात् प्रशस्तमाषाढकृते विवाहे वदंति गर्गो मिथुनस्थिते रवौ इति ये तु चांद्रमासानेवाहुस्तेनोक्तं नारदः मा
घफाल्गुनवैशाखज्येष्ठमासाः शुभप्रदाः मध्यमः कार्तिके मार्गशीर्षे वेति दिनाः परे इति तेषां मते फाल्गुनो विहित इति तत्र मीनसंक्रमणसद्भावेऽपि शुभः चै
त्रे निषिद्ध इति मेषसंक्रमणसद्भावेऽप्यशुभः तदुक्तं वृंदावने झषे निषिद्धोऽपि फाल्गुने स्यादजस्तु वैशाखगतोऽनिंद्यः मध्यो मिश्रो द्वावपि वर्जनीयाविति
अजस्तु वैशाखगतोऽनिंद्य इति निर्मलमेव वस्तुतस्तु वसिष्ठेन उभयमासविधानात्सौरचांद्रमासैक्ये उत्तमो विवाहः एकतरप्रशस्ते मध्यमः दिनाधि
पे मेषवृषालिकुंभनृयुग्मनक्रस्थगेर्के ससौम्ये माघद्वये माधवशुक्रपौषे मत्स्ये माथवा कार्तिकसौम्ययोश्चेति अथ प्रसंगात्सौरचांद्रमासविधायकवचनानि

अलिमृगाजगते करपीडनं भवति कार्तिकपौषमधुष्वपि ३३

तेषां व्यवस्था च वसिष्ठमतेन तत्र ऋष्यशृंगः विवाहव्रतयज्ञेषु सौरमानं प्रशस्यते गार्ग्योऽपि विवाहोत्सवयज्ञेषु सौरमानं प्रशस्यते बृहद्गर्गः विवाहादौ स्मृतः सौरो
यज्ञादौ सावनः स्मृतः इत्येवमादीनि सौरमासविधायकवचनानि अथ चांद्रमासविधायकानि तथा च वसिष्ठः उद्वाहयज्ञोपनयप्रतिष्ठातिथिव्रतसौ
रमहोत्सवाद्यं पर्वक्रिया वास्तुगृहप्रवेशान्वै हि चांद्रेण विरहय्य नेतरत् नारदः यात्रोद्वाहव्रतक्षौरं तिथिवर्षेशनिर्णयं पर्ववास्तूपवासादिकृत्यं चांद्रेण
गृह्यते इत्यादीनि तत्रैकतरमासावलंबनेन परे विरोधः स्यादिति तत्र समाधीयते यत्र सौरचांद्रमानाभ्यां मासस्तु द्विरुपलभ्यते स उत्तमो विवाहः एकतरप
क्षावलंबनेन मध्यम इत्युक्तं मासमध्यमपक्षावलंबनेन चैव स्पर्शे याकन्याविषये वैरिनत्वे अपरे पुनरेवं विवाहयोः तथा तपनोक्तयोर्मध्ये चांद्रमासः
प्रशस्यते अन्येषु सर्वेषु सौरो ग्राह्यो विवाहयोः तथा विष्णुधर्मोत्तरे प्रथमभागे चांद्रो मासः प्रशस्यते उपभागेऽपि मध्यस्थसौरमानं विधीयते अन्येषु सर्वेषु

अथकन्याविवाहकालंग्रहशुद्धिंचवसंततिलकाछंदसाह गुरुशुद्धिवशेनेति कन्यकानांविवाहः षडब्दकोपरिष्टात् षड्वर्षादनंतरंसमेषु
युग्मवर्षेषुसप्तसंवत्सरवृद्धकन्याजन्मराशेर्गुरौशुद्धेसतिविवाहः शुभः अथात्रगुरुबाणाद्विषमवर्षेषुगोचरप्रकरणोक्तरविशुद्धौस
त्यांविवाहःशुभःराजमार्तंडः तृतीयःषष्ठगश्चैवदशमैकादशस्थितः रविशुद्धोनिगदितोवरस्यैवकरग्रहे जन्मस्थेचद्वितीयस्थेपंचमेसप्तमेपिवा
नवमेभास्करेपूज्यःकुर्यात्पाणिग्रहोत्सवे चतुर्थेवाष्टमेचैवद्वादशेभास्करेस्थिते वरःपंचत्वमाप्नोतितत्रपाणिग्रहोत्सवेइतिपतउक्तं षडब्दमध्येनो
द्वाह्याकन्यावर्षद्वयंयतः सोमोभुंक्तेथगंधर्वस्ततःपश्चाद्धुताशनः इतिव्यासः अष्टवर्षाभवेद्गौरीनववर्षाचरोहिणी दशवर्षाभवेत्कन्यात्र
तऊर्ध्वंरजस्वला वात्स्यःद्वादशेवृषलीप्रोक्तेतिगौरीदद्यन्नाकलोकंसाविंद्यद्रोहिणीददत्कन्यांददत्स्वर्गलोकमतःपरमसद्गतिमाप्नोतीतिराज
मार्तंडः युग्मेजन्मतःस्त्रीणांशुभदंपाणिपीडनमित्युक्तत्वात् पुनर्नववर्षायारोहिण्याअयुग्मवर्षत्वाद्विवाहनिषेधःप्राप्नोतीत्यत्रव्यवस्था

गुरुशुद्धिवशेनकन्यकानांसमवर्षेषुषडब्दकोपरिष्टात् रविशुद्धिवशाच्छुभोनराणामुभयोश्चंद्रविशुद्धितोविवाहः
१२ मिथुनकुंभमृगालिवृषाजगे मिथुनगेपिरवौत्रिलवेशुचेः॥

प्राहश्रीपतिः मासत्रयादूर्ध्वमयुग्मवर्षेयुग्मेतुमास
त्रयमेवयावत् विवाहशुद्धिंप्रवदंतिसंतोवात्स्यादयोगर्गवराहमुख्याः इत्यतोनववर्षस्यायुग्मत्वन्निषेधोऽष्टवर्षानंतरंमासत्रयपर्यंत
मेवतदनंतरंतुसुखेनविवाहइत्यविरोधः एवंचषष्ठवर्षानंतरंजन्मतोविषमवर्षायामासत्रयानंतरंनवमासाःशुभाःसमवर्षेत्वाद्यमासत्र
यमेवचेतिगर्भतोयुग्मवर्षइतिनिष्कर्षः उभयोरितिस्त्रीपुंसयोश्चंद्रविशुद्धितोविवाहःशुभःउभयोश्चंद्रबलमावश्यकमित्यर्थःशु
द्धिर्गोचरेणाभिहितागोचरबलाभावेअष्टकवर्गोदितबलंग्राह्यमित्याहनारदः गोचरंवेधजंचाष्टवर्गजंरूपजंबलं यथोत्तरंबलाधिकंस्थूलंगो
चरमार्गजमितिव्यासः कन्यापाणिग्रहशुद्धिश्चदशवर्षावधिस्मृताद्वादशवर्षमतिक्रांताकन्याशुद्धिविवर्जिता तस्यास्तारेंदुलग्नेषुशुद्धेषुपाणिग्र
हणमिति १२ अथविहितान्मासान्नुतविलंबितेनाह मिथुनेति अचिरंक्षिप्रंकः एतद्वाशिगतेरवौसतितच्चापिमिथुनस्थितेरवौसतिशुचेः

यद्यपि ज्येष्ठापत्यस्य न ज्येष्ठे केचिन्मार्गेऽपि नेच्छन्ति इत्युक्तं प्राक् केचिद्ग्रहणं शिष्टाचाराभावादिति सूचयितुं नैवान्योन्यमिति ज्येष्ठायाः कन्यायाः ज्येष्ठपुत्रेण सह विवाहो नैव स्यात् गर्गः ज्येष्ठायाः कन्यकायाश्च ज्येष्ठपुत्रस्यैव मिथः विवाहो नैव कर्तव्यो यदि स्यान्निधनं तयोरिति ॥ १५ ॥ अथास्य विशेषं हरिणीछन्दसाह सुतपरिणयादिति निजकुले इति देहलीदीपन्यायेनात्रापि संबध्यते निजकुले स्ववंशे सुतस्य पुत्रस्य परिणयात् षण्मासान्तः षण्मासमध्ये सुताकरपीडनं कन्याविवाहो न स्यात् नारदः पुत्रोद्वाहात्परं पुत्रीविवाहो न ऋतुत्रये न तयोर्व्रतमुद्वाहान्मण्डनादपि मुण्डनमिति तद्वदिति निजकुले त्रिपुरुषमध्ये पुत्रस्य कन्यायाश्च मण्डनाद्विवाहान्मुण्डनं चौलोपनयनं समावर्तनादि वा तद्वत् षण्मासमध्ये न कार्यं अत्रिः कुले ऋतुत्रयादर्वाङ्मण्डनात्तु मुण्डनं प्रवेशान्निर्गमं चैव न कुर्यान्मण्डनत्रयमिति अत्र विशेषः शार्ङ्गीये व्रतं समावर्तनकं सचौलकेशान्तमेतानि वदन्ति तज्ज्ञाः सोऽरं

केचित्सूर्ये वह्निगं मोह्यचाहुर्नैवान्योन्यं ज्येष्ठयोः स्याद्विवाहः ॥ १५ ॥ सुतपरिणयात्षण्मासान्तः सुताकरपीडनं न च निज
कुले तद्वद्वा मण्डनादपि मुण्डनं न च सहजयोर्द्वेये भ्रात्रोः सहोदरकन्यके न सहजसुतोद्वाहोऽर्धाब्दे शुभे न पितृक्रिया ॥ १६ ॥

पुरस्कृत्य भवेन्नियमश्चत्वारि तस्मादिह मुण्डनानि चूडासीमन्तकेशान्तविवाहोपनयान्बुधाः गृहमंगलमित्याहुर्लघ्वल्पशुभमंगले ज्येष्ठं कृत्वानुषण्मासे न कुर्याल्लघुमंगलं कुर्वन्ति मुनयः केचिदन्येस्मिन्नपि वत्सरे लघु वा मंगलं कार्यं कार्यं नैमित्तिकं हि तु पुत्रोद्वाहः प्रवेशाख्यः कन्योद्वाहस्तु निर्गमः मुण्डनं चौलमित्युक्तं व्रतोद्वाहौ तु मंगलं चौलं मुण्डनमेवोक्तं वर्जयेद्वरणात्परं मौञ्जीबन्धनतः कार्यापनो मौञ्जीन मुण्डनं भूमिभ्रमवत्सरेऽपि स्यात्तदहस्तत्रमेरथेन अभेरे दिवसस्यापि न कुर्यादेकमण्डप इति एवं सम्मूलत्वे रेखाकालसंकटे सति वोद्वाहमण्डपे च एकोदरयोर्द्वयोरेकदिनोद्वाहे नैमवेन्नाशः नद्यन्तरे सर्वे केऽदिनेप्याहुः संकटे च शुभं तथाप्रतिविद्ध संस्थाप्य संकटे महति एकोदरसंभवयोरेकाहे भिन्नमण्डपे कालेयतिनवेतिसहज पयोः

अथ मासप्रसंगाज्जन्ममासादिष्वप्युक्तनिषेधविधीन्नयोद्वृत्तेनाह आद्येति यस्मिन्वा चान्द्रे मासे जन्म स जन्ममासः जन्मतिथिमारभ्य त्रिंशत्तिथ्यात्मको मासो जन्ममासः यत्र मासे जन्म स जन्ममासो वोच्यते पक्षद्वयमध्ये प्रथमप्रकारेण प्रतिपादितं जन्मनक्षत्रं जन्मतिथिः समाहारद्वन्द्वः जन्ममुहूर्तोऽपि तत्राद्यग र्भयोः सुतकन्ययोर्द्वयोः करग्रहो विवाहो नोचितः निषिद्धः वसिष्ठः स्वजन्ममासर्क्षतिथिक्षणेषु वैनाशिकाद्युक्षगणेषु चैवं नोद्वाहमाहुर्मुन याभिकाङ्क्षी नैवाद्यगर्भे हितं पक्षकराचित् एतदपवादोऽपि जातं दिष्ट वपतेर्वसिष्ठ इत्यादि स्वैमुक्तः अथेति द्वितीयजन्मनोरनाद्यगर्भयोः द्विवा हस्तद्धि सुतप्रदो विबुधैः पण्डितैः प्रशस्यते अत्राद्यगर्भे राहित्यं सर्वथा विवक्षितं अथवा चेदनाद्यनुषोरिति पठितमं तथा च च्यवनः जन्मर्क्षे जन्म मासे वा नारायाम् अथ जन्मनि जन्मलग्ने भवेदूढा पुत्राढ्या पतिवल्लभेति एतच्चानाद्यगर्भविषयं आद्यगर्भे साक्षान्निषेधात् १४ ज्येष्ठमासे

आद्यगर्भसुतकन्ययोर्द्वयोर्जन्ममासभतिथौ करग्रहः नोचितोऽथ विबुधैः प्रशस्यते चेद्द्वितीयजनुषोः सुतप्रदः १४

ज्येष्ठद्वन्द्वं मध्यमं संप्रदिष्टं त्रिज्येष्ठं चेन्नैव युक्तं कदापि ॥

विशेषं शालिन्याह ज्येष्ठद्वन्द्वमिति पुत्रो ज्येष्ठः कन्या ज्येष्ठा मासोऽपि ज्येष्ठः इत्येतत् त्रिज्येष्ठं यत्कदापि नैव युक्तं न प्रशस्तं ज्येष्ठमासे ज्येष्ठयो र्वधूवरयोर्विवाहो नैव कार्य इत्यर्थः यदा त्वेकतरज्येष्ठत्वे ज्येष्ठमासो भवति तदा मध्यमं संप्रदिष्टं अगतिविषयकमित्यर्थः एकं ज्येष्ठमन्यद्वयमज्ये ष्ठं तेन हा शुभमेव वराहः द्वौ ज्येष्ठौ मध्यमौ प्रोक्तावेकज्येष्ठः शुभावहः ज्येष्ठत्रयं न कुर्वीत विवाहे सर्वसम्मतं अस्यापवादमाह केचिदिति सत्यावभ्यक त्वे कार्यवह्निं गते निवास्य त्यक्त्वा ज्येष्ठमासेऽपि ज्येष्ठवरस्य कन्यकायाः विवाहः शुभ इति केचिदूचुः एतच्च ज्येष्ठापत्यस्य न ज्येष्ठे इति सामान्यतो मंगलमात्रस्य निषेधेऽपि द्रष्टव्यं भरद्वाजः ज्येष्ठे ज्येष्ठस्य कुर्वीत मासे वा नलभित्सुते नोत्सवादीनि कार्याणि दिनानि दश वर्जयेदिति अत्र ज्येष्ठपु त्रदुहित्रोर्ज्येष्ठमासवन्मार्गशीर्षेऽपि मंगलकार्यनिषेधमाह भरद्वाजः मार्गशीर्षे तथा ज्येष्ठे क्षौरं परिणयं व्रतं आद्यगर्भे दुहितुः सुतस्य तु नैव परि

मु० टी० यदा तु असौ बलातिशयाद्रेतसो द्विधा यातः तदा कोशद्वये यमलोत्पत्तिः यदा तु गर्भवायुना एकस्मिन्नेव कोशे रेतसो द्वैधीभावस्तदा एककोश एव युग्म
वि० प्र० यमलजन्मेति ननु स्त्रीणां विवाह उपनयनस्थानः इति स्मृतेः कन्याविवाहस्य पुंसोपनयनस्य च समानमिति चेत् न अष्टवर्षं ब्राह्मणमुपनयेदि
६७ ति वचनेन ब्राह्मणस्य गर्भाष्टमारभ्य अनुवर्ततेऽस्य स्त्रीणां ब्रह्मणान्तं निषेधाच्च यत्तु स्त्रीणां विवाह उपनयनस्थानः इत्युक्तं तत्तासां द्विजत्वसिद्ध्यर्थम् अ
तः स्त्रीविवाहो विवाह एव न तूपनयनं तस्मात्सोदरकन्यापुत्रयोर्विवाहोपनयनयोः समानसंस्काराभावात् षण्मासमध्येऽपि नैकार्ये शुभे इति शुभे वि
वाहादिमंगलकर्मणि पितृक्रियाश्राद्धक्रिया न कार्या मंगलेनाप्यमंगलमिति नारदोक्तेः अमंगले श्राद्धे समाप्ते एव मंगलकार्यं न मध्ये इत्यर्थः ९९ अथ
प्रतिकूलनिर्णयमिन्द्रवंशयाह वध्वा वरस्येति निश्चयोत्तरं वाग्दानानन्तरं वध्वाः कन्यायाः वरस्य वा कुले वंशे त्रिपूरुषे पुरुषत्रयमध्ये कस्यचित्सपिण्डो
नाशं प्राप्नुयात् तन्मासोत्तरं मरणदिनादारभ्य त्रिंशद्दिनं प्रतिकूलं ततः शान्तिमनुष्ठितं तथा विवाहः शुभेनेष्यते इदं पित्रादिभिन्नविषयं मंगलः

67

वध्वा वरस्यापि कुले त्रिपूरुषे नाशं व्रजेत्कश्चन निश्चयोत्तरं मासोत्तरं तत्र विवाह इष्यते शान्त्याथवा सूतकनिर्गमे परैः ॥

अन्येषां तु सपिण्डानामाशौचं मासमितं तदन्ते शान्तिकं कृत्वा ततो लग्नं विधीयते पित्रादिमरणे तु विशेषः वरवध्वोः पिता माता पितृव्यश्च सहोदरः एतेषां प्रतिकूलं चेन्महाविघ्नकरं भवेत् पिता माता पितामहश्चैव माता वापि पितामही पितृव्यः स्त्रीसुतो भ्राता भगिनी चाविवाहिता एभिरेव विपन्नैश्च प्रतिकूलं बुधैः स्मृतं वाग्दानानन्तरं यत्र कुलयोः कस्यचिन्मृतिः तदा संवत्सरादूर्ध्वं विवाहः शुभदो भवेत् पितुराशौचमब्दं स्यात्तदर्धं मातुरेव हि मासत्रयं तु भार्यायास्तदर्धं भ्रातृपुत्रयोः अन्यस्य तु प्रतिकूलं सपिण्डस्य मासमेकं विवर्जयेत् विवाहस्तु तयोः पश्चात्तयोरेव विधीयते दुर्भिक्षे राष्ट्रभंगे च पित्रोर्वा प्राणसंशये प्रौढायामपि कन्यायां प्रतिकूलं न दुष्यति दीर्घरोगाभिभूतस्य दूरदेशस्थितस्य च उदासवर्तिनश्चैव प्रतिकूलं न विद्यते संकटे समनुप्राप्ते याज्ञवल्क्येन योगिना शान्तिं कृत्वा गणेशस्य कृत्वा तं शुभमाचरेत् अथावश्यकत्वेऽपवादमाह अथवेति आशौचनिर्गमे शान्त्यामनुष्ठितायां विवाहः परैराचार्यैरिष्यते ज्योतिःप्रकाशे प्रतिकूलेऽपि कर्तव्यो विवाहो मासमन्तरा शान्तिं विधाय गां दत्त्वा वा

सोदरयोर्भ्रात्रोः सहोदरकन्यकेन द्वयेनोद्वाहो नारदः नचैकजन्मनोः पुंसोरेकजन्ये तु कन्यके मन्त्रं कदाचिदुद्वाह्ये नैकदा तुं द्वयमिति अत्र चकारो
ऽनुक्तसमुच्चयार्थस्तेनैकस्मै वराय सहोदरकन्याद्वयमपि न देयं न पुत्रीद्वयमेकस्मै भ्रातृयुग्मकदाचनेति वसिष्ठोक्तेः न सहजसुतोद्वाहो हार्धे इति सुतश्च
सुतौ सुता च सुते सत् षण्णामेकशेषः इत्येकशेषः सुता च सुतौ पुमान् स्त्रियेत्येकशेषः सुतौ च सुता च सुते च सुतौ वेति सुताः इति ज्ञानैकशेषणा द्वंद्व
मात्र स्त्रियेत्येकशेषः सहजाश्च ते सुताश्च ते सुताश्चेति कर्मधारयः तेषां सोदरभ्रात्रृणां विवाहः अब्दार्धे षण्मासमध्ये न कार्यः उद्वाहस्तूपलक्षणं तेन
श्चैकमातृजयोः पुत्रयोः कन्ययोर्वा समानसंस्कारो न कार्य इत्यर्थः बृहस्पतिः एकमातृजयोरेकवत्सरे पुरुषस्त्रियोः न समानात्क्रियाकुर्यान्मातृभेदे वि
धीयते समानक्रियापुंडनादिका भिन्नमातृजयोः समानक्रियाप्रा न दोषः नारदः समानापि क्रिया कार्या मातृभेदे तथैव च विवाहो दुहितुः कार्यो न वि
वाहश्च सुतद्वयमिति भिन्नमातृदुहितुर्विवाहः समानक्रियायां परिदिनचतुष्टयमध्ये न कार्य इत्यर्थः वसिष्ठेन विशेष उक्तः एकोदरप्रसूतानां नात्र
कार्यत्रयमेव तु भिन्नोदरप्रसूतानां नेति शातातपो ऽब्रवीत् इति चौलोपनयनविवाहरूपं कार्यत्रयं आदौ चौलं ततो मौञ्जी विवाहश्च सुभप्रदः मातृभे
देतु पृथक्को मातुरेकपेनकर्हिचित् एवं सति भिन्नोदरमंगलभावः पृथक्त्वे गृहभेदात् एकगृहे आचार्यभेदाद्वा कार्यं वसिष्ठः द्विशोभनं त्वेकगृहे न
चेष्टशुभं तु पश्चात्कृतभिहि नैतु आवश्यकं शोभनं तु न्युक्तो वाहारेण वापि विभेदतो वेति यमलजातयोस्त्वयमपि निषेधो नास्ति एकस्मिन्वत्सरे
चैववासरे मंडपे तथा कर्तव्यं मंगलं स्वस्तौ भ्रात्रोर्यमलजातयोः तत्रापि ज्येष्ठानुक्रमेण कार्यं ज्येष्ठानुक्रमस्तु गर्भोत्पत्तिक्रमेण तथा च भागवते तृ
तीयस्कन्धे हिरण्याक्षहिरण्यकशिपू दित्यां प्रजापतिर्नामतयोरकार्षीद्यः प्राक्स्वदेहाद्यमयोरजायत तं वै हिरण्यकशिपुं विदुः प्रजा अग्रे तं जा हिरण्या
क्षमग्रतः साप्यगत इति तथा वैद्यके आत्रेयसंहितायां यदा विशेद्द्विधाभूतं बीजं पुष्पापरिस्रवत् तदा भवेद्द्विधा गर्भः सूतिर्वेशविपर्ययात् तेन प्रथमं जा
तः कनिष्ठः अनन्तरं जातो ज्येष्ठः अतएव यमयोश्चैव गर्भेषु जन्मतो ज्येष्ठता मतेति मनुनागर्भे जन्मतः इत्युक्तं जन्मज्येष्ठेन चाह्वानं सुब्रह्मण्यास्वपि स्मृत
मिति तु मनुवचनं एककोशजातयमलविषयं तथा च देवलः यस्य जातस्य यमयोः पश्यन्ति प्रथमं मुखं संतानः पितरश्चैव तस्मिन्ज्येष्ठ्यं प्रतिः
ष्ठितमिति संगमाधवः ॥

68

पुंस्त्वमविवक्षितं ज्योतिर्निबंधे मौंजीबंधनानंतरं मूलाश्लेषादोषोनास्तीत्युक्तं मूलमालोड्य वोढोढ् पुंसां मौंज्याविनश्यतीति भूपालवल्लभवचना
दिति तेन मूलाश्लेषादोषः शूद्रविषयः पर्यवस्यति तथा ज्येष्ठोत्पन्नः पुमान् पत्न्यग्रजमग्रजो वा हंति विशाखोत्पन्नश्च पत्न्यनुजमनुजां हंतीति उक्तं च कल्प
न्नपटले पत्न्यग्रजामग्रजं वा हंति ज्येष्ठर्क्षजः पुमान् तथा भार्यानुजां चैवानुजं हंति द्विदैवजः इत्युक्तं तत्परिहारश्च तत्रैव मूलांत्यपादजो श्लेषोतथाश्ले
षाद्यपादजो द्वीशांत्यपादजो दुर्योतद्वज्ज्येष्ठांत्यपादजाविति ज्येष्ठाविशाखोत्पन्नपुंसः दोषतत्परिहारनिरूपणमथैषदर्शनाद्युपेक्ष्यं २० अथाष्ट
कूटानां नामान्यनुष्टुभाह वर्ण इति एते वर्णादिमेयोष्टसंख्या गुणाधिका एकादिगुणाधिक्यं स्युः यथा वर्णभेदे एको गुणः वश्ये द्वावित्यादि २१ तत्रा
दौ वर्णाख्यं कूटं समाणिकयाह द्विजा इति मीनकर्कटवृश्चिका द्विजाः ब्राह्मणाः ततोनंतरं मेषसिंहधनुराशयो नृपाः क्षत्रियाः वृषकन्यामकरा वि

मूलांत्यपादसार्पाद्यपादजातौ तयोः शुभे २० वर्णो वश्यं तथा तारा योनिश्च ग्रहमैत्रकं गणमैत्रं भकूटं च नाडी चैते गु
णाधिकाः २१ द्विजा झषालिकर्कटास्ततो नृपा विशोंघ्रिजाः वरस्य वर्णतोधिका वधूर्न शस्यते बुधैः २२ हित्वा मृ
गेंद्रं नरराशिवश्याः सर्वे तथैषां जलजाश्च भक्ष्याः सर्वेपि सिंहस्य वशे विनालिं ज्ञेयं नराणां व्यवहारतोऽन्यत् २३॥

शो वैश्याः मिथुनतुलाकुंभाः अंघ्रिजाः शूद्राः तत्र वरवधूराश्योर्वर्णौ ज्ञात्वा वरस्य वर्णतो ब्राह्मणादिका वधूरधिका ज्येष्ठवर्णा बुधैर्न शस्यते किं
तु समा हीना वा शस्यत इत्यर्थः एको गुणः सदृग्वर्णे तथा वर्णोत्तमे वरे हीनवर्णे वरे शून्यं केप्याहुः सदृशे दलमिति २२ अथ वश्यकूटमिंद्रवज्रया
ह हित्वेति नरराशयो मिथुनकन्यातुलाः एषां मेषादयः सर्वेपि सिंहं त्यक्त्वा वश्याः ननु जलचराणां सहानवस्थानात् कथं वश्यत्वं तत्राह जलजास्तु
भक्ष्या इति एषां नरराशीनां जलजाः मकरकुंभमीनकर्कास्तु भक्ष्याः किं पुनर्वश्या इति सर्वेपि तु प्राहुः सिंहस्यालिं वृश्चिकं विना सर्वे वश्याः अ
न्यदनुक्तं चतुष्पदानां जलचराणां वश्यावश्यं नराणां मनुष्याणां व्यवहारतो ज्ञेयं वश्यकूटं च व्यवहारभेदेन त्रिधा तत्र वरराशेः स्त्रीराशौ वश्ये

अथान्यदपि विशेषेण तरस्तु पञ्जामाह चूडाव्रतमिति अपिशब्दात्समावर्तनादि चौलमुपनयनं समावर्तनं च विवाहानन्तरं पुरुषत्रयमध्ये एकवंशे तथा व्रतादुपनयनात् चूडा च पुरुषत्रयपर्यन्तं नेष्टा तथा वध्वाः स्नुषायाः प्रवेशात्सुतायाविनिर्गमोपि पुरुषत्रयपर्यन्तमेव नेष्टा मेधातिथिः पुरुषत्रयपर्यन्तं प्रागतिकूलं समगोत्रिणां प्रवेशान्निर्गमो न तद्वत् तथा मुण्डनं मुण्डनेऽपि न सोदर्ययोः पुरुषस्य चतुर्थत्वेनापि दोषः सचापि दोषः पुरुषत्रयेपि षण्मासपर्यन्तमेव अन्तः एव षण्मासादूर्ध्वं तिमासस्य द्वादशान्तरे अयनतोपि विवाहादिः शुभः एतन्मूलवाक्यं कुलेकस्मिंश्च यदा रदिविधिना ससदिना मा शुक्रे अत्रापवाद उच्यते वेति अथवा अब्दभेदात् वर्षभेदान् षण्मासमध्येपि शुभः यथा माघे विवाहो वैशाखे चौलं यज्ञोपवीतं वा भवतीत्यर्थः संहितासारावल्यां फाल्गुने चैत्रमासे तु पुत्रोद्वाहोपनयने भेदादब्दस्य कुर्वीत न तु त्रयविलंघनमिति १८ अथमूलादिनक्षत्रसंजातयोर्वधूवरयोः श्वशुरादिपीडाकर्तृत्वं वसन्ततिलकेनाह श्व

चूडाव्रतं चापि विवाहतो व्रताच्चूडा च नेष्टा पुरुषत्रयान्तरे वधूप्रवेशाच्च सुताविनिर्गमः षण्मासतो वाब्दविभेदतः शुभः
१८ श्वश्रूविनाशमहिजो सुतरां विधत्तः कन्यासुतो निर्ऋतिजोश्वशुरं हतश्च ज्येष्ठाभजाततनया स्वधवाग्रजं च शक्राग्नि
जा भवति देवरनाशकर्त्री १९ द्वीशाद्यपादत्रयजा कन्या देवरसौख्यदा ॥ न

श्वविनाशमिति अहिजो अश्लेषाजातः पुत्रोऽथवा कन्या पुत्रोऽथवा स्नुषा सासाद्वरस्य मातुः कन्यायाश्च सा साक्षान्मातुः नाशं विधत्ते कुरुतः तथा निर्ऋतिजो मूलोत्पन्नोऽश्वशुरं हतः नाशयतः जनकं न तु हीन्वे ति भूर्त्तु मूला हि धिष्ण्यजे निवसिष्ठोक्ते तुल्यत्वात्ताकन्यायामपि सापत्नमाता तदन्तरेऽपि इति ज्येष्ठानक्षत्रोत्पन्ना कन्या स्वधवाग्रजं भर्तुर्ज्येष्ठभ्रातरं ह ति शक्राग्निजा विशाखोत्पन्ना देवरस्य भर्तुः कनिष्ठभ्रातुर्नाशकर्त्री उक्तं च रौद्रीपत्न्यग्रजं हन्ति देवरं तु द्विदैवजेति १९ एतदपवादमनुष्टुभाह द्वीशो इति स्पष्टार्थं नहि तिरेवरं कन्या तुलामिश्रा हि द्वैवजा तदन्यपादजा मायापादे वृश्चिके पुच्छे वा इति नेतद्वनास्ते के मूले निम्नं च तुर्थचरणोत्पन्नौ कन्यासुतो श्वशुरे सोऽरूदे अश्लेषा प्रथमचरणोत्पन्नौ च श्वश्रूसौख्यदौ नारदः सुतः सुता वा नियतं श्वशुरं हन्ति मूलजौ तदन्त्यपादजौ नैव तत्

मु॰ टी॰
वि॰ प्र॰
६९

अथ ग्रहमैत्रीं शार्दूलविक्रीडितेनाह मित्राणीति मित्रे चेति द्युमणेः सूर्यस्य भौमगुरुचंद्राः मित्राणि शुक्रशनी अस्य वैरिणौ अस्य सौम्यः बुधः समः विधोः चंद्रस्य बुधरवी मित्रे शत्रुरस्य विधोर्हि यतः शत्रुर्नास्ति मंगलगुरुशुक्रशनयः समा एव अथ भौमस्य गुरुचंद्रसूर्याः मित्राणि बुधः शत्रुः शुक्रशनी समौ अथ शशभृत्तनोः बुधस्य सिताहस्करौ शुक्ररवी मित्रे अस्य बुधस्य शशी शत्रुः गुरुशनी भौमाः समाः अथ गीष्पतेर्गुरोः सूर्यभौमचंद्राः मित्राणि बुधशुक्रौ शत्रू सूर्यजः शनिः समः अथ कवेः शुक्रस्य बुधशनी मित्रे चंद्रसूर्यौ शत्रू कुजगुरू समौ अथ शनेः शुक्रबुधौ मित्रे रविचंद्रभौमाः हि वैरिणः अन्यो गुरुः समः अत्र गुणविचारः तत्रैकाधिपतित्वे परस्परमित्रत्वे पंच गुणाः सममित्रत्वे चत्वारः उभयसमत्वे त्रयो गुणाः मित्रवैरे गुणद्वयं समवैरे एक

69

मित्राणि द्युमणेः कुजेज्यशशिनः शुक्रार्कजौ वैरिणौ सौम्यश्चास्य समो विधोर्बुधरवी मित्रे न चास्य द्विषत् शेषाश्चास्य समाः कुजस्य सुहृदश्चंद्रेज्यसूर्या बुधः शत्रुः शुक्रशनी समौ च शशभृत्सूनोः सिताहस्करौ २७ मित्रे चास्य रिपुः शशी गुरुशनिक्ष्माजाः समा गीष्पतेर्मित्राण्यर्ककुजेन्दवो बुधसितौ शत्रू समः सूर्यजः मित्रे सौम्यशनी कवेः शशिरवी शत्रू कुजेज्यौ समौ मित्रे शुक्रबुधौ शनेः शशिरविक्ष्माजा द्विषोऽन्यः समः २८ रक्षोनरामरगणाः क्रमतो मघाहिवस्विंद्रमूलवरुणानिलतक्षराधाः पूर्वोत्तरात्रयविधातृयमेशभानि मैत्रादितीन्दुहरिपौष्णमहल्लघूनि २९ निजनिजगणमध्ये प्रीतिरत्युत्तमा स्यादमरमनुजयोः सा मध्यमा संप्रदिष्टा ॥

गुणपरस्परवैगुणाभावः २७ २८ अथ गणकूटं वसंततिलकया शालिन्या चाह रक्षोनरेति निजनिजेति क्रमतो रक्षोनरामरगणाः परस्परं ज्ञेयाः तत्र चित्रा राधा विशाखा मघा अहिरेतत्सार्पं तन्नक्षत्राणि रक्षोगणः पूर्वात्रयमुत्तरात्रयं विधाता रोहिणी यमो भरणी ईशः आर्द्रा एतानि भानि नरगणो मनुष्यगणः मैत्रमनुराधा अदितिः पुनर्वसुः इंदुर्मृगः हरिः श्रवणः पौष्णं रेवती महल्लघूनि अश्विनीपुष्यहस्ताः एतानि नव भान्यमरगणो देवगण इति २९ निजेति स्वस्वगणे विद्यमानयोः स्त्रीपुरुषयोर्नक्षत्रगणयोरत्युत्तमा प्रीतिः स्यात् अमरमनुजयोर्द

अथ ताराकूटमनुष्टुभाह कन्यर्क्षादिति कन्यानक्षत्राद्वरनक्षत्रं यावद्गणयेत् तथा वरनक्षत्रादपि कन्यानक्षत्रं गणयेत् ततो नवभिर्भजेत् पर विशिष्टं तच्चेत्त्रिपंचसप्तमितं भवेत्तदाऽसदशुभं स्यात् अन्यथा एकद्विचतुःषडष्टनवमितं चेत्तदा शुभं उभयत्रापि त्रिपंचादिमिति शेषे ताराभेदीभावात्स्व वगुणाभावः एकत्रैव तदाऽर्धं मैत्री तदा सार्धैको गुणः उभयत्रापि चेत्त्र्यादिदोषाभावस्तदा पूर्णा मैत्री गुणत्रयं २४ अथ योनिकूटं शार्दूलविक्रीडि तद्वयेनाह अश्विन्यंबुपयोरिति ज्ञेया मैत्रभयोरिति अश्विनीशततारकयोर्हयोऽश्वो योनिः एवं स्वातीहस्तयोः कासरो महिषः लुलायो महिषो वाहद्विषट्कासरसैरिभाः इत्यमरोक्तेः कर्णः श्रवणः अंबुपूर्वाषाढा तयोर्वानरो मर्कटः चाद्र्मगः अजपान्निब्रह्मात इन्द्राहिणीतयोरहिः सर्पः कुरंगो

कन्यर्क्षाद्वरभं यावत्कन्याभं वरभादपि गणयेन्नवहृच्छेषे त्रीष्वद्रिभमसत्स्मृतं २४ अश्विन्यंबुपयोर्हयो निगदितः स्वात्यर्कयोः कासरः सिंहो वस्वजपाद्भयोः समुदितो याम्यांत्ययोः कुंजरः मेषो देवपुरोहितानलभयोः कर्णांबुनोर्वानरः स्याद्वैश्वाभिजितोस्तथैव नकुलश्चांद्राब्जयोन्योरहिः २५ ज्येष्ठामैत्रभयोः कुरंग उदितो मूलार्द्रयोः श्वा तथा मार्जारोदितिसार्पयोरथ मघायोन्योस्तथैवोंदुरः आघ्रो द्वीशभचित्रयोरपि च गौरार्यम्णबुध्न्यर्क्षयोर्योनिः पादगयोः परस्परमहावैरं भ

हरिणः अनुराधाज्येष्ठयोः द्वीशभं विशाखाचित्रयोर्व्याघ्रः बुध्न्यर्क्षं उत्तराभाद्रपदा अर्यमोत्तराफाल्गुनी तयोर्गौर्योनिः अन्यत्स्पष्टं फलमाह पादगयोरिति ए कस्मिन्नादिचरणे गतयोः हतमनक्षत्रयोन्योः परस्परमहावैरं भवेत् यथा अश्विन्यंबुपयोर्हयो निगदितः स्वात्यर्कयोः कासर इति पादः तत्रोक्तयोर्भयोर्न रश्व महिषयोर्महावैरं एवं सिंहहस्तिनोरित्यादि एतत्फलमाह अत्रिः एकयोनिषु संपत्तिं वैरं परस्परं संगमः सहाभिन्नयोनिषु मध्यमः स्यादरिभावेन चेत्तयोः योनेरथावेधो हाहः सत्तुकायो विधीयोगरः राशिवश्यं चयद्यस्तिका स्थेन्ने तु दोषभाक् अत्रातिवैरं वैरोदासीनं मैत्र्यातिमैत्रं क्रमेण गुणविभागः गोव्या घ्रादीनां अतिवैरं तत्र गुणाभावः शुनकमार्जारादीनां वैरं तत्रैको गुणः अश्वमेषादीनामौदासीन्यं तत्र गुणद्वयं गोमेषादीनां मैत्रं तत्र गुणत्रयं एकयो

मु०टी०
वि०प्र०
७०

70

तथा नाड्यर्क्षसंशुद्धौ नाडीनक्षत्रयोर्वेधाभावे सति तथा ताराशुद्धिवशे च सति राशिवशताभावे च राशिवश्यत्वे च सति दुष्टभकूटके पि विवाहः शुभो नित्
तः उक्तं च जगन्मोहने वसिष्ठेन राशिनाथे विरुद्धे पि सबलांशकाधिपौ तन्मैत्रे पि च कर्तव्यं दंपत्योः सुखमिच्छता इति अन्यच्च तस्मिन्नेव प्रकरणे वसिष्ठ
वाक्यं राशिनाथौ विरुद्धे पि मित्रत्वे चांशनाथयोः विवाहं कारयेद्धीमान्दंपत्योः सौख्यवर्धनमिति अत्र चतस्मिन्नेव प्रकरणे वसिष्ठवाक्येषु अन्यत
र वाक्यानर्थक्यापत्तेरुपसंहारन्यायेन प्रवर्तते तेनावश्यं वाक्यद्वयस्य भिन्नार्थत्वं वाच्यं तत्र कस्को र्थ इति संदेहे तन्नाथे द्वितीयं वचनं केवल
ग्रहवैरापवादकं तुल्यबलत्वात् अंशनाथस्य सबलत्वाभिधायकं प्रथमवचनं उभयविरोधस्य ग्रहवैरराशिवैररूपस्यापवादकं तेन राशिनाथे विरुद्धे
न्यत्र राशी च नाथौ च एतेषां समाहारो रंशिनाथं तस्मिन्राशिनाथे तथा चायमर्थः राशी विरुद्धौ षट्काष्टकादिना नाथौ विरुद्धौ कयोरिन्नांशको

अन्यर्क्षेशपयोर्बलित्वसखिते नाड्यर्क्षसंशुद्धौ तथा नारीशुद्धिवशेन राशिवशताभावे निहन्त्यौ बुधैः ३१ मैत्र्यां राशिस्वा
मिनोरंशनाथद्वंद्वस्यापि स्याद्गणानां न दोषः खेटारित्वं नाशयेत्सद्भकूटं खेटप्रीतिश्चापि दुष्टं भकूटं ३२ ३२ ॥

सायां ययोः षट्काष्टकादिविचारस्तयोरेव सन्निहितत्वात् ग्रहणं तयोः समुचितेस्तनि विवाहः शुभः नन्वस्मिन्वाक्ये क्रियाध्याहारे किं मानं
उच्यते अंशनाथस्य सबलत्वस्याधिककारणमेव तच्च युगपद्दुष्टत्वस्य दोषद्वये विध्यस्य राशिविरोधग्रहविरोधरूपस्य परिहारकरूपमित्य
वगम्यते अस्मिन्नपि पक्षे नाडीशुद्धिस्ताराशुद्धिः राशिवशता चापेक्षिता इति ३१ अथ दुष्टानां गणकुटभकूटानां परिहारं शालिन्याह मैत्र्यां
मिति स्त्रीपुरुषयोः राशिस्वामिनोर्मैत्र्यां सत्यां तथा राशिनवांशनाथयोः द्वंद्वस्यापि मैत्र्यां सत्यां दुष्टगुणानां दोषो न स्यात् अत्रिः राशीशयोः सु
हृद्भावे मित्रत्वे चांशनाथयोः गणादिदोषे पि स्युद्वाहः पुत्रपौत्रप्रवर्धनः अथ सद्भकूटं तृतीयचरणस्यार्थं खेटारित्वग्रहवैररूपं दोषं नाश
येत् एवमेव खेटप्रीतिः ग्रहमैत्री चापि दुष्टं भकूटं षडष्टकादिकं नाशयेत् असद्भकूटे गुणाभावः भकूटदोषापवादे चत्वारो गुणा इति ३२ ॥

परस्परं प्रीतिर्मध्यमा स्यात् असुरमनुजयो राक्षसमनुष्ययोः स्त्रीपुरुषयोर्मृत्युरेव प्रदिष्टः प्रबलदुर्बलन्यायेन मनुष्यगणस्यैव नाशः शार्ङ्गीये रक्षोगणः पुमान् चेत्स्यात्कन्या भवति मानवी केपीच्छंति तदोद्वाहं असंकोपीह नेच्छति एतत्तुल्यन्यायाद्देवराक्षसयोरपि दूष्यम् अस्यापवादमाह गर्गः रक्षोगणो यदा पुंसां कुमारी नरगणा भवेत् सद्भकूटं खगप्रीतिर्यो निशुद्धं शुभं तदेति अत्रेयं गुणकल्पना नरराक्षसयोर्महद्वैरं तत्र गुणाभावः देवराक्षसयोर्वैरं त अगुणाभावः देवमनुष्यत्वे चत्वारः गणैक्ये षड्गुणाः ३० अथ राशिकूटमनुष्टुभाह मृत्युरिति स्त्रीपुरुषयोः परस्परं षष्ठाष्टमराशित्वे सति मृत्युरेव पं एवं नवात्मजनवपंचमेः पञ्चानां हानिः एवं द्विर्द्वादशे निर्धनत्वं दारिद्र्यं स्यात् अन्यत्र तृतीयैकादशे चतुर्थदशमे समसप्तमे वा सति सौख्यक्रमाणि पीउने स्यात् ३१ अथास्य दुष्टभकूटस्य परिहारं शार्दूलविक्रीडितेनाह मैत्र्येति स्त्रीपुरुषराश्योर्द्वयोरेकाधिपत्ये सति एकस्वामिकत्वे सति मैत्रे दुष्टकूटे

असुरमनुजयोश्चेन्मृत्युरेव प्रदिष्टो दनुजविबुधयोः स्याद्वैरमेकांततोत्र ३० मृत्युः षडष्टके ज्ञेयोऽपत्यहानिर्नवात्मजे द्विर्द्वादशे निर्धनत्वं द्वयोरन्यत्र सौख्यकृत् ३१ मैत्रे दुष्टभकूटके परिणयस्त्वेकाधिपत्ये शुभोऽथो राशीश्वरसौहृदेपि गदितो नाड्यृक्षशुद्धिर्यदि ॥

षडष्टकादावपि विवाहः शुभो गदितः यथा मेषवृश्चिकयोः तुलावृषभयोर्वा नवपंचमेप्येकाधिपत्याभावः द्विर्द्वादशे मकरकुंभयोः अथवा राशीश्वरयो राशिस्वामिनोः सौहृदे मैत्रेपि यदि नाडीनक्षत्रयोः शुद्धिर्वेधो न भवेत्तदापि दुष्टभकूटके विवाहः शुभः यथा षडष्टके मीनसिंहराश्योर्नवपंचमे मेषधनुषोर्द्विर्द्वादशे मीनमेषयोरित्यादि तथा च वसिष्ठः द्विर्द्वादशे वा नवपंचमे वा षडष्टके राक्षसयोषितां वा एकाधिपत्ये भवनेश मैत्रे शुभाय पाणिग्रहणं विधेयमित्यादि अन्यच्च विषमात्कन्यकाराशेः षष्ठं षडष्टकं न सत् समात्षष्ठं शुभं ज्ञेयं विपरीते न शोभनं अन्यैरप्यापयोरिति अन्यच्च प्रीतिषडष्टकादिभ्योऽन्यराशी राशिस्वामिनोः परस्परं शत्रुत्वे वा सति येषां पयोलग्नराशिनवांशस्वामिनोर्बलित्वं सखित्वं तत्स्थानां बलित्वं च सखित्वं च मध्यमादिवचनं तत्परं बलित्वे उच्चादिस्थानस्थितत्वेन सबलत्वं सखित्वं परस्परं मैत्री ते उभे चे टी० ५४

मु०चि०
वि०प्र०
७१

आवश्यकत्वे तु हःदोषापनुत्तये नाड्यां मृत्युंजयजपादिकं विधाय ब्राह्मणाय धेनुवत्सपये कांचनादिना हिरण्मयीं दक्षिणां दद्यात् दुर्गादिकूटके गावोन्न वसनं हेम सर्वदोषापहारकमिति अन्यच्च षड्वाष्टके गोमिथुनं दद्यात् कांस्यं सद्रूप्यं नवपंचमेपि वस्त्रमेकैकनकं च शान्त्या द्विर्द्वादशे ब्राह्मणतर्पणं चेति ३४ अथैतन्नक्षत्राणां पूर्वमध्यापरभागयोगीनि भान्याह पौष्णेति पौष्णाद्रेवत्याः षड्भं भानि जात्यभिप्रायमेकवचनं पूर्वार्द्धयोगीनि ज्ञेयानि आर्द्रादिद्वादश मध्यभागयोगीनि ज्ञेयानि ज्येष्ठादीनि नव अपरभागयोगीनि ज्ञेयानि फलमाह भर्ता प्रिय इति अयं भावः राज्ञामतः पूर्वस्थं स्त्री समागमे गणिकादिसमागमे वा पूर्वार्द्धयुतिनक्षत्रे सति स्त्रीणां भर्ता प्रियः मध्यभागयुजि भे परस्परं प्रीतिर्भवेत् परे परभागयुजि भे स्त्री नराणां प्रिया भवेदि

ज्येष्ठारौद्रार्यमाम्भःपतिभयुगयुगं दास्रभं चैकनाडी पुष्येन्दुत्वाष्ट्रमित्रान्तकवसुजलभं योनिबुध्न्ये च मध्या वाय्वग्निव्यालवि।
श्वोडुयुगयुगमथो पौष्णभं चापरा स्याद्दम्पत्योरेकनाड्यां परिणयनमसन्मध्यनाड्यां हि मृत्युः ३४ पौष्णेषाशाक्राद्रसर्क्षं नं
दृष्टवार्धं मध्यापरभागयुग्मं भर्ता प्रियः प्राग्युजि भे स्त्रियाः स्यान्मध्ये द्वयोः प्रेम परे प्रिया स्त्री ३५ अकचटतपयशावर्गाः ख
गेशमार्जारसिंहशुनां सर्पाखुमृगावीनां निजपंचमवैरिणामेषो ३६ राश्यैक्ये चेद्विलग्नं द्वयोः स्यान्नक्षत्रैक्ये राशियुग्मं

ति एवं वधूवरयोर्नवमभागमेपि ज्ञेयमिति रत्नमालाटीकायां महादेवेनोक्तं भागमपि ३५ अथ प्रसंगात्मनं वर्गकूटमार्ययाह अकचटेति अवर्गो वसन्तकः कुचुटुतुपु इति पंचवर्गाः एको यवर्गोन्यः शवर्गः एवमष्टौ वर्गाः तत्र अवर्गः खगेशस्य गरुडस्य कवर्गो मार्जारस्य चवर्गः सिंहस्य टवर्गः शुनः तवर्गः सर्पस्य पवर्ग आखोर्मूषकस्य यवर्गो मृगस्य शवर्गो मेषस्य अत्र निजात्स्वस्मात् पंचमा वैरिणो येषां ते तथोक्ताः गरुडसर्पयोः मार्जारमूषकयोः सिंहमृगयोः श्वमेषयोः परस्परं महावैरमित्यर्थः स्त्रीपुंसयोर्नस्तत्र भस्य वर्गाच्चेत् तदाऽशुभं परान्त्वकवर्गे तदा शुभं एतच्च स्वामिसेवकयोरपि विचार्यं ३६ इदानीं नक्षत्रराश्यैक्ये विशेषमाह शालिन्याह राश्यैक्ये चेदिति द्वयोर्वधूवरयोः एकराशित्वे सति यदि भिन्न ॥ ॥

अथ नाडीकूटं स्रग्धरयाह ज्येष्ठारौद्रेति ज्येष्ठा रौद्रमार्द्रा अर्यमोत्तराफाल्गुनी अंभःपतिर्वरुणः शततारका एभ्यो नक्षत्रेभ्यो युगयुगं द्वयं ज्येष्ठामू
ले उत्तराहस्तं आर्द्रापुनर्वसू ततः शततारकापूर्वाभाद्रपदा दास्रभमश्विनी च एतन्नक्षत्रनवकं परस्परमेकनाडी उच्यते पुष्यमृगचित्रानुराधाभरणी
धनिष्ठापूर्वाफाल्गुनी उत्तराभाद्रपदा एतन्नक्षत्रनवकं मध्यनाडी उच्यते अथवाग्निभंसार्पं विश्वोडुयुगयुगं वासवान्तं तेषु युगद्वयं स्वाती वि
शाखा अग्निः कृत्तिका रोहिणी सार्पः आश्लेषा मघा विश्वोडुयुगं विश्वे उत्तराषाढा श्रवणाश्च पौष्णभं रेवती एतन्नक्षत्रनवकं अपरान्त्यैक
नाडी उच्यते एतत्फलमाह दंपत्योः स्त्रीपुंसयोः एकनाड्यां परिणयनमसत् दुष्टफलं स्यात् मध्यनाड्यां हि नूनं द्वयेन मृत्युर्द्वयोरपि स्या
त् नाडीं नन्तु विशेषउक्तः चतुस्त्रिद्व्यग्निभोत्थायाः कन्यायाः क्रमशोऽश्विभात् वह्निभात् ऐन्दुभात् नाडी त्रिचतुःपंचपर्वसु गणयेत् स्त्रियाश्चेत् क
नाड्याम् मृत्युर्न संशयः एकनाडीविवाहश्च गुणैः सर्वैः समन्वितः वर्जनीयः प्रयत्नेन दंपत्योर्निधनं यत इति अमुमर्थं स्पष्टमाह गर्गः चतुर्ना
ड्यन्यकारूक्षं गणयेदश्विनादिकं त्रिभं स्त्यापसंख्येन भिन्नपर्वसु भावहं कन्यकाभं त्रिपाच्चेत् स्यात् गणयेत् कृत्तिकादिकं चतुर्भिः पर्वभिस्त
द्वदभिजितारकान्वितं कन्यकर्क्षं द्विपाच्चेत् स्यात् गणयेत् सौम्यभादिकं पंचभिस्त्वथ रोहे तु पंचमांगुलिवर्जितं आसन्नाश्चैकनाडी स्याद्दासन्न
मृतिदायिनी ह्रस्वा चैकनाडी स्यात् दूरस्था निष्फलकारिणी इति नाडीविचारे चेश्वरः एकमध्ये शुभसमन्वितभोगः कोऽपि वनिता वित्तवियोगः म
ध्ये एव भवति विवाहे उभयोर्मरणं वरं न विवाहः अश्व्यादिनाडीवेधसंक्रमात् पृष्ठे हितीयकं याम्यादि तुर्यं तुर्यं चक्रतिकादिद्विषट्कं अ
त्र्युक्ष अर्केन्दुजक्षोणिजनन्दजीवाः केतुः सितो राहुशशांकसौराः जन्मादिनाडी त्रितये स्युः शुभाः स्युः शुभेऽशुभे स्याच्छुभेऽशुभे च तथ्यथा
अर्कः १।१०।१९ बुधः २।११। २० मंगलः ३। १२। २१ बृहस्पतिः ४ १३ २२ केतुः ५ १४ २३ शुक्रः ६ १५ २४ राहुः ७।१६ २५ चन्द्रः
८।१७।२६ शनिः ९।१८।२७। शुभग्रहनाडीनक्षत्रे शुभकार्यं कुर्यात् अशुभग्रहनाडीनक्षत्रे इत्यर्थः चतुर्नाडीत्वहल्यापांचालेषु च
नाडिका त्रिनाडी सर्वदेशेषु वर्जनीया प्रयत्नतः इति मनुस्तु अहल्ये तु चतुर्नाडीसंयोगः कालमृत्युदः एवं योगो त्वरे देशेषु अन्यमृत्युफल
प्रदः पंचनाडीसमायोगः पांचाले कालदंडदः इतरत्र समायोगो दुःखदारिद्र्यदोषकृत त्रिनाड्यां तु समायोगः सर्वत्रानिष्टकारक इति॥

मु०टी० अथ त्रिंशांशद्रेष्काणांश्च वसंततिलकयाह शुक्रेति समराशिमध्ये क्रमेण प्रथमतः पंचांशानां शुक्रः स्वामी ततः शैलांशानां सप्तानां बुधः ततोऽष्टानां गुरुः त

वि०प्र० तः पंचानां शनिः ततः पंचानां भौमः विषमभे तु अस्मात्समराशेर्विपरीतं ज्ञेयं प्रथमः पंचानां भौमः ततः पंचानां शनिः ततोऽष्टानां जीवः ततः सप्तांशानां बुधः

७२ ततः पंचांशानां शुक्रः अयं त्रिंशांशकः स्यात् द्रेष्काणका इति अस्य प्रमाणं दशांशाः तत्र प्रथमदशांशाः प्रथमो द्रेष्काणः स प्रथमस्य स्वाधीशस्य ततो द

शांशाः विंशतिभागपर्यंतं द्वितीयो द्रेष्काणः स स्वराशितः पंचमराशीश्वरस्य ततो विंशतिविभागानंतरं दशांशपर्यंतं तृतीयो द्रेष्काणः स स्वराशेर्नवमा

धीश्वरस्य यथा मेषे प्रथमद्रेष्काणो भौमस्य द्वितीयः सूर्यस्य तृतीयो गुरोरिति ४१ अथ द्वादशांशषड्वर्गोपसंहारं च सफलं वसंततिलकयाह स्या

द्द्वादशांश इति द्वादशवर्गो द्वादशांशाः राशितः स्वराशितो वसाधे भागद्वयात्मको ज्ञेयः मेषस्य मेषादि वृषस्य वृषादि इत्यर्थः गेहं होरा दृक्काः नवमांशः

शुक्रज्ञजीवशनिभूतनयस्य बाणाः शैलाष्टपंचविशिखाः समराशिमध्ये त्रिंशांशका विषमभे विपरीतमस्माद्द्रेक्का

णकाः प्रथमपंचनवाधिपानां ४१ स्याद्द्वादशांश इह राशित एव गेहं होराथ दृक्कनवमांशकसूर्यभागाः त्रिंशांशक

श्च षडिमे कथितास्तु वर्गाः सौम्यैः शुभं भवति चाशुभमेव पापैः ४२ त्रिंशांशः इमे षड्वर्गाः कथिताः एतेषु वर्गेषु सौम्यग्रहाणां चेद्बहवो भवंति

तदा शुभं पापानां चेदशुभं मिश्राश्चेदधिकवर्गसदृशं फलं अत्र च नमूहार्थे मिश्रैकविंशतिमहादोषा उक्ताः यथा पंचांगशुद्धिरहितो दोषस्त्वाद्यः सक्रांति

तः उदयास्तशुद्धिरहितो द्वितीयः सूर्यसंक्रमः तृतीयः पापषड्वर्गो भृगुः षष्ठः कुजोऽष्टमः गंडांतं कर्तरी रिःफषडष्टेंदुश्च सग्रहः दंपत्योरष्टमं लग्नं रा

शिर्विषघटी तथा दुर्मुहूर्तो वारदोषः खार्जूरिकसमांघ्रिभं ग्रहणोत्पातभं क्रूरविद्धर्क्षं क्रूरसंयुतं कुनवांशो महापातो वैधृतं चैकविंशतिरिति अ

न्ये लघुदोषा उक्ताः वेधश्च लत्ता च तथा च पातः खार्जूरयोगस्त्वथ योगचक्रं पुनश्च जामित्रमुपग्रहाश्च बाणाख्यवर्ज्योदयदोषाश्च इति अथ

संप्रत्येतल्लक्षणं पृथक्कथनं अन्यदोषनामानि निरूपितानि तत्र पंचांगशुद्धिदुर्मुहूर्तवारदोषग्रहणोत्पातनक्षत्रदोषाः प्रागेव शुभाशुभप्रकरणे

निरूपिताः एवं ते पुनर्नोच्यंते दुर्मुहूर्तवारदोषयोः पुनरभिधानप्रयोजनं तन्मैव वक्ष्यामः अनिरूपितं तत्र पापषड्वर्गाख्यो दोषः कुजशुक्रेत्यादिभि

मत्संस्यात् नरानाडीदोषोगणानांचदोषोनस्यात् यथा पतताराश्वी भाद्रपदापादत्रयंच तथैववनुसंधैक्येराशिपुगंशिशद्वयेचेत्स्यानदापिप्राद्युक्तोदोषोनस्यात्
यथा श्वी भाद्रपदापादत्रयंचतुर्थचरणाश्च भृगुआपिविशेषमाहगर्गः एकराशौपृथग्धिष्ण्येपुंनाराप्रथमाभवेत् भतीविशोभमाश्नोता स्त्रीनाराचेच्चशो
भना अथैकराशिनक्षत्रैक्येऽपवादमाह नक्षत्रैक्येइति वृध्वस्यो: राश्यैक्येनक्षत्रैक्ये चपरिचरणभेदस्तदापिशुभंस्यात् जन्मनक्षत्रनानेउपायमाह
वसिष्ठः अज्ञातजन्मनांनृणांनामभेपरिकल्पना तेनैवचिंतयेत्सर्वंराशिकूटं द्विजन्मवत् जन्मभंजन्मधिष्ण्येननामभंनामधिष्ण्येनः व्यत्ययेनयदा
योजयेत्पत्नीनिधनप्रदमिति ३७ सेवकादिभस्वाम्यादिभात् एवंत्वविशेषवसंततिपकपाहसेव्याधमर्णेतिस्पष्टार्थं तथाचोक्तं रामरत्ने
हे भामिनी जन्मनक्षत्राद्द्वितीयेपतिजन्मभे नशुभंभर्तृनाशायकथितं ब्रह्मयामले प्रथमेसेव्यजन्मर्क्षे द्वितीयेसेवकस्यच नसेवासुस्थिरानस

नाडीदोषोनोगणानांचदोषोनक्षत्रैक्येपादभेदेशुभंस्यात् ३७ सेव्याधमर्णयुवतीनगरादिभेचेत्पूर्वंहि भत्पधनिभर्तृ
राशिस्तद्वत् सेवाविनाशधननाशनभर्तृनाशग्रामादिसौख्यहतिरुक्रमशः प्रदिष्टं ३८ कुजशुक्रसौम्यशशिसूर्यचंद्र
जाः कविभौमजीवशनिसौरयोगुरुः इहराशिपाः क्रियमृगास्यतौलिकेंदुभतोनवांशविधिहच्युतेबुधैः ३९ समग्र
हमध्येशशिरविहोराविषममध्येरविशशिनोःस्या ४०

जलबुद्बुदवत्क्षिपेक्षणमाहकजन्मर्क्षेप्रथमेक्षणदस्यभात्द्वितीयेक्षणसंबंधो
नकर्तव्यःकदाचनकदाचिद्भ्रमलोभेनक्षिपतेनैवलभ्यतेपार्वतीप्राणनाथेनप्रोक्तंरामरत्नसंग्रहे ग्रामभंप्रथमंपस्यद्वितीयंजन्मभंभवेत् नयावत्सर्वथाग्रा
मोपनःप्राप्यार्थनाशदइति ३८ अथराशिस्वामिनोमंजुभाषिण्याहकुजशुक्रेतिस्पष्टार्थं क्रियमृगास्येतिक्रियोमेषः मृगास्यंमकरः तौलिकस्तुला इंदुभं
कर्कःएभ्योराशिभ्योबुधैर्नवांशविधिरुच्यते मेषमेषादेव वृषेमकरात् मिथुनेतुलातःकर्केकर्कादेव एवंसिंहेमेषात् एवंकन्यादिषुमकरादिभ्यःएवमे
वधनुरादिष्वपिमेषादिभ्यएव ३९ अथहोरांगापत्रीकुंडरीभेदेवशिशिवरनारतेनाह समग्रहेतिपंचदशभागमितैर्वैकाहोरा ततः समराशिमध्येप्रथ
माचंद्रस्यद्वितीयासूर्यस्य विषमराशिमध्येप्रथमारवेःपराचंद्रस्येत्यर्थः ४० ॥

मु०दी० वि०प्र० ७३

73

कर्तरीनामदोषः स्यात् मृत्युदारिद्र्यशोकदा भवेत् कर्तरीकारकौ ग्रहौ उभावपि वक्रिणौ शीघ्रगौ वा तदा कर्तरी नेत्याह वसिष्ठः लग्नस्य पृष्ठाग्रमयोः सौम्यौ सा कर्तरी स्यादृजुवक्रगतौ ताववशी यौ परिवक्रचारी न कर्तरी चेति पितामहो किरीति इयं कर्तरी चंद्रस्यापि द्रष्टव्या कश्यपः चंद्रस्य कर्तरी नद्दष्टुं भद्रस्थानदोषदेति परं तु लग्नस्य चंद्रस्य वा क्रूरमध्यगतत्वदोषो स्त्वेव कर्तरीतः स्वल्पफलः कन्यानाशकरत्वात् क्रूरग्रहमध्यगते लग्ने चंद्रे यथा कर स्नुहेण नेयमसद्गुनाभिमुखं गमनं चेत्कुंतिकन्यायाद् इति वसिष्ठोक्तेः कर्तरीदोषापवादमग्रेपि स्वयं वक्ष्यति ४४ अथ सग्रहदोषमनुष्टुभाह चंद्रेति सूर्ययुक्ते चंद्रे दारिद्र्यं॥ स्यात् एवं भौमादिषु मरणादिफलं क्रमेण स्यादित्यर्थः पापद्वययोगे चंद्रस्य मृतिः स्यात् नारदादिभिर्बुधगुरुसाहित्यफलमशुभमुक्तं अत्र तु श्रीपतिवाक्यानुरोधात् वसिष्ठेन च क्वचिन्मते शुभत्वोक्तेः स्त्रशुभमुक्तं श्रीपतिः शुभं चरंभोलिमंदीज्यविद्भ्यामिति वसिष्ठः दारिद्र्यविधाकुजे कर मरणं सौम्येन सु

कर्तरीनामसा ज्ञेया मृत्युदारिद्र्यशोकदा ४४ चंद्रे सूर्यादिसंयुक्ते दारिद्र्यं मरणं शुभं सौख्यं सापत्न्यं वैराग्यं पापद्वययुते
मृतिः ४५ जन्मलग्नभयोर्मृत्युराशौ नेष्टः करग्रहः एकाधिपत्ये राशीशमैत्रे वा नैव दोषकृत् ४६ मीनोक्षकर्कालि
मृगास्त्रियोष्टमं लग्नं यदा नाष्टमगेहदोषकृत् ॥

प्रज्ञाः दौर्भाग्यं शुक्रेणासितेन सहिते चंद्रे सापत्न्यकं प्रव्रज्यार्कसुतेन सद्ग्रहयुजो वा कुंतिके चित्कुं भेद्याद्यैर्मृत्युरसद्ग्रहैः शशियुतैर्दीर्घः प्रवासः शुभैरिति एतत्परिहारो नारदेनोक्तः स्वक्षेत्रगस्तोच्चगो वा मित्रक्षेत्रगतेथ वा युतिदोषाय न भवेद्दंपत्योः श्रेयसे तदेति ४५ अथाष्टमलग्नदोषं सापवादमनुष्टुभाह जन्मलग्नभयोरिति जन्मलग्नजन्मराशिसंबंधिनी मृत्यौ राशौ अष्टमराशौ विवाहः लग्ने करग्रहो नेष्टः अत्र जन्मलग्ने जन्मराशौ विवाहः नाष्टः जन्मराश्युदये नैव जन्मलग्नोदयः शुभं तयोरुपचयस्थानं परिलग्नगतं शुभं अष्टमलग्नापवादमाह एकेशेति जन्मराशिजन्मलग्नयोरन्यतरस्य विवाहलग्नस्य स्वाम्यैक्ये सति यथा मेषवृश्चिकयोः तयोः तयो राशीश्वरयोर्मैत्रे सति यथा सिंहमीनयोः एतादृशे विषये अष्टमलग्नदोषो न स्यात् ४६ अथोत्तरार्धोक्तमेवार्थं स्वपुरुषजातिकयाह मीनोक्षेति उक्तो वृषः स्त्री कन्या एते राशयो यथाष्टमलग्नं स्युस्तदाष्टमलग्नदोष ॥०

अथ गंडांतदोषं शार्दूलविक्रीडितेनाह ज्येष्ठापौष्णेति गंडांतं नाम संधिविशेषः स चानेकविधः नक्षत्रतिथिलग्नसंधिः तथा योगकरणवर्षायनर्तुमासपक्षदिनरात्रिमध्याह्नप्रातःसायंनिशीथसंधिश्चेति तत्र नक्षत्रतिथिलग्नसंधिर्गंडांतसंज्ञ उच्यते ज्येष्ठापौष्णभं रेवती सार्पभमाश्लेषा एतेषामंत्यघटिकाद्वयं तथा मूलाश्विनीमघानामादौ घटिकाद्वयं तद्भस्य नक्षत्रस्य गंडांतं ज्ञेयं यथा रेवत्यश्विन्योराश्लेषामघयोर्ज्येष्ठामूलयोरंतरालवर्तिघटीचतुष्टयं नक्षत्रगंडांतमशुभदमित्यर्थः अथ लग्नगंडांतं कर्केति कर्कः अलिर्वृश्चिकः झषो मीनः मीनो वैसारिणोऽण्डजः इत्यभिधानात् एषां लग्नानामंते ततोऽर्धघटिका सप्तम्यार्थे तसिः अंतेऽर्धघटिका तथा सिंहमेषौ प्रसिद्धौ अश्वो धनुः एषां लग्नानामादिगतार्धघटिका लग्नगंडांतं यथा कर्कसिंहयोर्मीनमेषयोर्वृश्चिकधनुषोश्चांतरालवर्तिन्येका घटिका लग्नगंडांतमशुभदमित्यर्थः पूर्णांतेति पूर्णाः पंचमी दशमी पंचदश्यस्तासामंत्ये घटिकैका तथा नंदाः प्रतिपदेकादश्यः

ज्येष्ठापौष्णभसार्पभांत्यघटिकायुग्मं च मूलाश्विनीपित्र्यादौ घटिकाद्वयं निगदितं तद्भस्य गंडांतकं कर्कालिझषभांततोऽर्धघ
टिका सिंहाश्वमेषादिगा पूर्णांतांत्यघटिकात्मकं त्वशुभदं नंदातिथेश्चादिमं ४२ लग्नात्पापावृज्वनृजू व्ययार्थस्थौ यदा तदा

तासामादिगतैका घटिका तिथिगंडांतं नाम यथा पंचमीषष्ठ्योः दशम्येकादश्योः पंचदशीप्रतिपदोश्चांत्यांतरालवर्तीघटीद्वयं तिथिगंडांतमशुभमित्यर्थः एवं गंडांतसंज्ञः संधिस्तु अथ तान्येव संधयो वसिष्ठेनोक्ताः पक्षो दसंधिस्त्रिदिनं च मासे संधिस्त्रिनाड्यः खलु संध्ययोश्च नाड्यश्च तल्लग्नतिथिभानां योगसंधिस्तदर्धं करणस्य संधिः पक्षांते पुत्रनाशः स्यान्मासांते तु धनक्षयः वर्षांते वंशनाशः स्याद्ग्रहणान्ते धनाशनमिति आवश्यके तु नक्षत्रयोगतिथिसंधिषु नाडिकैका तिथ्यर्धविंशतिपलैः सहितोभयत्र कर्कालिमीनतनुसंधिषु द्विकपलानि वर्ज्यानि शेषविवरेषु च पंचपंचेति वासनास्ति हंकेशवार्कवाक्यमनुसर्तव्यं गंडांतपरिहारमाह वसिष्ठः गंडांतदोषमखिलं मुहूर्तोऽभिजिदङ्क्यः हंति यद्वन्मृगव्याधः पक्षिसंघमिवाखिलमिति ४२ अथ कर्त्तरीदोषमनुष्टुभाह लग्नात्पापाविति यदा पापग्रहो ऋजुर्मार्गी लग्नाद्व्ययस्थो द्वादशस्थः पापग्रहोऽनृजुर्मार्गी द्वितीयो

मु॰ टी॰ सुनीभसेत्म्यः प्रथमातिथेः क्रमात्सैव्विषं स्यान्नु घटिकाचतुष्टयं १५। ५।८।७।७।५।४।८।७।१०।३।१०।१४।७।८। नखाद्वयं हारशरिकचषैलावा
वि॰ प्र॰ णाश्च तत्त्वानियथाक्रमेण स्यारिवारेषु पंचतस्रोनाड्योविषस्मात्खलु वर्जनीयं। २०।१२।१०।७।५।१५॥ ५१॥ अथद्युमुहूर्तेरोवंविवहुराहोरि
७४ वामुहूर्ताम्मालिनीछंदसाह गिरिशेति अथवाणचंद्रा १५ मुहूर्तेस्यपार्श्वेकथनलक्षणेनोक्तेरीद्रानलोइंद्राग्नी एतेवासरेपंचदशमुहूर्ताः स्युः ५२
रात्रिमुहूर्तानप्युपमाह शिवेति प्रथममुहूर्तेस्वामीशिवएव ततोऽजपादादयोभेशाः नक्षत्रस्वामिनोमुहूर्तेशाः स्युः यथा अजपादः अहिर्बुध्न्यः पूषा
अश्विनौ यमः अग्निः ब्रह्मासोमइत्यये ततोऽदितिमुहूर्तौ रितिः जीवोगुरुः विष्णुर्कत्वाष्ट्रः महतः प्रसिद्धाः एतेसर्वेनिशिमुहूर्ताः प्रकीर्तिताः अर्कः

74

युगाश्विनौ २४ बुध्नभतोपयमात्पूर्भेस्वचंद्रतो १० मित्रभवासवः सुतौ ५० मूलेगवाणात् ५६ विषनाडिकाः क्रमावर्ज्याःसु
भेयोविषनाडिकाध्रुवाः निघ्नाभभोगेनखतर्के ६० भाजिताःस्फुटाभवेयुर्विषनाडिकास्तथा ५१ गिरिशभुजगमित्राःपि
त्र्यवस्वंबुविश्वेभिजिदथचविधातापीद्रइंद्रानलौच निर्ऋतिहरकनाथोप्यर्यमाथोभगःस्युःक्रमशइहमुहूर्तावासरेवाणचं
द्राः ५२ शिवोजपादादयोस्युर्भेशाअदितिजीवकौ विष्णुर्कत्वाष्ट्रमरुतोमुहूर्तानिशिकीर्तिताः ५३ रवावर्यमाब्रह्मरक्षश्च
सोमेकुजेवह्निपित्रेबुधेचाभिजित्स्यात् गुरौतोयरक्षोभृगौब्रह्मपित्र्येशनावीशसार्पोमुहूर्तानिषिद्धाः ५४ निर्वेधेःशशि

74

करम्लमैत्र्यपित्र्यब्राह्म्यांत्योत्तरपवनैःशुभोविवाहः रिक्तामारहिततिथौशुभेह्निवैश्वप्रांत्यांघ्रिःश्रुतितिथिभागतोभिजि।
पंचदशोभागोमुहूर्तोथतथानिशीतिकल्पयोक्तेः ५५ अथदुर्मुहूर्तान्भुजंगप्रयातेनाह रवावर्यमेति रवौ अर्यमामुहूर्तौनिषिद्धः एवंसोमेब्रह्मरक्ष
इत्येकाले प्रसरस्त्वामिकोमुहूर्तोनिषिद्धो अन्यत्स्पष्टं ५४ अथवेधविवर्जितविहितनक्षत्राणिकमभिजिन्मानंचप्रहर्षिण्याह निर्वेधैरिति वेधर
हितैर्मृगादिनक्षत्रैः विवाहःशुभः रिक्तेति रिक्ता ४।९।१४।३० आभिर्वर्जिततिथिषुशुभेह्निशुभग्रहवारे विवाहःशुभः अभिजिल्लक्षणमाह
अथवैश्वेति वैश्वमुत्तराषाढानक्षत्रंतस्यांत्यपादःश्रवणाद्यतिथिभागसंयोगेमिलितास्ताऽभिजिद्भगः स्यात् ५५ ॥ ॥०

सा स्यात् भवेत् यथा सिंहाम्भीनयोर्मारि कुतस्तत्राह अन्योन्येति परिहारान्तरमाह गुरुः लग्नात्सप्तमराशीशः केन्द्रगः शुभवीक्षितः यद्यष्टमलग्नोत्थदोषमाशु व्यपोहति रंध्रेशाद्व शुभांशस्थ लग्नगश्चेत्त्रिकोणगः अष्टमस्थानदोषो हि विनश्यति न संशय इति ४७ अथान्यदपि विचित्रार्थं छंदसाह मृतीति अष्टमभवनांशोपरि विलग्ने स्यात्तदधिपो वा अष्टमभवनस्वामी विलग्ने स्यात्तदाऽशुभकरो न स्यात् अथ व्ययभवनं जन्मलग्नजन्मराशिभ्यां द्वादशभवनं अथवा व्ययभवनांशः अथवा स्वामी यदि लग्ने स्यात् तदा कलहकृत्स्यात् कश्यपः दंपत्योर्व्ययभे लग्ने राशौ वा पतिरंशके तदीशो वा लग्नगते तत्पोऽमृत्युनेस्थेशयुक्तेनितत्थे वद्वादशे लग्नेऽतदंशो वा तदीश्वरे विवाहलग्नगे नैस्वं नित्यं स्यात्कलहो द्वयोरिति ४८ अथ विषघटीदोषं वंशस्थाभ्यामिंद्रवंशयाचाह स्वरामेति अनोरिति मूले इतिरेवती पुनर्वसू कृत्तिका मघा नक्षत्रेषु स्वरामतः त्रिंशन्घटिकोत्तरं क्रमान्मत्स्यो घटिका विषनाडिका अशुभकार्ये वर्ज्याः स्वारितिनती

अन्योन्यमित्रत्ववशेन सा वधूर्भवेत्सुतापुत्रगृहे सौख्यभागिनी ४७ मृतिभवनांशोपरि च विलग्ने तदधिपतिर्वा न शुभकरः स्यात् व्ययभवने वा भवति तदंशात्तदधिपतिर्वा कलहकरः स्यात् ४८ स्वरामतो ३० तारितिवह्निपित्र्ये रव्ववेदतः ४० केरद ३२ अश्वसार्पभे खबाणतो ५० ध्रुवे धृतितो १९ यमांबुपेऽक्ष्णते २० भगत्वाष्ट्रभविश्वजीवभे ४९ मनो १४ द्विदैवानिलसौम्यशाक्रभे कुपक्षतः २१ शैवकरे द्वि १६ तोऽजभे ॥

११ पश्चोकेनान्वयः एवं सर्वत्र व्याख्येयं केरे हिण्यां अजभे पूर्वाभाद्रपदायां तदेव चघटिकाल्पके नक्षत्रभोगे ध्रुवकाउक्ताः न्यूनाधिकत्वे स्पष्टीकरणमाह अथो इति विषनाडिका ध्रुवाः स्वरामतः त्येवमादयः ६० नक्षत्रभोगे ननिघ्नाः खनन्दैः षष्टिभाजिताः स्फुटाः विषनाडिकाः अपि भभोगेन निघ्नाः षष्ट्याभाज्याः पलध्याः स्पष्टा भवेयुरित्यर्थः परिहारमाह गुरुः चंद्रो विषघटीदोषं हंति केंद्रत्रिकोणगः लग्नं विना शुभैर्दृष्टः केंद्रे वा लग्नपस्तथे … विषनाड्युत्थितं दोषं हंति सौम्यखगः शशी मित्रदृष्टः स्ववा … लग्नपोऽपि वेति दैवज्ञमनोहरे तिथिवारविषघटिका उक्ताः तिथीषु … आदि धिगाजाद्रिरिक्तावकदि

मु०ची० र्महोणिविवाहादौ योग्यानि बुधैः प्रचक्ष्यते कथयंतीति ५८ अथ लत्तादोषमुपजातिकयाह ज्ञराह्विति गोत्र जातयो द्वाविंशतिः शराः पंच एतैर्मितं भं रा।
वि०प्र० श्यंतं नक्षत्रं ज्ञराहुपूर्णेंदुसिताः स्वपृष्ठे संलत्तयंते यथा बुधः सप्तमं राहुर्नवमं राहोः सदा वक्रत्वात्स्वभगणनाक्रमेणैव कार्या यथाश्विन्यां राहुराश्ले
७५ षां लत्तयतीति पूर्णेंदुः पूर्णिमांतचंद्रो द्वाविंशं तच्च कृष्णपक्षे पंचम्यादितिथौ न भवति शुक्रः पंचमं तत्त्वपृष्ठे लत्तयतीत्यर्थः अर्कशनीज्यभौमाः क्रमेण पु
रस्तादग्रे सूर्याष्टतर्काग्निमितं संलत्तयंते यथा सूर्यः स्वाक्रांतनक्षत्राद्द्वादशं शनिरष्टमं गुरुः षष्ठं भौमस्तृतीयं नक्षत्रमग्रतो लत्तयतीत्यर्थः वराहः रविलत्ता
वित्तहारी निःसंकोजो विनिर्दिष्टो न्मरणं वाह्नीनाशं कुर्याद्धीधीनाशं वदंति वसौरी मरणं कथयंति बंधुविनाशं बृहस्पतेर्लत्ता मरणं दानवाराध्यः कार्यविना
शं भृगोर्वदंतीति ५९ अथ पातदोषमपस्थायर्याह हर्षणेति व्यतीपातकइति स्वार्थे कः हर्षणादिषड्योगानां अंते यत्नात्सत्यं भवेत् पातेन चंडीशा

7 5

भुक्त्वा चंद्रेण मुक्तानि शुभान्याहोमिति प्रचक्षते ५८ ज्ञराहुपूर्णेंदुसिताः स्वपृष्ठे भं सप्तगोजातिशरैर्मितं हि संलत्तयंतेर्कशनीज्य
भौमाः सूर्याष्टतर्काग्निमितं पुरस्तात् ५९ हर्षणवैधृतिसाध्यव्यतीपातकगंडशूलयोगानां अंत्ये यत्नात्सत्यं पातेन निपातितं
तस्मात् ६० पंचास्यजौ गोमृगौ तौलिकुंभौ कन्यामीनौ कर्कचापौ युगमे तत्रान्योन्यं चंद्रभान्वोर्निरुक्तं क्रांतेः साम्यं नो शुभं मं
गलेषु ६१ आघातगंडव्यतिपातपूर्वं शूलांत्यवज्रे परिघातिगंडे योगे विहत्त्वभिजित्समेतः खार्जूरमर्काद्विषमेभयोश्चेत्

चंडीशपुधारव्येन निपातितं स्यात् ६० अथ क्रांतिसाम्यापरपर्यायं महापातदोषं शालिन्याह पंचास्येति पंचास्यजौ सिंहमेषौ अन्ये प्रसिद्धाः एषु राशिषु पाट
क्रमेण शुक्रमेणावस्थितयोश्चंद्रभान्वोः क्रांतिसाम्यं निरुक्तं तन्मंगलेषु नो शुभं स्यात् अन्येन क्रांतिसाम्यं संभवमात्रं लघु चिंतितं तदानयनं तु पंचसिद्धांताद्य
म विलोक्याहाम्यंथविस्तारभयात् ६१ अथ खार्जूराख्यं दोषं वेधमिंद्रवज्रयाह आघातेति अंत्यो वैधृतिः यस्मिन्दिने आघातादिके विहद्दे हुते योगे सति अभि
जोर्केन सप्तार्द्धयोश्चंद्रोः अभिजित्समेतो विषमे विषमसंख्याके नक्षत्रे स्यात्तदा खार्जूराख्यो दोषः स्यात् यहा समे स्यात्तदा न दोषः इत्यर्थः एकार्गलो
इत्यपि नामाभिजिद्विहीनानि वेदुक्तियांगुलैश्चानि अभिजिद्गणनान्विताद्विवार्कधवाक्तेनामिति क्रमात्सरि गोत्रक्रांतेति उभयत्र च नक्षत्राण्याद्विकल्पं ६२

अथ वेधदोषं पंचशलाकाचक्रोद्धारेणैव संस्पष्टं शार्दूलविक्रीडितेनाह वेधोऽन्योन्यमिति विरिंचाभिजितोः रोहिण्यभिजितोर्ग्रहकृतो वेधोऽन्योन्यं परस्परं भवेत् रोहिणीस्थे ग्रहेऽभिजित् रोहिणी विद्धा एवं सर्वत्र आरम्भे चरणवेधमाह रेवतीति तत्र तस्मिन् सर्वे विद्यमाने ग्रहे सति यदि चतुर्थपादे स्थितस्तदा प्रनस्तस्य प्रथमपादस्य वेधः। यदि तृतीयपादे तदा द्वितीयचरणस्य वेधः एवं यदा द्वितीयपादे तदा तृतीयपादस्य वेधः यदि प्रथमपादे तदा चतुर्थपादस्य वेध इत्यर्थः अयं चरणवेधः सौम्यग्रहस्यैव नान्यस्य पादमेवं शुभैर्विद्धमशुभैर्नैव तथा च तत्रेति क्रूरविद्धं युतं धिष्ण्यं क्रूराक्रांतं च तद्भं भं मणिहेममयं यत् हर्म्यभुक्ताक्रांतमिव वन्यजोद्दिविति श्रीपतिः वधूप्रवेशाने दानेवरणे पाणिपीडने वेधः पंचशलाकाख्योऽन्यत्र सप्तशलाकक इति ज्योतिर्निबंधे गर्गः सर्वासां प्रथमे पादे मूलस्य प्रथमे तथा रेवत्याश्च चतुर्थे शो विवाहः प्राणनाशनः इति तद्ध्रांतं ज्ञेयं ५६ अथ विवाहाद्यन्यत्र यज्ञोपवीतादौ केचिद्विवाहेऽपि सप्तशलाका

वेधोऽन्योन्यमसौ विरिंच्यभिजितोर्याम्यानुराधर्क्षयोर्विश्वेंद्वोर्हरिपित्र्ययोर्ग्रहकृतो हस्तोत्तराभाद्रयोः स्वातीवारुणयोर्भवेन्नि
र्ऋतिभादित्योस्तथोफाम्ययोः रेवत्युत्तरगे तुरीयचरणाद्यौ चान्तृतीयद्वयोः ५६ शाक्रेज्येपि तमानिले जलशिवे पौष्णार्यमर्क्षे
वसुद्वीशे वैश्वसुधांशुभे हयभगे सार्पानुराधे मिथः हस्तोपांतिमभे विधानविधिभे मूलादितीत्वाष्ट्रभाजांघ्रीयाम्यमघेत्वशा
नुहरिभे विद्धं कुभं द्वेरिके ५७ ऋक्षाणि क्रूरविद्धानि क्रूरमुक्तादिकानि च

वक्रवेधो वर्ज्य उक्तस्तदर्थं चक्रं तस्यासंवित्तेन सप्तशलाकावेधं शार्दूलविक्रीडितेनाह शाक्रेज्येपि तिकुम्भद्विरेफिके सप्तशलाकचक्रे शाक्रे ज्येष्ठा उज्यः पुष्यस्तत्र मिथः परस्परं क्रूराधिष्ठितत्वे विद्धं ज्ञेयं एवं जलशिवे पूर्वाषाढार्द्रे इत्यादि आरभ्य दीपिकायां यस्याः शशी सप्तशलाकचक्रे पापेन पापेन युतोऽपि वा विवाहे उद्वाहवस्त्रेण समं सरक्ता गीता श्मशानं प्रविशेन्ननीति प्रयातीति ५७ अथ क्रूराक्रांतादिदोषं सापवादमनुष्टुभाह ऋक्षाणीति क्रूरग्रहैर्विद्धानि तथा क्रूरैर्मुक्तानि त्यक्तानि आदिशब्दात्क्रूरगन्तव्यानि क्रूराक्रांतानि चकारात्त्रिविधोत्पातदूषितानि च नक्षत्राणि तानि यदि चंद्रेण युक्तानि मुक्तानि तदा शुभानि हितानि शु मु

मू०

मु०ची० त्यर्थं चेति कुलिकापवादः गुरुः सौरेशांबले वापि बलाढ्ये लग्नगे शुभे कुलिकोदयदोषस्तु विनश्यति न संशयः वाराधीशो बलोपेते विधौ वा बलसंयुते अर्धप्रहर

वि०प्र० संभूतो दोषो नैवात्र विद्यते शुभे केंद्रगते चंद्रे शुभांशे वा शुभेक्षिते लग्ने गे सबले वापि कुलिकस्तु विलीयते अर्धप्रहरस्वार्थं मध्येऽनुपयमघरजं कुलिकांशा

७६ शुभमाचरेत् इति ९४ अथ दग्धातिथ्याख्यदोषमिंद्रवज्रयाह चापांत्येति तत्तद्राशिद्वयस्थिते पतंगे सूर्ये द्वितीयाप्रमुखा उभयपक्षसाधारणाः समाः समा

का तिथयो दग्धाः स्युः यथा धनुर्मीनगते सूर्ये द्वितीया दग्धा वृषकुंभगे चतुर्थी कर्कमेषगे षष्ठी कन्यामिथुनगेऽष्टमी सिंहवृश्चिकगे दशमी तुलामकर

गे द्वादशी दग्धा इत्यर्थः मासदग्धाश्च तिथयो मध्यदेशे विवर्जिताः इति परिहारः ९६ अथ जामित्रदोषं भ्रमरविलसितेनाह लग्नादिति विवाहलग्नाच्चंद्रा

द्वा सप्तमभवनगते ग्रहे परिणयनं न स्यात् अस्यापवादः किंवेति ग्रहाधिष्ठितनवांशकाद्बाणाशुग ५५ मितलवगे पंचपंचाशन्मितनवांशगे चंद्रे लग्ने

76 रात्रौ निरेकार्गलितथ्यशाः शुभेनोत्तमोऽपि निंदिताः ९५ चापांत्यगे गोघटगे पतंगे कर्कीजगे स्त्रीमिथुने स्थिते च सिंहालिगे नक्र

धरे समाः स्युस्तिथ्यो द्वितीयाप्रमुखाश्च दग्धाः ९६ लग्नाच्चंद्रान्मदनभवनगे खेटे न स्यादिह परिणयनं किंवा बाणाशुग

मितलवगे जामित्रं स्यादशुभकरमिदं ९७ एकार्गलोपग्रहपातलत्ताजामित्रकर्तर्युदयास्तदोषाः नश्यंति चंद्रार्कबलोपप

न्ने लग्ने यथार्कोऽभ्युदये तु दोषाः ९८ उपग्रहर्क्षं कुरुबाह्लिकेषु कलिंगवंगेषु च पातितं भम् ॥

भवाज्जामित्रं तु सप्तमं स्यात्तथा भेव

पंचमनवांशे भौमोस्ति तस्मात्तुलायां पंचमनवांशस्थश्चंद्रो निषिद्धः ऽन्येंऽशे नवांशाः शुभाः एवंविधं सप्तमं जामित्रमिदमशुभकरं स्यात् अस्यापवादोऽप्यव

हारोच्चये लग्नाच्चंद्रात्सप्तमस्थे स्फुरंश्च गुरुः सौम्यालये हितहद्गे शुभवर्गगो वा जामित्रकादिपरिसंचितदोषराशिं हत्वा ददाति बहुशः सुखमेव चंद्रः इति

९७ मू० अथैकार्गलादिदोषाणामपवादमाह वृद्धवसिष्ठवचनमेवेंद्रवज्रयाह एकार्गलेति चंद्रार्कबलोपपन्ने लग्ने चंद्राद्यर्कादिराशिस्थितं लग्नं तद्रूपे विहि

ते स्थितं लग्ने तद्रूपे वा सति एकार्गलादयो दोषा नश्यंति यथार्कोऽभ्युदये दोषा यान्ति विनाशमिति ९८ अथ केषांचिद्दोषाणां देशविशेषेण परिहारमुपजात्याह

अथोपग्रहदोषमनुष्टुभद्वयेनाह शराष्टेति सूर्यभतः सूर्याक्रांतनक्षत्रात् गणिताः चंद्रनक्षत्राणि पंचाष्टदशचतुर्दशसप्तैकोनविंशतिः पंचदश अष्टादश एक
विंशतिद्वाविंशतित्रयोविंशतिचतुर्विंशतिपंचविंशतिसंख्याकाः अत्रत्युत्तरा उपग्रहोपनामकादोषाः स्युः मतांतरे कविंशतिः एतद्दोषा भेदेन पौरुहा
वः उपग्रहाः मागुरुः स्वतात्तरा कुरुक्षेत्रे उदग्रसि गिरिना तत्र खेटपक्षमः ग्रहचरणतुल्यः नक्षत्रचरणोनेष्टः अयमर्थः उपग्रहेपातेरविंयस्मिन्च
रणेस्यात्तस्याएवतस्यचरणोवर्ज्योनान्यः लत्तायांतुलत्ताकारीग्रहोयत्रचरणेस्यात्तत्संख्यमेवचरणंलक्षितनक्षत्रस्यवर्ज्योनान्यः उक्तंच उप
ग्रहेषुलत्तापाततयाचंद्रपुधाद्रूपे ग्रहोस्थितक्रमाणांशोविद्धांशस्तन्मापकरइति अथपरिहारः सान्त्रिकेपिट्रसत्रः सूर्यायस्थित्यारेभवतन्स

शराष्टदिक्शक्रनगातिधृत्यस्तिथिर्धृतिश्चप्रकृतेश्चपंच उपग्रहाः सूर्यभतोब्जताराशुभानदेशेकुरुवाल्हिकानां ६३ पातो
पग्रहलत्तासु नेष्टोंघ्रिः खेटपक्षमः वारस्त्रिघ्नोऽष्टभिस्तष्टः सैकस्त्वर्धयामकः ६४ शक्राकैदिग्वसुसाध्याश्विनः कुलिकादं

मसंख्यएवचरणंएकरेखावस्थितंचंद्रनक्षत्रस्यवर्ज्यइतिस्वाचार्यरिकसमांघ्रिमष्टभिस्तुकात्वात् वारइति इष्टोवारस्त्रिघ्नः अष्टभिस्तष्टः शेषितोयांकः से
कः सोर्धयामोदोषः स्यात् कश्यपः प्रोक्तास्तत्तुरयः ७।५।४ सूर्येचंद्रेवद्वेदपूर्वतो ६।४।७॥भौमेबाणाग्निनेत्राणि ५।३।२ सौम्येवेदास्त्रिवायवः ४।४
।५॥गुरुवारेग्निचंद्रेभाः ३।१।८ शुक्रेनेत्राद्रिवह्नयः २।७।३॥शनौचंद्रेभतर्काः १।८।६ स्युःकुलिकोयमघंटकः अर्धप्रहरसंज्ञास्ताम्यालेषुविवर्जयेत्
नेनिधनंप्रहरार्धेनुनिः सत्वंयमघंटकेकुलिकेसर्वनाशः स्याद्वाचावेतेनदोषदाइति ६४ अथकुलिकमनुष्टुभाह शक्रेति रविमारभ्यसर्ववारेषुक्रम
तःसंख्यास्तिथ्यंशामुहूर्ताःकुलिकाः स्युः यथारविवारे १४ चंद्रे १२ भौमे १० बुधे ८ गुरौ ६ शुक्रे ४ शनौ २ रात्रावेतेतिरेकाः कार्याः यथा रवौ १३ चंद्रे ११
भौ० ९ बु० ७ गु० ५ शु० ३ श० १ शनौतुअंत्योपिरात्रेः यंचदशोपिमुहूर्तः कुलिकः एतेनिंदिताः ।एतेषामर्धयामादिदोषाणांपुनर्निरूपणंविवाहेअवश्यवर्ज्यं

मु० चि० टी०

मु०टी०
वि०प्र०
७७

हस्तयोगे महाचक्रे गमदाद्यरिविध्यनेक्रूरैः सौम्यग्रहैर्वापि रंध्रयोरेकनाशनमिति हस्तयोगापवादांतरमाह भरद्वाजः गुरौ लग्नाधिपे शुक्रे सर्वोर्ध्ये लग्नगे दृगे हस्तदोषा विनश्यंति यथा ध्वांतं तराशयः आसः शुभग्रहाभ्युणावापि संयुते दृष्टे वच हस्तयोगसमायुक्तमपि लग्नं शुभावहं ७१ अथ पंचकाख्यं वाणदोषमाह लग्नेनेति शुक्रपक्षादिकागतास्तिथयो वर्तमानलग्नेनाढ्याः युक्ताः अंकैर्नवभिर्लब्धाः शेषे नागसंख्ये अष्टसंख्ये रोगाख्यो वाणः एवं दिसंख्ये शेषे वह्न्याख्यः चतुःसंख्ये राजाख्यः षट्संख्ये चोराख्यः एकसंख्ये मृत्युसंज्ञो वा णाल्लेयो वाणः राशिणासु शुभग्रहाद्येषु प्रसिद्धाः ७२ अथ मासगतेन वाणाख्यापवादमाह रसगुणेति रसगुणशशिनागाब्धिभिराढ्या यासौ संक्रांतियातांशाः कमितिः ओतिक्रमे धारयः लयेषु कोशानामिति सेल्याप ञ्चधा रक्ष्याः स्याक्रमादिकमुपेक्ष्यं क्रमेण षट्त्रिएकाष्टचतुर्भिराढ्या संयोज्यांकैर्नवभिर्लब्धशेषस्मि यदा पंचशेषा यस्मिन्स्थले पंचशिष्यंते तत्क्रमेण रुग्

मंदाह्ना द्युसमिता स्तुमतु भी रिखाः क्रमास्संलिखेद्धोस्मिन्नह चंद्रयोर्नशुभदः स्यादेको खास्यथो ७१ लग्नेनाढ्या यात
तिथ्यंकतष्टाः शेषे नागदह्न्याब्धितर्कैंदुसंख्ये रोगो वह्नी राजचौरौ च मृत्युर्वाणश्चायं दाक्षिणात्यप्रसिद्धः ७२ रसगुणशशि
नागाब्ध्याढ्यसंक्रांतियातांशकमितिरथ तष्टांकैर्यदा पंचशेषाः रुगनलनृपचौरा मृत्युसंज्ञश्च वाणो नवहृतशरशेषे शेष
कैक्ये सशल्यः ७३ रात्रौ चोररुजौ दिवा नरपतिर्वह्निः सदा संध्ययोर्मृत्युश्चाथ शनौ नृपो विदि मृतिर्भौमेऽग्निचौरौ रवौ ॥१०

दि वाणो ज्ञेयः यथाश्वादौ पंचशेषे रोगवाणः द्वितीये पंचशेषे ऽग्निवाणः तृतीये राजवाणः चतुर्थे चोरवाणः पंचमे मृत्युवाणः तस्मात् इयं भवतीत्यर्थः अयं वाणः शल्यरहितः तेन स्वल्पदोषः तदपवादमाह नवेति यानि अग्रगतानि शेषाणि तेषामैक्ये नवहृते पश्चाच्छरशेषे सति सशल्य सहितो वाणः स्यात् पंचव्यतिरिक्तशेषे शल्यरहितो दुःस्वरस्सर्वथा अन्येस्तु तिथिवारभलग्नांकौरसाम्य ब्राह्वैदस्त्रुकुं नंदाप्तपंचशेषे रुक् वह्निराट्चोर मृत्युकरिति ७३ अथ समयभेदेन वारभेदेन कर्मभेदेन च त्रिविधं वाणपरिहारं शार्दूलविक्रीडितेनाह रात्राविति चोररुजौ वाणौ रात्रौ त्याज्यौ

77

मुहूर्तचिन्तामणिः

उपग्रहर्क्षमितिस्पष्टार्थं अन्यच्च ललनामालवकेदेशे पातः कौसलके तथा एकार्गलं तु काश्मीरे वेधं सर्वत्र वर्जयेत् पुनर्दोषो भवेद्गौडे जामित्रस्य च मागधे वै
धदोषस्तु विंध्याख्ये देशानन्येषु केचनेति ८९ अथ दशयोगदोषमुपजातिकयाह या शांके तिथ्यादि चंद्रर्क्षं तु भवेद्यो युते योगात्मैः सप्तविंशतिभिर्भक्ताद्यः शेष
स्तस्मिन् मृत्यैकचतुः षट्दशैकादशपंचदशाष्टादशैकोनविंशति विंशति संख्याके सति एते का दश योगसंभवा भवंति शिष्टानां दशानामकानामभिहि
तत्वाद्दशयोगइत्यन्यथा संज्ञा ७० अथ दशयोगफलं तदपवादं च शार्दूलविक्रीडितेनाह वाताभ्रेति मृत्येषोषे वातदोषः स्यात् एकशेषे भ्रान्त चतुः शेषे ऽ
ग्नेः षट्शेषे महीपात् दशशेषे चोरात् एकादशासु मरणे पंचदशासु रुक् अष्टादशासु वज्रं एकोनविंशेषु वारः कलिः सकरकङ्कलयः विंशतिशेषे स
तिः कृत्यनाशः अथापवादः योगांक इति स्वयुग्मादिरूपे योगांके समे युग्मसंख्याके सति दलिते अर्धीकृते मनुभिश्चतुर्दशभिर्युते योगांकः स्यात्

सौराष्ट्रशाल्वेषु चलति तं भंत्यजेत्तु विद्धं किल सर्वदेशे ८९ शशांकसूर्ययोः संयुते भयोगे वक्ष्ये पुनर्गगनिर्दशोशतिथ्यः नागेंद्रवेदांके
दुमितो न रवाद्यैर्दवंति चैते दशयोगसंज्ञाः ७० वाताभ्राग्निमहीपचोरमरणं रुग्वज्रवाद्यसतिर्योगांके दलिते समे मनुयुतेः सौ
जे तु सैके र्धिते॥

तद्दास्वाद्यश्विनीतो भं न स्यात्तं स्यात् अयोजे तु सैके र्धिते योगांके ओजे विषमे सैके अर्धिते अश्विनीतः भं नक्षत्रं स्यात् य
था समांकाः दश अर्धिताः ५ मनु १४ युतः १९ मूलनक्षत्रं जातं ओजांके यथा विषमांके १५ योगः सैकः १६ अर्धितं ८ पुष्यनक्षत्रं जातं अ
थानंतरं मनुभिः संमिताश्चतुर्दशे लांछितैकस्मात्स्थिति ततः अनेन प्रकारेण पंचनक्षत्रमागतं तत आरभ्य साभिजित्नक्षत्रवृंदं अस्मिन् चक्रे
लेख्यं तत्र नक्षत्रे ग्रहाः स्थाप्याः दिननक्षत्रे चंद्रः स्थाप्यः तत एकरेखास्थयोः ग्रहचंद्रयोः परस्परावलोकनरूपो वेधो न शुभः उक्तं च ज्योतिः सारसा
गरे तिथ्यंगवेदैकादिग्रनविंशाष्टसप्तवाराश्च विंशसंख्याः इष्टो तु नाल यं पुनो तु ना च योगार्मी च दशयोगदोषाः महत्त्वेद्यादिभ्यायाच्चरं
हजेः हानिः कलिर्हानिर्दशदोषाः ततोऽश्विन्यादि ततो दशयोगमुदाहृतं॥

78

लवद्यूनस्वामी लवान्नवांशात् द्यूनं सप्तमनवांशः तत्स्वामी लवमदनभे लग्नात्मदनभे सप्तमनवांशं वर्षपतिस्तेन सह युतो वा भवेत् तदा वध्वाः अनलसं वदु सु।
भं स्वयं निपुण्याभिद्युनवांशान्सप्तमोधनुः श्रः तदीशो युक्तो वे धनुः पश्यति तत्र तिशति वा अथ मलस्तुटे मध्यमप्रकारः तदला भेतु लवद्यूनस्वामी लवेशा
न्मदनं सप्तमभवनं पश्यति युतो वा सप्तमभवनेन तदा वध्वाः शुभं यथा वृषे कर्के स्वनवांशं न पश्यति किंतु सप्तमभवनं तुलां पश्यति अथवा तुलायामेव
स्थिते तदा वध्वाः शुभं अथ मलस्तुटे द्वितीयं प्रकारं स्वनवांशेति यदा लग्नांशेशो लवं नवांशं वा न पश्यति तत्र युतो वा न स्यात् तदा वरस्य शुभं स्वबलवद्यून
स्वामीन वांशात् सप्तमं वा न पश्यति तत्र युतो वा न स्यात् तदा कन्याया अशुभं कष्टपूर्णः स्वलेशो नीरया लांशेशो वीक्षितो वा युतो लग्नं वा लग्नस्थेन तेरं
शेशोनेक्षितं तत्र नेति ७६ लवेशाद्युति नवांशास्वामी नवांशं सप्तमं पश्येत् लग्नस्वामी लग्नं सप्तमं पश्येत् तदा वरस्य शुभं स्वबलवद्यूनपो नवांशान्सप्तमनवांश

लवद्यूनस्वामी लवमदनभे लग्नमदने समं पश्येद्वा वध्वाः शुभमितरथा चेयमशुभं ७६ लवेशो लवं लग्नपो लग्नगोहं समं पश्ये
त्स्थितो वा शुभं स्याद्वरस्य लवद्यूनपोंऽशं युतं लग्नपो लं मिथो वीक्षते स्याच्छुभं कन्यकायाः ७७ लवपतिशुभमित्रवीक्ष
तेशो नतं वा परिणयनकरस्य स्याच्छुभं शास्त्रदृष्टं ॥ स्वामी अंशाद्यूनं अंशस्य सप्तमराशिं पश्येत् लग्नपो लग्नस्वामी अंतं लग्नात्सप्तमभ
वनं पश्येत् तदा कन्यायाः शुभं स्यात् वा मिथः अंशस्य सप्तमाधीशो लग्नस्य सप्तमं वीक्षते लग्नात्सप्तमाधीशः अंशात्सप्तमं वीक्षते तदापि कन्यायाः शुभं स्यात्
अन्यत्राप्यन्यथा तेरं परमोः शुभमित्रस्थं नारदः लग्ननवांशकौ स्वस्वपतिना वीक्षितौ युतौ न चेद्यद्वान्यपतिना शुभमित्रेण वा तथा वरस्य मृत्युः स्या
तामथांशसप्तमश्चोरथांशको एवं तौ वीक्षितौ युतौ न स्तु वध्वाः करग्रहेऽपि ७७ अथ प्रवीत मप्रकारे पोरस्यालस्तुटे द्वितीयेन तीयं प्रकारं स्वकारेऽतु अन्नस्मा
स्तिनी लवरस्याहलवपतीति शुभमन्नाम्नि मत्रे चेति कर्मधारयः लवपतेर्लग्ननवांशेशस्य शुभग्रहः चंद्रबुधगुरुशुक्राणामन्यतमः अन्तिमंत्रं सोऽन्य
तेरंशं नवांशं तत्र वीक्षते तदा परिणयनकरस्य वरस्य आशिषां शास्त्रदृष्टं शुभं स्यात् ॥

यद्विपाणः सदा रिक्ता राशौ त्याज्यः संध्ययोः सायंप्रातः संध्ययोः मस्तुबाणस्त्याज्य इत्येति। प्रकाशे रोगं चौरं त्यजेद्ग्रहमौ रिक्तवाराजत्यपंचकं संध्ययोर्मस्तु संत्याज्यं सर्व
दा वह्निपंचकमिति अथवा सूरभेदेन परिहारः अथेति शनिवारेन पबाणः विहितु बुधवारे मृत्युबाणः भौमे ग्नि चौरौ वा रोगौ रवौ रोगं वा पसत्याज्यः उक्तं च रवौ रो
गं कुजे वह्निं शनौ च नृपं पंचकं वर्ज्यं पुनः कुजे चौरं बुधवारे च मृत्युरं च पथकापं भेदेन परिहारः अथेति कर्मनस्त्व शुभकर्मसु तेबाणाः वर्ज्याः यथा ग्रहे गृहगोप
वी न लक गृहसास्फारने ग्निः नृपसेवायां राजबाणः याने चौरः पाणिग्रहे मृत्युबाणो वर्ज्यः उक्तं च तथा नृपसेवायां गृहगोपे ग्निपंचकं याने चौरं व्रते रो
गं प्रजे मृत्युकं रमहरति ७४ अथ ग्रहदृष्टिं सुपजातिकयाह आशमिति ये खेटाः यस्मिन् स्थाने स्थिताः तस्मात् कथ्यमानानि स्थानानि चरणाभिवृद्ध्या प
श्यंति तद्यथा आशं नवमे त्रिरयश्च सप्तमे चरणवृद्ध्या पश्यंति अनेन जन्म दृष्टहोड्डवफलं चरणाभिवृद्धो वर्धवती तिसत्त्विततं मंदःक्ति में शनैश्चरः स्वस्थानात्

रोगो यत्र व्रते गेहगोपे नृपसेवायाने पाणिग्रहे वर्ज्या अक्रमतो बुधैः गगनलक्ष्मापालचौरासृजितः ७४ आशं त्रिकोणं चतुरस्त्रम
स्तं पश्यंति खेटाश्चरणाभिवृद्ध्या मंदो गुरुर्भूमिसुतः परे च क्रमेण संपूर्णदृशो भवंति ७५ यद्वालयांशेशमलं वमयन्नतु
पश्यति युतो भवेद्वा यदि वो दुःशुभफलमनल्पं रचयति ॥

आशांसं पूर्णदृक् चतुरश्रं रणदृष्टिः एवं गुरुस्त्रिकोणे पूर्णदृक् भूमिसुतः
चतुरस्रे पूर्णदृक् परेऽर्कचंद्रबुधशुक्राः सप्तमे पूर्णदृशः ७५ अथो द्वयास्तस्थुहितैः शिखरिणी भुजंगप्रयाताभ्यामाह यद्वालमांशेशा इति लग्नेशो ल
वमिति लग्नेशः लग्नांशा लग्नस्येशः स्वामी लग्ननवांशस्वामी लवं नवांशं पश्यति वा ऽथवा नवांशेन सह युतो भवेत्तदा वा दुर्वस्य तनल्पं शुभफलं रचय
ति यथा मेषलग्ने मिथुनांशा तदीशो बुधस्तुलायां मिथुनं पश्यति तत्रजिधतिवा अथ मुद्गपांशस्तु हे प्रथमप्रकारं तरभावे तुलनांशेशस्तल्लग्नं पश्य
ति लग्नेन सह युतो भवेत्तदापि वा दुःशुभफलमनल्पं स्यात् यथा मेषलग्ने एवं मिथुननवांशः स्वामी बुधो मकरे न वांशं न पश्यति किं तु लग्नं पश्यति
अथवा मेष एव तिष्ठति अथ मुद्गपस्तुहे द्वितीयः प्रकारः ॥

मु०टी० कुंभमीनौ च पंचमहोद्वाहे दिवा रात्रौ यथाक्रमं इति अनेन तस्मिन्काले ध्यादिलग्नानि वर्ज्यानीत्यर्थः ८१ अथ केचिन्मतमाह बधिरा धन्वीति स्पष्टार्थं

वि०प्र० ८२ अथैषां प्रयोजनं सापवादं प्रदर्शयिष्यन्नाह दारिद्र्यमिति पंगौ पंगुलग्ने अन्यत्स्पष्टं ८३ अथ विहितनवांशान्विवदाह कार्मुकेति धनमि

 थुनं एषां नवांशाः श्वेवगेवा मीननवांशे विकल्पेन वाशब्द एकीयमतसूचनार्थः एवं शेषेषु यदि उपयामो विवाहो भवेत्तर्हि कन्या सती पतिव्रता भ

वेत् ८४ अथ विहितनवांशे कश्चिन्निषेधं श्लोकार्द्धेनाह अंत्यनवांशेति विहितनवांशेष्वपि यथा मेषलग्ने धनुर्नवमांशं शांतिमार इत्येवं विधे विषये

कन्यानृयुक्कर्कटकानि शं धा दिनेघटोंत्यानिशिपंगुसंज्ञः ८१ बधिराधन्वितुलालयोपराह्णे मिथुनं कर्कटकोंगनानिशांधाः

दिवसांधाहरिगोकियास्तु कुब्जामृगकुंभांतिमभानि संध्ययोर्हि ८२ दारिद्र्यं बधिरतनौ दिवांधलग्ने वैधव्यं शिशुमरणं नि

शांधलग्ने पंगौ निखिलधनानि नाशमायुः सर्वत्राधिपगुरुदृष्टिभिर्नदोषः ८३ कार्मुकतौलिककन्यायुग्मलवे झषये

वा यदि भवेदुपयामस्तर्हि सती खलु कन्या ८४ अंत्यनवांशे न च परिणेया काचन वर्गोत्तममिह हित्वा नो चरलग्ने च

रलवयोगं नौलिमृगास्ये शशिभूतिकुर्यात् ८५ व्ययेशनिः खेऽवनिजस्तृतीये भृगुस्तनौ चंद्रखलानशस्ताः लग्नेट्कविद्यौ

श्वरियौ मृतौ ग्लौर्लग्नेट् शुभाराश्च मदे च सर्वे ॥ ८६ ॥ सा परं तु वर्गोत्तमंमंतिमनवांशे हित्वान्न विवाह

काचन कन्या न परिणेया न विवा

उचित एव यथा मिथुनलग्ने मिथुननवांशे स्वांत्यांशका अपि श्रेष्ठा यदि वर्गोत्तमा स्युर्यारतिकस्वपेतोऽतः नो चरलग्नइति तौलि मृगस्थे तुलामकरस्थे

चंद्रे चरलग्ने विहितचरलवयोगं नो कुर्यात् यथा मेषलग्ने तुलांशा इति ८५ अथ लग्नभंगमुपजात्याह व्ययेशनिरिति द्वादशे शनिर्नो शस्तः खे दशमे ऽ

वनिजो भौमो न शस्तः तृतीये शुक्रो न शस्तः लग्ने चंद्रखलाः चंद्रः पापग्रहाश्च न शस्ताः लग्नेट् लग्नस्वामी कविः शुक्रो ग्लौश्चंद्रश्चरिपौ षष्ठे न शस्ता

एवं मदनलवपञ्चाश्यो शास्यमित्रे सौम्ये चाशशुने स्वेशाल्लग्नं नवांशायुते सप्तमभवनं शांशे चेद्दोसते अथवा लग्नं तु मदनगृहं लग्नात्सप्तमभवनं चेद्दीक्षतेन तदा वध्वाः शुभं कल्याणं स्यात् यद्युभयवनाधिपेन वांशस्वामिना मित्रं पापग्रहैश्चेत्तल्लग्नं हविरस्तु भैर्वेतिनार्थः वराहः शुद्धिलिह स्पानयद्रोरस्यांशे लग्नेन वाक्षस्य पतिस्तु द्धिं तदा सुहृत्सौम्यानिरीक्षितो यः शुभा पत्यस्या भर्तुरं तिसंगत इति केचिद्द्विवाहे वक्ष्यमाणं तिथिविवाहमाह तल्लेखनं तिथिवारं वनसङ्गेनवभिश्चसमन्वितं समभिस्तु हरेद्भागशेषाङ्के फलमादिशेत् निःशेषे तु जलं विद्यात्सप्तशेषे भयं जनः सप्तशेषे वज्रपातो शेषं त्वज्जलक्षणमिति ७८ अथार्कसंक्रमणदोषं मञ्जुभाषिण्याह विषुवायनेति विषुवं तुलामेषसंक्रान्ती चतस्रस्तु संक्रान्तिषु पर एवं मध्यमानगता गामिवर्तमाना च दिवसात् बुधः शुभक्रियाविधौ विवाहादौ त्यजेत् इतरसंक्रान्तिषु संक्रमणकालात् पतनोऽग्रे एवं भागपिषोडश घटिका मिलित्वा द्वात्रिंशत् घटिकास्त्यजेत् गुरुः अयने विषुवे चैव परं

मदनलवपमित्रं सौम्यमंशोद्युनं वा तनुमदनगृहं चेद्वीक्षते शर्मवध्वाः ७८ विषुवायनेषुपरपूर्वमध्यमान् दिवसांस्त्य
जेदितरसंक्रमेषु हि घटिकास्तु षोडश शुभक्रियाविधौ परतोऽपि पूर्वमपि संत्यजेद्बुधः ७९ रवेर्हाककृतेवाष्टारोनाड्यः
कारवितपोः क्रमात् वर्ज्याः संक्रमणेऽर्कादेः प्रायोर्कस्येति निंदिताः ८० घस्रे तुलालीव धिरौ मृगाश्वौ रात्रौ च सिंहाजवृषा दि
वांधाः

र्ध्वे दिनं त्यजेत् अन्यसंक्रमणे सर्वाः पराः षोडश नाडिका इति ७९ अथ प्रसंगात् सकलग्रहाणां संक्रान्तिघटिकास्तु पूर्वमाह रवेरिति यथाक्रमेण रवेः संक्रमणे एता घटिका वर्ज्याः यथा रवेः प्राक् पश्चाच्च षट् त्रिंशत् घटिकास्त्याज्याः चन्द्रस्य द्वे भौमस्य नव बुधस्य षट् गुरोरष्टाशीतिः अष्टाशीति शुक्रस्य काल नव शनेः रवनपाः वस्थधिकमात्र इति ८० अथ पंगवधवधिराख्यान्लग्नदोषानुपजातिकयाह घस्रइति घस्रे दिवसे तुला वृश्चिकौ बधिरसंज्ञकौ रात्रौ मकरधनुसंज्ञो श्रोत्रं वधिरः तुला च वृश्चिकश्च वधिरः दिवसे वधिरो तथा धनुश्च मकरश्च वधिरौ निशि कीर्तितौ मेषो वृषोऽथ गेदूथ्य दिवसांधाः प्रकीर्तिताः नृयुक्कर्कटकन्याश्च रात्र्यां धाः प्रकीर्तिताः ॥

अथान्यान्परिहारान्स्रग्विण्याह केंद्रकोण इति केंद्रे लग्नमदरहिते १।४।१० कोणे नवपंचमे वा तत्र गुरौ स्थिते सर्वे दोषा नाशमायांति कश्यपः कामे गुरौ वा सौम्ये वा यदा केंद्रे त्रिकोणगे नाशयेदखिलान्दोषान् पापानीव हरिः स्मृतः अथवा आये एकादशे रवौ स्थिते सर्वे दोषा नाशमायांति वा लग्ने चंद्रे वा वर्गोत्तमे राशिनवांश युक्ते सति यथा मिथुने मिथुननवांशस्तथापि दोषनाशः द्वितीयपवाशरस्यानुक्तस्तुत्यापातात् चंद्रो लग्नाद्व्ययवेषु सर्वदोषविनाशकः उक्तं च यमेन का रफ्ते गः सर्वो दोषा नाशं पुष्करः स्मरणात् एव यद्रूपात्पापं जन्मशतोद्भवं वर्गोत्तमगते लग्ने सर्वे दोषा लयं ययुः चंद्रो वाप्यथवा येपि यमे कुसरितो पृथक् दृष्टि एकादशे चंद्रे सति दुर्मुहूर्तांशदोषाः दुर्मुहूर्तादयो यस्मात् यः अंशदोषाः पापग्रहनवांशाख्याः ते सर्वे तद्वत् नाशमायांति कश्यपः मुहूर्तलग्ने च हूर्वर्गं कुनवांशं ग्रहाइस्त्रा ये दोषा लोके हि संप्रवर्त्तयते कारशाः शाखी ज्योतिर्निबंधे नक्षत्रदोषकनवांशदोषं गंडांतदोषं च मुहूर्तदोषं विहंतुं पंचा

केंद्रे कोणे जीव आये रवौ वा लग्ने चंद्रे वापि वर्गोत्तमे वा सर्वे दोषा नाशमायांति चंद्रे लाभे तद्वद्दुर्मुहूर्तांशदोषाः ९० त्रिको
णे केंद्रे वा मदनरहिते दोषशतकं हरेत्सौम्यः शुक्रो द्विगुणमपि लक्षं सुरगुरुः भवेदाये केंद्रेऽङ्गप उत लवेशो यदि तदा समूहं
दोषाणां दहन इव तूलं शमयति ९१ द्वौ द्वौ तनुभग्योः पंचेंदोर्होरवौ सार्धत्र्यंशा गुरौ रामा मंदाहुकेत्वारे सार्धैकैकं विशोपकाः ९२

गाविशद्दोषं निशाकरो लाभगतो निहंति ९० अथ सामान्यतो दोषसमूहपरिहारं शिखरिण्याह त्रिकोणे इति त्रिकोणे समदरहिते केंद्रे वा स्थितः सौम्यो बुधः शतं दोषाणां हरेत् उक्तस्थाने शुक्रोपि द्विगुणं द्विशती हरेत् उक्तस्थाने स्थितो गुरुः लक्षं दोषान्हरेत् भवेदिति अंगपो लग्नस्वामी उत वा थ लवेशो लग्नगतनवांशनाथो वा आये केंद्रे यदि भवेत् तदा सर्वदोषान् हरेत् दोषाणां समूहं नाशयति यथा दहनोऽग्निः तूलं कार्पासमिव लग्नेट् लग्नांशनाथो वा आपगः केंद्रगोपि वा राशिनिहंति दोषाणामिंधनानीव पावक इति ९१ अथ लग्नविंशोपकाननुष्टुभाह द्वाविति तनुभगयोर्लग्नमदयोः सूर्येनोर्द्वौ द्वौ विंशोपकौ एवंविधे चंद्रे पंच रवौ सार्धौ त्र्यंशः ३। गुरौ रामास्त्रयः मंदः शनिः अश्वराहुकेतु आरो भौमः एषु प्रत्येकं सार्धमेकैकं १।

अथ रेखाप्रदाव संततिलकयाह अथेति स्पष्टार्थं ८७ कर्तर्यादिमहादोषाणामपवादं शार्दूलविक्रीडितेनाह पापौ कर्तरिकारकाविति कर्तरिकारकौ ग्रहौ रिपुगृहे शत्रुगृहे स्थितौ नीचे नीचराशिगौ अस्तगौ अस्तंगतौ तदा कर्तरीदोषो नैव स्यात् कश्यपः पापयोः कर्तरीकर्त्रोः शत्रुनीचगृहस्थयोः यदा चास्तगयोर्वापि कर्तरी नैव दोषदेति अथ सिते शुक्रे अरिनीचगे शत्रुगृहगे स्वनीचगृहगे वा सति तत्षष्ठदोषो भृगुषष्ठदोषोऽपि न स्यात् कश्यपः नीचराशिगते शुक्रे शत्रुक्षेत्रगतेऽपि वा भृगुषट्कस्थितो दोषो नास्ति तत्र न संशय इति भौमे सति अस्तंगते रिपुनीचगे शत्रुगृहे नीचगृहे वा अष्टमभौमो दोषश्च न स्यात् कश्यपः अस्तगे नीचगे भौमे शत्रुक्षेत्रगतेऽपि वा कुजाष्टमोद्भवो दोषो न किंचिदपि विद्यते अथ शशिनि चंद्रे नीचे नीचनवांशके वा सति द्वादशाष्टमषष्ठस्था-

स्यापाष्टमहुरविकेतुतमोऽर्कपुत्रास्त्र्यायारिगः क्षितिसुतो द्विगुणायगोऽब्जः सप्तव्ययाष्टरहितो ज्ञगुरू सितोऽष्टत्रिद्यूनषड्व्ययगृ-
हान्यरिहाप्रशस्तः ८७ पापौ कर्तरिकारकौ रिपुगृहे नीचास्तगौ कर्तरीदोषो नैव सितेऽरिनीचगृहगे तत्षष्ठदोषोऽपि न भौमेऽस्तेऽरि-
पुनीचगे न हि भवेद्भौमोऽष्टमो [illegible]कृन्नीचे नीचनवांशके शशिनि रिःफाष्टारिदोषोऽपि न ८८ अब्दायनर्तुतिथिमासभपक्षदग्ध-
तिथ्यन्धकाणबधिरांगमुखाश्च दोषाः नश्यंति विद्गुरुसितेष्विह केंद्रकोणे तद्वच्च पापविधुयुक्तनवांशदोषाः ८९ ॥

नस्थिते चंद्रे दोषोऽपि न स्यात् नीचराशिगते चंद्रे नीचांशकगतेऽपि वा चंद्रे षष्ठाष्टरिःफस्थे दोषो नास्ति न संशय इति कश्यपोक्तेः ८८ अथाब्ददोषाद्यनेकदोषापवादं वसंततिलकयाह अब्दायनेति विद्गुरुसितेषु केंद्रकोणे सप्तमस्थानरहिते सत्सु एते दोषाः नश्यंति कश्यपः अब्दायनर्तुमासोत्थाः पक्षतिथ्यृक्षसंभवाः काणांधबधिरोद्भूता दग्धलग्नतिथिभवाः अकालजाश्च नीहारविद्युत्पांसुवर्षसंभवाः परिवेषप्रतीसूर्यशक्रचापध्वजास्य दोषसदा मंगलेषु कालजाश्च ये दोषदाः गुरुरेकोऽपि केंद्रस्थः शुक्रो वाथ रविर्बुधः हरेत्स्मृतिर्यथांहांसि तद्वद्दोषास्त्रिकोणगः लग्नतः पञ्चमे चैव शशिचंद्रजाभिसंभवान् ततो केंद्रयोगारुहेति सुपर्णः पन्नगानिव तद्वदिति च तथा यत्पापाः क्रूराः विधुश्चंद्रस्तैर्युक्तो यो नवांशस्तद्दोषोऽपि नश्यति उक्तं च सक्रूरराशेस्तु भोनवांशः प्रोक्तः

एवंपदत्रयेणशुद्धंलग्नंस्थापयेत्सुधीः गांधर्वासुरपैशाचराक्षसेषुविचिंतयेदिति ९४ अथविवाहात्प्राक्कर्तव्यानामावश्यकानांसमानांदिनशुद्धिं
स्त्रीसंस्काराहविधौवेलेति अत्रचंद्रबलमावश्यकत्वेनविचार्यं वारकोमांगलकलशः गृहभूषणंचित्रलेखनादि अंगणविभूषणंसमार्जनगोमया
द्यालेपः अथचवेदिकाचत्वरंवधूवरोपवेशनार्थंस्थलविशेषः मंडपोगृहाग्रासनकटादिनावितानादिनावा बहुवचनात्कटाहाधारोपणहरिद्रावं
दनकंजिकाधारणादिसकलशुभारंभान्उद्वाहतः पूर्वंविवाहात्प्राक्समेद्युमितेसंख्ये पंचांगशुद्धिसहितेदिनेरचयेत् उपलक्षणत्वात्ततत्रसंख्येऽपनय
नादावपिपूर्वंशुभकर्मारंभान्विरचयेत् तथाऽऽद्यकार्यजातंत्रिनवषण्मितेदिनेपूर्वंनआचरेत् चित्राविशाखाशततारकाश्विनीज्येष्ठाभरण्यो

तुं१श्रुगा४गा६मि३म्र१रामा३ह्निपघामशुभाःशुभाः ९५ विधोर्बलमवेक्ष्यवाद्दलनवारकंगृहांगणविभूषणान्यथ
चवेदिकामंडपान् विवाहविहितान्बुधैर्विरचयेत्तथोद्वाहतोनपूर्वमिदमाचरेत्त्रिनवषट्मितेवासरे ९६ हस्तोच्छ्रा
यावेदहस्तैः समंतात्तुल्यावेदीसद्मनोवामभागे युग्मेघस्रेषष्ठहीनेचपंचसप्ताहेस्यान्मंडपोद्वासनंसत् ९७ मेषादि
राशिजवधूवरयोर्वटाग्नितैलादिलेपनविधौकथितात्रसंख्या शैलादिशाःशररिगाःशनगाद्विबाणवाणाःस्रवाणगि
रयो ७।१०।५। १०।५। ७।७।५।५।५।५।७ विबुधैस्तुकैश्चित् ९८ शिवभाच्चतुष्टयंहित्वाग्रशस्तंफलतैलवेदिकामंडपान

कंकणमंडलादिकमितिदैवज्ञमनोहरोक्तेः तत्रैवमूलेंदुकरश्रवणार्कपौष्णविश्वेशचित्रानलरेवतीषु संस्थापनंकंजिककुंडिकायावारेरविभे
मिशुभस्यशस्तमिति ९६ अथवेदीलक्षणंमंडपोद्वासनेदिननियमंचशालिन्याह हस्तोच्छ्रायेति स्पष्टार्थः नारदः हस्तोच्छ्रिताचतुर्हस्तैश्च
तुरस्रासमंततः स्तंभैश्चतुर्भिः सुश्लक्ष्णोवामभागेस्वसद्मनः मंडपोद्वासनंकार्यंसमेतुदिवसेबुधैः षष्ठंतुविषमेनेष्टंउक्तासप्तमपंचमाविति
९७ केचित्तैलादिलापनेसंख्यानियमउक्तस्तमाह मेषादिराशिजेतिस्पष्टं देशविशेषेचौडाचारोप्रसिद्धः ९८

81

महद्वर्गेण श्वशुरादिविभागं संप्रयोजनमुपजात्याह श्वश्रूरिति सितः कन्यायाः श्वश्रूः सूर्यः श्वशुरः तनुर्लग्नं तनुः शरीरं स्यात् जामित्रपः सप्तमाधीशो द-
यितो भर्ता मनः चंद्रः एतेषां शुक्रादीनां बलं विचार्य तेनांशिकाः हिबुकान्वेतान्विवाहं ताविवाहादनेन तं श्वशुरादीनां सुखं स्यादिति प्रवदेत् केचिद्विशेषमत्र
मप्युक्तं सप्तात्मतिः स्त्री च विधोस्तयाराद्धिते सुतो ज्ञा च गुरुस्तु श्वश्रूः सितार्कौ सुताच्च वेश्म भूया त्सुहृद्विधोस्तु पुंसोऽपि ९३ अथ संकीर्णजा-
नां गांधर्वादिविवाहे विशेषमनन्तरमाह तस्मिन्पक्षे इति तस्मिन्पक्षे शोभनमासार्कवारे विवाहो कतव्यः भिन्नमसंकीर्णजकादि शुभयोगे सविसंकीर्णानामनुलोम-
तिलोमजानां जातिमपि परिकरपीडा विवाहः स्यात् तर्हि सा करपीडा सुतायुर्धनलाभश्रीतिप्राप्त्यै भवति एषां स्थितिकारा व्याहरणात् एतद्भावेऽप्युक्त-
दिनेऽपि विवाहः कार्य इति ९४ अथ गांधर्वादिविवाहे विशेषमनुष्टुभाह गांधर्वादीति प्राजापत्यब्राह्मदैवार्षसंज्ञाः विवाहा उक्तकाले एव कार्याः गां-

श्वश्रूः सितोऽर्कः श्वशुरस्तनुस्तनुर्जामित्रपः स्याद्दयितो मनः शशी। एतद्बलं संप्रतिभाव्य तान्निज क्लेशं सुखं संप्रवदेद्विवा-
हतः ९३ तस्मिन्पक्षे सौरिकुजार्केऽपि च वारे वर्ज्येन संत्येय दिवा स्यात्करपीडा संकीर्णानां तर्हि सुतायुर्धनलाभश्रीति-
प्राप्त्यै सा भवतीह स्थितिरेषा ९४ गांधर्वादिविवाहे १ को देर ४ नेत्र २ गुणे ३ द्व्वः ९॥

गांधर्वासुरराक्षसपैशाचकाख्याः सर्वकाले कार्याः श्रीपतिः प्राजापत्यब्राह्मदैवार्षसंज्ञाः कालेषूक्तेष्वेव कार्या विवाहाः गांधर्वाख्यश्चासुरो रा-
क्षसश्च पैशाचो वा सर्वकाले विधेय इति तत्र केचिद्दकोणपयेन लग्नात् वेदनेत्रादिभिः शुभक्रमेण स्यात् अथ मध्यः लग्नोक्तान नसग्रमार भच
त्वारि शुभानि ततो द्वे शुभे तत स्त्रीण्यशुभानीति क्रमेण विंशत्यादिवर्णानां पदानां समाहारस्तिपदी तस्या ब्रह्मविसुहृत्पदाभिधचक्रमयूर
लक्षं एकस्मिन्नपि परेयस्तु भं तरस्तु भमेव पदत्रये यस्तु भं तत्तुभं इति क्रमेण शुभशुभानि क्रमेण पतितानि एवं परत्र यापाप्रत्याथ
कथनान ... ... नवानपगोष्ठी तथापि ... नानकालेनमे॥

मु०टी०
वि०प्र०
८२

अथ गोधूलीसमये ऽवश्यवर्ज्यानि वैश्वदेवी संदसाह अस्तं याते इति गोधूलिरित्यनुवर्तते गुरुस्यनिवारे सूर्ये अस्तं याते गोधूलिः शुभः स्यात् ननु सूर्ये अ
र्धास्तमसद्भावात् तथा सौरेश्चनौ सार्के सत्येव गोधूलीशुभा नन्वस्तानंतरं कुलिकसद्भावात् कांतिसाम्यमपि त्याज्यं तथा लग्नात् सायंकाली नलग्नात् मृत्युभ
वने रिपुभवने षष्ठे वा लग्नेऽष्टमे वा चंद्रे सति कन्यानाशः स्यात् लग्ने इति लग्नस्थे मरनस्थे मृत्युस्थे वा भौमे सति वोढुर्वरस्य नाशः स्यात् शेषं स्पष्टं १०२
अथ लग्नस्पष्टगतिमिंद्रवज्रयाह मेषादिगेइति मेषादिद्वादशराशिषु स्थूलाः कलात्मिकाः स्पष्टा गतिरित्यर्थः १०३ सूर्यस्य तात्कालिकीकरणमनुष्टु
भाह संक्रांतियातेति पंचांगे यद्दिने यावत्सु घटीषु च संक्रांतिः लग्नं आरभ्य सा भीष्टदिनपर्यंतं यावंति दिनानि घटीपलानि भवंति तैर्मेषादिष्टरा शि

पा

अस्तं याते गुरुदिवसे सौरे सार्के लग्नान्मृत्यौ रिपुभवने लग्ने चंद्रे। कन्यानाशस्तनुमरनमृत्युस्थे भौमे वोढुर्लोभे धनसहजे चंद्रे
सौख्यं १०२ मेषादिगे कृत्शराः ५० नगाक्षाः ५७ सप्तेषवः ५७ सप्तशराः ५७ गजाक्षाः ५८ गोक्षाः ५९ खतर्काः ६० कु
रसाः ६१ कुतर्काः ६१ कंगानि ६१ षष्ठिः ६० नवपंच ५९ भुक्तिः १०३ संक्रांतियातघस्रादौ गतिर्निघ्नाः खषड्हृ ६० हृ
ता लब्धेनांशादिनायोज्याः यात्संस्पष्टभास्करः १०४ तनोरिष्टांशप्राकान्तर्वनवांशाद्दशसंगुणाः रामाप्तालब्धमंशाद्यंतं
नोर्वर्गादिसाधने १०५ अर्कोत्क्रमात्सायनाद्भोग्यभुक्तेर्भागैर्निघ्नात्स्वोदयान्ख्याग्निभक्तान् स्वेर्कस्पष्टगतिर्गुणनीया व्यस्याभा
ज्याय लब्धं तेन गाः अवशिष्टं कलादिः अंशावयवा लेख्या दिशा द्वाच्याः तैर्यातसंयातराशिः सूर्यः भुक्तमेषादिराशि युक्तः सन् तात्कालिकः स्पष्टभास्करः स्या
त् १०४ अथ लग्नानयनमाह तनोरिति लग्नस्फिक्यमगास्पेत्यादिनाथो नवांशो विचारितः समावाप्त्या आगछेत् नरवंवनवांशाया वंतः स्यु स्तेर्दश
गुणाः एषां त्रिभिर्हृतास्य लब्धं भागाद्यं अंशकलाविकलात्मकं तत्तनोरिष्टकालिकं भुक्तं स्यात् न कन्यामागुप्तङ्कुजस्तु कसौम्यमादि प्रकारेण व
र्गसाधनं स्यात् १०५ अथैवं साधितानांशस्य लग्नभ्यांश घटिकानयनं शालिन्याह अर्कादिति सायनांशसहित सूर्यात् राशिभोग्यांशैः सायनस ॥

82

अथ मार्गशिरसि संमते मंडपादौ लग्ने मनिवेशनं दृढ्वजयाह सूर्ये तिकन्यातुलासिंहगते ऽर्केशे वेदशानकोणे विवाहादौ लग्नं स्थाप्यं वृश्चिकधनुर्मकरस्थिते वायुकोणे मीनमेषकुंभस्थिते नैर्ऋतिकोणे वृषमिथुनकर्कस्थिते ऽग्निकोणे लग्नं स्थाप्यमर्थः ९९ अथ गोधूलीप्रशंसां मंदाक्रांतयाह नास्मिन्निति स्पष्टार्थं गोधूल्यधिकारिणा आह नारदः प्राच्यानां च कलिंगानां मुख्यं गोधूलिकं स्मृतं गांधर्वादिविवाहेषु वैश्यो द्वाहरे च योजयेत् भूयालवनोभेविप्रशुधटिकालामेदात्मगोरजं बुधैः संकीर्णे गोरजः प्राह्वपरे शुद्धि तयं शुभं घटिकालग्नाभावे कार्यं विप्रैस्तु गोरजोलग्नमिति महादेवान्योरप्यत्र मोकाधिष्ण्यादिके शुद्ध कार्ये द्वौरजो यावत्तावल्लग्नं शुभावहमिति दैवज्ञमनोहरे कुलिकं क्रांतिसाम्यं च मृत्यौ वृषा भृगः शशी पंच गोधूलिके त्याज्या अन्य दोषाः शुभावहा इति तत्र गोधूलिकालः केशवार्केणोक्तः अर्धास्तमयात्घटिकाद्वयमिदमाहुरिति केचित्तु यावद्दिनांते निशि पश्चिमायामयाप्स्यतनीयरवि

सूर्येगते सिंहघटे वृषे वा लग्ने भोलिकोदंडमृगे वृषे वा यो मीनाजकुंभे निर्ऋतौ विवाहे स्थाप्यो ग्निकोणे वृषयुग्मकर्के ९९
नास्मिन्नृक्षं न च तिथिकरणं नैव लग्नस्य चिंता नो वा वारो न च लवविधिर्नो मुहूर्तस्य चर्चा नो वा योगो न च मृतिभव-
नं नैव जामित्रदोषो गोधूलिः सा मुनिभिरुदिता सर्वकार्ये प्रशस्ता १०० पिंडीभूते दिनकृति हेमंततौ स्यादर्धास्ते तप-
समये गोधूलिः संपूर्णास्ते जलधरमालाकाले त्रेधायोज्या सकलशुभे कार्यादौ १०१

विंबभागं तस्मात्परं नाडिकयुग्ममेके गोधूलिकालं मुनयो वदंतीति यथायोग्यं देशाल्पवत्ता १०० अथ गोधूलीभेदं जलधरमालासंदसाह पिंडीभूत इति हेमंतर्तौ शीतकाले मार्गादिमासचतुष्टये दिनकृति सूर्ये पिंडीभूते गोलकसदृशे संध्यायां नीहारारक्तत्वेनेति भावः अर्थः तस्मिन्समये गोधूली ज्ञेया तथा तपसमये उष्णकाले चैत्रादिमासचतुष्टये ऽर्धास्ते अर्धबिंबस्य दृश्यत्वे गोधूलिः जलधरमेघालेखामालास्तत्सहस्तोत्पादके वर्षाकाले श्रावणादिमासचतुष्टये सूर्ये संपूर्णास्ते ऽदर्शनयस्तादर्शौ सति गोधूलिः जलधरमालासंदोजा भापि चिंत्यं न केवलमियं विवाहे किंतु सकलशुभे कार्यादौ ज्ञेया १०१ ॥

मु०टी०
वि०प्र०
८३

क्रूरैः सह उत्पातं त्यजेदित्यर्थः तथा दुष्टान् व्यतीपातादियोगान् चंद्रग्रहणभुक्तानामलमयनमूलं तिथ्यः स्यर्द्धौ तिथिक्षयं तिथिवृद्धिं च गंडांतं तिथिनक्षत्रलग्ना
नां त्रिविधं विष्टिर्भद्रा संक्रमदिनं संक्रमकालात् पूर्वपरतो वर्ज्यघटिकाः अयने विषुवे च पूर्वापरदिनसहितं संक्रांतिदिनं ज्ञेयं तन्वंशपालं तनुलेपं अंशः लग्न
गतो विहितनवांशः नीपातः तौ तन्वंशपौ तयोरस्तं लग्नेशास्तं लग्ननवांशास्तं वास्य लग्नं च तथा तन्वंशेशौ विधून् लग्नेशनवांशेपौ चंद्रात् षष्ठाष्टमव्ययस्थानगा
न् तथा पापग्रहवर्गान् १०८ से दुष्करतरगोदयांशांदु सहितं लग्नं लग्नांशं च क्रूरग्रहसहितं लग्नं लग्नांशं चेत्यर्थः उदयास्तशुद्धिं उदयास्तशुद्धि मलाशुद्धिं
च क्रूरयात्येयमस्तु भमित्याद्युक्तं चंद्राशुद्धं ग्रहवेधं तिसाध्येत्यादिनोक्तं खार्जूरं त्यागात् गंडान्त्यादिनोक्तं दग्धयोगः सूर्येशे चंद्रे सूर्युते भेशो ग्रहत्यादिनो
क्तं योगो ग्रहयुतिः तत्सहितं जामित्रलग्नात्सप्तमं जामित्रं लग्नजामित्रं चंद्रजामित्रं च लग्नाच्चंद्राच्च मदनभवनगेत्यादिनोक्तं लग्नात्तराहुदर्पो दुसितास्ता

मंदोनेच सविष्टिसंक्रमदिनं तन्वंशपालं तथा तन्वंशेशविधून् तथाशरिपुव्यात्पापस्यवर्गांल्लथा १०८ सेंदुक्रूरखगोदयांशमुद
यास्ताशुद्धिं चंद्राशुधान् खार्जूरं दग्धयोगयोगसहितं जामित्रलग्नात्मधं वाणोपग्रहपापकर्तरीं तथा तिथ्यूर्ध्वयोगोत्थितं
दुष्टयोगमथार्धयामकुलिकाद्यान् वारदोषानपि १०९ क्रूराक्रांतविमुक्तभं ग्रहणभेयच्च क्रूरगंतव्यभं त्रेधोत्पातहतं च केतु
हतभं संध्योदितं भं तथा ॥

दिनोक्ता अर्धपंचशलाकासप्तशलाकोक्तं च वाणाः पंचकं उप
ग्रहः मलिहूः शराष्टदिक्शक्रनगेत्यादि पापकर्तरी समाहारं हृद्धैकवचनं तिथ्यृक्षवारोत्थितं दुष्टयोगं तिथिनक्षत्रवारैः क्रमोत्थितमुत्पन्नं दुष्टयोगं
यथा तिथिनक्षत्रोत्थं सार्पेद्वादश्यां वैश्वमादिमरस्मादि तिथिवारोद्भवं लग्ने शपंचेमादि नक्षत्रवारोद्भवं यथा व्यतीपाता भूमित्यादि तिथिनक्षत्रवारोद्भ
वं हस्तार्कं पंचमीतिथ्यावित्यादि दुष्टयोगं अर्धयामकुलिकाद्यान् वारदोषानपि अर्कादिवारे तु मुहूर्तादिकं च १०९ क्रूराक्रांतविमुक्तभं क्रूरग्रहे
णाक्रांतभं क्रूरविमुक्तभं च ग्रहणभं पक्षिनक्षत्रे चंद्रसोमपरागे जात सद्ग्रहसप्तमे त्रेधोत्पाता त्रिविधोत्पातो दिव्यभौमांतरिक्षाः ॥०

83

योक्रांतराशेः स्वदेशीयउदयाः मेषादिराशीनां कलात्मकं प्रमाणं गुणयं स्वाग्निभिस्त्रिंशताभक्तं लब्धानि भोग्यानि च पलानि स्युः एवं लग्नात्सायनांशात् भु
क्तांशैः स्वोदयो गुण्याः खाग्निभक्तो लब्धानि भुक्तानि पलानि एवं जातानां भोग्यभुक्तपलानां मेलकं कार्यं तत्सायनांशलग्नार्कयोरंतरालोदयपलैर्युक्तं कार्यं
षष्ट्या भक्तं सूर्योदयादिष्टघटिका भवेयुः १०६ विशेषमाह चेल्लग्नार्कौ विजि सायनांशौ लग्नार्कौ एकराशौ भवतस्तयोर्विश्लेषोऽन्तरांशास्तैर्गुणितः स्वदे
शीयउदयः ततः खाग्निभक्तो लब्धमिष्टकालः सूर्योदयात्स्यात् तत्र यदार्कात्सायनात्सैकराशिस्थितं लग्नं तस्मात्तदा स्वइष्टकाल आगतः सूर्योदयात्प्राक् र
विशेषो भवेत् अयमर्थः आगतइष्टकालः षष्ट्या प्रपात्प्रशान्त्रिनीपलयोरपान्तरमेनावाविषकालः अथवा रात्रिमानात् प्रपात्प्रशान्त्रिनीयसूर्योलान्तेन
रमेनाघाविषकालः अथ रात्रौ विशेषमानीतेइष्टकाले अप्राप्तवतः पंचपलधनियोज्यानीतिसंप्रदायः तत्समये परस्परदर्शनं कार्यं इत्याह कश्यपः अन्योन्य

भोग्यं भुक्तं चांतरालोदयाढ्यं षष्ट्या भक्तं स्वेष्टनाड्यो भवेयुः १०६ चेल्लग्नार्कौ सायनावेकराशौ तद्विश्लेषघ्नोदयः खाग्निभक्तः
स्वेष्टः कालो लग्नमूनं यदार्काद्व्यर्कोशे वेकोनसप्तद्युनिश्यायां १०७ उत्पातान्सहपातान्दग्धतिथिं भिर्दुष्टांश्च योगांस्तथा चंद्रे
ज्योष्टानसामयात्तमयनं तिष्यः र्ह्रेयद्वीनयो ॥

वीक्षणं लग्नस्तुलग्नेकार्ये तत्रेष्टे तिसुलग्नसाधनं घटिकायंत्रेणतास्ये तत्र यं
दीक्षोपनेनाहुः ताम्रपात्रे जलपूर्णे गंधैः पुष्पैरलंकृते तंदुलस्थे रत्नयुते शुचिभूमावस्थिते मंडलार्थे इदं वीक्ष्य जलपात्रे विनिक्षिपेत् तत्र मंत्रः य
न्त्राणां मुख्ययंत्र त्वमिति धात्रा पुराकृत सौभाग्यमायुरारोग्यं सुपुत्रधनदे तव जलं यंत्रकमेत सदा दृश्य सिद्धि प्रदो भवेत् अथवा साधयेत्कालद्वार।
शंकुलशंकुनेति शंकुघटीज्ञानं राम्रदिने रेमयोक्तं तत्र एव ज्ञेयं १०७ अथ विवाहादौ शुभकार्ये वर्ज्यान्विस्मरणार्थं शार्दूलविक्रीडितवृत्तेन
हउत्पातान्निति संक्षुद्रूरेति कूरं क्रांतमिति च उत्पातादीन् उद्वाहे विवाहे यज्ञोपवीतादौ शुभकर्मसु च त्यजेदिति तत्रौ पद्मोकेनान्वयः उत्पातान् दि
व्यभौमांतरिक्षान् लक्षणयातत्संबंधि सर्ववर्ज्यानि त्विवमान् पातो महापातः क्रांतिसाम्यमिति यावत् दग्धतिथयश्चापांगे गोहदगे इत्यादिनोक्ताः

मु॰ टी॰ र्थोऽस्तीति धिषु रविभौमव्यतिरिक्तवारेषु शुभा इत्यर्थः अपरे तु बुधवारोऽपि नेष्टः २ अथ विरोधं समहेंद्रवृत्तेनाह ज्येष्ठे पतिज्येष्ठमिति विवाहतो विवाहानंतरं आ
वि॰ प्र॰ दिमे ज्येष्ठे भर्तृगृहे स्थिता वधूः पतिज्येष्ठं हंति आदिमे अधिके पतिं भर्तारं हंति आदिमे शुचावाषाढे श्वश्रूं भर्तृजननीं हंति आदिमे सहस्ये पौषे श्वशुरं तनुं
८४ पितरं हंति आदिमे क्षये क्षयमासे भर्तृगृहे तिष्ठंती तनुं निजशरीरं हंति म्रियत इत्यर्थः तथा आदिमे मधौ चैत्रे तातगृहे पितृगृहे तिष्ठंती तातं पितरं हंति इत्य
र्थः यदि पित्राद्यभावः तर्हि तन्मासि तत्र गृहावस्थितौ सत्यामपि न कोऽपि दोष इत्यर्थः नगपंते यामभावे इत्युक्तेः ज्योतिर्निबंधे विवाहात्प्रथमे पौषे आषाढे
चाधिमासके न सा भर्तृगृहे तिष्ठेच्चैत्रे तातगृहे पि च आषाढो ज्येष्ठोपलक्षकः अधिमासो क्षयमासोपलक्षकः ३ इति मुहूर्तचिंतामणौ प्रमिताक्षराया

वधूप्रवेशः सन्नेष्टो रिक्तारार्के बुधे परैः २ ज्येष्ठे पतिज्येष्ठमथाधिके पतिं हंत्यादिमे भर्तृगृहे वधूः शुचौ श्वश्रूं सहस्ये श्व
शुरं क्षये तनुं तातं मधौ तातगृहे विवाहतः ३ इति मुहूर्तचिंतामणौ वधूप्रवेशप्रकरणं सप्तमं ७ चरेऽर्थौजहायने घ
टालिमीनगे रवौ रवीज्यशुद्धियोगतः शुभग्रहस्य वासरे नृयुग्ममीनकन्यकातुलावृषाविलग्नके द्विरागमं लघुध्रुवे
चरेऽस्रपे मृदूडुभिः १॥

क्षरानटीकायां वधूप्रवेशप्रकरणं सप्तमं समाप्तं ७ अथ द्विरागमनप्रकरणं प्रारभ्यते तत्र वधूप्रवेशानंतरं परावृत्य पितृगृहं प्राप्तायाः वध्वाः पुनर्भर्तृ ८
गृहे प्रवेशो द्विरागमनं तत्र शुद्धाद्य लग्नमुहूर्तमिषं चचामरसंज्ञं छंदसाह चरे इति अथानंतरे शुक्लपक्षे शुभवारे दिनस्यैव ओजहायने विषमवर्षे प्रथमतृतीया
दिवर्षे तथा घटालिमेषगे रवौ कुंभवृश्चिकमेषराशिस्थे रवौ सति तथा वरस्य रवीज्यशुद्धियोगतः शुभग्रहस्य वारे मिथुनमीनकन्यातुलावृषाणामन्यतमे लग्ने
शुभयुतदृष्टे सति लघुध्रुवचरा[illegible] मृदुनक्षत्रेषु द्विरागमनं कार्यम् अत्र सामान्यतः गुरुशुक्रास्तादिविचारः स्यात्

नेष्टं तेषु तन्मासषट्कं त्याज्यं एवं ग्रहणनक्षत्रमपि केतुहतभं केतुना धूमितैः स्पर्शेन स्वपक्षस्त्रं हतं अनेन तत्संनिपातोपि दोषः संध्योदितं भं सर्वत्र कालेय नक्षत्र
स्पष्टमिति जेउदये तन्नक्षत्रेन सच्चाच्चतुर्दशं नक्षत्रमित्यर्थः तद्वच्च ग्रहभिन्नपुद्गतभं ग्रहेण भेदितं ग्रहपुद्गतं च षण्मासं निषिद्धं तथा ग्रहणतो नाल्पं स
दोषानल्पयेषानिः स्वेऽवनिजे त्यादिकानां लग्नसंवेधि दोषान्त्संत्यजेत् मूलवाक्यानि सर्वमेव लिखितानि ११० इति मुहूर्तचिंतामणौ प्रमिताक्षरायां विवा
हप्रकरणं समाप्तं ६ अथ वधूप्रवेशप्रकरणं अथ वधूः तत्र परिणीतां पो वध्वा प्रथमतः क्रियमाणो भर्तृगृहे प्रवेशो वधूप्रवेशः तन्मुहूर्तमुपेन्द्रवज्रया
ह समाद्रीति विवाहद्विवाहदिवसादारभ्याष्टदिनांतराले षोडशदिनांतराले षोडशदिनमध्ये समाद्दिपंचांकदिने समदिनानि द्वितीयचतुर्थषष्ठ
मदशमद्वादशचतुर्दशषोडशानि विषमदिनमध्ये सप्तमपंचमनवमदिनानि तेषु वधूप्रवेशः शुभं नान्यः आरभ्याद्वाहदिवसात्षष्ठेवाप्यष्टमेऽह्नि व

तद्वच्च ग्रहभिन्नपुद्गतभं सर्वो निमित्तं त्यजेत् दुष्टाहे शुभकर्म तु ग्रहणतो नाल्पं ससप्तोषानपि ११० इति मुहूर्तचिंतामणौ विवाहप्रकरणं षष्ठं ६ ॥ समाद्दिपंचांकदिने विवाहाद्वधूप्रवेशोष्टदिनांतराले शुभः परस्ताद्विषमाब्दमासदिने संवर्षात्परतस्तथैव १ ध्रुवक्षिप्रमृदुश्रोत्रवसुमूलमघानिले ॥

धूप्रवेशः संपन्नो दशमे यसमे दिने चरा

दीनां समन्तादेवग्रहणे सिद्धे पुनरुक्तिरिति माधवस्यार्थः वधूप्रवेशनं कार्यं पंचमे सप्तमे दिने नवमे च शुभे वारे सुलग्ने शशिनो बले इति ज्योतिर्निबंधे षोडशदिव
सानंतरं वधूप्रवेशस्तदाविषमाब्दमासदिनैर्विषमवर्षे विषममासे विषमदिने च कार्यः अस्मवर्षादिति पंचवर्षादनंतरं विषमवर्षादि नियमो नास्ति किंतु दो
षरहितकाले वधूप्रवेशो विधेयः उक्तं च विवाहमारभ्य वधूप्रवेशो युग्मे दिने षोडशवासरांतः ऊर्ध्वं ततोऽब्दे युजि पंचमांतस्तनः परस्तान्नियमो न चास्तीति
१ अथ नक्षत्रशुद्धिमनुष्टुभाह ध्रुवेति ध्रुवादिनक्षत्रेषु वधूप्रवेशः सन्शुभफलः रिक्तार्कारिका ४।९।१४ आरे भौमे अर्के रवौ न दृष्टः ॥ ० ।

मु॰टी॰ त्संभवस्मात्तदाह्मीणांप्रतिशुक्रसंभवोदोषोनास्तीत्यपिज्ञेयं चंडेश्वरः पित्रागारेकुचकुसुमयोः संभवोवाथहिंस्यात्सम्यक्शुद्धिर्नभवतिरवेःसन्मुखेवाथशुक्रःशुद्दे

हि॰प्र॰ लग्नेगुणवतितिथौचंद्रताराविशुद्धौह्मीणांयात्राभवतिसफलादेवितुस्ताभिसत्यं अथभृगुः अंगिरावत्सवसिष्ठकश्यपात्रीणांभरद्वाजमुनेर्कुलेकोर्थः ए

ग्र॰प्र॰ तदृशोत्पन्नातांप्रतिशुक्रसंभवेदोषोनास्ति वादरायणःकश्यपेषुवसिष्ठेषुभृग्वत्र्यंगिरःसुच भारद्वाजेषुःवत्सेषुप्रतिशुक्रंनदुष्यतीति अथचापवादो

८५ यात्रामात्रधारणःकेचित्सुमपवादस्तुधर्मोसुखेप्यूचुः मेहेश्वरः तीर्थानोगमनेतथैकनगरेग्रामेचुहौम्यंतथैति ५ सर्वैःसह७ इतिदैवज्ञानंतमुतदैवज्ञा

मविरचितायांसत्तनमुहूर्तचिंतामणिटीकायाप्रमिताक्षरायांद्विरागमनप्रकरणंअष्टमंसमाप्तं ७ अथाग्न्याधानप्रकरणंमारभ्यापते यत्र्तुकालनिय

मेनाधानादिविहितंतत्रनमुहूर्तविचारः यदातुकालनियमाभावस्तदामुहूर्तविचारस्तदसंप्रतिलकेनाहस्मार्त्ताग्निहोत्रविधिरिति उत्तरोदितेरो उत्तरा

भृग्वंगिरोवत्सवसिष्ठकश्यपात्रीणांभरद्वाजमुनेःकुलेतथा ४ इतिमुहूर्तचिंतामणौद्विरागमनप्रकरणंअष्टमंसमाप्तं

८ स्मार्त्ताग्निहोत्रविधिरुत्तरगेदिनेशोमित्रध्रुवांत्यशशिशाक्रसुरेज्यधिष्ण्ये रिक्तासुनोशशिकुजेज्यभृगौननीचेना

स्तंगतेनविजितेनचशत्रुगेहे १ नोकर्कनक्रझषकुंभनवांशलग्नेनोऽजेतनौरविशशीज्यकुजेत्रिकोणे ॥

नरूपणमते

सूर्येसतिमित्रेकृत्तिकाविशाखेध्रुवाणिरोहिण्युत्तरात्रयं अंत्येरेवतीशशीम्राःशाक्रोज्येष्ठासुरेज्यधिष्ण्यंपुष्यःएतनक्षत्रेषुस्मार्त्ताग्निहोत्रविधिःस्मान् रि

क्तासुनोकार्यं चंद्रमंगलगुरुशुक्रेषुनीचगतेष्वस्तंगतेविजितेग्रहांतरेषुतथाशत्रुगृहस्थितेष्वग्न्याधाननोकार्यं १ अथलग्नशुद्धिंवसंततिलके

नाहः नोकर्केति कर्कमकरमीनकुंभानांनवांशेलग्नेवाग्न्याधाननोकार्यंलग्नेचतुर्दशस्थितेनोकार्यं चंद्रोपलक्षणत्वात्कुक्रोपिनोकार्यं अग्न्याधानलग्न

स्थेचंद्रेदंत्यसुनंदत्रे उपेतितस्यजातोग्निर्निर्वाणस्तंतंकुलंगमेतिकश्यपोक्तेः रविशशीज्येति सूर्यचंद्रगुरुभौमेषुत्रिकोणेकेंद्रस्थेषुवह्निमवाग्नुभ

अथ सन्मुखशुक्रदोषं महर्षिणाह दैत्येज्य इति दैत्येज्यः शुक्रः गंतव्यादिगभिमुखे संमुखे दक्षिणभागे वा स्थितः स्यात्तदा शिशुर्बालकः गर्भिणी गर्भवती नवोढा
तेन परिणीता एता न गच्छेयुः यदि प्रतिशुक्रे गच्छेयुस्तदेत्याह बाल इति चेद्बालो गच्छति तदा विपद्यते म्रियते नवोढा चेद्व्रजति तदा वंध्या अपत्यसंभावनारहिता
स्यात् गर्भिणी चेद्व्रजति तदा अगर्भा गर्भस्रववती स्यात् यदि शुक्रः पूर्वस्यामुदितः पूर्वां गंतुः सन्मुखः उत्तरां गंतुर्दक्षिणः पश्चिमां गंतुः पृष्ठे दक्षिणां गंतुर्वामे
स्यात् तदा पूर्वोत्तरे दिशौ न गच्छेत् यदि पश्चिमायामुदितः शुक्रः तदा पश्चिमां गंतुः सन्मुखः दक्षिणां गंतुर्दक्षिणः पूर्वां गंतुः पृष्ठे उत्तरां गंतुर्वामे तदा पश्चिमद-
क्षिणा दिशौ न गच्छेत् केचिद्दक्षिणे प्युक्तवत्प्रतियदितस्यास्यादिनियमेऽविनैव वधूप्रवेशे वा संति उक्तं च अस्तं गते गुरौ शुक्रे सिंहस्थे वा बृहस्पतौ दीपोत्सवादिने
चैव कन्या भर्तृगृहे विशेदिति २ अथ प्रतिशुक्रापवादं मंजुभाषिण्याह नगरप्रवेश इति नगरप्रवेशे विषयादेशः आदिशब्देन ग्रामः तोस्थोपद्रवे अन्यराज

दैत्येज्यो त्वभिमुखदक्षिणे परिस्पाङ्गसे पुनर्हि शिशुगर्भिणीनवोढा बालश्चेद्व्रजति विपद्यते नवोढा चेद्वंध्या भवति च गर्भिणी त्वगर्भा २ नगरप्रवेशविषयाद्युपद्रवे करपीडने विबुधतीर्थयात्रयोः नृपपीडनेन वधूप्रवेशने प्रतिभार्गवो भवति दोषकृन्नहि ३ पित्र्ये गृहे चेत्कुचपुष्पसंभवः स्त्रीणां न दोषः प्रतिशुक्रसंभवः॥

कृतोपद्रवे दुर्भिक्षाद्युपद्रवे वा सति गंतव्यमिति।

शि प्रतिशुक्रदोषो नास्ति करपीडने विवाहे देशेन पात्रायां सत्यां विबुधा देवास्तेषां यात्रा यथा नगरकोटयात्रा तीर्थयात्रा प्रयागादिका तयोः नृपपीडने राज्ञः स
काशात्पीडा वा दंगादिकृता तस्यां सत्यां नववधूस्तेन परिणीता नववधूः तस्याः प्रवेशे प्रतिभार्गवः संमुखशुक्रदोषकृन्नहि भवति भार्गवः स्वभवनपुरप्रवे
शे देशानां विभ्रमे तथोद्वाहे तु नववध्वागमने प्रतिशुक्रविचारणं नास्ति एकग्रामे पुरे वापि दुर्भिक्षे राजविप्लवे विवाहे तीर्थयात्रायां प्रतिशुक्रं न दुष्यतीति
वादरायणोक्तेः ३ अथ प्रौढास्त्रीणां द्विरागमने तथा गोत्रपरत्वेन च प्रतिशुक्रापवादं जरामिंद्रवंशयाह पित्र्ये गृह इति पितुरिदं पित्र्यं च तस्मिन् पित्र्ये गृहे कुचौ स्त

मु० टी०
अ० प्र०
रा० प्र०
८६

कुत्रचित्भौमवारउक्तः स्वसेनापत्यभिषेकपरोज्ञेयः भौमस्यसेनापतित्वात् यो विप्रराज्यपितकर्मचतुष्टयेऽपीति चतुष्टये राज्याभिषेकउक्तः सोमवासाध्यं भवत्येवेति १ अथाभिषेकेनक्षत्राणिलग्नशुद्धिं चेंद्रवज्रयाह शाक्रः श्रवेति शाक्रो ज्येष्ठाः श्रवः श्रवणः क्षिप्राण्यश्विनीपुष्यहस्ताः मृदूनि चित्राम्गरेवत्यनूराधाः ध्रुवाणि रोहिण्युत्तरात्रयं एतैर्नक्षत्रैराजाभिषेकः शुभः अत्र चित्राग्रहणं ज्येष्ठाश्रवः क्षिप्रमृदुध्रुवेषु सौम्यग्रहसाह्चितियोचरि कोऽतिमहेश्वरवचनात् अन्यथैतेनरभावात् शीर्षोदयइति शीर्षोदया मिथुनकन्यातुलावृश्चिककुंभाख्याः एतुअभिषेकलग्नेषु अथवाउपचयेस्वजन्मलग्नात्स्वजन्मराशेर्वाउपचये त्रिषडेकादशदशमानामन्यतमे लग्ने सति शुभेशुभग्रहेते नैव लग्नगते सति दृष्टेवासतिअभिषेकः शुभः कश्यपः जन्मराशेरुपचये लग्ने शीर्षोदये स्थिरे शुभग्रहेक्षितयुते न युते वीक्षिते परैः इति पापैरिति पापग्रहैः तृतीयषष्ठैकादशस्थानस्थितैः शुभग्रहैः प्र

भौमार्कलग्नेशरवेशिजन्मपैर्नोचैत्ररिक्तारनिशाम्लिम्लुचे १ शाक्रश्रवः क्षिप्रमृदुध्रुवोडुभिः शीर्षोदयेवोपचयेस्तु
भे तनौ पापैस्त्रिषडायगैः शुभग्रहैः केंद्रत्रिकोणायधनत्रिसंस्थितैः २ पापैस्तनौ रुक् निधने मृतिः सुते पुत्रार्ति
रर्थव्ययगैर्दरिद्रता स्यात्खेऽलसोऽस्त्रपरोद्युनांबुगैः सर्वंशुभं केंद्रगतैः शुभग्रहैः ३ ॥

थमचतुर्थसप्तमदशमनव

मपंचमैकादशद्वितीयतृतीयस्थानस्थितैराजाभिषेकः शुभः १ अथविशेषोऽपवादमिंद्रवज्रयाह पापैरिति तनौलग्नस्थितैः पापग्रहैः रुक् रोगः स्यात् एवं रंध्रेऽपि शेषः निधनेऽष्टमे पापग्रहैः मृतिः स्यात् सुते पंचमे पापग्रहैः पुत्रार्तिः पुत्रपीडा स्यात् अर्थव्ययगैः द्वितीयद्वादशगैः पापैर्दरिद्रता स्यात् खे दशमे पापैः अलसोऽतिरुद्योगः स्यात् युनांबुगैः सप्तमचतुर्थस्थानस्थैः पापग्रहैः अस्त्रपरो भ्रंशे भयं स्यात् अथापवादमाह सर्वं शुभमिति केंद्रगतैः शुभग्रहैः सर्वं प्रागुक्तं दुष्टफलं शुभं शुभोदर्कं स्यात् ३

86

परैर्बुधशुक्रशनिराहुकेतुभिः त्रिलाभषट्‌स्थितैः तृतीयेकादशषष्ठस्थानस्थितैः सद्भिः आधानदिनं स्यात् निधनेति अष्टमस्थानशुद्धे लग्न अ
ष्टमस्थाने शुभग्रहोपि न शुभः अथवा निधनशुद्धे इति निधनमष्टमलग्नकस्मादिमाधानकर्तुर्जन्मराशिलग्नाभ्यामष्टमलग्नमित्यर्थः तस्य शुद्धे तत्र
भावइतियावत् तेन युक्ते लग्ने इत्यर्थः अत्र व्याख्यानद्वयेपि प्रमाणसद्भावाद्द्वयमपि युक्तं अत्र निधनशुद्धिशब्दनाभ्यां युते लग्ने इत्यर्थः २ अथाग्न्याधान
कर्तुराधानलग्नवशाद्योगकर्त्तव्ययोगाननुष्टुभाह चापइति जीवेगुरौ चापे धनुःस्थे लग्नगे सति आधानलग्ने धनुराश्ये गुरौ विधिस्थिते सत्येकोयं अयमेको
योगः अथवा भौमे मेषलग्नस्थिते सति अयं द्वितीयो योगः अथवा आधानलग्नाद्दशमेस्थानमेषे भौमे सति योगद्वयमेतत् अथवा तुङ्गे चन्द्रे वृषस्थे तृतीयेका
दशस्थानस्थे सति योगत्रयमेतत् अथवा वृषस्थाये रवौ लग्ने सति योगत्रयमेतत् एवंविधे लग्ने योजातोऽग्निरग्निहोत्रकर्त्ता ध्रुवं निश्चयेनयजति ज्योति

केंद्रस्थैःषट्त्रिभवगैश्चपरैस्त्रिलाभषट्स्थितैर्नैधनशुद्धियुतेविलग्ने २ चापेजीवेतनुस्थेवामेषेभौमेंबरेयुतेवृषेत्वा
येंदौरवौवास्याज्जातानाग्निर्यजतिध्रुवं ३ इतिमुहूर्तचिंतामणौअग्न्याधानप्रकरणंनवमंसमाप्तं ९ राज्याभिषेकः
शुभउत्तरायणेगुर्विंदुशुक्रैर्हरिदितैर्बलान्वितैः ।।

ष्टोमादियागंकरोतीत्यर्थः ३ इतिश्रीदैवज्ञानंतसुतदैवज्ञरामविरचितायां।

स्वकृतमुहूर्तचिंतामणिटीकायांप्रमिताक्षरायामग्न्याधानप्रकरणंनवमंसमाप्तं ९ ।। अथराज्याभिषेकप्रकरणंव्याख्यायते तत्रकालशुद्धिमिंद्र
वज्रयाह राज्याभिषेकइति उत्तरायणगतेसूर्येसति तथागुर्विंदुशुक्रैः बृहस्पतिचंद्रशुक्रैर्हरिदितैः सद्भिः तथाभौमार्कौप्रसिद्धौ लग्नेशोजन्मलग्नेश
दशेशोवर्तमानजातकीयमहादशांतर्दशापो स्वामिनो जन्मपोजन्मराशिस्वामी एतैर्बलान्वितैः उच्चस्वगृहादिगृहस्थैः सद्भिः राज्याभिषेकः शु
भउक्तः नोचैत्रेति चैत्रमासः रिक्ताः ४।९।१४ आराभौमः निशारात्रिः मलिम्लुचोधिमासः एषु राज्याभिषेकोनोकार्यः ।। ।। ।।

मु०टी०
या०प्र०
८७

87

अत्रस्वराशिलग्नानामभावेयदि दृश्यतिभग्नं बृहस्पतिजननं जन्मतत्संबंधिनीराशिलग्नेयदि प्रश्नलग्नगतेस्यातां जन्मराशिजन्मलग्नंवायदिप्रश्नलग्नं
स्यात्तदावसुधापतेराज्ञोविजयएव वा अथवातदधिपौलग्नगौस्यातां जन्मराशिपतिर्जन्मलग्नपतिर्वायदिप्रश्नलग्नेस्यात्तथापिराज्ञोविजयएव अथ
वातत्रएतेताभ्यामेवजन्मलग्नजन्मराशिभ्यामेवत्रिरिपुखायगृहं तृतीयषष्ठदशमैकादशानामन्यतमंगृहंयद्युदयेलग्नंस्यात्तदापिविजयएवसा
द्विसर्थः २ अथान्यप्रश्नमंजुभाषिण्याह रिपुजन्मलग्नभमिति रिपोः शत्रोः जन्मलग्नभंजन्मलग्नंजन्मराशिश्चतत्प्रश्नाद्धिबुकेचतुर्थेद्युनेसप्तमेवास्या
त्तदाराज्ञोजयोभवेत् अथवातयोः शत्रुजन्मलग्नराश्योरधिपौस्वामिनौप्रश्नलग्नाद्धिबुकेद्यूनेवास्यातांतदापिविजयएव अथवाततएवताभ्यांशत्रो
र्जन्मलग्नजन्मराशिभ्यामेवोपचयगृहं ३।६।१०।११ प्रश्नलग्नाद्धिबुकेद्युनेवास्यात्तदापिजयएव अथवातनौप्रश्नलग्नेशुभवर्गकः शुभग्रहाणांषड्

त्रिरिपुखायगृहंयदिवोदयोविजयएवभवेद्वसुधापतेः २ रिपुजन्मलग्नभमथाधिपौतयोर्लग्नतएववोपचयसमं चेद्धि
बुकेद्यूनेयःशुभवर्गकस्तनौयदिमलकोदयगृहंतदाजयः ३ यदिदृष्टसितनौवसुधारुविराशुभवस्तुयदिस्तुतिदर्शनगो यदि
दृष्टसितिचादरतश्चशुभग्रहदृष्टयुतंचरलग्नमपि ४

वर्गकश्चेत्स्यात्तदापिजयएव अथवायदिमलकोदयाः शीर्षोदयराशयः प्रश्नलग्न
गताश्चेत्स्युस्तदाविजयएव वराहः उदयमुदयपंवाजन्मभंजन्मपंवातदुपचयगृहंवावीक्ष्यलग्नेपियामोः विनिहतमरिपक्षंविद्धिशत्रोरिदंवाहिबु
केगृहसमेतंदृष्टमतोऽस्तलग्नंवेति ३ अथान्यप्रश्नंतोटकेनाहयदीति अत्रवसुधापतेर्जयःस्यात्अनुवर्तते यदिदृष्टसितनौप्रश्नलग्नेवसुधाभृन्मोहविरा
स्यात् अथवायदिशुभवस्तुमंगल्यवस्तुमंगलवस्त्राभरणादिस्तुतिदर्शनंगम्यवणगोचरं दर्शनमत्रचाक्षुषं अथवाप्रष्टाआदरतोरेवतंदृष्टमितित
दापिवसुधापतेर्जयःस्यादितिसर्वत्रसंबंध्यं अथवाचरलग्नमेषकर्कतुलामकराख्यंयदिप्रश्नलग्नंशुभग्रहैर्दृष्टयुतंवातदाविजयएव ४ ॥

अथ विशेषं भुजंगप्रयातेनाह गुरुर्लग्नकोण इति लग्ने गुरुः स्यात्सारथवा कोणे नवपंचमे गुरुः स्यात् कुजो भौमो ऽरिशत्रुगृहे षष्ठः स्यात् खेदशमे सितः शु
क्रः स्यात् एतादृशोऽभिषेकयोगे यो राजाभिषिच्यते सदा सर्वकालं राजलक्ष्म्या मोदते अयमेको योगः सौरिसूर्यौ तृतीयायगौ स्यातां यद्यासं लग्नेशानित्य
तीये रविरेकादशे गुरुः खबंधौ खेदशमे बंधौ चतुर्थे वा चेद्गुरुः स्यात् एवं विधयोगेऽभिषिक्तस्य नृपस्य धरित्री पृथ्वी स्थिरा सदा हस्तगता स्यात् ४ इति
राजाभिषेकप्रकरणं १० अथ यात्राप्रकरणं व्याख्यायते तत्र किंचित्कार्यमुद्दिश्य परदेशांतरगमनं यात्रेति सा हि द्विधा परविषये विजयार्थं गंतुं समर
विजयाख्या निखिला परयात्राया सामान्याख्या भवेद्धि द्विधा कथिता तिथिवासरैः स्वाभिमतफलदा भवेच्च सामान्या समरादृ यात्रया यात्रायोगे वि
लग्नस्थितौ यायोगे स्थिति तत्र यात्राधिकारिण्य महर्षिणाह यात्रायामिति प्रविदितस्वायाघटिकादिना ज्ञातजन्मलक्षण यातत्कालीन लग्नकुंडलि

गुरुर्लग्नकोणे कुजोऽरौ सितः खे सराजा सदा मोदते राजलक्ष्म्या तृतीयायगौ सौरिसूर्यौ खबंधौ गुरुः स्याद्धरित्री स्थिरा स्यान्नृ
पस्य ४ पूर्वैः सह १० यात्रायां प्रविदितजन्मनां नृपाणां दातव्यं दिवसमबुद्धजन्मनां च प्रश्नाद्यैरुदयनिमित्तमूलभू
तैर्विज्ञातेत्वशुभशुभे बुधः प्रदद्यात् १ जननराशितनुस्थदिलग्नगे तदधिपेऽपि दिवात तएव वा ॥ ० ॥ ॥ ० ॥

का स्वशुभाशुभमहत्त्वचिंतशुभाशुभफलोदर्कज्ञानं येषां तेषां नृपाणां यात्रायां दिवसं दातव्यं यात्रादिनं देयमित्यर्थः यदाह वराहः विदिते होराशा
स्त्राद्विलग्नहाणां च आयुषि च परिज्ञाते शुभमशुभं यातुरिह भाव्यमिति ननु यस्य जन्मकालो न ज्ञातस्तस्य कथं यात्रा स्यादित्यत आह अबुद्धेत्यज्ञा
तजन्मकालो येषां तेषामपि प्रश्नाद्यैः प्रश्नोऽयः श्रुत्यादिभिः शुभमशुभे विज्ञाते सति बुधो यात्रादिवसं प्रदद्यात् कीदृशैः प्रश्नाद्यैः उदयो लग्नं निमित्तं शकु
नादि एतदादीन मूलभूतानि निदानकारणानि येषां तैः प्रश्नोदयनिमित्ताद्यैः तेषामपि फलोदय इति नारदोक्तेः १ अथ प्रश्नादेव फलं द्रुतविल
म्बितेनाह जननेति अत्र यद्यपि जन्मलग्नजन्मराशिज्ञानेन तेनैषापि ज्ञातको न शुभफलदस्तदस्मानवगमाद्ज्ञानजन्मत्वन्नेयं ॥ ॥०

मु०टी०
या०प्र०
९९

रवुधेश्यानसांगृहेषु भानौ कुलीरवृषवृश्चिकगो गति दीर्घाश्च लघ्वे वलमनेध्वनि हृषगोऽर्कः इति देवलमतेऽध्वनि मार्गे सूर्यः हृषगतः शस्तः हृषगत
त्वतुवक्ष्यतरजोऽकभ्रमणवशेनेति केचित् यथा इंध्या दिग्गेशी ज्वलिता दिग्धूमा लिप्ता वानलदिक्प्रभाते इत्येवमेव प्रहरचतुष्के नगुंके दिग्दग्धान्ता
इति अनेन भ्रमणप्रकारेण यस्मिन्प्रहरे अमणसमयः सा दिक् तस्यां समुखोच्यते न त्वन्या दिक् तत्र हृषगते तु व्याप्तेत्याह वृत्तनत्वाहु द्वादशराशिभ्र
मवशेन यस्यां दिश्यर्कः स्थितः तां हृष्टः कालायायादित्यर्थः यथा लग्नस्थे ऽर्के पश्चिमा दिशं गच्छेत् चतुर्थे दक्षिणां सप्तमे पूर्वां दशमे उत्तरामित्यर्थः
मुहूर्तचिन्तामणौ लग्नस्थे वहणाशां हिबुकस्थे दक्षिणां रवौ यायात् सप्तमगे पूर्वाशामेषु दशमस्थिते सौम्यामिति एवं विदिक्ष्वपि ज्ञेयं यथा द्वितीय
तृतीयस्थिते नैर्ऋते पंचमषष्ठे आग्नेयी अष्टमनवमे ऐशानी एकादशद्वादशके वायव्यां गच्छेदिति अथ ताराविषेधमाह जनुरिति स्व
जन्मनक्षत्रादिनक्षत्रपर्यंतं यस्मात् तस्मिन्नवमतो अवशिष्टाः प्रथमसप्तमपंचमतृतीयाख्यास्ताराश्चेत्सुलग्नानेष्टा निषिद्धाः ९ अथ

रवौ कर्कमीनालिसंस्थे निशीथो जनुः पंचसप्तत्रितारा न चेष्टाः ९ नषष्ठी न च द्वादशी नाष्टमी नो सिताद्यास्तिथिः पूर्णिमाऽ
मा न रिक्ता ॥

88

तिथ्यादिशुद्धिं भुजंगप्रयातेनाह नषष्ठीति सिताद्यास्तिथिः शुक्लपक्षप्रतिपत् आसु तिथिषु यात्रां न प्रशस्तेत्यर्थः नाद्रः षष्ठाष्टमीद्वादशीचरिक्ताश्च
वर्जितास्तु च यात्रास्तु कृष्णप्रतिपदि निधनायाधनायचेति हयाश्विनी आदित्यं पुनर्वसु मित्रोऽनुराधा इंदुर्मृगः जीवः पुष्यः अंत्यं रेवती हस्तः श्र
वणाधनिष्ठाः एतेर्नवभिर्नक्षत्रैः यात्रा प्रशस्तोत्तमा मध्यानि निषिद्धानि च भानि वसिष्ठ आह तिस्रोत्तरास्ववारुणानैर्ऋतैन्द्रसर्वोच्चयं ब्रह्ममैत्र
स्तोत्रं मध्यान्यतिथिद्वान्यनलानिलेशा दितेर्वविना हि प्रयाणकानीति तिस्रोत्तरा इत्यर्थः संधिः ननु वसिष्ठेन वारा उक्ताः सुरेज्यरेजपशशीदु
जानां वारास्त्ववर्गाः शुभदाः प्रयाणे आदित्यभौमस्तु शनैश्चराणां वारास्ववर्गास्तु भयप्रदास्युरिति अत्रकुतोनोक्ताः इति चेन्न ताराद्वारिभिरनुक्त
त्वात् वसिष्ठादिभिः कपापग्रहवारस्य निषेधवेष्यर्थेश्च शोभाधिकेसत्वनार्थं न दृष्टिनि चेन्न भिन्नकर्त्तृकेषु मुनिग्रंथेषु मुनिवचनानां वेयर्थ्या

श्रीहरिः

अथाशुभफलदेषु भङ्गमालिन्याह विधुकुजेति चंद्रमंगलयुक्ते लग्ने सौरिणा शनिना दृष्टे तत्र प्रश्ने कर्तुर्भंगः पराजयो नाशो वा स्यात् अथ चंद्रस्मृतिभमदनसंस्थे चंद्रे अष्टमे सप्तमे वा लग्ने सूर्ये सति एवंविधयोगे प्रष्टुः सपरिभंगः स्यात् अथाप्यपानामनेकार्थत्वात् अपिशब्दो विपर्ययार्थः तथा हि भास्करे स्मृतिभमदनसं॥ स्थे चंद्रे लग्नगे च सति एवंविधे योगेऽपि प्रष्टुर्भंगः स्यात् उक्तं च वराहेण चंद्रे सरुधिरे लग्ने भंगः सूर्यात्मजेक्षिते द्यूने निधनगे चंद्रे लग्नेऽयाते दिवाकरे विपर्यये वा यातस्य यात्रासु भंगं वधा गमादृति वा अथवा पापग्रहे चतुर्थाष्टमलग्नसप्तमानामन्यतमस्थे सति प्रष्टुर्भंगः स्यात् ५ अथ प्रश्नलग्ने विशेषं भुजंगप्रयातेनाह त्रिकोणेकुजादिति कुजान्मंगलात् त्रिकोणे नवपंचमे सौरिशुक्रज्ञजीवाः अन्त्यः अथवा एकोऽपि वा सौरिशुक्रज्ञजीवानामन्यतमस्थे त्रिकोणे स्यात्तदा पृष्टुर्दिशं गमनं न स्यादेव वा अथवा अर्कात् सप्तत्रिकोणे चेत् स्यात्तदा पृष्टुर्दिशि गमनं न स्यादेव नहि कस्यां दिशि गमनं स्यादित्याह वलीयानि

विधुकुजयुतलग्ने सौरिदृष्टेऽथ चंद्रे स्मृतिभमदनसंस्थे लग्नगे भास्करेऽपि हिबुकनिधनहोराद्यूनगे वापि पापे सपदि भवति भंगः
प्रश्नकर्तुस्तदानीं ५ त्रिकोणे कुजात्सौरिशुक्रज्ञजीवा यदैकोऽपि वा नो गमोऽर्कात्सप्तगो वा वलीयांस्तु मध्ये तयोर्यो ग्रहः स्यात्स्व
कीयां दिशं प्रस्तुतां सो नयेच्च ६ प्रश्नेऽगम्यदिशीशात्खेटः पंचमगो यः वो भूयाद्वलयुक्तः स्वामाशां नयते सो ७ धनुर्मेष
सिंहेषु यात्रा प्रशस्ता शनिज्ञोशनोराशिगे चैव मध्या

ति तयोरधुनोक्तो दिष्टदिक्प्रतिबंधकारयोर्ग्रहयोर्मध्ये यो ग्रहो बलवान्स्यात्स स्वकीयां दिशं प्रस्तुतां तां प्रतं नयेत् ६ अथ योगांतरं मत्तलेखयाह प्रश्ने ति गम्यदिशो दिशात् तु स्थायादिक्रतस्यादीशः स्वामी प्रश्नलग्ने यत्र स्थाने स्यात्ततः पंचमे स्थाने यो ग्रहो बो भूयाद्वेत् तदा सो ग्रहः स्वामाशां दिशं नयते प्रापयति ७ अथ यात्राकाले भुजंगप्रयातेनाह धनुर्मेषेति धनुर्मेषसिंहस्थे रवौ यात्रा प्रशस्ता शुभफलदा शनिज्ञोशनोराशिगे मध्या मकर कुंभमिथुनकन्यावृषतुलागते रवौ यात्रा मध्या स्यात् कर्कमीनालिसंस्थे [illegible] नफलेत्यर्थः वराहः यात्राज्ञसिंहतुरगो प

मु०टी०
धा०प्र०
९६

तत्र विशेषः हरिहस्तपुष्यशशिभिः श्रवणहस्तपुष्यमृगैः सर्वस्मिन्नपि काले यात्रा शुभा स्यात् ११ अथ तत्रापि कालविशेषमध्यमानां निषिद्धानां च कियतीनां घटिकानां वर्ज्यं घटिकाद्वंद्ववज्र्येत्याह पूर्वेति पूर्वात्रये प्रथमाः षोडश नाड्यो निषिद्धाः कृत्तिकायामेकविंशतिः मघायामेकादश भरण्यां सप्त घटिकाः त्याज्याः स्वर्थः स्वातीविशाखाश्लेषाज्येष्ठानां आद्याश्चतुर्दशघटिकास्त्याज्याः चतुर्भुजः भरण्यां सप्तघटिका वह्निभे चैकविंशतिः एकादशघटीः पित्र्ये त्रिपूर्वासु षोडश स्वातीसर्पविशाखाज्येष्ठासु च चतुर्दश वर्ज्येदित्याघटिकायात्रायां शुभदा मता इति १२ अथ मतांतरेण वर्ज्याप्तमिंद्रवज्रयाह पूर्वार्द्धमिति स्पष्टार्थं १३ अथ भानां जीवपक्षादिकाः संज्ञा भुजंगप्रयातेनाह तमोभुक्तेति तमो राहुर्वक्ष्यमाणो ह तेन भुक्ता भुक्ता एवंवि

मित्राख्ये तेन च मध्यरात्रिसमये चोग्रे लग्नयानो चरे रात्र्यंते हरिहस्तपुष्यशशिभिः स्यात्सर्वकाले शुभा ११ पूर्वाग्निपित्र्यांत
कतारकाणां भूपप्रकृत्युष्णनुरंगमाः स्युः स्वातीविशाखेंद्रभुजंगमानां नाड्यो निषिद्धा मनुसंमितास्ताः १२ पूर्वार्द्धमाग्ने
यमघानिलानां त्यजेद्धि चित्राहिपमोत्तरार्धं तपः समस्तां गमने जयार्थी स्वातीमघांत्यो शनसा मतेन १३ तमोभुक्तता
राः स्मृता विश्वसंख्याः शुभो जीवपक्षे मृतस्थापि भोग्याः तदाक्रांतभं कर्तरीसंज्ञमुक्तं तनोर्दुःसंक्रमे भवेद्ग्रस्तनाम १४
मार्तंडस्य तपःसर्गेहिमकरस्य ज्जीवपक्षे शुभा यात्रा स्याद्विपरीतगे क्षयकरी द्वौ जीवपक्षे शुभा ।। धाविश्वसंख्यायोदशसंख्याल

राः स्वत्राजिजीवः पक्षः सजीवपक्षसंज्ञा विशुभकराणि भोग्याः राहुणाक्रांतनक्षत्राद्भोग्यानि गम्यानि त्रयोदश भानि मृतपक्षसंज्ञानि तदाक्रांतभं तेन राहुणाक्रांतभं तेन राहुकर्तरी त्येवनामकं स्यात् यथा राहुहस्तनक्षत्रे तेन भुक्तानि चित्रास्वाती प्रमुखाणि पूर्वाभाद्रपदांतानि त्रयोदश जीवपक्षः तदाक्रांतभाद्रपदांत्यं चतुर्दशसु त्तराभाद्रपदारभ्य मृतसंज्ञं तेन राहुणा भोग्यानि उत्तराफाल्गुनी पूर्वाफाल्गुनी मघाश्लेषा पुष्य पुनर्वसु आर्द्रा मृगरोहिणी कृत्तिका भरणी अश्विनी रेवत्याख्या त्रिमृतपक्षः हस्तस्तु कर्तरी ग्रस्त इति च १४ अथ जीवपक्षादीनां फलं शार्दूलविक्रीडितेनाह मार्तंडइति मार्त

वंथिथाप्राप्तिहचित्तानसेवाकर्नकेग्रंथे तत्र हि पूर्वापरविरोधे अर्थांतरं वा कार्यं अर्थांतरेण सहैकवाक्यता वा कार्या तत्रायं वसिस्वाक्यस्वरलः तुहित
कर मेरवारे रविवाद्यात् पापग्रहवारनिषेधो गौण इत्युपयते तस्मान्निरस्ते वंचरास्वजन्मराशेरुपचयेयो ग्रहः शुभो वा शुभो वा भावतु सर्वा
सुहितः परं तु फलं दिशो विहाय यद्यात्मतुपचयस्थः स तु कुत्रापि नहितः यदाह राजमार्तंडः उपचयेक स्थग्रहरिति शुद्धिः क्रूरोपि पापिनां भवति सौम्ये
ष्य शुपचयस्थेन भवंतिपात्रा शुभाय्यातुरिति तस्मात्त्यार्थी वा रोगो निवारणे नोक्तारत्युक्तं ९ अथ वारफलेन सन्नफलं चरण्यो केंद्रसाहमपूर्वदिशीति शु
क्रभेज्ये शायां पूर्वदिशि न व्रजेत् तथा विधुसौरिवारे सोमशनिवारे पि पूर्वदिशि न व्रजेत् अज पदभेश्वौमाद्र परायान त्यागुरुवारेपि यमदिशि न व्रजेत्
रविशुक्रयोर्वारे तथाधानभेरोहिण्यां पाशिदिशि पाशी वरुणः तद्दिशि पश्चिमदिशि न व्रजेत् कुजबुधवारे तथार्यमर्क्षे उत्तराफल्गुन्यां सौम्यककुभि

हस्ता दितिमैत्रं गुजीवांत्य हस्तश्रवोवास वैरे त्रयात्राप्रशस्ता ९ न पूर्वदिशि शक्रभेन विधुसौरिवारे तथा न च अजपदभेगु
रौ यमदिशीन शुक्रार्कयोः न पाशिदिशि धातृभे कुजबुधेर्यमर्क्षे तथा न सौम्यककुभि व्रजेत्स्वजयजीवितार्थी बुधः ।
१० पूर्वाह्णे ध्रुवमिश्रभैर्नृपतेर्यात्रा न मध्याह्नके तीक्ष्णाख्यैरपराह्णके न लघुभैर्नो पूर्वरात्रे तथा ॥ ॥ ॥
उत्तरदिशि न व्रजेत् कः स्वजयजीवितार्थी बुधः स्वधनं जयः शत्रुपराजयपूर्वकः सोत्कर्षः जीवितमायुष्यं एतानि अर्थयते अर्सो न व्रजेत् वार
फलमाह रत्नमालायां गुरुः सूर्यवारे ग्रतं प्राश्य सोमवारे पयस्तथा गुडमंगारके वारे बुधवारे तिलानपि गुरुवारे दधि प्राश्य शुक्रवारे यवानपि माषा
भुक्त्वा शनेर्वारे गच्छन् फलेन दोषभाक् तोषलं चरतं च ग्राम्यं रधिपतं तिलाः वारफलहराण्य कोरना द्वारणतो रवारिति च ९० अथ कालं
फलं शाहेल विक्रीडिते नाह पूर्वाह्णे इति ध्रुवाख्यैर्मिश्राख्यैश्च भैः पूर्वाह्णे यात्रा न शुभा स्यात् तीक्ष्णाख्यैर्भैर्मध्याह्ने न स्यात् अपराह्णे ल
घुनक्षत्रैः पूर्वरात्रे मैत्राख्यैः मध्यरात्रिसमये उग्रनक्षत्रैः तथा रात्र्यंते रात्रिशेष भागे चराख्यैर्भैर्यात्रा न स्यात् ॥ ॥ ॥ ॥१०

मु०टी० समरे पुष्ट मारं भे सति पायी राजा जयी स्यात् यदि कुलसंज्ञके तिथिनक्षत्रे वारगणे सति स्थायी राजा तदा जयी स्यात् कुलाकुलसंज्ञके तिथिवारनक्षत्रगणे यु
या०प्र० ध्यतो युद्धं कुर्वतोः स्थायीशयोराज्ञोः परस्परसंधिः स्यात् १६ १७ अथ पथि राहुचक्रं स्रग्धरयाह स्युर्धर्मे इति अश्विनी पुष्यार्द्रा धनिष्ठा स्वाती हस्ता विशा
९० खानुराधा रव्यानि भानि धर्मे धर्मसंस्थाने लेख्यानि अथ भरणी पूर्वाभाद्रपदा श्लेषा श्रवणा पुनर्वसू मघा स्वात्याख्यानि भानि अर्थे स्युः अथ कृत्तिका ज्येष्ठोत्तरा
भाद्रपदा चित्रा मूला भिजित् रेवती फाल्गुनी नक्षत्राणि कामे स्युः अथ रोहिणी आप्यं पूर्वाषाढा मृगशीर्ष रेवती विश्व मुत्तराषाढा अर्यम उत्तराफल्गुनी ह

स्तेषु मेरस्तु रवश्वकुलाकुलत्वो मूलं तु पेशाविधिर्भरणीश्च द्विदितिष्यम् १६ पूर्वाश्वी ज्यमघेंदुकर्णरह नद्रीशेंद्रचित्रास्त या
मुक्ता रौकुलसंज्ञकाश्च तिथयोऽर्काष्टैंद्रवेदैर्मिताः पायी सार्कुले जयी च समरे स्थायी च तद्वत्कुले संधिः स्यादुभयोः
कुलाकुलगणे भूनीशयो र्युध्यतोः १७ स्युर्धर्मे स्त्र पुष्यारगवसुजलपद्वीशमैत्राण्ययार्थे याम्याजांघ्रीद्रकर्णादि
तिपित्र यवनो उम्न्यथो भानि कामे वह्न्यार्द्रोबुध्न्य चित्रानिर्ऋतिविधिभगाख्यानि मोक्षेऽथ रोहिण्यार्थेद्वेन्त्यपूर्वे वि।
श्वार्यमभे दिनकर्स्रोणि येष्वारिराहो १८ धर्मगे भास्करे विन्नमोक्षे शशी वित्तगे धर्ममोक्षस्थितिः शस्यते कामगे ध
र्ममोक्षार्थगः शोभनो मोक्षगे केवलं धर्मगः प्रोच्यते १९ पौषपक्षत्यादिकाद्वादशे वा तिथ्यो मायाशेद्वितीयादिका स्ताः

स्त्राख्यानि भानि मोक्षे स्युः पथिशब्दः आर्टिर्वयस्यनाद्योरहो पथिराहाविलम्बः चक्रे इति विशेषमध्याहार्यं १८ अथ लम्बिण्यातफलमाह धर्मगे भास्क
रे इति धर्ममार्गे स्थिते भास्करे सति चे द्विनमोक्षे शशी अथमार्गमोक्षमार्गे वा शशी स्यात् राशोभनः अथ वित्तगे अर्थगे भास्करे सति धर्ममार्गगः मोक्ष
मार्गे वा शशी शोभना अथ कामगे भास्करे सति धर्मार्थमोक्षमार्गगः शशी शोभनः अथ मोक्षमार्गे भास्करे सति धर्मगः शशी शोभनः अर्थाद्विपरीतावव
स्थितयो र्द्वयोः सूर्यचंद्रमसो रशुभत्वं स्यात् १९ अथ तिथिचक्रं शालिन्याह पौषेइति अत्र पौषादितः प्रतिमासे द्वादशकोष्ठकालेख्याः एवं ज्ञानेऽत्रतु

वपक्षेऽस्मात्तदायाश्च शुभास्यात् विपरीतगोस्मान्ते दु जीवपक्षगेऽसति चेद्यश्चेन्नतपक्षगः तदायाशाश्चाक्रियमाणायातुः क्षयकरी स्यात् द्वौ सूर्याचन्द्रमसौ चेज्जी वपक्षेऽस्मात्तो तदा शुभाशुभमन्तरे स्यर्थः अथो दुर्भौमगतपक्षेऽस्मान्नो तदा यात्राति क्षयकरीस्यात् यथास्याप्यवाहमाह अबलसंमिति गतपक्षतः मतपक्षन क्षत्रान्तस्मबलसौर हुणाक्रान्ता त्वभावात्पंचदशसंख्यशुभं शुभकरं स्यात् यथाशशाङ्कामि(क्ष)माणोदेहोप्रवलं गतला दुर्भाग्यः पंचदशसंख्याकान्तकर्तरीरा क्रा न्तेषु भंशुभकरं स्यात् पापीति यो राजा वैरिणा मुहिस्मपाजिगमिषु स्यायी तत्स्वामी चन्द्रः यश्चान्तरेशे दुर्गं कल्याणिशतिस्स्थायी रविः स्थितिमान् स्थायीरात्रं स्वामी तौ द्वौ सूर्याचन्द्रमसौ जीववर्गो जीवपक्षगतौ तयोः राज्ञोः स्थायिप्रयायिराजौ जयकौरौ रविश्चेज्जीवपक्षगः तदा स्थायिनो जयः चन्द्र श्चेज्जीवगस्तदा यायिनो जयः उभौ चेज्जीववर्गौ तदा संधिकरौ अथो द्वावपि चेन्मृतपक्षगौ उभयोः पराजयकारौ अत्र बहुविचारः स्वरोदयादवगन्त

अस्तंगतप्रसन्नः शुभकृद्यस्तात् तथाकर्तरीयायी दुःस्थितिमान् विजयकरो नो हीनयोर्जीववर्गे ॥ १५ ॥ स्वात्यन्तकाहिवसुपौ-
ष्णकरानुराधादित्यध्रुवाणि विषमास्तिथयोऽकुलाः स्युः ॥

अ० १५ अथाकुलकुलाकुलकुलगणं वसन्ततिलकयाऽऽह स्वात्यन्तकाहीति स्वातीत्यन्तकाहीति स्वाती अन्तकं भरणी आश्लेषा धनि ष्ठा रेवती हस्त अनुराधा पुनर्वसु ध्रुवाणि उत्तरात्रय रोहिण्यः एतानि द्वादश भानि विषमास्तिथयः प्रतिपत्तृतीयापंचमीसप्तमीनवम्येकादशीत्र योदशी पंचदश्य इत्यष्टौ तिथयः शनिचन्द्रसूर्यबृहस्पतिवाराः चत्वारः एते प्रत्येकमकुलसंज्ञाः अथ ज्ञो बुधवारः मूलं अंबु पंशततारकाः द्वे शान्वा र्द्रा विधि मशभिजित् चत्वारि भानि दशमद्वितिथ्यः दशमीषष्ठी द्वितीया स्तिथयः एते प्रत्येकं कुलाकुलसंज्ञाः स्युः अथ प्रवालिस्थः अ श्विनीपुष्यमघा च मृगः कर्ण श्रवणः दहनः कृत्तिकाः द्वीशं विशाखा ज्येष्ठा चित्रा एतानि द्वादशभानि शुक्रभौमवारौ अर्कादिदृष्टवेदमिताः द्वादश्यष्टमी चतुर्दशी चतुर्थी संज्ञाः स्तस्तिथयः प्रत्येकं कुलसंज्ञकाः स्युः फलमाह पापीति अकुलसंज्ञके तिथिनक्षत्रवारगणे ॥

मुं॰ टी॰ कथयिष्यामि २० फलानि शालिनीत्रयेणाह सौम्यस्थितिलाभइति सौम्ये स्थिते च श्लोकत्रयं स्पष्टार्थमेव तत्र पौषे प्रतिपदादिके चतुष्टये सौम्ये क्रूरे शोभा इति
या॰ प्र॰ स्यागमश्चेति फलचतुष्टयं क्रमेणज्ञेयं एवं द्वितीयादिष्वपि ज्ञेयं कष्टतुष्टाशोकफलं स्यात् २१ २२ २३ अथ सर्वांगज्ञानेवर्तमानतिलकयाह जनेति
९१ मिश्रयोगेष्वत्र क्रूरे प्रतिपदादितिथ्यष्टाः तत्रतिथिनक्षत्रवाराणां युतिः स्थानत्रये स्थाप्या क्रमेण सप्तभिस्त्रिभिर्द्विभिश्च तथा भक्ता विशिष्टा सति प्रथम
स्थाने विपत्तिर्मृत्युः स्यात् दुःखी पापाक्रान्ताः स्यात् मध्ये द्वितीयस्थाने धननाशः चरमे तृतीयस्थाने मृत्युः स्यात् स्थानत्रयेपंकपुंजि शेषकपुनौ सौ

कामानिलः स्फुलतीयारिवन्न्यानेयास्याद्दोषफलं तत्रवक्ष्ये २० सौम्ये क्रूरे शोभा इति स्यागमश्च स्फुलंनैस्वं निस्वतामिष्टनाच
द्रव्यं क्रूरे शोकदुःखमिशाग्निरसोलाभः सौम्ये मंगलं वित्तलाभः २१ लाभोद्रव्याप्तिर्धनं सौम्येतुकंभीतिर्लोभो मृत्युर्स्यागमश्च
मुलं लाभः कष्टं द्रव्यलाभोतुष्टेचकष्टं सौम्ये क्रूरे शलाभोतुष्टंच २२ सौम्ये लाभः कार्यसिद्धिश्चकष्टं क्रूरे पांकश्चान्तिर्द्विरर्थोथ
नंच मृत्युर्लाभो द्रव्यलाभश्च स्फूर्तिः सौम्ये मृत्युरतंतनकष्टं २३ तिथ्यर्क्षवारयुतिरद्रिगजाग्नितष्टा स्थानत्रयेत्रविपत्ति
प्रथमेतिदुःखी मध्ये धनक्षतिरथो चरमे मृतिः स्यात् स्थानत्रयेपंकपुंजि सौम्ये जयोतिरक्तौ २४ रवेर्भतोऽब्जभोन्मिति
र्नगावशेषिता ह्यणाः स्मृताउलोत्र शस्यते न्त्रिवणिमिता श्रमो भवेत् २५ स्यजयो भवेतां २४ अथाउलभ्रम
णोप्रमाणिकयाह रवेर्भतइति सूर्यनक्षत्रात् चन्द्रनक्षत्रं यावत्संख्याकृतिर्गणना कार्या सा नगैः सप्तभिरवशेषिता सती ह्यणाः द्विशेषमिता सप्तशेषमिता
वाभवेत् तदासौ हाउलोदोषः स्यात् स च शस्यते प्रशस्तः प्रकारेण परिनिर्व्रणमिता त्रिशेषमिता षट्शेषमिता वा स्यात्तदा भ्रमोऽभ्रमणाख्योदोषः स्या
त्सोपि न शस्यते एतन्निर्मूलं तत्र भ्रमणे यात्रा मेवव्यजेति आउले वहूनि कार्याणि सजेति उक्तं च यात्रायां हलप्रवाह समरे वीर्यं च संधौ तथाहु
याराप्रनरागवंधनविधौपापाद्दिंदुर्गग्रहे अष्टमोभूरयाधिरोहणविधौ प्राज्ञं प्रसेदेवाउलं यत्तान्नात्र शुभेषु मंगलविधौ रोचो न तस्य काचिद्रतिः २५

पौ	मा	फा	चै	वै	ज्ये	आ	श्रा	भा	आ	का	मा	दक्षि	पूर्व	पश्चि	उत्तर
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	सौख्यं	क्लेशः	भीतिः	अर्थागम
२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१	शून्यं	नैःस्वं	मित्रं	मित्राप्ति
३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१	२	द्रव्यक्षे	कुलं	सर्वसिद्धि	अर्थः
४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१	२	३	लाभः	सौख्यं	व्यापार	विजला
५	६	७	८	९	१०	११	१२	१	२	३	४	लाभः	द्रव्याप्ति	धनं	सौख्यं
६	७	८	९	१०	११	१२	१	२	३	४	५	भीतिः	लाभः	मृत्युः	अर्थागम
७	८	९	१०	११	१२	१	२	३	४	५	६	लाभः	कष्टं	कुशलं	सुखं
८	९	१०	११	१२	१	२	३	४	५	६	७	कष्टं	सौख्यं	कुशलं	सुखं
९	१०	११	१२	१	२	३	४	५	६	७	८	सौख्यं	लाभः	कार्यसि	कष्टं
१०	११	१२	१	२	३	४	५	६	७	८	९	क्लेशः	कष्टाप्ति	अर्थः	धनं
११	१२	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	मृत्युः	लाभः	कुशलं	शून्यं
१२	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	शून्यं	सौख्यं	मृत्युः	अर्थनाश
पौ	मा	फा	चै	वै	ज्ये	आ	श्रा	भा	आ	का	मा	पूर्व	दक्षि	पश्चि	कष्टं उत्तर

मासेकोष्ठका ज्ञाप्यंते तच्चक्रं कृत्तिकादिस्वाती पर्यन्तं प्रतिपद्
मत्रपरस्परं क्रमस्सवापस्थिः पूस्त्वलं प्रतिपदा
दिकाः प्रथमे पौषमासे प्रतिपदादिकाः द्वादश तिथयो ऽधो
ऽधो लेख्याः माघादिमासेषु द्वितीयादिकास्तिथयो
लेख्याः यथा माघे द्वितीयादिकाः फाल्गुने तृतीयादि
काः चैत्रे चतुर्थ्यादिकाः वैशाखे पंचम्यादिकाः ज्येष्ठे ष
ष्ठ्यादिकाः आषाढे सप्तम्यादिकाः श्रावणेऽष्टम्यादिकाः भा
द्रपदे नवम्यादिकाः आश्विने दशम्यादिकाः कार्तिके ए
कादश्यादिकाः मार्गशीर्षे द्वादश्यादिकाः सर्वास्तिथयो
द्वादश्यंता लेख्याः एवं शिष्टस्थानानि प्रतिपदादिभिः पू
रणानि कामास्तित्व इति कामा त्रयोदशी चतुर्दशी पंचदश्य
स्तृतीयादि वत्सु त्रयोदशी तृतीयावत् चतुर्दशी चतुर्थीव
त् पंचदशी पंचमीवत्सु रित्यर्थः फलार्थमतिदेशो यं तच्च प्र
तिपदादौ पूर्वदक्षिणापश्चिमोत्तराशासु दिक्षु याने चिकीर्षिते
सति फलं शुभाशुभं सौख्यं क्लेशाद्यादिना वक्ष्यमाणेन वक्ष्ये

मीपंचदशीचयाततिथिः कोपीवृश्चिकः अजोमेषः एतयोर्नैरामतिपत्स्येकादशीचतिथिः नक्रोधटेमकरात्तुलयोः रिक्ताचतुर्थीनवमीचतुर्दशीचयात्त
तिथिः धनुःकुंभसिंहानोजपान्ततीयाष्टमीत्रयोदशीचयात्ततिथयः मेषादिगोपालमीहादशीमिथुनेकर्केचयाततिथयोपात्राहीनशस्ताः ३० यातवारा
नुशालिन्याह नक्रेभौमइति मकरराशिमतिपुरुषेभौमोयातवारः रवसिंहकन्यासुमंदः शनियतिवारः हंहेमिथुनेचंद्रः अजेमेषेर्केः कर्केबुधःधनु
मीनवृश्चिकेषुशुक्रवारः जककतुलाकुंभतुलयाजीवोगुरुर्यातवारः स्युरेषुः यातवाराअपियात्राहीनशस्ताः ३१ अथयाननक्षत्राण्यनुष्टुभाह मेषे
ति स्पष्टार्थं एतदपियात्राहीनशस्तं ३२ अथयातलग्नान्याह भूधीति स्पष्टार्थंतदपियात्रायांवर्ज्यं ३३ अथयोगिनी लिख्यतेद्वे
कोप्योजपोनैक्रधटेचरिकाजपाधनुःकुंभहरीनशस्ताः ३० नक्रेभौमोगोहारिलीषुमंदः चंद्रोद्वंद्वेऽर्कोजभेतस्यकर्के
शुक्रःकोदंडालिमीनेषुकुंभजकेजीवोयातवाराननशस्ताः ३१ मघाकरस्वातिमैत्रमूलश्रुत्यंबुपांत्यभंयाम्यब्राह्मेष
सार्पंचमेषादेर्यातभंनसत् ३२ भूमिह्यधनादिरिकलग्नेषांगाणांवेशाधिसायकाः ॥१॥२॥४॥७॥१०॥१३॥६॥८॥९॥११॥१२
ध॥ मेषादिघातलग्नानियात्रायांवर्जयेत्सुधीः ३३ नवभूम्यःशिववह्न्योऽक्षविश्वेऽर्ककृताःशक्ररसास्तुरंगतिथ्यः दि
दिशोमावसवश्चपूर्वतःसुलिपयः संमुखवामगानशस्ताः ९ | ११ | ५ | १२ | १४ | ७ | २ | ३०॥३४॥
३ १३ ४ ६ १५ १० ८ समाह नवभूम्य
इति एतालिययः पूर्वतः पूर्वदिशमारभ्यऽष्टदिक्षुज्ञेयाः यथा पूर्वस्यांनवभूम्यः नवमीप्रतिपच्च आग्नेय्यांशिववह्नयः एकादशीतृतीयाच
एवमन्येपि एतालिययोयोगिन्यइतिजीर्णाः तालिययः संमुखवामगानशस्ताः यथा प्राच्यांगंतुः प्रतिपन्नवम्यौ दक्षिणांगंतुर्वामगाप्रती
च्यांगंतुः पृष्ठगा उदीच्यांगंतुर्दक्षिणा एवंसर्वासुदिक्षुसर्वायोगिन्योविज्ञायालनसंमुखवामगायोगिन्योनशुभाः अर्थाद्दक्षिणापृष्ठगाश्च
शुभाः उक्तंचदर्वजोदक्षिणेवायोगिनीयमवेदिनावामसंमुखयोनैशात्वाष्टमेवदिवितियेदिति ३४ ॥ ॥ ॥

अथ हिंबराख्यं योगमुपजातिकयाह शशांकभमिति स्पष्टार्थं प्रसंगात् घुवारमपि सूर्यभाद्गणये चांद्रं त्रिगुणं तिथिसंयुतं सप्तभिस्तु हरेद्भागं त्रिशेषं घुसा हिवाड्कं एतच्च हिंबराख्यं ज्ञेयं एतत्सर्वदा क्षिणात्या विचारयंतीति अत्र प्रसंगात् पृथानरलसंग्रहः सूर्यभाद्गणये चांद्रं तिथिवारं च मिश्रितं अर्के संख्ये हरेद्भागं नवशेषं तु गौरवं प्रवेशे गौरवं दद्यान्निर्गमे हिंबरं तथा नक्षत्रे टेलकं दद्यात् घवाडं सर्वकर्मसु इति ज्योतिर्निबंधे २८ अथ घातचंद्रं शालिन्याऽनन्तरं हारं चानुष्टुप्द्वयेनाह भूपंचेति आग्नेयेति रूपद्व्यग्नीति मेषादिराशीनां भूपंचांकेत्यादिको घाताख्यचंद्रो ज्ञेयः यथा मेषस्य प्रथमो मेषस्यैव वृषस्य पंचमः कन्यास्थः मिथुनस्य नवमः कर्के द्वितीयः सिंहस्य

शशांकभं सूर्यभतोऽत्र गण्यं पञ्चाद्रिनिघ्नाद्दिनवासरेण पुनर्नवाप्तं नगशेषकं चेत्स्याद्धिंबरं तत्र मनेनिशालं २८ भूपंचांक द्व्यंगदिग्वह्नि सप्तवेदाष्टशैशार्कोऽश्वघाताख्यचंद्रः मेषादीनां राजसेवा विवादे वर्ज्यो युद्धाद्ये च नान्यत्र वर्ज्यः २७ आग्नेय त्वाष्ट्र जलपांत्यमवाससवौद्रभे मूलब्राह्माजपादेंसपित्र्यमूलाजभेष्वमात् २८ रूपद्व्यग्न्यग्निभूरामद्व्यग्न्यब्धग्नि पुणाग्नयः घातचंद्रे धिष्ण्यपादा मेषाद्वर्ज्या मनीषिभिः २९ गोस्त्री झषे घाततिथिस्तु पूर्णा भद्रा नृयुक्कर्कटके घटे च

कन्यायां दशमः तुलायास्तृतीयः वृश्चिकस्य सप्तमः धनुषश्चतुर्थः मकरस्याष्टमः कुंभस्यैकादशः मीनस्य द्वादशः घातचंद्रो राजसेवायां विवादेऽप्रतिवादिना सह कलहे युद्धाद्ये आदिशब्दान्मृगयादिषु वर्ज्यः अन्यत्र विवाहान्नप्राशनादि मंगलकृत्ये न वर्ज्यः उक्तं च युद्धे चैव विवादे च कुमारी दूषणे तथा राजसेवावाहनारोघातचंद्रं विवर्जयेत् तीर्थयात्राविवाहान्नप्राशनोपनयादिषु मांगल्यसर्वकार्येषु घातचंद्रं न चिंतयेत् अत्र लाघवार्थं भानुक्रमेण गोविंदपद्यं मेषकन्याघटद्विनक्रयुग्मधनुर्वृषाः मीनसिंहधनुःकुंभा घातचंद्राः प्रजादितः इति घातचंद्रे मेषादिराशिषु कृत्तिकादिभानां चरणाः एते वर्ज्या इति केचिदिदं श्लो २७ २८ २९ घाततिथिरुपजातिकयाह गोस्त्रीति गोवृषः स्त्री कन्या झषो मीनः एतद्राशिजातानां

मु० टी० ८८

मु॰टी॰ स्तुः चामशोभमेषाद्य एव तस्यां दिशि दिग्लग्नशब्देन व्यवह्रियंते तेषां शुद्धिः अभफलदा तत्र ग्रहानुकूल्यसाहित्यं स्यात् द्विस्वराशीनामह्नास्थः द्विस्वाशयस्तु चाम
या॰प्र॰ शोभेषाषास्वउनउनरिति ३७ अन्यदपि द्रव्यमयाह मेषार्केति अमुद्राभाहलउष्याश्विनीनक्षत्रैः सर्वासु दिशासु चतुर्दिक्षु तत्रैः ज्योतिर्विवेके यात्राशुभानिगदि
९३ ना यतुवालविवेकियाः स्मागादि पुष्यश्रवणाश्वि उष्यहस्तानां त्याग उक्तः सति मूलत्वाद्दुपेस्यक विहृद्दोसर्वे दिग्द्वारिकाण्युक्तानि गुरुः पुष्याश्विहस्तमैत्राणि यो
ग्रवसौम्यमंवा सर्वं सर्वे दिक्षा सुपापायां शोभनानिहीति वराहः सर्वद्वारिकसंज्ञितानि गुरुभहस्ताश्विमैत्राणि च श्रेष्ठान्यैंद्रवपौष्णविष्णुवसुभान्याद्येस्हारो
सरेति वक्रीग्रह इति वक्रीग्रहो यदि केंद्रगः स्यात्तगमेपात्रायांनिषिद्धं अथवास्यवक्रीग्रहस्यलग्ने वर्गः षड्वर्गो वा स्यात्सोऽपिगमने निषिद्धः वास्यपत्री

आवश्यकेऽपि परिघं प्रविलंघ्य गासेच्छूलं विहाय यदि दिक्तनुशुद्धिरस्ति ३७ मैत्रार्कपुष्याश्विनभैर्निरुक्ता यात्रा शुभा सर्व
दिशासु तज्ज्ञैः वक्रीग्रहः केंद्रगतोऽस्य वर्गो लग्नेऽथ दिनं चास्य गमे निषिद्धं ३८ सौम्यायने सूर्यविधू तदोत्तरां प्राचीं व्रजेत्तौ य
दि दक्षिणायने अन्यां प्रतीचीं च तयोर्दिवानिशोर्भिन्नायनत्वे यदि वधोऽन्यथा भवेत् ३९ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ग्रहस्य दिनं वारोऽपि गमने निषिद्धं ३८ अयायनशूलमिंद्र्वन्त्रयाह सौम्यायनेति यदि सूर्यचंद्रौ सौम्यायने उत्तरायणे गतौ स्यातां तदा उत्तरां प्राचीं वा व्रजेत् त
द्दिक्षु त्वायात्रा शुभेत्यर्थः यदि तु रविचंद्रौ दक्षिणायनगतौ स्यातां तदा प्रतीचीं दक्षिणां वा व्रजेत् अथ तयोर्भिन्नायनत्वे अयनभेदे सति दिवानिशं व्रजेत् य राम॰
द्या सूर्यो यस्मिन्नयने तां दिशं दिवा व्रजेत् चंद्रो यस्मिन्नयने तां दिशं रात्रौ यायात् अत्रोत्तरस्यां पूर्वस्या अंतर्भावः दक्षिणस्यां पश्चिमाया इति रत्नकोशे दि ९३
नकरकरप्रतप्तां मकराद्यां उत्तरां च पूर्वां च यायाच्च कर्कटाद्यै याम्यामाशां प्रतीचीं चेति अतोऽन्यथा चेत्कुर्यात् तदा वधो मरणं भवेत् भिन्नायनत्वे सति सूर्यो
यस्मिन्नयने तां दिशं यदि रात्रौ गच्छेत् चंद्रो यस्मिन्नयने तां दिवा गच्छेत्तदा यातुर्वधो भवेदित्यर्थः ३९

अथ कालपाशयोगं शालिन्याह कौबेरीतइति कौबेरी उत्तरादिक् तस्याः विपरीतदिक्षु अर्कादिवारे कालः स्यात् तद्यथा रवावुत्तरदिशि कालः दक्षिणे पाशः इत्यर्थः चंद्रे वायव्यां कालः आग्नेय्यां पाशः एवं भौमादिष्वपि रात्रौ कालदिशि पाशः इति विपरीतं ज्ञेयं एतौ यात्रायुद्धादिषु संमुखे वर्ज्यौ उक्तं च स्वरोदये वारोत्थः पूर्वदिग्भागेन ततः सव्येन भ्रमतः यत्र स्थः तत्र कालः स्यात्पाशस्तु संमुखः दक्षिणस्थः शुभः कालः पाशो वामदिगाश्रयः यात्रायां समरे चैव शस्तो न्यत्र न शोभन इति प्रसंगादर्धयामराहुरपि स्वरोदये लिख्यते इंद्रवायुयमरुद्रतोयपाग्निशशिमाहेशं यामार्धतुरिमो राहुश्च मत्येवं दिगष्टके इति ३५ अथ परिघदंडाख्यं दोषमनुष्टुभाह पूर्वादिष्विति अनलर्क्षतः कृत्तिकातः सप्तभानि पूर्वस्यां मघातः सप्त याम्यायां अनुराधातः सप्त पश्चिमायां धनिष्ठातः सप्तभान्युत्तरस्यां लग्न्याः इति सर्वत्र वाक्यशेषः तत्र वायव्याग्नेयदिक्षु पतितः दंडः परिघाख्यः स्यात् सस

कौबेरीतो वैपरीत्येन कालो वारेऽर्कात्संमुखे तस्य पाशः रात्रावेतौ वैपरीत्येन गण्यौ यात्रायुद्धे संमुखे वर्जनीयौ ३५
पूर्वादिषु चतुर्दिक्षु सप्त सप्तानलर्क्षतः वायव्याग्नेयदिक्संस्थं परिघं नैव लंघयेत् ३६ अग्नेर्दिशं नृप इयात्पुरुहूत-
दिग्भैरेवं प्रदक्षिणगता विदिशोऽथ कृत्ये ॥

सचानोल्लंघयेत् तत्र पवने श्वः प्राचीमुत्तर गद्यादिभिरस्य यायात्प्राग्द्यादिके श्वोडुभिस्तु दिशं ची तथैव याम्यामपराग्निते भैर्याम्यां चाश्वये श्वाप्यपरां प्रयायादिति ३८ अथ विदिक्षु गमनं स्वस्यातिरेको आवश्यकृत्ये निंद्यं दंडापवादं च वसंततिलकयाह अग्नेर्दिशमिति नृपः पुरुहूतदिक् प्राची तत्स्थैः कृत्तिकादिसप्तनक्षत्रैः अग्नेर्दिशमाग्नेयीं विदिशं गच्छेत् एवमनेन प्रकारेण प्रदक्षिणागताः दक्षिणमार्गेण स्थिता विदिशो नैर्ऋत्यादीर्गच्छेत् यथा मघादिसप्तभैः नैर्ऋत्यां अनुराधादिसप्तभैर्वायव्यां धनिष्ठादिसप्तभैरैशानीं गच्छेदित्यर्थः अथेति आवश्यके कृत्ये कर्तव्ये परिघदंडमपि लंघयित्वा नयो गच्छेत् परं तु फलं न स्यात् [illegible] लि पूर्वादिदिक्षु मेषादयस्त्रिरावृत्त्या दिग्राशयस्थाः ॥ ॥०

मु०ची० या०प्र० ९४

अथवक्रास्तादिदोषंसापवादमुपजात्याह वक्रास्तेति भृगोः सुतेशुक्रेवक्रोपगते अस्तोपगते नीचोपगतेचउपलक्षणात्पापग्रहयुतेपराजितेवर्णेर
हितेवासति राजापरराष्ट्रंव्रजन्सन् हिनिश्चयेविद्विषांशत्रूणांवशंयातिबद्धोभवतीत्यर्थः भरद्वाजः विवर्णेविजितेनीचेवक्रितेवासितेस्तगे शत्रुसे
अगतेवापिनरेंद्रोतन्निरीक्षिते भौमांशेभौमसंयुते मंदांशेमंदसंयुते यात्रांनैवप्रकुर्वीतलक्ष्म्यायुर्वेजहातिरेति बुधइति तत्रशुक्रास्तेयदिबुधोनुकूल
पृष्ठदक्षसंस्थोभवेत्तदासंचलन्नरपती राजारिंशत्रुंहठाज्जयेत् नैवेति प्रतींदुजेबुधेसंमुखेसतिगंतुराज्ञोनैवजयः किंतुपराजयः अयंतुमतिशुक्र
विचारेनतु [illegible] गमनेराज्ञानुसरणीयास्त्वायामाहुः रत्नैः प्रतिशुक्रादिदोषापवादमनेगमनेप्रयाणं राज्ञाविजयप्राप्तान्यशुक्रादिदोषमर्हतीति ४१ अ
थविशेषंशालिन्याह यावच्चंद्रइति चंद्रोयदारेवतीनक्षत्रादारभ्यकृत्तिकाद्यपादेवर्तते तावत्प्रथमचरणेचपावतियतिता

वक्रास्तनीचोपगतेभृगोःसुतेराजाव्रजन्यातिवशंहिविद्विषां बुधोनुकूलोयदितत्रसंचलन्नरिंहठाज्जयेन्नैवजयःप्रतींदुजे
४१ यावच्चंद्रःपूषभात्कृत्तिकाद्यपादेशुक्रोंऽधोनदृष्टोऽग्रदक्षे मध्येमार्गंभार्गवास्तेपिराजातावत्तिष्ठेत्संमुखत्वेपित
स्य ४२ कुंभकुंभांशकोनाज्योस्तेयायन्नतोबुधैः तत्रप्रयातुर्नपतेरर्थनाशःपदेपदे ४३ वक्रशुक्रोंधोत्तेयः दृष्टोपिशुक्रोर

शीनकार्येनकरोतीत्यर्थः पतेरेवाहनदुष्टइति अंधोयदाअग्रेसंमुखेदक्षिणभागेवदृष्टोनस्यात् मध्येमार्गमिति तुमुहूर्तमस्थितोपिराजामध्यमा
र्गेमार्गमध्येपरिस्थितःसोभवेत्तावत्कालंतस्मिन्नेवप्रयाणोतिष्ठेत् यावच्छुक्रोदृश्योभवेत् यदिगच्छतोराज्ञोदैवात्संमुखः शुक्रश्चेत्तावदस्यशुक्र
स्यसंमुखत्वेपितस्मिन्नेवप्रयाणोतिष्ठेत् उपलक्षणात्कृत्वाप्येवंविधेदृष्टम् पराशरः जीवःशशांकःशुक्रोवामार्गमध्येस्तगोयदि तत्रैवनि
वसेद्राजायावत्स्युर्दृश्यानाभवेदिति मार्गमध्येबुधास्तेनदोषः यदातुमार्गमध्येबुधोदृश्योभवेत्सचपुनःसंमुखोभवेत्तदानुपुनर्दोषएववसिष्ठः संमु
खंचंद्रजंयत्रमार्गेमध्येऽहितोपरि यात्रायांसंगतेस्तिंतावत्तत्रवसेदिति ४२ अथविशिष्टलग्नमनुष्टुभाह कुंभकुंभांशकेतिस्पष्टार्थः ४३ ॥

94

अथ संमुखशुक्रदोषमुपजात्याह उदेतीति शुक्रो यस्यां दिशि प्राच्यां प्रतीच्यां वा कालवशेनोदयं करोति तत्र गंतुः पुंसः शुक्रः संमुखः अयमेकः प्रकारः अथवा गोलभ्रमवशेन यत्र यस्यां दिशि स्थितस्तस्यां दक्षिणस्यां वा यदि गच्छेत् तत्र गंतुः पुंसः संमुखः शुक्रः स्यात् अयं द्वितीयः प्रकारः अथ यत्र ककुभ्भसंघे प्राच्यादिदिशि कृत्तिकादिन्यासवशेन यद्दिङ्नक्षत्रेषु चरति तत्र दिशि गंतुः संमुखः शुक्रः स्यादित्ययं तृतीयः प्रकारः स्यात् अत्रिः यद्दिग्यातः संमुखस्ये हि परेषु च गोलके यद् रभेषु विचरेच्चित्रविधे प्रति भार्गवमिति यत्रोदित इति यस्यां दिश्युदितः शुक्रो ह पश्यते तां दिशं मेव न गच्छेत् अन्यदिक्षु प्रियया संभवं नेयात् मूढे शुक्रे कार्यहानि प्रति शुक्रे पराजयः इति नारदोक्तेः अवश्यकर्तव्ये गमने शांतिमाह वसिष्ठः भृगुर्लये भृगोर्वारे भृगुवर्गे भयुद्धे उपोष्य भृगुवारे प्रियाबंधुकोदयं प्रति रजतेनैव शुक्रेण कारयेत् प्रति माभृगोः लिखेदष्टदलं पद्मं कांस्यपात्रे च तंडुलैः शुक्लं सुरसंभवैः पैस्य प्रतिमां तत्र स्थापयेत् शुक्लवस्त्रास्तीर्णे गंधैर्मुक्ताहारैर्विचित्रैः उप

उदेति यस्यां दिशि यत्र याति गोलभ्रमाद्वाथ ककुभ्भसंघे । त्रिधोच्यते संमुख एव शुक्रो यत्रोदितस्तां तु दिशं न यायात् ॥ ४० ॥

चारैणिकार्याणि शुक्लैरन्यद्दिश्वा तन्मंत्रेण जपं कुर्यात्सम्यग्दक्षोत्तरं शांतं कर्मांतितेन मंत्रेण भक्त्याचार्येप्रदापयेत् श्वेतं गंधासनं पुष्पैः क्षीरमिश्रेण वारिणा दैत्यमंत्री दिवारशीचो शक्तो भार्गवः कविः श्वेतो यमस्ली कार्यो विधिरस्तो भृगवे नमः इत्येतद्यं प्रयत्नेन प्रार्थयेदेवं भक्तितः यन्नेनैव तु मंत्रेणांजलिः प्रणतः स्थितः त्वत्प्रजयानपा शुक्र संमुखत्वसमुद्भवं दोषं विनाशय क्षिप्रं रसमातेजसां निधे इति प्रार्थ्य प्रयत्नेन प्रतिमा भूषणान्विता देवा तांयैव दांतव्या श्वेताश्वसहितैव सा शिष्टेभ्यो दक्षिणां दद्याद्यथाविनानुसारतः ब्राह्मणान्भोजयेत्पश्चात्स्वयं भुंजीत बंधुभिः इतरेषां ग्रहाणां च पूजां कुर्यात्मपत्नतः ततः संमुखजादोषस्तत्क्षणादेव नश्यति दीपिकायां तु दानमेवोक्तं सितमश्वं सितस्त्रं च हेममौक्तिकसंयुतं ततो द्विजाय तद्दद्यादनतिस्तत्र प्र

मु०टी० या०प्र० ४५

अथान्यदिंद्रवज्रयाह दिग्द्वारभेइति सर्वादिभिर्दिग्द्वारभेषु मेषाद्याः क्रमाद्दिग्द्वाराणि राशयः इति दिग्राशिषु गतेष्वपि दिग्वस्थितेषु सत्सु न्यायात् यात्रा प्रशस्ता प्रशस्तत्वमाह अर्थदात्री जयकारिणी चेति यथा मेषः पूर्वस्यां वृषो दक्षिणस्यां मिथुनः पश्चिमायां कर्क उत्तरस्यां एवं सिंहादयो धन्वादयश्च पूर्वादिषु ज्ञेयाः हानिमिति दिक्प्रतिलोमलग्ने विपरीतदिग्व्यवस्थिते लग्ने यथा पश्चिमायां मेषः उत्तरस्यां वृषः पूर्वस्यां मिथुनः दक्षिणस्यां कर्कः एवं पुनः पश्चिमादिषु सिंहादयो धन्वादयश्च ज्ञेयाः तादृशे लग्ने गंतुः यात्रा हानिं द्रव्यादिनाशं शत्रुतो भयं च कुर्यात् दिग्द्वारभे लग्नगे यात्रार्थविजयप्रदा लग्ने दिक्प्रतिलोमे सा हानिशत्रुभीतिदेति वराहोक्तेः ४७ अथ शुभलग्नानि वसंततिलकयाह राशिरिति गंतुः पुंसः स्वजन्मसमये यो राशिः शुभग्रहैश्चंद्रबुधगुरु-

दिग्द्वारभे लग्नगते प्रशस्ता यात्रार्थदात्री जयकारिणी च हानिं विनाशं रिपुतो भयं च कुर्यात्तथा दिक्प्रतिलोमलग्ने ४७

राशिः स्वजन्मसमये शुभसंयुतो यो यः स्वामिभान्निधनगोऽपि च वेशिसंज्ञः लग्नोपगः स गमने जयदोऽथ भूपयोगे गमो विजयदो मुनिभिः प्रदिष्टः ४८

लग्ने सितो भूमिसुतोऽथ राहुः शनिः शशी ज्ञश्च बृहस्पतिश्च प्राच्यादितो दिक्षु विदिक्षु चापि दिशामधीशाः क्रमतः प्रदिष्टाः ४९

केंद्रे दिगधीशे गसे स्वनीशः लालाटिनि तस्मिन्नरयोरिसेनां ५० ॥ ॥

95

शुभैः संयुतो लग्नराशिर्यात्रालग्नोपगः शुभः अथवा स्वामिभात् स्वशत्रुजन्मराशिजन्मलग्नादष्टमो यो राशिः स चेद्यात्रालग्नोपगतः शुभः स्यात् अथ यो राशिर्वेशिसंज्ञः जन्मसमये सूर्याक्रांतराशेर्द्वितीयो राशिर्वेशिसंज्ञः स चेद्यात्रालग्नोपगः स्यात् तदा गमने जयदः स्यात् अथवा भूपयोगे जातकोक्ते राजयोगे यात्रालग्नस्थिते गमो मुनिभिर्विजयदः प्रोक्तः जातके राजयोगा द्रष्टव्याः ४८ अथ दिक्स्वामिन उपजातिकयाह लग्ने इति सितः इति स्पष्टार्थं ४९ अथ दिगीशप्रयोजनं प्रसंगत्याह केंद्रे इति तस्मिन्दिगीशे लालाटिनि सति अरीणां सेनां नेयात् नगसेव ५० ॥०

अथान्यच्छुभमाह अथ मीनलग्न इति मीनलग्ने लग्नान्तरे वा मीनांशके चलितराशौ वर्त्म वक्रं स्यात् जनी इति जनिर्जन्मकालीनं लग्नं जन्मभं जन्मराशिः त
योर्जन्मलग्नराश्योः पती स्वामिनौ शुभग्रहौ सौम्यग्रहौ चेदुदयलग्ने भवतस्तदा गमो गमनं शुभं स्यात् जन्मलग्नं जन्मराशिर्वा यात्रालग्नं शुभमिति भागे
वृ(?)भिहितं जननराशितनू यदि लग्नगाविति अथाजन्मलग्नजन्मराशिस्वामिनौ पापग्रहौ यदि यात्रालग्ने स्यातां तदाह शौनकः गमनमशुभफलमिष्ट
र्थं वसिष्ठः जन्मराशौ लग्नगते तदीशे वा विलग्नगे अभीष्टफलदा यात्रा राशीशाश्चेच्छुभग्रहः वहूनाख्येन जन्मराश्युद्गमे नैव जन्मलग्नोदयः शुभः
तयोरुपचयस्थानं यदि लग्नगं तच्छुभमिति जन्मराशिर्यात्रालग्ने निषिद्ध उक्तः स जन्मराशिः पापग्रहस्वामित्वे ज्ञेयः शुभस्वामित्वे मा उक्त वसिष्ठवाक्यस्य
रस्यात् एवं जन्मलग्नोदयः शुभ इत्यत्रापि जन्मलग्नस्य शुभस्वामित्वे शुभफलता न पापस्वामित्वे इति मासिमेयं ४४ अथान्यद्योक्तमाह जन्मराशि

अथ मीनलग्न उत वा तदंशके चलितस्य वक्रमिह वर्त्म जायते जनिलग्नजन्मभपती शुभग्रहौ भवतस्तदा तदुदये शुभो
गमः ४४ जन्मराशितनुतोऽष्टमेऽथवा स्वारिभाच्च रिपुभे तनुस्थिते लग्नगास्तदधिपा यदाथवा स्युर्गतं हि तत्पतेर्शुभप्र
दं ४५ लग्ने चन्द्रे वापि वर्गोत्तमस्थे यात्रा प्रोक्ता वाञ्छितार्थैकदात्री अम्भोराशौ वा तदंशे प्रशस्तं नौकायानं सर्वसिद्धिप्रदायी

तनुत इति स्वजन्मराशेर्जन्मलग्नाद्वाऽष्टमे राशौ लग्नस्थिते सति तथा रिभात् जिगमिषितशत्रोर्भाद्राशेर्लग्नात् रिपुभे षष्ठराशौ लग्नस्थिते सति अथवा ते
वा स्वराशिलग्नाभ्यां अष्टमभवने स्वशत्रुराशेर्जन्मराशिलग्नाभ्यां षष्ठभवने एषां स्वामिनो यात्रालग्नगताः स्युस्तदा तदा राज्ञो मृतिप्रदाः ४५ अथान्य
च्छुभलग्नं शालिन्याह लग्ने चन्द्र इति मीनकुम्भवर्जिते यस्मिंश्चिल्लग्ने वर्गोत्तमनवांशस्थे अथवा चन्द्रे वर्गोत्तमस्थे सति यात्रा वाञ्छितार्थस्य मनोऽभीष्टार्थ
स्यैका अद्वितीया दात्री अम्भोराशाविति जलराशौ लग्नगते सति अथवा लग्नान्तरे तदंशे जलराश्यंशे सति नौकायानं सर्वसिद्धिप्रदायि स्यात् ४६

मु०टी० र्मपादिः प्रवसेद्यांतरंगसेन् अयंतृतीयः वसंतपुष्येषुनिजसीम्निस्वनगरप्रांतेप्रस्थितः सन्यद्येकरात्रोषितः स्यात्तदाऽवनीशोराजास्मां भूमिंप्राप्नो
या०प्र० तिनिशेषः लभतेजयेनप्राप्नोतीत्यर्थः अयंचतुर्थोयोगः ५३ अथसमयवलमनुष्टुभाह उषः कालइति सवृशाद्रस्वरेणचतुष्टयेपिसंवध्यते उषः का
९६ लः हर्वोविनायानेयात्रायांसन् एवंसर्वत्र वराहेणतुदिग्विशेषसमयविशेषप्रशस्तोभिहितः यथा हर्वोह्णेन्नेत्तरांगसेन्मध्याह्ने सर्वतोव्रजेत् चप
राह्णेव्रजेद्याम्यामर्धरात्रेनुपश्चिमामिति ५४ अथलग्नादिभावानांसंज्ञा अनुष्टुभाह लग्नात्भावाइति हृत्मनः खांतेहृन्मानसमनूद्यत्यभिधानात्।
आगमः प्राप्तिः अन्यत्स्पष्टं एवंविधसंज्ञाकथनप्रयोजनंतु क्रूरसाहित्येनतन्द्भावानांपीडा शुभग्रहसाहित्येनतनद्भावानांशुभमित्यर्थः ५५ शालिन्या

96

वसंतपुष्येनिजसीम्निचैकरात्रोषितः स्मांलभतेवनीशः ५३ उषःकालोविनाहर्वोगोधूलिः पश्चिमांविना विनोत्तरां
निशीथः सन्यानेयाम्यांविनाभिजित् ५४ लग्नाद्भावाःक्रमाद्देह १कोश २धानुष्क ३वाहनं ४। मंत्रो ५रि ६मार्ग ७
आयुष्य ८ हृत् ९ मापार १० गम ११ व्यया १२ ५५ केंद्रिकोणेसौम्यखेटाः शुभाः स्युर्यानेपापास्त्र्यायषट्खेषुचं
द्रः नेष्टोलग्नांत्यारिरंध्रे शनिः खेऽस्तेशुक्रोलग्नेट्नगांत्यारिरंध्रे ५६ योगात्सिद्धिर्धरणिपतीनामृक्षगुणैरपिभूदेवानां

विशेषफलमाह केंद्रेकोणइति शुभग्रहाः यदिकेंद्रकोणे १।४।७।१०।९।५ स्युस्तदायानेशुभफलदाः स्युः पापास्त्र्यायषट्खेषु ३।११।६।१० शुभ
फलदाः स्युः चंद्रोलग्नांत्यारिरंध्रे १।१२।६।८ नेष्टः अशुभफलदः शनिः खेदशमेनेष्टः शुक्रोस्तेसप्तमेनेष्टः लग्नेडिति लग्नेट्यात्रालग्नस्वामीन
गांत्यारिरंध्रेसप्तमद्वादशषष्ठाष्टमेषु चेत्तदानेष्टः अशुभफलदइत्यर्थः गुरुः लग्नपोप्यत्रुद्देयानेरंध्रास्तारिव्ययोपगः केप्याहुर्भयरोधमृत्युशोकस्या
नेशुभावहइति ५६ अथयोगयात्रामारभ्यापते तदारंभप्रयोजनंपाराकुलकेनाह योगादिति धरणिपतीनांराज्ञांयोगाद्वक्ष्यमाणयोगयात्रा ५६
लग्नवशाद्दुष्टेपितिथ्यादौसिद्धिर्विजयकार्यसिद्धिर्भवति स्यात् भूदेवानांब्राह्मणानांचऋक्षगुणैःनक्षत्रयोगैः ग्रहवलतारावलविहितेनसंचारिभिः सि

अथ ललाटियोगान् शार्दूलविक्रीडितेनाह प्राच्यामिति प्राच्यां यदि रविसुत्रामेव विलग्नस्स्थानात् एतेषु भावेषु लग्नादिग्रहस्थिता ललाटिकाः सुरि
निवाक्यार्थः यथा तमोलग्नस्थः तरणिः सूर्यः प्राच्यां गतो ललाटिकः एवं भृगुसुतो लाभमध्ये आग्नेय्यां कर्मस्थो भूसुतो दक्षिणस्यां तमो नवाष्टमग्र
हे नैर्ऋत्यां सौरिः सप्तमे पश्चिमायां चंद्रः शत्रुगृहात्मजे वायव्यां बुधः पातालगः उत्तरस्यां गीष्पतिर्वित्तभ्रातृगृहे ईशान्यां गतो ललाटिकः इत्यर्थः कथ्यते न
तु लग्नराशिवशेन ललाटिका उक्ता यथा दिनेशाधिष्ठितो राशिर्यदा लग्नगतस्तदा यातुर्मेषतुमेषः प्राच्यां दिशि सूर्यो ललाटगः लग्नस्थराशितस्तस्मा
द्द्वादशे लग्नगे गृहे एकादशे वा आग्नेय्यां दिशि भृगुजो ललाटकः ललाटगः कुजो याम्ये दशमे लग्नगे गृहे लग्नगे नवमे राशौ वसुमे वापि नैर्ऋते लला
टगः सैंहिकेयो याम्यनुर्द्वादि निधनप्रदः लग्नगे सप्तमे राशौ शनिः प्रत्यक् ललाटगः षष्ठराशौ लग्नगते पंचमे वापि चंद्रमाः ललाटगो वायुदिशि या

प्राच्यादौ तरणिर्विलग्ने भृगुसुतो लाभव्यये भूसुतः कर्मस्थोऽथ तमो नवाष्टमगृहे सौरिर्विलग्नात्सप्तमे चंद्रः शत्रुगृहात्मजेऽपि
च बुधः पातालगो गीष्पतिर्वित्तभ्रातृगृहे विलग्नसदनाल्ललाटिकाः कीर्तिताः ५१ मृगे गत्वा शिवे स्थित्वादितेगस
न्नजयेद्विषत् मैत्रे प्रस्थाय शाक्रे हि स्थित्वा मूले व्रजन्तथा ५२ प्रस्थाय हस्ते निलनस्य धिष्ण्ये स्थित्वा जयार्थी प्रविशेद्धरेः

तुर्भृगुसप्तरलरा चतुर्थे राशौ लग्नस्थे बुधः सौम्ये ललाटगः राशौ तृतीये लग्नस्थे द्वितीये चंद्रसूजितः ललाटगस्तूर्द्रमोलेर्दिशि यात्रुर्विनाशदः इति
श्वनललाट मतिरिक्ते कंटकस्थाने यदि दिग धीशाः स्थितास्तदा यात्राशुभाः स्युः याद्यशोभनेतित्व ५१ अथ पर्युषितयात्रायोगचतुष्टयमेनुष्ट
मेन्द्रवज्रयाचाह मृगे इति प्रस्थायेति गृहे स्वगृहाद्यातव्यदिगभिमुखं कस्यचिद्दिषस्थगृहे गत्वा प्रस्थाप आर्द्रायां तस्मिन्नेव गृहे स्थितो विलाति
ते पुनर्वसौ गतस्ततः हर्हस्तक्षात्यामाद्भरिरेवगलतीरेतत्सत्यं जयेत् अयमेको योगः एवमेवानुराधायां प्रस्थाय शाक्रे ज्येष्ठायां स्थित्वा मू
ले व्रजन् तथा जयेदित्यर्थः अयं द्वितीयो योगः ५२ तथा हस्ते प्रस्थाय निलनस्य धिष्ण्ये स्वातौ चित्रे स्थित्वा हि दैवे विशाखायां जयार्थी ॥१०

चंद्रो जातु चलति तदा शत्रवो राजानः शलभा इव स्युः यथा शलभा अग्नौ स्वयमेव गत्वा पतंति तथा शत्रवोपि गंभीरराजप्रतापानले पतिष्यंतीत्यर्थः ६३ अथान्यं योगं गाथयाह उदयेरविरिति उदये रविः शनिः षष्ठः चंद्रो दशमः स्यात् एवंविधे योगे वसुधापती राजा यदि यातीति तदारिपुवाहिनी शत्रुसेनावशमेति ६४ अथान्यद्योगद्वयं जलोद्धतेनाह तनौ शनिकुजाविति इत आरभ्य वसुधापतिर्यदि यातीति रिपुवाहिनी वशमेतीत्युत्तरार्द्धं सहजे कुजे इत्येतत्पर्यंतमनु वर्तते येन यत्र निर्देशो नास्ति तत्र जिगमिषो राज्ञो विजयः स्यादिति वाक्यार्थो ज्ञेयः तनौ लग्ने शनिमंगलौ स्यातां रविर्दशमे बुधो लाभे दशमे स्या त् भृगुसुतो वा लाभे दशमे वा स्यात् एवंविधे योगे प्रचलितस्य राज्ञो यमेकोयोगः अथ द्वितीयः त्रिलाभरिपुमेषुरु ११।६ एषु स्थानेषु संस्थितो

लग्नगते भृगुपुत्रेऽस्तु शलभा इव सर्वे ६३ उदये रविर्यदि रविसौरिषष्ठगः शशी दशमेऽपि वसुधापतिर्यदि यातिरिपुवाहिनी वशमेति ६४ तनौ शनिकुजौ रविर्दशमभे बुधो भृगुसुतोऽपि लाभदशमे त्रिलाभरिपुमेषु भृसुत शनीगुरू स्वसुजा त्यावलयुताः ६५ समुदयगे विबुधगुरौ मदनगते हिमकिरणे हिबुकगतौ बुधभृगुजौ सहजगताः खलखचराः ६६ त्रिदशगुरुलग्नगो मदने हिमकिरणो रविरायगतः सितशशिजावपि कर्मगतौ रविसुतभूमिसुतौ सहजे ६७ ॥ ॥

भृसुतशनी स्यातां यस्मिन्कस्मिंश्चित्स्थाने गुरुश्च भृगुजा वलयुताः स्युः तदा एवंविधे योगे तयाराज्ञो विजय इत्यर्थः ६५ अथान्यं योगं त्वरितगतिश्छन्दसाह समुदयगे इति समुदयगे लग्नस्थे बृहस्पतौ सति हिमकिरणे चंद्रे मदनगते सप्तमस्थे सति चतुर्थस्थौ बुधशुक्रौ स्यातां खलखचराः पापग्रहाः सहजगताः तृतीयगाः स्युः एवंविधे योगे वसुधापतिर्यदि यातिरिपुवाहिनी वशमेति ६६ अथान्यं योगं संमुखानलजं गोहिता सुखातिलक्षणलक्षितमाह त्रिदशगुरुरिति बृहस्पतिर्लग्ने चंद्रः सप्तमे शुक्रबुधौ दशमे रविरेकादशे शनिमंगलौ सहजगतौ तृतीये एवं

97

वति अपिशब्दात्संत्वागसुह्यादिधनाबष्यकता चौराणांवस्यमाणैः शुभलग्नकशकुनैः सिद्धिर्भवति एतद्विजानां मनुजानां मुहूर्तात्गिरिशभुजगमि
त्रा इति विहितनक्षत्रस्वामिकमुहूर्तात्सिद्धिर्भवति ५७ अथयोगयात्रालक्षणमेव भाविष्यत्याह सहजेरविरिति रविः सहजे तृतीयः स्यात् शशी चंद्रो द
शमे दशमे स्थाने शनिमंगलौ रिपुगृहे षष्ठस्थाने स्यातां सितः शुक्रः पंचमे बुधो हिबुके चतुर्थे गुरुरपि लग्नगश्चेत्स्यात् एवंविधे योगे राजा प्रचलितः
अचिरात्स्वल्पकालेनैवारीन्जयति वशीकरोतीत्यर्थः ५८ अथयोगांतरंगाथयाह आतारिसौरिरिति आतारि तृतीयेषष्ठानि वैरिणि षष्ठे भूमिसुतो
मंगलः अर्को आयगते एकादशे एवंविधे योगे राजा शत्रुजयो भवेत् चेद्देवगुरुः शुक्रोऽनुकूलः यात्रामध्ये कृशवर्त्ती भवति ५९ अन्ययोगांतरमा

चौराणामपिशकुनैरुक्ताभवतिमुहूर्ततोऽपिमनुजानां ५७ सहजेरविर्दशमभेशशीतथाशनिमंगलौरिपुगृहेसितःसुते
हिबुकेबुधोगुरुरपीहलग्नगः सजयत्यरीन्प्रचलितोऽचिरान्नृपः ५८ आतारिसौरिर्भूमिसुतोवैरिणिलग्नेदेवगुरुः आ
यगतेः कैरक्तुजयश्चेदनुकूलोदैत्यगुरुः ५९ तनौजीवरंध्रेमृतौवैरिगोऽर्कः प्रयातोमहीद्रोजयत्येवशत्रू
न् ६० लग्नगतः स्याद्देवपुरोधाः लाभधनस्थैः शेषनभोगैः ६१ द्यूनेचंद्रेसमुदयगेर्केजीवेशुक्रेविदिधनसंस्थे ईदृ
ग्योगेचलतिनरेशोजेताशत्रून्गरुडइवाहीन् ६२ वितगतःशशिपुत्रोभ्रातरिवासरनाथः॥ यथाह तनौजीवइति स्पष्टा

र्थः तथाचनारदः जीवार्कचंद्रालग्नारिरंध्रगायदिगस्ताः तस्यांग्रेखलमैत्रीचनरकिंकरास्त्वाहिनीति ६० अथान्यंयोगंपंक्तयाह लग्नगतइतिल
ग्नेगुरुः स्यात् अन्येग्रहालाभधनस्थाः एकादशद्वितीयस्थाश्चेदेवंविधेयोगेराज्ञोविजयः ६१ अन्यंयोगंमत्तयाह द्यूनेइति चंद्रेसप्तमस्थेसति
अर्केसमुदयगेलग्नगेसति जीवेशुक्रेविदिबुधेएतेषुत्रिषुधनुस्थेषुसत्सुएवंविधेयोगेनरेशश्चेत् चलतितदाशत्रून्जेताजेष्यति कः कि
कानिवगरुडोहीन्सर्पान्यथाजयति ६२ अथान्यंयोगंवित्तपदयाह वित्तगतइति बुधोद्वितीये वासरनाथः सूर्यस्तृतीये शुक्रेलग्नेएवंविधे जि

अथान्यं योगं स्पारनुकूलाभतनुगगमेति लक्षणलक्षितयानुकूलयाह देवगुराविति गुरौ चंद्रे वा लग्ने सति सूर्ये षष्ठे बुधः पंचमस्थाने शनिर्दशमस्थु
कस्ते तुर्ये स्यात् एवंविधे योगे जिगमिषो राज्ञो विजय एव ६८ अथान्यं योगं ननरसयटिनानुमंदाकिनी तिलक्षणलक्षितया मंदाकिन्याह हिमकि
रण इति बुधो वली चेत्तनौ लग्ने स्यात् ही तिनिश्चये न बृहस्पतिश्चेत् केंद्रगतः यदि निर्वलो नीचाद्यशुभाधिकारप्राप्तो वलरहितः सन् द्वादशतनौ षष
ष्ठनवमानामन्यतमस्थानस्थश्चंद्रः स्यात् एवंविधे योगे गंतू राज्ञो विजय एव ६९ अथान्यं योगं अभिनवतामरसंनजजाय इति लक्षणलक्षितेनाभिन
वतामरसवृत्तेनाह अशुभखगैरिति अशुभग्रहैः अनवाष्टमद्वनस्थैः नवमाद्यमसप्तमस्थानव्यतिरिक्तस्थानस्थैः कविः शुक्रः चतुर्थं न तृतीयेकार

देवगुरौ वा शशिनि तनुस्थे वासरनाथे रिपुभवनस्थे पंचमगेहे हिमकरपुत्रे कर्मणि सौरिः सुहृदि सितश्च ६८ हिम
किरणसुतो वली चेत्तनौ त्रिदशपतिगुरुर्हि केंद्रस्थितः व्ययगृहसहजारिधर्मस्थितो यदि भवति निर्वलश्चंद्रमाः ६९
अशुभखगैरनवाष्टमदस्थैर्हिबुकसहोदरलाभगृहस्थः कविरिह केंद्रगगोष्पतिदशो वसुचयलाभकरः खलु यो
गः ७० रिपुलग्नकर्महिबुके शशिजे परिवीक्षिते शुभनभोगमनैः व्ययलग्नमन्मथगृहेषु जयः परिवर्जिते च शु
भनामधरैः ७१ लग्ने यदि जीवः पापाः परिलाभे कर्मण्यपि चेद्राज्याधिगमः स्यात्   शस्थानस्थः केंद्रगतो गोष्पतिर्गुरुलेनहयः

एवंविधे योगे वसुचयो द्रव्यसमूहस्तस्य लाभकरः स्यात् ७० अथान्यं योगं यास्त्रालसंप्रमिताक्षरा सजसजेह दिनेति लक्षणलक्षितया प्रमिताक्षरा
सरसाह रिपुलग्नेति षष्ठलग्नदशमचतुर्थानामन्यतमस्थानस्थे बुधे शुभनभोगमनैः शुभग्रहैः परिवीक्षिते हर्यसतिद्वादशलग्नसप्तमस्थानव्य
तिरिक्तस्थानस्थितैरशुभनामधरैः पापग्रहैः उपलक्षिते सति एवंविधे योगे जिगमिषो राज्ञो विजय एव ७१ अथान्यं योगं हयंत्तौ तोमणिमाला
स्थितागुहवक्रेरिति लक्षणलक्षितयाह लग्ने इति लग्ने गुरुः पापग्रहाः परिलाभे एकादशे कर्मण्यपि दशमेपि चेत्स्युः एवंविधयोगे प्रचलितस्य रा

अथवायनेसप्तमेशुक्रस्तुंगोस्थानो चंद्रो हिबुके चतुर्थे स्यादेवंविधयोगे लब्धे शुनिवर्ये लब्धफलशुभं राज्याधिगमः स्यात् ७२ अथान्ययोगत्रयं ननतनु
हमिश्चरिकाख्यतुभिरितिलक्षणलक्षितेन चक्रिकासंरसाह रिपुरिति अत्रस्थानेग्रहाणां चसाम्यायथासंख्यमन्वयः यथा रिपौ षष्ठे शुक्रः लग्ने जीवः
अष्टमे चंद्रः एवंविधे योगे गंतू राज्ञो विजय एव अयमेको योगः अथ द्वितीयः बुधभृगुजौ तुर्यगेहस्थितौ चतुर्थस्थानस्थौ स्यातां चंद्रमा मदनभवन
गः सप्तमस्थानस्थश्चेदेवंविधे योगे गंतू राज्ञो विजय एव अथ तृतीयो योगः वा चंद्रमा अत्र तुगः चतुर्थगः शशिसुतभृगुजयोरंतर्गत एकराशावेव
स्थितः अन्यथा चतुर्थस्थानस्थचंद्रस्य बुधशुक्रयोरंतर्धरणयोगमेवावस्थान ७३ अथान्ययोगद्वयं सजसगैश्च कथितं कलहंस इति लक्षणलक्षि

लग्ने बुधशुक्रौ चंद्रो हिबुके वा तद्वत् फलशुभं सर्वं शुनिवर्ये ७२ रिपुतनुनिधने शुक्रजीवेंदवो वा द्युय बुधभृगुजौ तुर्य
गेहस्थितौ मदनभवनगश्चंद्रमा वा तुगः शशिसुतभृगुजांतर्गतश्चंद्रमाः ७३ सितजीवभौमबुधभानुतनूजाल
युमन्मया रिहिबुकनिगृहे चेत् क्रमतोऽरिसोदरावष्टात्रयदा हिबुकायगैर्गुरुः दितिखिलखेटैः ७४ सहजे कुजो
निधनगश्च भार्गवो मदने बुधो रविरथो तनौ गुरुः अथ चेत्सुरेज्यसितभानवो जलत्रिगता हि सौरिरहिधिरो रिपुस्थितो ७५

तेन कलहंसस्संरसाह सितेति लग्ने शुक्रः सप्तमे जीवः षष्ठे भौमः चतुर्थे बुधः तृतीये शनिः एवंविधे योगे गंतू राज्ञो विजय एव एको योगः अथान्यः गु
हदिनेव ह्रस्वनिवारे अखिलखेटैः सप्तमस्थानगृहे सप्तादिभिः क्रमतोऽरिसोदरेमादिस्थानस्थितैर्यथा षष्ठे सूर्यः तृतीये चंद्रः दशमे भौमः षष्ठे बुधः लग्ने
गुरुः चतुर्थे शुक्रः एकादशे शनिः एवंविधे योगेऽपि गंतू राज्ञो विजय एव ७४ अथान्ययोगद्वयं सजसजगैश्च कथितं नाम बोधिके तिलक्षणलक्षित
प्रबोधिकासंरसाह सहजे इति तृतीये भौमः अष्टमे शुक्रः सप्तमे बुधः षष्ठे सूर्यः लग्ने गुरुः एवंविधे योगे गंतू राज्ञो विजय एव अयमेको योगः अ
थान्यः अथेति इज्यसितभानवो गुरुशुक्रसूर्याः जलत्रिगताः चतुर्थतृतीयस्थानस्थाः सौरिः शनिः षष्ठे लग्नो षष्ठस्थितो एवंविधे योगे दिग्विज

मु॰शि॰
१९

99

मन्तुयोगोयमाख्यातोयात्रुर्मृत्युप्रदायकः ११ उच्चस्थेन्त्यगतश्चंद्रो द्युस्थीणश्चरविर्गुरुः सजीवसमाख्योयंमृत्युयोगापहारकः १२ एकस्थोगोजीवस्तुश्चक्रोस्था
नामस्तोन्समस्तगौ भयंकराख्ययोगोयंयात्रुर्भीतिप्रदःस्मृतः १३ उच्चमूलत्रिकोणे षुवर्तितेगुरुभार्गवौ अभयाभिधयोगोयंभयंकरविनाशनः १४ आ
येशोव्ययगोनीचः उत्रस्थानेशनैश्चरः विहारिकसमाख्योयंयात्रुः पत्नीनिहंत्यसौ १५ मार्गेशःशनिसंयुक्तः सप्तमेलग्नगतोग्रहः विहारिकाभिधंम
न्ययात्रुःपत्नीविनाशकं १६ सप्तमेचंद्रमालस्यात्सप्तमेनीचखेचरः कुटुंबहारकोयोगोयात्रुःप्रियतमांहरेत् १७ दुर्बलोयदिमार्गेशोनिवसेत्पाप
मध्यगःपापकुंजरयोगोयंयात्रुःपत्नीनिहंत्यसौ १८ मार्गेशात्सप्तमेभानुःपंचमेक्रूरखेचरः विहारिकाख्यएवासौभार्यामारिवशंनयेत् १९ सोच्चमूलत्रिको
णस्थःसौम्यःपापविवर्जितः आनंदार्णवयोगोयंधर्मणेवजयावहः २० रत्नावल्यां उदयादिनभसलग्नेदिनकृद्यमशीतकरैः नभवेसस्योभिमुखाहरि
णाइवकेसरिणः २१ देवत्तवल्लभे ज्ञेसितेनसहितेसलग्नेविधौवधुगेप्रवसतामहीभुजांसंगरेरिपुगणोविकीर्यतेतूलराशिरिवमातरिश्वना २२ मूर्तिवि
नसहजेषुसंस्थिताशुक्रचंद्रसुतनिम्नपवमयः यस्ययानसमयेरणांगणेतस्यपांतिशालभाइवारयः २३ यात्राशिरोमणौ योयातिजीवेतनुगेमही
शःक्रूरस्थितैर्नैमोप्यथावायसंस्थैः तस्याग्रतःसंपतितिवैरिसेनाप्रीतिर्भयाणामिवनाखिरास्यात् २४ राजमार्तंडः लाभारिदुश्चिक्यगतोयमारोवस्था
न्वितभार्गवजीवसौम्याः यस्यप्रयाणेविलयंप्रयांतितस्यद्विषुःसर्वरसंयथाप्सु २५ फलप्रदीपे लाभविक्रमसुखस्थितेकवौकंटकस्थगुरुणानिरी
क्षिते सूनरंध्रभववर्जितैः खलैः स्याद्गतोभिमतसिद्धिभाक्नृपः २६ सौम्यग्रहैः केंद्रतपःसुतस्थैः क्रूरैस्त्रिलाभारिगतैर्गतायेकोपानलःशांतिमुपैति
तेषामरीधिनारीनयनांबुपातैः २७ वराहः एकोपिजीवार्ककुजार्कजानांस्वोच्चेविलग्नेस्वगृहेयदीदुः यातस्ययांत्यत्रपराप्रणाशंमहाकुलानीवकु
टुंबभेदैः २८ चंद्रेलग्नेदेवगुरौविलग्नेज्ञशुक्रयोःकर्मणिलाभगेर्के सौरारयोर्भ्यांतगयोश्चयातोनृपःस्वभृत्यानिवशात्रिशत्रून् २९ नारदः स्वोच्चस्थे
लग्नगेजीवेचंद्रेचायगतेयदि गतोराजारिहंतिपिनाकीत्रिपुरंयथा ३० शुक्रेत्रिकोणकेंद्रस्थेलग्नेचंद्रेयवारवौ शत्रून्हंतिगतोराजाब्रह्महाह्वचः
कुलंयथा ३१ पापालतोयेहिबुकेमितस्तोजीवोविलग्नेमृगलांछनोस्ते यस्योद्गतस्यवलंरिपूणांक्षयंव्रजेत्सूपविषपानितांशो ३२ यस्योद्गपालारिव

अथनामविशेषपुरस्कारेणयोगत्रयंसफलंशार्दूलविक्रीडितेनाह एकइति सौम्यसितेषुबुधगुरुशुक्रेषु एकोपिबुधोवागुरुर्वाशुक्रोवाचेत्पंचमनवपकें
द्रेषुतदायोगाख्योयोगः तथातेषुसौम्यसितेषुद्वौचेत् बुधगुरू बुधशुक्रौगुरुशुक्रौवाचेत्पंचमनवपकेंद्राणामन्यतमस्थानेस्थानभेदेनस्थानैक्येनवा
स्थितौस्यातांतदाधियोगाख्योयोगः सकलाः सौम्यसिताः एषुपंचमनवपकेंद्राणामन्यतमस्थानेषुस्थानभेदेनस्थानैक्येनवास्थितास्तदायोगाधि
योगाख्योयोगः फलमाह योगइति योगेव्रजन्राजाक्षेमंकुशलंलभते कुशलेनगतागतंकरोतीत्यर्थः अथाधियोगेव्रजन्राजाक्षेमंतथाश्रियं
वधंचलभते अथयोगाधियोगेव्रजन्राजाक्षेमयशोवनीश्रकारास्त्रत्रुवधंचलभते अत्रवसिष्ठादिभिर्बहूनियात्राकालजातानिअभिहितानिजातानितेषा
ंश्रेष्ठान्यत्रावधार्याणि ७६ अथान्येपियात्रायोगालिख्यन्तेक्रमपः पंचमेत्तोरविः षष्ठेवंतेत्तेनवमेगुरुः भाग्ययोगाभिधेयोगेनिहंतावैरिणांसदा

एकोसौम्यसितेषुपंचमनवपःकेंद्रेषुयोगस्तथाद्वौचेत्तेष्वधियोगएषुसकलायोगाधियोगःस्मृतः योगेक्षेममथाधियोग
गमनेक्षेमंरिपूणांवधंचाथोक्षेमयशोवनीश्रलभतेयोगाधियोगेव्रजन् ७६

१ गुरुः केंद्रेत्रिकोणेवाअविलोमेचकर्मणि कल्याणयोगेभूपस्ययातुःकल्याणकृत्भवेत् २ दिग्गीशोदिग्बलीचेत्स्याल्लग्नेयात्रासमुहृद्यदि विज
योनामयोगोयंयातारराजाजयीभवेत् ३ अग्निः सहजस्थानगोभौमोभाग्यस्थश्चबृहस्पतिः चिंतामणिसमाख्योयंयातुःसंकल्पदायकः ४ लग्नेगु
रुः शशीवधौकर्मस्थानेगुरुर्यदा मगेंद्रयोगोविख्यातोयातुः सर्वार्थसाधकः ५ लग्नेभौमोगुरुर्भिष्टेद्ध्यस्थानेचभास्करः मृत्युंजयसमाख्योयं
सर्वशत्रुनिवर्हणः ६ आपोक्लिम्यगतेचंद्रेकेंद्रस्थेसुरपूजिते योगःकेंद्रत्रिविख्यातोयातुरिष्टार्थसिद्धिदः ७ चंद्रोदयेगुरुश्चापिलग्नेवासुरपूजि
ते योगःपाराबतोयातुः शुक्रेवालग्नकेंद्रगे प्रवलोयात्रियोगोसौगमनेसर्वसिद्धिदः ९ रविःषष्ठेसितश्छिद्रेतनौयेत्र्यमिनंदनः पिनाकियोगोवि
ख्यातोयातुर्विजयकारकः १० अन्योन्यक्षेत्रगावेकक्षेत्रेवाकविभास्करौ ॥

गिरंगारकसौम्यसौराः द्विषद्बलं ल्लीवस्नानिजस्यज्ञानानिकांतानविलोकयंति ३३ दूर्वीकयोगे धनगेबुधश्चेस्पशांकल्पौ चरणायसंस्थौ स्मिन्ना
नस्यालिकुलोपगीतानानावनस्थाहिरदाभवंति ३४ बृहः त्रिषण्णावांत्येस्वबलः शशांको बुधोबलीयस्यगुरुश्चकेंद्रे तस्यारियोषाभरणेः प्रियापि
प्रियाप्रियाणांजनयंतिसैन्ये ३५ चंद्रोऽबलः बुधोबली उभौचत्रिषण्णवांत्येषु एवमभवनस्तदायोगः केंद्रोपगतेनवीक्षितेगुरुणास्वापत्रुयेगसितेपापे
रवबाहुसत्रगेवेसुकिंतेनयदावृपालयः ३६ बहस्पृगोस्तुक्रबुधौप्रयाणे सुरेशाख्योगगतेयदिस्यात् रिपुःप्रणाशंविषयेषुसौख्यंप्राप्नोतिकीर्तिंवि
पुलंचभोगं ३७ दुश्चिक्यलाभारिगतेः केंद्रेचतुर्थगेदैत्यगुरौप्रयाति यदापुमान्सहिवैरंद्रपानेकीर्तियशः श्रिहिसहस्रमेति ३८ केंद्रस्थानेसुरप
तिगुरौकंटकस्थेः सुरेज्येसिद्धे सौम्येप्रवसतिचयदात्वप्रमेदुर्यदिस्यात् येषांक्रूरारिपुसहजगाराहुकेतूचम्रताबापुः कीर्तिद्रविणमतुलंतेलभंतेप
राश्च ३९ क्रूतौशुक्रेसुरपतिगुरौसिद्धगेवात्रिकोणेकेंद्रस्थानेशनिरविकुजालाभगावायदिस्युः येप्रयांतिप्राज्ञविपुलधनमथोसैन्यनाशेरिपूणां
कीर्तिंशुद्धंयशश्चप्रमथितरिप्रवसेसुखादाव्रजंति ४० होरासंस्थेसुरपतिगुरौभार्गवेकंटकस्थेषष्ठेचंद्रेव्रजतियदिवाकार्ययोगास्तितीशः प्राप्नोत्य
र्थंकनकतुरंगरूप्यरत्नादिकोशमायुः कीर्तिजयतिचतरामत्तमातंगयुथं ४१ लग्नाधिकमेहिबुकेषुशुभेसितेषुयूनांतमलप्रहितेषशुभग्रहेषुया
तुर्भयंनभवतिप्रतरेत्स्वसुद्रयशमनापिकिस्त्रुतारिसमागमेषु ४२ एकांतरस्थैर्यदजाद्दासौम्यैः क्षितेस्थयत्ताद्गुरोवा प्रध्वस्तशत्रुरिनेचिराद्रतस्यवेवापि
कोप्यंतरद्वेष्वरस्य ४३ शुक्राड्रोमाहाहासौराज्ञीवाह्नाद्बुधं एकांतरेत्नीयस्थानेपत्रकुत्रस्यात्तदायोगः निरंतरयदिभवनेषुपंचसुग्रहाः क्षितारिव
सकौरणवर्जिता यियासनोयदिचभवंति ४४ तलदापराल्बलभिर्देवाचहनंति ४४ प्राक्कपालस्थेर्ग्रहैः पश्चिमदिशिदृगतं अपरकपालस्थैः प्रा
च्यारलमध्यस्थैः उत्तरदिशि अर्धरात्रस्थैर्दक्षिणादिशि बुधभार्गवमध्यगतेहिमगौहिबुकोपगतेचनृपः प्रवसेत् बृहहृतदिशंयदिवांतकृतः बृहृत
यमेमति ४५ क्षितेदुजौचतुर्थगौनिशाकरश्चसप्तमे यदातदागतोन्यः प्रशास्त्यरीन्विनारणात् ४६ शुक्रवाक्पतिबुधैर्धनसंस्थैः सप्तमेशशिनि
लग्नगतेऽर्के निर्गतोनृपतिरेतिकृतार्थोवर्षातेयदरीन्विनिहत्य ४७ सूर्येंदुबलवर्जितोबलयुतोलग्नेशजन्मेश्वरोपान्तालेदशमेपिवाशशिसुतो

मु०टी०
ला०प०
१००

नो वाक्पतिः षट्सप्तारमवर्जितेषु भृगुजः स्थानेषु यस्य स्थितो यातुस्तस्य न विद्विषो रणमुखे तिष्ठन्ति योधा इव ४८ सौरे भौमिलग्नगे केन्द्रमध्ये कर्मण्या
ये भागे वं चंद्रजे वा यायाद्यः शत्रुगेहं निहंतुं द्रुतं शत्रुं कालवक्त्रं च वेद्यः ४९ गुरौ विलग्ने यदि वा शशांके वक्रे रवौ कर्मगते कृतुत्रे सितस्तथैव सुतस्थ
यो स्वपत्ना जनिनीव हितो निधत्ते ५० चिनिधेन नजनुसप्तमारिसंस्थाः कुजसितजीवबुधार्विश्वपस्य खलजनजनितेवलोकायात्रा नभवतितस्मि
रापशत्रुसेना ५१ कुजरविजयुते रिमेगतानां जलसहजायगतेः सितार्के जीवः पखलसुपपातिनाशमाशुशुतमधनस्यकुडुवर्चितयेवा ५२ भय्युत्त
मेहं दस्युहगमनेसहितो यदिभेयुग पत्तजनः जगुरुयदि वांशकमेक गतोस मेरेमराड्विभाति तदा ५३ सितितनयपुतान्नवांशजयदि यानमेग
गुजो यवायुरुः शनयुणमपिहंत्यरेर्वलं विषमिवकायमसत्कुपथ्योपगं ५४ सोच्चोपगे जीवकुजार्के रे भिलिभिर्वा कथितैरेकलये एवं भणाशे
मस्तुपैति शत्रुः सौलं हिमा यस्य यथाः धनस्य ५५ शतोशकाद् हृध्वमवस्थितेबुधेयेमाःयोलग्नगतस्सम्भ्रतः प्रयातिनाशं समरेहिमवद्वलंय या
र्थिभवोपगतस्य गौरवं ५६ भौमाधिपितनवांशाद्यदितु धोनवांशकशाताहृध्वेलिखति एवं शनेरपिसिंहाजनौ लिमिथुनाम्रगककोटोवस्थ
ग्गान्वितनाभवति यस्य शानिश्चलग्ने नत्तेनिकाः परवलेसपर्यतियातुम्नातिसवितमिव चारणचहूमस्याः ५७ चहाधृतोः मसाम्बलीकवारितः
श्चयसमरपाच्चातुरोवीर्यकेंद्रयुतेबुधेवाभृगुनंदने विजयोनामयोगोयंयातुर्विजयदः सदा ५८ स्वराशिगे बुधेलग्ने सितेवासुखं वितेनया
वर्तो द्वयोयोगो यातुरिपार्थसिद्धिदः ५९ स्वांशसंस्थे बुधेलग्ने शुक्रेवारेवसजिते पांस्वसंज्ञाद्वयोयोगोयातुः कीर्तिप्रदः सदा ६० स
राशौस्वांशगे सौम्ये लग्नस्थे वाभृगोः सुते जीवेवाज्ञजयोगोयं यातुः शत्रुविनाशकृत् ६१ अधिमित्रांशगे सौम्ये सितेवाय्यसुराचिते ल
ग्नगेमानयोगोयंशत्रूणांसंधिकृत्सदा ६२ यत्रैकादशगस्थंद्रोभानुर्वाप्रवलः शुभः अभयोनामयोगोयंशत्रुविनाशकृत् ६३ त्रिकोण
गेषु भे खेटे सवले षाडिजीयगे कल्याणसंज्ञोयोगोयंयायिनां मंगलप्रदः ६४ यत्रसोच्चगतश्चंद्रो लग्नाद्देकादशेस्थितः जयंतोनामयोगोयं
शत्रुपक्षविनाशकृत् ६५ वर्गोत्तमगते लग्ने शुभेवाप्यवलान्वितेसिद्धिदायकः ६६ मितेतमेनामगोहरसंज्ञगः योगोमहारणेशत्रुप।

मु०चिं०
या०प्र०
१०१

प्सरात्तुरेवात् शाकुनलग्नादीन्यनिंद्यानि चेतोविशुद्धिश्च तत्सेवात्र कस्य प्राबल्यमित्याह अथेति शकुनादितोपि सकाशात् चेतोविशुद्धिरधिकातांवे
तोविशुद्धिं विना नेयात् नगच्छेत् कश्यपः निमित्तशकुनादिभ्यः प्रधानं हि मनोजयः तस्माद्द्विपास्ततान्ह णां प्रधानं हि मनोजय इति ७८ अथयात्रा
यामवश्यनिषिद्धनिमित्तानि वसंततिलिकासंदसाह तत्लक्षणं विषमेससजगौ समे चेत्सभरयच्च वसंततिलिका साविषमसमचरणे व्रतबंधनेति व्रतं
धनयज्ञोपवीतं देवप्रतिष्ठा प्रसिद्धा करपीडाविवाहः उत्सवो होलिकादिः सूतकोजन्ममरणसूतकं च एषां समाप्ती तथा वर्षिणः सप्तानामसमाप्तौ सप्ता
त्रिंविनाकदापि नैव चलेत् गच्छेत् नारदः उत्सवोपनयोद्वाहप्रतिष्ठाशौचसूतके असमाप्ते न कुर्वीत यात्रां जीजिजीविषुरिति अकाले विद्युत्स्तिद्राय

सिद्धिर्भवेदथपुनः शकुनादितोपि चेतोविशुद्धिरधिका न च तां विनेयात् ७८ व्रतबंधनदेवतप्रतिष्ठाकरपीडोत्सवसूत
कासमाप्तौ न कदापि चलेदकालविद्युत्घनवर्षातुहिनेपि सप्तरात्रं ७९ महीपतेरेकदिने पुरात्पुरे यदा भवेतां गम
नप्रवेशकौ भवारशूलप्रतिशुक्रयोगिनी विचारयेन्नैव कदापि पंडितः ८० यद्येकस्मिन् दिवसे महीपतेर्निर्गमप्रवेशौ
स्तः तर्हि विचार्यः सुधिया प्रवेशकालो न यात्रिकस्तत्र ८१ प्रवेशान्निर्गमं तस्मात्प्रवेशं नवमे तिथौ ॥ ॥ ०

कोमेघगर्जितं वर्षा वृष्टिः तुहिनं नीहारः एषु परार्थेषु कालेषु सत्सु सप्तरात्रं दिनसप्तकं न चलेत् नारदः अकालजेषु नपतिर्विद्युद्गर्जितवर्षिषु उत्पाते
षु त्रिविधेषु सप्तरात्रं न तु व्रजेदिति ७९ अथैकदिनसाध्यगमनप्रवेशौ विशेषं वंशस्थवृत्तेनाह महीपतेरिति स्पष्टार्थः यथा वाराणसीस्थानाच्च
रणादिनगरे प्रवेशः तत्रैतान्नोषाल्पेडितोनैव विचारयेत् ८० अथैकदिनमध्ये निर्गमप्रवेशास्त्रनृपकार्यवशात् किं विचार्यमित्यार्ययाह
यद्येकस्मिन्निति स्पष्टार्थः ८१ अथप्रयाणे नवमीदोषमनुष्टुभाह प्रवेशादिति गृहप्रवेशतिथितो नवमे तिथौ निर्गमनं कुर्यात् पुनरागमन
दिवसात् नवमे तिथौ गृहप्रवेशं न कुर्यात् एवं न सैन्यं च गमनस्य त्वा नवमे न सैन्ये गृहप्रवेशं ॥

201

स्वस्थकरः सदा उच्चस्थे लाभगे सुते त्रिषडेखे स्वजिते सुदर्शनो महायोगः शत्रुध्वंसकरो रणे ६९ लग्नान्त्यकेंद्रगे चंद्रे लग्नस्थे देवपूजिते महाखलांख्यो योगः प्रतिपक्षाचमानदः ६९ प्रसुते स्वोच्चगे लाभेमगे कुजे भानौ तथा रणे नद्यावर्तो हयोयोगो रणे शत्रुतृणानलः ७० मेषगे भास्करे चंद्रे लाभगे स्वोच्चगे यमे नसत्र पदयोगो ऽयं शत्रुमेघानिलो रणे ७१ भौमे स्वराशिगे लग्ने सौम्ये केंद्रत्रिकोणगे पुष्पयोगोऽरिविनिकुठारः संगरांगणे ७२ एकोऽजरे गते लग्नात्कुमरखेटस्य वा शुभे वापीयोगस्तु रिग्रातनिमिरौघदिवाकरः श्रावणके तृतीयायाने सौम्याहे निधनेऽपि वा ब्रजेत्कोदण्डपेलेवा मध्याह्ने वाप्यशंकितः ७४ मध्यद्युतिस्तारका स्फुरन्ती प्राचीभवन्ति मेलात्वीवहुत्त विलोहितानथवलादेवैः सदावासित नोवारेन तिथिं न चापि करणं लग्नं च नापेक्षते हत्वारोवसहस्त्रकं च यमुख्यान्ते करो ऽस्तु हन्ति ७५ मध्यं व्योम प्रयाते स्फुरदनलनिभे केसरैरर्कविंबे छायासाध्वीच कोनाम चलति पुरुषे यत्र तस्मादलग्ना नाथः सौरिर्नैविधिः कुजकृतन

इषमासि सितादशमीविजया शुभकर्मसु सिद्धिकरी कथिता। श्रवणर्क्षयुता सुतरां शुभदा नृपतेस्तु गमे जयसंधिकरी
७७ चेत्तो निमित्तशकुनैरतिसुप्रशस्तैर्ज्ञात्वा विलग्नबलमुर्व्यधिपः प्रयाति ॥

शुभं नैवक्नसंस्नयोगः सुलग्नानारोग्यसंपत्क्षितिमथ युवतिं तत्रगं तालभेत ७६ यावत्सिंहूरवर्णे गगनतलगतं भानुबिंबं च तावत्कालं यावन्नो दिस्सुरा-ति व्रजति स्तुर पुटे रूढगौरेणुसंगः तावन्नेवास्ति दोषः प्रभवति न च साक्रूरदृष्टिर्ग्रहाणां यात्रायां वा विवाहे सकलशुभकरी सर्वकार्येषु सिद्धिः ७७ इम-लग्नंथ विस्तरेण इति यात्रालग्ने राजयोगाः अथ विजयादशमीसंज्ञकं सिद्धिमुहूर्तं तोटकेन सगणचतुष्टयेनाह इषमासीति इषस्याश्विनः कृष्णाः मासे शुक्लदशमी सर्वदा विजयाभिधा विजयलक्षयान् पांसंधिर्वानपराजयइति ७७ अथान्यदृष्टं तिलकयाह चेत्तो निमित्तेति चेतोवृत्तः करणं निमित्तमंग-स्फुरणादि शकुनानि वक्ष्यमाणानि एतैः सुप्रशस्तैः सद्भिः खलुनिश्चयेन लग्नबलं ज्ञात्वा उर्व्यधिपो राजा प्रयाति तदा सर्वसिद्धिर्वोस्तितसिद्धिर्भवतिप-दा तुलग्नादिवले सत्यपि निंद्यानि शकुनानि स्युः तदा यात्रा निषिद्धैव वसिष्ठः अपशकुनानि निमित्तानि उत्पातशकुनानि च यात्राकाले तु रणानं तेषां निधनाय

मुहूर्तचिं० ९९

उत्तराषाढायां शालस्य पृश्निपर्णरसं शाल्यन्नमांसं भावितं शल्यं इत्यमरः अभिजिति हविष्यं मुद्गादि श्रवणे कृसरान्नं खिचडिका धनिष्ठायां मुद्गान्नं मुद्गौदनं आजभेयवानां यवपिष्टं पूर्वाभाद्रपदायां मत्स्यान्नं मत्स्यमिश्रितमोदनं उत्तराभाद्रपदायां चित्रान्नं वर्णमोदनं रेवत्यां दध्यन्नं दधिभक्तमिति नाडी कुल्मासो तिलान् माषान् दधिगव्यं तेषयः मृगमांसं चलारं पायसं चाषकं मृगं शशमांसं च षाष्टिकं प्रियंगुकमपूपकं चित्रांउजान् फलं कूर्मं सारिगोधां च शाल्यकं हविष्यं कृसरान्नं च मुद्गान्नं यवपिष्टकं मत्स्यान्नं चित्रितान्नं वरं दध्यन्नं इत्यभावत्क्रमादिति गुरुः अलभ्यालभ्यभक्ष्यावाप्त्या स्पृष्ट्वा यानान् व्रजेत् दत्वा हि हि प्राप्नोति तु षभादिषु भूपतिः दोहदेषु तेष्वानरो भेदलचविकल्पो ज्ञेयः ९५ अथ दिग्दोहदमनुष्टुभाह आज्यमिति आ-

मत्स्यान्नं खलु चित्रितान्नमथवा दध्यान्नमेवं क्रमाद्दुःस्याभक्ष्यमिदं विचार्य मतिमान्भक्ष्येत्तयालोकयेत् ९५ आज्यं तिलौदनं मत्स्यं पयश्चापि यथाक्रमं भक्षयेद्दोहदं दिक्ष्वामाशां पूर्वादिकां व्रजेत् ९६ रसालां पायसं कांजी शृतं दुग्धं तथा दधि पयोमिश्रितं तिलान्नं च भक्षयेद्वारदोहदं ९७ पक्षादितोऽर्कदलतंडुलवारि सर्पिः श्राणा हविष्यमपि हेमजलं त्वरूपं॥

ज्यं घृतं पूर्वस्यां तिलमिश्रमोदनं दक्षिणस्यां मत्स्यं पश्चिमायां पयो दुग्धमुत्तरस्यां दिशि भवं दिक्संबंधं दोहदं भक्षयेत् ततः पूर्वाद्यामाशां व्रजेत् ९६ वारदोहदमनुष्टुभाह रसालामिति रसाला शर्करा दधिमरीचकर्पूरैलासंस्कृता लोके शिखरिणी इति प्रसिद्धा तां रविवारे पायसं सोमे कांजी प्रसिद्धा तां भौमे शृतं पक्वं दुग्धं बुधे दधि गुरौ अशृतं अपक्वं दुग्धं शुक्रे तिलमिश्रमोदनं शनिवारे एतद्वारदोहदं रव्यादिवारक्रमेण भक्षयेत् रसाला तु मार्जिता इत्यमरः ९७ अथ तिथिदोहदं वसंततिलकेनाह पक्षादित इति पक्षादितः प्रतिपदमारभ्य पंचदशतिथिषु क्रमेण तिथिदोहदं भुक्त्वा व्रजेत् यथा प्रतिपदि अर्कस्य प्रसिद्धस्य दलानि पर्णानि द्वितीयायां तंडुलवारि प्रक्षालितं तंडुलजलं तृतीयायां सर्पिर्घृतं चतुर्थ्यां श्राणा यवागूः॥

तथा गृहप्रवेशनस्नानवमनस्त्रीगमनं च न कुर्यात् वारे च गमनवारान्नवमवारे गृहप्रवेशं गृहप्रवेशवासरान्नवमवारे गमनं न च कुर्यात् गर्गः प्रवे
शान्निर्गमं चैव निर्गमाच्च प्रवेशनं नवमे यातु नो कुर्याद्धि समे वारे तिथावपीति ८२ अथ यात्रायां नैयमिकविधिं शालिन्याह अग्निं हुत्वेति स्पष्टार्थं ८२
अथ नक्षत्रदोहदान् शार्दूलविक्रीडितेनाह कुल्माषानिति अत्र चतुर्थे चरणे ... संदेहो भंगोस्ति ... सप्तमे हूंकृतीति
गलसूत्रेण पकारे रेफसंयोगे च प्राग्वर्णस्य लघुत्वाभिधानात् सगणध्वंसाप एव तथा च कालिदासः ... हयाहसे पञ्चमिका
दिसत्त्वं शान्तिमेतु कुल्माषादिकं नक्षत्रदोहदं ... भक्ष्याभक्ष्यं ... विचार्य भक्ष्यसंभवे भक्षयेत् अभक्ष्यसंभवे चावलोकयेत् पश्येत्

नक्षत्रे चैव तथा वारे नैव कुर्यात्कदाचन ८२ अग्निं हुत्वा देवतां पूजयित्वा नत्वा विप्रानर्चयित्वा दिगीशं दत्त्वा दानं ब्राह्मणे
भ्यो दिगीशं ध्यात्वा चित्ते भूमिपालोऽधिगच्छेत् ८२ कुल्माषांस्तिलतण्डुलानपि तथा माषांश्च गव्यं दधि त्वाज्यं दुग्धमथै
णमांसमपरे तस्यैव रक्तं तथा तद्वत्पायसमेव चाषपललं मार्गं च शाशं तथा षाष्टिक्यं च प्रियंगुपूपमथवा चित्राः
जान्सम्त्स्यकं ८४ कौर्मं सारिकगोधिकं च पललं शाल्यं हविष्यं हयात् हंसान्नं सरान्नमुद्गमपि वा पिष्टं यवान्नं तथा

शो हैति ध्येयं यथा अश्विन्यां कुल्माषान् ... भरण्यां तिलमिश्रतण्डुलान् कृत्तिकायां माषान् रोहिण्यां गव्यं ... मृगे ग
व्यमाज्यं ... आर्द्रायां दुग्धं ... पुनर्वसावेणमांसं ... पुष्ये ... आश्लेषायां पायसं मघायां चाषपललमांसं पूर्वफल्गुन्यां
मृगस्य ... उत्तराफल्गुन्यां शाशमांसं हस्ते षाष्टिकं ... चित्रायां प्रियंगु ... स्वात्यां ... विशाखायां चित्रा
न्नं नानावर्णान्नं ... अनुराधायां ... ८४ ज्येष्ठादिदोहदं शार्दूलविक्रीडितेनाह कौर्ममिति ज्येष्ठायां कू
र्मस्य ... कौर्ममांसं मूले सारिकायाः पक्षिण्याः ... सारिकमांसं पूर्वाषाढायां गोधायाः ... गोधिकमांसं ॥ ॥ ॥ ॥

कालपुरोधा स्वगृहात्स्वगृहान्तरं गृहात् बहुलीनत्वसंभवे सुमेकलं गृहं पट्टरज्जीनगृहाद्वा हविष्यं प्राश्य भक्षयित्वा विप्रैर्ब्राह्मणैरनुमतः मंगलद्रव्यं मनो भीष्टं पश्यन्नाज्यमवलोकयन् सन् प्रयातु गच्छेत् ॥ ९१ ॥ अथ प्रस्थानवस्तु निवर्णक्रमात्स्निग्ध्याद् कार्योदेशेति किंचिदावश्यकं कार्यं नाभूदिति चेद्गमनस्य विलंबः स्यात्तदा विधारितया ब्राह्मणादिभिः क्रमान्निवर्तनानि आशु चालनीयानि यथा ब्राह्मणेनोपवीतं यज्ञोपवीतं क्षत्रियेणायुधं वैश्येन मधु शूद्रेणा मलफलं नारिकेलादि राजमार्तंडः प्रस्थाने ब्राह्मणादीनां यज्ञसूत्रमथायुधं मध्वामलफलं चैव प्रस्थानं बुद्धिकारणमिति वा अथवा सर्वेषां वर्णानां य देव हृत्प्रियं मनोभीष्टं तदेव प्रस्थापनीयं वसिष्ठः श्वेतातपत्रध्वजचामरांश्च विभूषणो मीवमजावराणि आंदोलिकारत्नरथाश्ववाहाएवप्रस्थाप्यास

प्राश्य हविष्यं विप्रानुमतः पश्यन्नाज्यं मंगलमेयात् ॥ ९१ ॥ कार्याद्येविह गमनस्य चेद्विलंबो भूदेवादिभिरुपवीतमायुधं च क्षौद्रं चामलफलमाशु चालनीयं सर्वेषां भवति यदेव हृत्प्रियं वा ॥ ९२ ॥ गेहाद्गेहान्तरमपि गमनं हि यात्रेति गर्गः सीम्नः सीमान्तरमपि भृगुर्बाणविक्षेपमात्रम् प्रस्थानं स्यादिति कथयते सोऽभरद्वाज एवं यात्रा कार्या वहिरिह पुरात्स्यादि वसिष्ठो ब्रवीति ॥ ९३ ॥ प्रस्थानमत्र धनुषां हि शतानि पंच केचिद्द्वयं मुशन्ति दशैव चान्ये ॥ नायंमनसल्वभोवमिति ९२ अथ प्राच्य

तेन प्रस्थानपरिमाणं मतांतराण्याह गेहादिति स्वगृहात्परगृहमपि समीपवर्त्यपि तच्चापि चेद्गमनं स्यात्तर्हि यात्रा जातेति गर्गः कथयते अथवा स्वसीम तुल्लंघ्य सीमांतरसीमां प्राप्य वसेदिति भृगुः कथयते अथवा महता योद्धास्त्रबलेन क्षिप्यमाणः शरो यावद्दूरं गच्छति तावन्मात्रे प्रस्थानं स्यादिति भ रद्वाजः कथयते अथवा पुरान्नगरात् बहिः यात्रा कार्येति वसिष्ठः कथयते ॥ ९३ ॥ अथ मुनिमतेन प्रस्थानपरिमाणं वसंततिलकयाह प्रस्थानमत्रे ति धनुः प्रमाणं चतुःकरः ताहशानां धनुषां पंचशतानि हस्तसहस्रद्वयमिति यावत् स्वगृहात्तावद्दूरावधि प्रस्थानं स्यादिति केचिद्वदंति अन्ये तु ताहशानां धनुषां शतद्वयं अष्टौ शतानि हस्ता तावत्प्रस्थानमित्याहुः अपरे तु इह यात्राकाले मंदिरतः स्वगृहाद्दशैव धनूंषि चत्वारिंशद्धस्ता ।

पंचम्यां हविष्यं गुडादि षष्ठ्यां हेमजलं प्रक्षालितसुवर्णजलं सप्तम्यां च पयः अष्टम्यां रुचकं बीजपूरफलं रुचको बीजपूर इत्यमरः नवम्यां मधुजलं दशम्यां धेनुमूत्रं एकादश्यां यवान्नं यवविकारं द्वादश्यां पायसं त्रयोदश्यां गुडमिश्रं सुविकारं चतुर्दश्यामसृक् रुधिरं पंचदश्यां मन्त्रमुद्गान् अनभिमन्त्रितमुद्गान् युतं अर्कपत्रं भक्षयेद्यातुः प्रथमायां तु भक्षणे द्वितीयायां भवेद्यातुर्भस्म सक्तं उल्लोदकं तृतीयायां तथा सर्पिः पेयं वा गम्यात्ततः परं पंचम्यां तु हविष्यं स्यात् षष्ठ्यां वा काञ्चनोदकं अरूपभक्तिः सप्तम्यामष्टम्यां बीजपूरकं नवम्यां तोयपाने स्याद्दशम्यां मूत्रं तु ततः परं एकादश्यां यवान्नं स्याद्द्वादश्यां पायसं भवेत् त्रयोदश्यां गुडं लेह्यं रुधिरं स्याच्चतुर्दशी मुद्गौदनं भवेद्भोज्यं पंचदश्यां पिपासतः पक्षयोरुभयोरेवं यात्रायोगे विधिः स्मृत इति अत्र दुर्भाविषु दोहदभक्षणेन दोषापाकरणमुक्तं धिग्धि हि काम्यार्थमिति चेन्न आवश्यकगमनेन हादोषाणामपि परिहारार्थं विहितत्वात् अकालराहितादीनां दोषवारणाय दो

भुक्त्वा व्रजेद्रुचकमंबु च धेनुमूत्रं यावान्नपायसगुडासृगन्नमुद्गान् ८८ उद्धृत्य प्रथमत एव दक्षिणांघ्रिं द्वात्रिंशत्पदमभिगम्य दिश्ययानं आरोहेत्तिलघृतहेमताम्रपात्रं दत्त्वा दैवगणकवराय च प्रगच्छेत् ८९ प्राच्यां गच्छेद्गजेनैव दक्षिणस्यां रथेन हि दिशि प्रतीच्यामश्वेन तथोदीच्यां नरैर्नयः ९० देवगृहाद्वा गुरुसदनाद्वा स्वगृहान्मुख्यकलत्रगृहाद्वा

दोहदः सार्थकत्वात् एवं विहितमिति दोहदाभिधानं योगिन्यादिदोषनाशार्थं वा दोहदोक्तिरपि वक्ति ग्रहवासरवारशूलादिदोषहान्या साधकाः ८८ अथ गमनसमये विधिं प्रहर्षिण्याह उद्धृत्येति राजा गमनसमय एव प्रथमतो दक्षिणांघ्रिं दक्षिणचरणमुद्धृत्य पश्चात् द्वात्रिंशत्पदपरिमितां भूमिं गत्वा दिश्ययानं तस्य प्राणं हत्वा दिग्यानमारोहेत् तिलेति आरोहणसमये एवं च तिलघृतहेमसहितं ताम्रपात्रं दैवगणकवराय ज्योतिर्विद्गुरुश्रेष्ठाय चकारादन्येभ्योऽपि ब्राह्मणेभ्यो यथाशक्ति दानं दत्त्वा प्रगच्छेत् ८९ अथ दिग्यानमनुष्टुभाह प्राच्यामिति नरैर्नरवाह्यैः सुखासनादिभिः अन्यत्स्पष्टं ९० अथ निर्गमस्थानानि ... देवगृहादिति देवगृहाद्देवप्रासादगृहात् गुरोरध्यापकस्य गृहात् ॥ ॥०

सु०टी० अन्यदपिवर्ज्यमित्याह दुग्धमिति भुक्त्वा सुरेयात्रादिनेक्षौरंमधुभक्षणं तैलं तैललापनं मांसं वमित्वा रेवोढुनां शरीरस्थो धनार्थं बलात्कार कृतो वाया
या०प्र० त्रादिनेविभिद्या ९६ अन्यदपीत्याह भुक्त्वेति यदि तैलपक्वानि वटकादीन्यन्नानि गुडमिश्रविकारं सारं सलवणं पक्वमांसानि योभुक्त्वागच्छति सराजा
१०४ तिरग्नो रोगसहितो विनिवर्तते गर्भः कटुतैलगुडसारपक्वमांसाशनं तथा भुक्त्वापोयात्प्रसमोहात् आधिनः सन्निवर्ततइति मांसदुग्धादि निषेधो
हृदयमतिरिक्तविषयः स्त्रीद्विजमिति स्त्रीचद्विजश्चतयोः समाहारः स्त्रीद्विज अवमान्यधिकशब्दताडनादिनामानभंगंकृत्वागच्छतः पुंसोमरणंस्यात्
गर्भः यस्तु संप्रस्थितोयात्रां भार्यां नैवाभिनंदति भार्यावानाभिनंदेत नसन्निनिवर्तते परस्त्रीभार्यांवास्त्रियं पुरुषमेवचताडयित्वातु योमोहात्तरं तंतस्य
जीवितं यात्रायां प्रस्थितो यस्तु ब्राह्मणानव मानयेत् नासौप्रतिनिवर्तेतनतरं तेतस्यजीवितं केचित्तुभाशुभशब्दान्मात्राकालेशुभाशुभत्वक
104
दुग्धंत्याज्यंपूर्वमेवत्रिरात्रं क्षौरंत्याज्यंपंचरात्रंचपूर्वं क्षौद्रंतैलंवासरे स्मिन्वमिश्चत्याज्यंयत्नाद्भूमिपालेनन्नूनं ९६
दु१ भुक्त्वागच्छतियदिचेत्तैलगुडक्षीरपक्वमांसानि विनिवर्ततेसरुग्णः स्त्रीद्विजमवमान्यगच्छतोमरणं ९७ य
द्यमाःसुचैत्रपौषमासादिषु रश्मिद्धिर्भवेदकालवृष्टिः ॥ इतिलग्नःप्रापयगसविजेयसनिर्गससव्रजसुवसंसर्पसिद्धिकराः
त्वल्पेनेश्मोरजपजीवशाद्याश्चमार्गोलिचतिवर्तेतगम्यतेस्य दद्युमैत्रेमोहात् यात्रानेक्षंतिबुधाःसुतकामितभोगशरैश्चेति कास्तितेरोगार्तध्वनिर्हि
कारदिः ९७ अथाकालवृष्टावरोधेदवर्तनतिलकयाह यदीति पौषमाघफाल्गुनचैत्रेषुचतुर्षुमासेषुयदिवर्षेत्तदाकालवृष्टिः पौषादिचे
तुरोमासाः प्रावृषिरकालजेतिवचनात् तथाकालवृष्ट्याजातस्यायादि वसुधारध्वीमायातपशावोगवाद्यः मर्त्यामनुष्यादयश्चतेषांपरेस्मरणंर
क्तिलाचिन्हिज्ञानभवतितावद्कालवर्षेदोषोनास्तियदिपत्रवर्णांकितास्यात्तदादोषोस्त्येव अन्नप्राच्याश्च लघवोकद्दमादिवाहुल्यात् अन्य
स्मादपिदोषायनभवतीतिवदंति तत्रवटरदृष्टाकदंमाद्याकरणात् तत्र स्थिताद्वैमार्गोपीदृश्यमतियद्दिवसेतथा ॥ ॥ ॥ ॥०

एवं तत्रैव मिश्राः ॥ प्रस्थानं धनुषां पंचशतान्यत्र यद्वा शरेषु समन्यदापि दशभिः प्रस्थितो यदि मिश्रमित्युक्तेः गंतव्यदिक्षिति तदपि प्रस्थानं प्रयत्नेन सा
व्यधानेन राज्ञा गंतव्यदिक्षु यस्यां दिशि गमनं चिकीर्षितं तत्र दिग्गमिमुखं कार्यं गंतव्यदेशाभिमुखं प्रदेशो प्रस्थानमाहुः शुभदं नराणामिति राजमार्तं
डोक्तेः ९४ अथान्यदपि लग्नधरयाह प्रस्थाने भूमिपाल इति भूमिपालो राजा प्रस्थाने दशदिवसमभिव्याप्य दशाहोरात्राणि नवसेत् सामंतो मांड
लिकः अनुहारिकः एकत्र प्रस्थाने सप्तरात्रं नवसेत् तदितरमनुजो ब्राह्मणादिस्तथैव एकत्र प्रस्थाने पंचरात्रं नवसेत् यदि दैवाद्वसेत् तदा किं कुर्यादि
त्यत आह ऊर्ध्वमिति अवधिदिवसातिक्रमानंतरं पुनः शुभे मात्रापि शुभाहे स्वोक्तप्रकारेण विचारिते शुभदिवसे गच्छेत् क्वचिद्विशेषेण प्रस्थाने
दिवसनियमोभिहितः राजमार्तंडः प्राच्यां महानि पुनयः प्रवदंति सप्त याम्यामतीव शुभदानि दिनानि पंच त्रीण्येव पश्चिमदिशि क्षितिनायकानाम्

संप्रस्थितो यदि गृहं मध्यदिनतः प्रयातो गंतव्यदिक्षु तदपि प्रयतेन कार्यं ९४ प्रस्थाने भूमिपालो दशदिवसमभिव्याप्य नैकत्र ति
ष्ठेत्सामंतः सप्तरात्रं तदितरमनुजः पंचरात्रं तथैव ऊर्ध्वं गच्छेच्छुभाहेप्यथ गमनदिनात्प्राक्त्रिरात्राणि सर्वे चाशक्तो न हि दिने
सौ रिपुविजयमना मैथुनं नैव कुर्यात् ९५

स्थानके तु दिवसद्वयमुत्तरस्यामिति अथ प्रस्थानकर्तुर्नियममाह अथेति असौ राजा द्विट्रिपुविजयमनाः शत्रुजयेच्छावांतः करणो यात्रादिनात्पूर्वं त्रि
रात्राणि मैथुनं स्त्रीसंभोगं नैव कुर्यात् च्यवनः त्रिरात्रं वर्जयेत्स्त्रीरं पंचाहं क्षौरकर्म च तदहश्चावशेषाणि सप्ताहं मैथुनं त्यजेत् वा अथवा अशक्तो
सप्ताहमतिकामितया स्थातुमशक्तो तद्दिने यात्रादिवसे मैथुनं नैव कुर्यात् गर्गः यात्राकाले तु संप्राप्ते मैथुनं यो निषेवते रोगार्तः क्षीणकेशश्च
सनिवर्तेत वानवेति यदा तु प्रथमदिने स्त्री ऋतुस्नाता भवति गमने चावश्यकता तत्र निर्णयमाह च्यवनः आत्ययिककार्ये प्राप्ते तु ऋतुस्नातामुप
गम्य कृत्वा सुदिने गच्छन्न लभते मनोरथान चिरकालेनेति यदा पुनर्गमनार्थकालांतरमस्ति तद्दिने मैथुनं कृत्वा कालांतरे सुलग्नेयायादित्यर्थ
सिद्धं ९५

वाजिनेकः अश्वः प्रसिद्धः उक्षो हली अनड्वान् फलानि दुग्धदधीनि प्रसिद्धानि गौः धेनुः सिद्धार्थाः सर्षपाः पङ्कं मलं अम्बरं वस्त्रं वासः वेश्या गणिका वाद्यमर्दलादि मयूरचाषौ पक्षिणौ नकुलः प्रसिद्धः वध्यैकपशुः रज्ज्वादिना बद्धो वध्यादिः आमिषं मांसं सद्वाक्यं कार्यसिद्धिरस्तित्यादि कुंकुमा-नि चंपकादीनि इक्षुः प्रसिद्धः सकलः तनुखेटितः जलपूर्णकलशः संमुखः छत्रं प्रसिद्धं मृत्तिका कन्या कुमारी रत्नं माणिक्यादि उष्णीषं शिरोवे-ष्टनं सितोश्वः श्वेतवृषः अयमनड्वानपि मद्यं प्रसिद्धं सपुत्रस्त्री सपुत्रास्त्री दीप्ताज्ज्वलमानोग्निरिति १०॥ अन्यच्छार्दूलविक्रीडितेनाह आदर्शा-जनेति आदर्शो दर्पणं अंजनं कज्जलं धौतवस्त्रं उज्ज्वलीकृतवस्त्रं रजकः वस्त्रनिर्णेजकः मीनो मत्स्यः आज्यं घृतं सिंहासनं देवादेः शवमेव शा-वं मृतकं रोदनमितिलोकरोदनरहितं ध्वजः पताका मधु क्षौद्रं छागो मेषः अस्त्रं धनुरादि गोरोचनं प्रसिद्धं भारद्वाजः पक्षी नृपासनं सुरासना

सद्वाक्यं कुसुमेक्षुपूर्णकलशाश्छत्राणि मृत्कन्यका रत्नोष्णीषसितोक्षमद्यससुतस्त्रीदीप्तवैश्वानरं १०॥ आदर्शाजन-
धौतवस्त्ररजका मीनाज्यसिंहासनं शावं रोदनवर्जितं ध्वजमधुच्छागास्त्रगोरोचनं ॥

दि वेदनिनादो वेदध्वनिः मांग-ल्यं प्रसिद्धं गीतं गानं अंकुशो हस्तिनिवारणार्थं शस्त्रं एते पदार्था गंतुर्भूपतेः प्रयाणसमये संमुखं दृश्यमानाः शुभफलदाः तथा रिक्तो जलरहितो घटः कुंभः स्वानुगः स्वस्य पश्चाद्भागगामी सोपि शुभफलदः कश्यपः कार्यसिद्धिमेव दृष्टे शवे रोदनवर्जिते प्रवेशे रोदनयुतः शवः स्यात् शिवप्रदो वसंतराजः आदाय रिक्तकलशं जयार्थी यदि व्रजेत्कोपि सहाध्वगेन पूर्णं समादाय निवर्तते सो यथा कृतार्थः पथिक-स्तथैवेति अथ केचिल्लग्नवशेन शकुना उक्ताः लग्ने वाक्पतिशुक्राणां ब्राह्मणः संमुखो लिंगयुक् बुधयुक्ते च केंद्रस्थे सवत्सा गौः प्रदृश्यते चंद्रे लग्ने भवति रणसम्भवो यदा अथवा दीपार्शी सुमनसौ रजको धौतवाससा युतः स्यान्नेयदा सोमे वखो वहन्सुसंमुखः चंद्रोशुगुरुः श्वसह-जेश्वानो वामभागगामिनः सर्वे कर्मायनकमेभाग्यशीला युतास्तु कृतकार्यस्य शीलैवासा दाक्षिणे तां तद्दुर्लभं

पर्वोषोडशगतेचंद्रे गर्भिणांधारणं भवेदितिकश्यपोक्तेर्मार्गादिमासगर्भग्रहणकालत्वं षष्ठिरावरुपकी यदाहवराहः पवनसलिलविद्युद्गर्जिताभ्रा न्वितोयः सभवतिबहुतोयः पंचरूपस्तु मेघ इति ततश्च गर्भग्रहणयोग्या अमावश्चिनेदोषदा महतीवर्षिलुगर्भच्छेदनं यतोवाराहेणोक्तं गर्भसमये ऽतिवृष्टिर्गर्भाभावायनिमित्तंकृतेति निमित्तंतुकालादिकसाविकृतिः विद्युतिरुपधीयमानादोषमुपाधितुपात एतामहावर्षेदोषवृन्देनस्य वर्षणास्परोजलदानशालाइतिवहयाचापास्तुक्तं तस्मादस्यामामकालवर्षेदोषाभावः अल्पायांत्वल्पदोषः महत्यांतुमहादोषइति सवमात्र राशिकामस्तुकं माकरंके नैकमहः प्रोक्तं द्वितीयेन चिरात्रकं ततीयेनतुपचाहेरंपारात्रमतःपरं पौषेतुचिरात्रिंवर्जमाघमासे दिनदयं फाल्गुनेदिनमे केतुचैत्रेतुघटिकाद्वयमितितु आवश्यककार्यविषयं ९८ पूर्वोक्तमेवार्थंसंग्रीकुर्वन्नावश्यकयात्रायांतच्छान्तिकं दुष्टशकुनशान्तिकं चाभिप्रा

पथुमत्स्यहां किंतानयावद्वसुधास्मात्महितावदेव दोषः ९८ अल्पायां त्वल्पो दोषो वा ल्पो भूयस्यां दोषो भूयान् जीमूता

नांनिर्घोषवशेन वा जातायां श्रयः सर्वदोषविवेशो वर्णं कृत्वा विप्रेभ्यो रदद्यात् दुःशाकुन्ये साज्यं सुवर्णं दत्वा गच्छेत्।

साभिः ९९ विप्राश्वेभफलान्नदुग्धदधिगोसिद्धार्थपद्मांबरवेश्यावाद्यमयूरचाषनकुलाबद्धैकपश्वामिष

कर्योगायासंदसाह अल्पायामितिस्पष्टार्थः प्रथमचरणे अतोयूमाच्चाः पठंति तावत्प्रयाणादिषुभूयनोनामकालवर्षिः प्रकरोतिदोषं पावद्धवे त्सुचरतां जनानांतयापद्मनांचरणांकितांभरितितन्निर्मलत्वाद्रूपेस्सं स्वयंप्रक्षालनेसतिमार्गमध्येनात्ययंदोषः आवश्यकयात्रायांदानमाह जीमूतानामितिजीमूतानांमेघानांनिर्घोषशब्दे अकालवर्षेवाजातायांतत्स्वयंदोषोपशाम्यासौवर्णनिर्मितंविवेकं कृत्वाब्राह्मणेभ्योदद्यात तःस्वेसयागच्छेत् प्रसंगाद्दुष्टशकुनानांदानमाह दुःशाकुन्येइति शाकुनस्यभावः शाकुन्यं दुष्टं चतच्छाकुन्यंचदुःशाकुन्यं तस्मिन्दुष्टशकुन तःस्वेसयागच्छेत् ९९ अथशुभत्वकशकुनान्शार्दूलविक्रीडितेनाह विप्राश्वेतिवि

प्रावहवोहो ॥

मु०टी०
या०प्र०
१०६

106

रम्युखोत्थं वाडुयवाकं ऋथवधिरो प्रसिद्धौ उरकयाज्जस्खलाख्यौ एतेपदार्था गंतुः पुंसः यानसमयेदृष्टाः संतोनशुभाः किंतु अशुभफलाः नाहः सर्वे
हिसुस्तनेष्टे भोसने मरणप्रदं अफलं तुतेवाक्यवदृपीनसकैनवेशिति औषधेयानमारोहे विवाहेशयनेऽशने विद्यारंभे बीजवापेस्नानसमसु
शोभनमिति १०३ अथान्यत्सकुनशाह्वल विकीरितेनाह गोधाजाहकेति गोधाप्राणिविशेषतः गोहइतिभाषया जाहकागात्रसंकोचीप्राणिविशेष
स्तकलः प्रसिद्धः अहिः सर्पः शशकः प्रसिद्धः यानसमये एषांगोधादीनांकीर्तनेस्वमुखेनान्यमुखेनवोच्चारणंशुभे चपुनरेतेषांगोधादीनांशब्दोहतं अ
थवाविलोकनंदर्शनंनिषिद्धं कपिऋक्षाणां कपीनांवानराणां ऋक्षाणांभल्लुकानांनामतो गोधादिभ्यो व्यत्ययोज्ञेयः यथा वानराणांभल्लुकानां
कीर्तनंनिषिद्धं तेषामेवदर्शनं शाहितेवाननिषिद्धं शुभमित्यर्थः नद्युत्तारइति नद्यागंगादेरुत्तारणेभयेभयसंबधिनीकार्येपलायनादिके प्रवेशे

कार्पासंवमनंचगर्दभस्वोरसेतिहदुर्भिणीमुण्डांशिवरडुर्वचोंधवधिरोरवयानदृष्टाशुभाः १०३ गोधाजाहकसल्करा
हिशशकानांकीर्तनंशोभनंनोशब्दोनविलोकनंचकपिऋक्षाणामतोव्यत्ययः नद्युत्तारभयप्रवेशासमरेनष्टार्थसं
वीक्षणेव्यत्ययाः शाकुनान्पेक्षणविधौयात्रोदिताः शोभनाः १०४ वामांगेकोकिलापल्लीपोतकीसूकरीरलापि
गलछुछुकाश्रशाशिवापुरुहवसंज्ञिता १०५ ॥ गृहप्रवेशे समरेसंग्रामे नष्टार्थस्यनष्टद्रव्यस्यसंवीक्षणेगवेषणेपुनाः शकुना
व्यत्ययाविपरीताज्ञेयाः शुभशकुनाविप्राश्वेतादयोऽशुभाज्ञेयाः वंध्याचर्मेत्याद्यशुभशकुनाः शुभफलदाज्ञेयाः नृपेति नृपदर्शनार्थंगमनेया
त्रायामुदिताविप्राश्वेतादयः शुभाज्ञेयाः नपावलोकनेशकुनः प्रयाणवदिलुक्तोराजदर्शनस्यभयस्थाननादपवादोयं १०४ अथान्यदप्यु
हुभाह वामांगेइति कोकिलापल्लीप्रसिद्धौ पोतकीदुर्गेति सूकरीजाम्बवटिकारलापक्षिविशेषः पिंगलाभैरवी छुछुकाछुछुन्दरी शिवा
शृगाली पुरुहवसंज्ञिताएनामकः कपोतखंजनतित्तिरादेमादयः एतेगच्छतांराजादीनांवामांगेवामभागेप्रशस्ताः स्युः १०५ ॥ ॥ ॥

आदित्यो राहुः सौरी च सहजस्थौ कुमारिको प्रोढा नानुभगना चादर्शने सर्वकामदं यथेतत्तीयेकर्माये भौमप्यतनफलं भवेत् दासीवेश्याः सुरामांसलाभश्चे वसुनिश्चितः सप्तपंचमेयस्यजीवोज्ञो वा च वर्तते आरश्चोच्चलाभदः राहुभौमश्चमदस्थलग्नाधदिननीयगः उत्तमेगोमयंपथ्ये च्छिप्रलाभधनं दिशेत् इत्यादयः शकुनाः शाकुनग्रंथेभ्यो ज्ञेया विस्तरभयान्नेह नोक्ताः १०१ अथापशकुनान् शार्दूलविक्रीडितेनाह वंध्येति वंध्या प्रसिद्धा चर्म प्रसिद्धं तुषधान्यादित्वं अस्थि सर्पलवणानि प्रसिद्धानि अंगारो निर्धूमोऽग्निपिंडः इंधनं पाकयोग्यं क्लीबः षंढः विट् उत्तराविष्ठा अस्त्री क्लिष्टाविवोस मा विन्यमदं तैलं प्रसिद्धं उन्मत्तो मद्यश्रुताद्यावेशवान् वसा शरीरान्तर्धातुविशेषः औषधं प्रसिद्धं अरिः शत्रुः जटिलो जटावान् प्रवाड् सन्न्यासी तृणं

भारद्वाजनपानवेदनिनदा मांगल्यगीतं कुशाद्दृशाः सत्फलदाः प्रयाणसमये रिक्तो घटः स्यान्नुगः १०१ वंध्याचर्मतुषास्थि
सर्पलवणांगारेंधनक्लीबविट्तैलोन्मत्तवसौषधारिजटिलप्रवाट्तृणव्याधिता नग्नाभ्यक्तविमुक्तकेशपतिता
व्यंगक्षुधार्ता असृक्स्त्रीपुष्पं सरटः स्वगेहदहनं मार्जारयुद्धं स्तुतं १०२ कौषायी गुडतक्रपंकविधवाकुब्जाः कुटुंबेक
लिर्वस्त्रादेः स्खलनं लुलायसमरं कृष्णानि धान्यानि च ॥ प्रसिद्धं व्याधितोऽचिकित्स्यव्याधिमान् नग्नः अपरिहितवस्त्र कुमारव्यति

रिकः अभ्यक्तः कृततैलाभ्यंगोऽस्नातः विमुक्तकेशाः असंयतकेशः पतितो मद्यपानाद्यभिशापवान् व्यंगश्छिन्ननासिकादिः क्षुधार्तः क्षुत्पीडितः अ सृक् रुधिरं स्त्रीणां पुष्पं ऋतुः सरटः कृकलासः स्वगेहदहनं स्वगेहे अग्निदाहः मार्जारयुद्धं प्रसिद्धं स्तुतं सिक्ता १०२ अन्यदपि शार्दूलविक्रीडितेनाह कषा यीति कषायो रागविशेषः तेन रक्तं वस्त्रं काषायं तद्वान् गुडतक्रे प्रसिद्धे पंकः कर्दमः विधवा कुब्जौ प्रसिद्धौ कुटुंबे कलिः उच्चादिभिः कलहः वस्त्रादेः आदिशब्देन कमंडलु स्वत्रादेः स्खलनं निर्गमनं स्वहस्तात्पतनं लुलायो महिषः महिषाणां समरं युद्धं कृष्णवर्णानि धान्यानि माषादीनि कार्पासं तुलं वम नं वांतं दक्षिणभागे गर्दभः शब्दः अतिरुषक्रोधाधिक्यं गर्भिणी गर्भवती मुंडो मुंडितशिरस्कः आर्द्रांबर आर्द्रवस्त्रः दुर्वचः स्वमुखोत्थं प ॥ ०

मु०टी०
या०प्र०
१०७

पार्यो विरुद्धं शकुनं माशेहस्तान्प्रपलानः प्राणायामत्रयं कुर्यात् द्वितीये द्विगुणं चोत्रं तृतीये पुनरावृत्य यां नमायापाद्दिनांतरे इति १०८ अथ यात्रानिवृत्तौ गृह
प्रवेशमुपजात्याह यात्रानिवृत्ताविति मृदूनि चित्रानुराधामृगरेवत्यः ध्रुवाणि रोहिण्युत्तरात्रयं एभिर्नक्षत्रैः राज्ञो यात्रानिवृत्तौ प्रवेशनं शुभदं क्षिप्रच
रैर्नक्षत्रैः अश्विनीपुष्यहस्ताभिजिद्भिः श्रवणधनिष्ठाशततारा पुनर्वसुस्वातीभिश्च प्रवेशने पुनरपि निर्गमो यात्रा स्यात् तस्मादेतानि मध्यमानि द्वी
शादिनक्षत्रेषु प्रवेशनं क्रमात्फलमदीनां नाशः यथा विशाखायां प्रवेशे स्त्रियो राज्ञ्या नाशः कृत्तिकायां प्रवेशे गृहनाशो गृहदग्धं स्यात् दारुणभे
मूलज्येष्ठार्द्राश्लेषासु प्रवेशे पुत्रस्य नाशः उग्रभे पूर्वात्रय भरणी मघासु प्रवेशे चात्मनः स्वस्यैव राज्ञो नाशः स्यादित्यर्थः जन्मादि विचारो गृहप्रवेशप्र
करणात् ज्ञेयः अग्रे हविचार्यं यत्र मासे यात्राकृता तन्मासान्नवमे मासि यात्रादिनान्नवमे दिने च प्रवेशो न विधेयः गुरुः निर्गमान्नवमे मासि प्रवेशो नैव

द्वितीये षोडश प्राणांस्तृतीये न क चिद्व्रजेत् १०८ यात्रानिवृत्तौ शुभदं प्रवेशनं मृदुध्रुवैः क्षिप्रचरैः पुनर्गमः द्वीशेऽनले
दारुणभे तथोग्रभे स्त्रीगेहपुत्रात्मविनाशनं क्रमात् १०९ अयनहरिमासतिथिकालवासरोडुवशूलसंमुखसित
चरिक्तपाः

207

शोभनः नवमे दिवसे चैव प्रवेशो नैव कारयेदिति १०९ अथ विवाहप्रकरणोक्तदोषाजिदेशं प्रायुक्तदोषाश्च शिष्याणामविस्मरणार्थं मंजुभाषिण्या
ह अयनहरीति एते अयनशूलादयो दोषा विवाहप्रकरणोक्तदोषाश्च यात्रायां नेष्टाः तत्रायनशूलः सौम्यायने सूर्ये विधुः तद्दोत्तरामिति मासोडु
वः शूलो द्विविधः सूर्यान्तरोक्तः वृषादि त्रित्रिराशिगेष्वर्के प्राच्यादि दिक्षु न गंतव्यमित्येकः कपाटकं टकाख्यो द्वितीयः स्वरोदये नयसूर्ये वृषा
द्याश्च पूर्वाशादिवु धेः क्रमात् राशयो द्वादशैवं तु मेषांताः स्वपि मागतः यत्र पूर्वादिकाशायां वृषराश्याद्विगोरविः सा दिशा स्तिमिता ज्ञेया लिंग
शेषाः सदाहिताइति कपाटकं टकादिर्यथा कपाटस्तु वेतोत्रेयं कालिकादि त्रिकं तथा नभस्यतो वा तुलमध्येरकेन कंटकः इति ज्योतिर्षार्कवचनात्
नक्षत्रशूलः नक्षत्रादिशिशोक्रमेन विधुसौरेवारेत्र येति तिथिशूलः योगिनी नवभूम्य इति संमुखसितचरिक्तपाः हंमुखः शुक्रः संमुखो बुधः संमु
खोदि

अन्यदप्यनुष्टुभाह छिक्कर इति छिक्करो मृगजातिः पिङ्गलकः पक्षिविशेषः भासः श्रीकंठः वानराः एते प्रसिद्धाः रुरुर्मृगविशेषः ल्लीसंज्ञकाः ल्लीनाम्नां मृगपक्षिणां दक्षिणभागगाः शुभाः शोभनाः प्रसिद्धाः १०६ अथोक्तव्यतिरिक्तानां मृगपक्षिणां सामान्यतः प्रादक्षिण्येन शकुनमनुष्टुभाह प्रदक्षिणगता इति उक्तव्यतिरिक्ता मृगाः पक्षिणश्च यात्रायां प्रादक्षिण्येन गताश्चलिताः श्रेष्ठाः शुभफलदाः स्युः परं तु ओजा मृगा विषमसंख्यास्त्रिपंचसप्तादयश्च व्रजंतो दक्षिणोत्तरान्निधन्याः स्युः वाम इति स्ववामभागे खरः स्वनो गर्दभशब्दो निधन्यः अथ शकुनानां कियत्कालविशेषेण वर्ज्यमाह वराहः तत्रादावारण्यगोम्नाह्ये नारण्ये न ग्रामसंस्थितः दिवाचरो न शर्वर्यां न च नक्तंचरो दिवा द्वंद्वरोगार्दितत्रस्तकलहामिषकांक्षिणः आपगांतरिता मत्ता नष्टाह्वाः शाकुनाः क्वचित् रोहिताश्वाजवालेयकुरंगोष्ट्रमृगाः शशाः निष्फलाः शिशिरे ज्ञेया वसंते काककोकिलौ न तु भाद्रपदे ग्राह्याः शूकराश्वरकादयः शर

छिक्करः पिङ्गलको भासः श्रीकंठो वानरो रुरुः ल्लीसंज्ञकाः काककङ्कसाश्वानः स्युर्दक्षिणाः शुभाः १०६ प्रदक्षिणगताः श्रेष्ठा यात्रायां मृगपक्षिणः ओजा मृगा व्रजंतो निधन्या वामे खरस्वनः १०७ आद्येऽपशकुने स्थित्वा प्राणानेकादश व्रजेत्

शशारंगोष्ट्रौ नाः श्रावणे हलिचातकौ आश्वयुजे वानरद्वीपिमहिषाः सबिलेशयाः हेमंते निःफला ज्ञेया बालाः सर्वे विमातृकाः इति प्रभग्नशुष्कद्रुमकंटकीषु श्मशानभस्मास्थितुषाकुलेषु प्राकारशून्यालयजर्जरेषु सौम्योऽपि पापः शकुनः प्रकल्प्यः देवद्रुमनोहरे दंभ्ये यद्दुर्जनकालसर्पोवरक्षिपेद्याम्रस्तुतेस्त्वसंग वरं तरेद्वारिनिधिं भुजाभ्यां नोल्लंघयेद्दुःशकुनं कदापि १०७ अथावश्यककार्ये विरुद्धशकुने जाते परिहारमनुष्टुभाह आद्य इति आवश्यककार्ये विरुद्धशकुने जाते एकादश प्राणान् स्थित्वा एकादशप्राणपरिमेयं कालं स्थित्वेत्यर्थः ततः समीचीने शकुने व्रजेत् तत्रापि विरुद्धशकुने सति षोडशसंख्याकान् प्राणान् स्थित्वा शुभशकुने व्रजेत् तत्रापि पुनस्तृतीये विरुद्धशकुने संजाते कदापि न व्रजेत् किंतु स्वगृहमागच्छेत् इत्यर्थः सूर्यविकृते प्राणाः इति कश्यपेन तु प्राणायामसंख्यादेव षण्नीष्ट्यमित्युक्तं ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

108

अथ वास्तुप्रकरणं व्याख्यायते गृहनिर्माणप्रयोजनं भविष्यपुराणे गृहस्थस्य क्रियाः सर्वा न सिद्ध्यन्ति गृहं विना यतस्तस्माद्गृहारंभप्रवेशसमयौ ब्रुवे॥ गृहं स्वसत्ताकं न सिद्ध्यन्ति निःफला भवन्तीत्यर्थः इत्याद्यर्थं मनस्यालोच्य ग्रामादिषु स्वस्य शुभाशुभं लाभालाभादिविचारं शार्दूलविक्रीडितेनाह यद्भमि तिनामभात् व्यावहारिकनामभात् व्यावहारिकनामराशेर्वृश्चिकाख्या यस्य ग्रामादेर्भं यथा चरणादिसंज्ञको ग्रामराशिः मीनाख्यः स चेद्द्वितीयो नवमः पंचमः एकादशः दशमो वा स्यात् तदा सो ग्रामः स्वस्य शुभः स्यात् अन्यथा न शुभ इत्यर्थः यथा नीलकंठराशेर्वृश्चिकाख्यात् पंचमो मीनराशिः श्चरणादिरेवत श्चरणादि नीलकंठस्य वासयोग्यः नामभं उक्तं च अथ नामराशेर्वर्गा ह्यः काकिण्यां वर्गशुद्धौ चत्वारो द्व्यूनेस्वरोदये मैत्रे पुनर्भं वरुणे नामराशेः प्रधान नमिति अथ ग्रामात्मनोऽन्तमर्णाधमर्णत्वं चाह स्ववर्गमिति वर्गास्तु अकचटतपयशा वर्गाः स्वगेशा मार्जारसिंहश्वनां सर्पाखुमृगावीनां निजपंचमवैरिणा मष्टौ इत्युक्ता तत्र यस्य पुंसो यत्संख्याको वर्गो गरुडादिरूद्वर्गसंख्यां द्विगुणं विधाय परस्य ग्रामादेर्वर्गसंख्यया तद्यांचक्रत्वा तैरष्टभिः शोषितमवशिष्टं

यद्भं द्व्यंकसुतेशदिङ्मितमसौ ग्रामः शुभो नामभात्स्वं वर्गं द्विगुणं विधाय परवर्गाढ्यं गजैः शेषितं काकिण्यस्त्वनयोश्च तद्वि
वरतो यस्याधिकाः सोऽर्थदोऽथ द्वारं द्विजवैश्यशूद्रनृपराशीनां हितं पूर्वतः १

नाः पुंसः काकिण्यो ज्ञेयाः एवं ग्रामादेरपि वर्गसंख्यां द्विगुणीकृत्वा परस्य पुंसो वर्गसंख्यया द्व्याकृत्वा गजैर्भजेत् अवशिष्टाः ग्रामस्य काकिण्यो भवन्ति एवं अनयोः पुरुषग्रामयोः काकिणीनां विवरं यस्याधिका अवशिष्यन्ते सोऽर्थदः परस्य लाभदः यथा नीलकंठस्य वर्गः सर्पः तत्संख्या ५ द्विगुणः १० च रणादिर्वर्गः सिंहः ३ तत्संख्यया युक्ताः १३ गजभक्तावशेषं ५ नीलकंठस्य काकिण्यः एवं ग्रामवर्गसंख्या ३ द्विगुणा ६ नीलकंठवर्ग ५ संख्यया युक्ताः ११ अष्टभक्ताशेषं ३ ग्रामस्य काकिण्यः द्वयोरन्तरशेषं २ नीलकंठस्याधिकत्वेन तत्र सन्त्वा द्रव्यहानिरित्यर्थः उक्तं च स्ववर्गं द्विगुणीकृत्य परवर्गेण योजयेत् अष्टभिस्तु हरेद्भागं योऽधिकः स ऋणी भवेदिति अथ द्वारवेशनमाह अथेति द्विजादिराशीनां पूर्वसंक्रमेण पूर्वतः प्राच्यादिदिक्चतुष्टये द्वारं हितं यथा द्विजराशीनां कर्कवृश्चिकमीनानां पूर्वदिशि वैश्यराशीनां वृषकन्यामकराणां दक्षिणदिशि शूद्रराशीनां मिथुनतुलाकुंभानां पश्चिमदिशि नृपराशीनां मेष

कस्वामीललाटी भृगुवक्रनारि आदित्यचाद् क्षीणत्वात्समितत्वपराजितत्व बाल्यादिकं वक्रास्तनीचेष्युक्तं परिपाल्यरंध्रः एवोदितु चतुर्दशीस्त्रियुक्तः स्यात्तु जाद्यशौचं स्वस्त्रीगर्भतुजं आर्तवस्नानकालपर्यंतं आशौचं जननाशौचं मरणाशौचं च उत्सवादी पोत्सवः आदिशब्देन विवाहव्रतबंधादिरिति ११० अन्यदपि मंजुभाषिणी छंदसाह मृतपक्षेति मृतः पक्षः तमोयुक्तताराः स्वतारा विम्बसंख्याः एतस्माद्युक्तः रिक्ता रवितर्कसंख्यकाः चतुर्थी नवमी चतुर्दशी वसुस्तिथयः उपलक्षणत्वादष्टमी पूर्णिमामावास्याः शुक्लप्रतिपत् सौरिभौमरविवाराः वामदृष्टगविधुः अजवृषभमिथुनकुलीरादस्मादि जातकोक्तमावामदृष्टराशिगतः आर्द्राश्लेषा ज्येष्ठा भरणी इति श्रवणमपि त्याज्यं वसुपंचकं धनिष्ठोत्तरार्द्धाद्यं पंचनक्षत्राणि अभिजिन्मुहूर्तमपरदक्षिणे वर्ज्यं एते पंचांगदोषाः ११२

भृगुवक्रनारिपरिपाल्यरंध्रकल्पमतु जाद्यशौचमपि चोत्सवादिकं ११० मृतपक्षरिक्तरवितर्कसंख्यकास्तिथयश्च सौरिरविभौमवासराः अपि वामदृष्टगविधुस्तथाद्यलो वसुपंचकाभिजिदथापि दक्षिणे १११ लग्ने जन्मर्क्षतन्वोर्मृतिगृहमहितस्वोच्चषष्ठं तदीशावालग्ने कुंभमीनर्क्षनवलवतनू चापि दृष्टोदयं च दृष्टाशास्तसंस्थं दृशमशनिरथो सप्तमे चापि काव्यः केंद्रे वक्रोप्यवक्री ग्रहदिवसविवाहोक्तदोषाश्च नेष्टाः ११२ इति मुहूर्तचिंतामणौ यात्राप्रकरणं समाप्तं ११

अथ लग्नदोषान्स्रग्धरयाह लग्ने इति जन्मराशेर्जन्मलग्नाद्वा अष्टमगृहे अहितस्योच्चषष्ठं जन्मराशेर्जन्मलग्नाद्वा षष्ठं जन्मलग्नं यात्रालग्ने तदीशाः तेषां जन्मराशिजन्मलग्नाभ्यामष्टमभवनयोः स्वामिनः रिपुजन्मराशिजन्मलग्नाभ्यामष्टभवनयोः स्वामिनो वा यात्रालग्ने कुंभमीनयोर्नवलवो नवांशो लग्नं च दृष्टोदयाः गोजाश्विककिमिथुनाः सन्नगा निशाख्याः दृष्टोदया विमिथुना इत्याद्युक्ताः दृष्टास्तमस्तंगतग्रहदिग्विलोमलग्नं दशमे शनिः सप्तमे काव्यः शुक्रः केंद्रे वक्राः वक्रिणो ग्रहाः वक्रियहवाराश्च एते दोषाः विवाहोक्तदोषाः उत्पातान्सहपातदग्धतिथिभिरित्याद्युक्ताः ते सर्वे यात्रायां वर्ज्याः तत्र सप्तमशुक्रव्यतिरिक्तो ज्ञानिन्दोषो नास्तीति तत्त्वं ११२ इति प्रमिताक्षरायां यात्राप्रकरणं समाप्तं ११ ॥ ११०

हि १६ नागो ९ उ ४७ तिथ्यति १९ गिरिश ११ आम्र क्रांती २२ द्र १४ र्दुईं तत्वा २५ त्वष्टं १७ क ९ ध्मा १ नखे २० ना १२ णेव ४ विकृति २३ दिना १५ इया ७ क्षती।
२८ भेदु १९ का घा १०॥ गोपीराजः कथयति गोभूहतिभयु जिसंतिवि सुं अहिहता हक प्रक्षत्यारव्यविभाद्य फलेष्वाह विगत एको यस्मात्स्व्येकः सचासौ
आयश्च व्येकायः ध्वजादिरिशेषायः सचगोस्तुवश्च एषां परस्परगुणानां व्येकायगोभूहतिष्वभेव्येकायगोभूहतिभेतयोर्युक व्येकायगोभूहतिभयुक्तस्मि
न्सतिभश्चोषात्भे ४७ भेक्षेसतियत्क्षेत्रं तस्माद्विस्तुनामानं शिष्यं अहि हता अष्टगुणिता हक् द्वौ प्रक्षत्पारव्या एकाविंशतिः विश्वेत्रयोदशात्पादयो ग्र
ह क्षेत्रफलं सायद्वाप सहितं भाह वृत्ति अत्रोदाहरणं ३ घायः ३ व्येकः २ गो ४ भू १९ हतिः ३८ द्वस्संरोहिणी नक्षत्रसंख्यया ४ युतं ४२ अस्मात्भे २७
शेषं १५ एतत्संख्याफलं २५ अहि ८ हतं २०० सायं २०३ ३ दस्वेशायनसत्रभवं क्षेत्रफलं सर्वं समेव महहहप्रमाणामाह वेति वाऽथवानंतर शायस

पुत्नाघने १७ आपियुना विभक्ता भूपाश्विभिः शेषमितो हि पिंडं ३ स्वेशायनसत्रभवो थर्दैर्घ्यं हस्याद्विलतिर्ह्रचरी धेना
आयाध्वजोथूमहरि श्वगोरवरेभ ध्वांक्षकाः पिंडद्धाघशेषिते ४ ध्वजादिकाः सर्वदिशि ध्वजे मुखं कार्यं हरौ ए द्वयमोतरे
तथा।

हितं जातं यत्क्षेत्रफलं अहिहत्यमेषु युतं अष्टिष्वहशाम्च अष्टिहशः अहिहग्भिः षोडशाधिकद्विशता २१६ हतो गुणितोयद्वः एकद्वित्र्याद्यंकं गे
नयुक्तं कार्यमित्यर्थः अत्रैवाचार्यप्रयोत्र गोपिराजस्यापि पद्यं ३ घस्रोत्यमुनीरवोद्विरहि ८ हत्सेमात्पने त्वायतो नो वेश्व्यमितोत्य मयस हिता
स्सेथत्रिहितस्वात्मकं चेत्स्यादिश्युतयथानुतरशेषंस्याद्योरामहस्मान्नघाद्विकराल्विताः फलमभीष्टायसंज्ञं जायते सिद्धं भक्तः स्यात्करादिष्टशेषमा
नार्थं चेकादितिघ्नान्भभोगान् तावद्यावल्लप्सिये दियभानविस्तारस्यादिष्टदैर्घ्येण भक्ते ३ अथोत्तरार्धेन ध्वजाद्यायानाह आये वर्णपरत्वेनत्वहार
निवेशनमुपजात्याह आयाइति ध्वजादिका इति पिंडेक्षेत्रफले अष्टशेषितेयरवशिष्टं तत्परिमिताध्वजादिका आयाः स्युः ध्वजधूमौ प्रसिद्धौ हरिः सिं
हः श्वाकुक्कुरः गौर्वृषः खरोगर्दभः इभोहस्ती ध्वांक्षः काकः स्वार्थेकः ४ सर्वदिशीति ध्वजाख्ये आये सर्वदिशि दिक्चतुष्टयेपि गृहद्वारं कार्यं ॥ ॥१०

अथ राशिपरत्वेन ग्रामनिवासे निषिद्धस्थानानि वसंततिलकयाह गोसिंहेति वक्ष्यमाणस्य ग्रामस्य बल्लविभागवन्नवधाविभागे कृते तन्मध्यविभागे गोसिंह नक्रमिथुनेन न निवसेत् वृषसिंहमकरमिथुनराशिमतः पुरुषा न वसेयुः अथ पूर्वककुभः पूर्वदिशातो दिग्गतो दिक्षु अलिर्वृश्चिकः तदादिराशिमंतः पुरुषा न वसेयुः यथा पूर्वस्यां वृश्चिकः आग्नेय्यां झषो मीनः दक्षिणस्यां कन्या नैर्ऋत्यां कर्कः पश्चिमायां धनुः वायव्यां तुला उत्तरस्यां मेषः ऐशान्यां कुंभः न वसेदित्यर्थः यथा अवर्गः पूर्वस्यां कवर्ग आग्नेय्यां चवर्गो दक्षिणस्यां टवर्गो नैर्ऋत्यां तवर्गः पश्चिमायां पवर्गो वायव्यां यवर्ग उत्तरस्यां शवर्ग ऐशान्यां वर्ग इत्यर्थः कीदृशा वर्गाः स्वपंचमपराः स्वस्मात्पंचमः परः शत्रुर्येषां ते यथा अवर्गः पूर्वस्यां बली अनेन पश्चिमायां द्वारं निवासो न विधेयः एवं कवर्गादीनामपि वायव्यादौ द्वारं निवासो वा न विधेयः २ अथैकनक्षत्राभ्यां दंपत्योर्विलाराख्यामिंद्रवज्रेंद्रवंशाप्रबंधेनाह एकोनिते

गोसिंहनक्रमिथुनं निवसेन्न मध्ये ग्रामस्य पूर्वककुभोऽलिझषांगनाश्च कर्कोऽथ धन्वितुलभं मेषघटाश्च तद्वद्वर्गाः स्वपंचमपरा
बलिनः स्युरैंद्र्याः २ एकोनितघ्नेर्कहृताद्विजिष्ण्यो रूपोनितेशापहतेंदुनागैः ॥

ति स्वेशायेमिच नगरराशिकूटादिदंपत्योरिव चिंतयेदिति वसिष्ठोक्तेः यदेवं नक्षत्रं व्यवहारनाम्ना विवाहोक्तमेलापकविधिना शुभदं स्यात् तदेव स्वेष्टग्रं कल्प्यं यश्च ध्वजाद्यायो विषम आयः स्मितः स्यात्स एव ग्राह्यः कल्प्यः ताभ्यां विलारायामहानं यथा नीलकंठस्यानुराधानक्षत्रे तस्य रोहिण्यास ह मेलापकः संभवतीति उभे रोहिणी कल्पितं तत्संख्या ४ एकोनितेषघ्ने ३ अनेन द्विजिष्ण्यो १५२ हृताः ४५६ इत्याय सिंहः कल्पितः तृतीयः रूपोनितस्त्र्यायः २ अनेनेंदुनागाः ८१ गुणिताः १६२ युताः ६१८ घनेश्व १७ युताः ६३५ भूपाग्निभि २१६ विभक्तः शेषे २०३ इदं भीमे वसेत्त फलं गृहस्य स्वायनक्षत्रभवं अथ कल्पितनरेष्वे २९ अनेन भक्ते लब्धो विस्तारः ७ अथ कल्पितविस्तृतिः ७ भक्तोलब्धं दैर्घ्यं २९ अत्रांगोपीरा जाचार्यकृतं तत्र विस्तुव्येकायगोघ्न २९ इति भघ्नजिप्फलं गोपिता [illegible] ध्या २९ पुनर्महि ८ हृता ६५ २ भक्ता २१ एव वि

मु०टी०
वा०ग्र०
११०

गृहारंभक्रमेण यथा गृहे द्वारं यस्यां दिशि विधियुक्तं तत्र दिक्षु स्वेष्टेषु तत्र दृश्यक्षु सत्रेषु च गृहारंभोऽनकार्यः वामदक्षिणतः सत्रेषु गृहारंभः सुखेन कार्यः यद्द
कोणस्थं शुभं गृहापलं धनं सौचयत्सत्रे च चंद्रमाः शालाकासन्नकेदेयं क्रमिकादिक्रमेण च वामदक्षिणभागे तत्र शालेशांतिकारके अथ पृष्ठे न द्वा
तस्य परिसंस्थे स्वात्मनः स्वसव्ये दक्षिणवामलोम्य अग्रपृष्ठे न शास्त्रमतः इति अपमाशयः क्रांतिकादि सप्तनक्षत्रेषु अनुराधादिसप्तसु वा गृहनक्षत्रे चंद्रनक्षत्रे
च सति पूर्वद्वारं पश्चिमद्वारं वा न कार्यं तत्र चंद्रः पृष्ठस्थितो वामस्थितो वा भवति एवं मघादिसप्तसु धनिष्ठादिसप्तसु वा गृहनक्षत्रे चंद्रनक्षत्रे वा सति द
क्षिणद्वारमुत्तरद्वारं वा न कार्यमित्यर्थः ६ इदानीमयकथनपूर्वं सारफलं षड्भिराह भमिति प्रागुक्तदिशाकल्पितं द्वहभं तत्र नागेरसभिः
संश्रवशिष्टं व्ययः इरितः यथा रोहिणीभं ४ अयमेव व्ययः अयं ध्रुवादिनामासहरा मुक्त ध्रुवादिनामानपुनैव वस्तुतियपानि दशनामानि दि

कर्तुः स्थितिर्नो विधुवालुनो भे पुरस्थिते पृष्ठगते व निःस्यात् ६ अंशनागतसंव्ययदीरितासौ ध्रुवादिनामासहरामुकसपिंडः त
दोगुणे दि द्वहतोनभू पार्श्वशांभवे पुनःशुभो न कोऽत्र ७ द्विमुखा दिन शालाधुवा भूहोत नागजा शालाधुवां कसपोगसै को
वेश्मध्रुवादिकं ८

सुहाराणि विवर्धितानितनपुरोधेनयरागतंध्रुवादिनामतः स्त्रसंलमपा उक्त ततः सपिंड आगतेतपिंडास्तुकः गुणेस्थितिभिः
शोभकावशिष्ट एकद्विविशेषेण इदृष्ट राजसंज्ञकाल्वयोक्ताः सुः अत्र गृहारंभे जनकोयमास्मोज्ञाकोनशुभः अर्थादिद्रराजानोशुभफलदे ७
अथ शालाध्रुवायानयनार्थ मात्र द्विस्थिति माध्याद्वारं चिकीर्षितं शालाध्रुवांकरकं दक्षिणस्यां द्वौ पश्चिमायां कलोत्स्वारं उत्तरस्यां गजा
अष्टौ अर्थादिकपरत्वेनयावंतिद्वाराणि एकं द्वे त्रीणि चत्वारि वा चिकीर्षितानि तावतां शालाध्रुवकांनां संयोग सैकएकपुनासन ध्रुवादिकं वे॥
श्मगृहं स्यात् यथा पूर्वस्यां पश्चिमायां द्वारे अभीष्टे शालाध्रुवौ १।४ अनयोर्योगः ५ सैकः ६ गृहं जातकांतास्यं एवं पूर्वदक्षिणोत्तराद्सु
शालाध्रुवाणां १।२।८ संयोगः ११ सैकः १२ धनदाख्यं गृहं दिश चतुष्टये विजयाख्यं गृहं षोडशमिति ८

हेरौ सिंहाये पूर्वदक्षिणोत्तरदिक्षु द्वारं कार्यं न पश्चिमादिशि तथा वृषाख्ये प्राच्यां दिश्येव द्वारं नान्यदिक्षु गजाख्ये याम्ये प्राग्यमयोः पूर्वदक्षिणदिग्भ्योः गृहद्वारं कार्यं आयानां प्रयोजनमाह विप्रस्येत्यादि क्रमो वृषसिंहगजं चैवखेटकर्पटकाटयोः द्विपः पुनः प्रयोक्तव्यो वा पीठं पसरन्तु च मगेंद्रमासनेरथ्याद्यपनेषु गजः पुनः वृषभोजनपात्रेषु सत्त्रादिषु उत ध्वजं अग्निवेश्मसु सर्वेषु गृहेषु ह्युपजीविनां धूम्रेण नियोज्ये म्लेच्छानन्दं सारिजातिषु खरो वेश्यागृहेषु श्वा ध्वांक्षः श्वापि कुटीषु च वृषसिंहध्वजश्चापि प्रासादपुरवेश्मनि गजाये वा ध्वजा येवा गजानां सदनं शुभं अश्वालये ध्वजाये च खराये वृषभे पि वा अमंत्र सत्र वल्लाणां वृषाये वा ध्वजे पि वा पादुकोपानहो कार्ये सिंहाख्ये पथवा ध्वजे उक्तानामप्यनुक्तानां सर्वेषां च ध्वजं शुभं इति अथ ब्राह्मणादि वर्णपरत्वेन द्वाराणि वेशनमाह अथ वेति द्विजादितो ब्राह्मणादिवर्णविभागेन पश्चादुदक् पूर्वयमे यथा ब्राह्मणस्य पश्चान्मुखं क्षत्रियस्योदङ्मुखं वैश्यस्य पूर्वमुखं शूद्रस्य दक्षिणामुखमित्यर्थः श्रीपतिः ध्वजे प्रतीचीमुखमग्रजानामुदङ्मुखं भूमिभृतां च सिंहे विशो वृषे प्राग्वदनं गजे तु शूद्रस्य याम्याननमामनंति

प्राच्यां वृषे प्राग्यमयो गजे थवा पश्चादुदक् पूर्वयमे द्विजादितः ५ गृहेशतत्स्त्रीसुखवित्तनाशोऽर्केंदुजीज्यशुक्रे विबले सनीचे॥

ति ५ अथ गृहारंभे विशिष्टकालनिषेधमुपजात्याह गृहेशेति अर्केंदीज्यशुक्रे विबले निर्बले अस्ते अस्तंगते नीचे नीचराशिगते सति क्रमात् गृहेशतत्स्त्रीसुखवित्तनाशो भवति यथा सूर्ये निर्बले नीचस्थिते गृहेशस्य नाशः इंदौ चंद्रे निर्बले अस्तमिते नीचगते वा गृहेशस्य स्त्रीनाशः गुरौ इज्ये निर्बले अस्तंगते नीचगते वा गृहेशस्य सुखनाशः शुक्रे निर्बले अस्तगे नीचगे वा वित्तनाशः वसिष्ठस्तु नीचेऽस्तगते जीवे शुक्रे चंद्रेऽथ वा रवौ निर्मितं सदनं शुभं दिति निःस्वत्वमाप्नुयादिति अस्तदोषो न ग्राह्यः माणिरेव सिको बुधैः नास्तदोषः सदा चंद्रे न मैत्रे जस्य नीचजः इति कर्तुरिति यन्नक्षत्रेऽदिन चंद्रलग्नादि शुभं यन्नगृहस्य विलासायामवशादुत्पन्नं भेनक्षत्रं हम्यं तस्मिन् सुस्थिते संमुखे स्थिते सति कर्तुर्गृहनिर्माणकर्तुः लग्ने गृहे स्थितिः निवासो न स्यात् ए दृगते वा विधुवालुनो मे सति रवेः निःखनतं वोरकता यद् द्वारं तद्वा पातालवे स्वदानिः स्यादित्यर्थः पुरः एव स्थित तत्त्वचाद्रि ॥ ॥ ॥ ॥०

मु०टी०
वा०प्र०
१११

अथैकेषां चिन्तमतेन गृहस्यायादिनवकमप्युजातिकाध्यावश्यकास्वाभ्यामाह पिंड इति आयघ्नीति पिंडे क्षेत्रफले नवधा स्थापिते क्रमेणनवादिकं के
गुणिते क्रमेण नागादिभिर्वैभक्ते च सति पर्यवशिष्टं तदायादिकं स्यात् यथा क्षेत्रफलं नवभिर्गुणितं अष्टभिर्भक्तं शिष्टमायः स्यात् तद्यथा पिंडः २०३
नवगुणितः १८२७ अष्टभक्ते शेषं ३ सिंहायो जातः एवं सर्वेप्यानीताः इमे वारः ७ अंशकः ५ द्रव्यं ४ ऋणं १ नक्षत्रं ४ रोहिणी तिथिश्चतुर्थी ४ योगः
२ प्रीतिः आयुः ६४ उक्तं च गो९ क९ त्व६ ष९ गुणा३ ष८ नाग८ जलधि४ माले८ हृतं भूफल नाग८ द्रं ७ क९ दिवाकर१२ ष८ भ२७ तिथी१५
योगैः २७ खसूर्य १२० भजेत् आयं वारमथांशकं धनमृणं तारां तिथिं चिंतयेद्योगं चायुरिति हृतशेषक परे भागे हृतैः तांत्रिकैरिति अथैषां प्रयोजनं विष
मायशुभायैव समायः शोकदुःखदः तारणं स्थेया रवारांशपेशां सदा वद्धिभयप्रदाः यथा गणितागतो भौमवारः सनिंद्यः तद्राशिः मेषवृश्चिकौ तौ निं
द्यौ तदंशायस्मिन् कस्मिंश्चित् लग्ने मेषवृश्चिकं न वा प्रानिषिद्धः एवं सूर्यवारेपि अन्येषां वारांशपेशाः शुभाः अंशानां च गृहस्यागतनक्षत्रं तद्दि
राश्यात्मकं यदि तन्नवांशवशात् नक्षत्रात्मसर्वदा गृह इति जातिकाद्विराश्यात्मिकावशेषे मेषः स्यादिशेषे वृषः मृगश्चाधिके शेषे मिथुनं
अन्यथा वृषः पुनर्वसावप्यंशकत्रयं यावन्मिथुनं अन्यथा कर्कः एवमुत्तरफाल्गुन्यादिषु द्विराश्यात्मके ष्वूहनीयं नन्तुभिः संदिग्धेष्वभिन्ना
दिषु धनर्णयोश्च धनाधिकं गृहं वृद्धौ निर्धनं यदृणाधिकमिति नक्षत्रस्य विपत्प्रदा विपत्तारा प्रत्यरा प्रतिकूलदा निधना स्यात्तारका तुस
र्वदा निधनप्रदा अस्यार्थः गृहकर्तुर्नक्षत्राद्गृहभं संख्यानवभक्तावशिष्टं यदि विपत्तारादिकं स्यात् तदा तद्गृहमनिष्टं स्यात् अन्यथा शुभानि
क्षयः दृष्टेदुःखं तृतीयं पंचमं सप्तमः स्वयं आयुः स्वयं सप्तमस्यैकतेभाद्यादि सप्तभमिति यदा तु गृहकर्तुर्गृहस्य चैकमेव नक्षत्रं तत्र स्वय
मेव निर्णयमाह गृहेति गृहेशर्क्षे स्वामिनक्षत्रेप्याशुक्तप्रकारेणानीतं गृहभं च तयोरैक्यं एकमेव चेद्भं स्यात्तद्गृहकर्तुर्मरणप्रदं स्यात् गृहस्य तन्म
ते स्वल्पकं धिष्ण्यं चेन्निधनप्रदमिति वसिष्ठोक्तेः वास्तुशास्त्रे द्विराश्यात्मके भेषु राशयादिनिर्णयोन्यथाभिहितः अश्विन्यादित्रयं मेषे सिंहे मोकं
मघात्रयं मूलादित्रितयं चापे शेषेषु नवराशयः इति अयं पक्षो वास्तुशास्त्रे नवांशानुकैरकाः गृहस्य नक्षत्रराशिज्ञानेवर्णोवश्यमिमामुक्त प्र

अथ ध्रुवादीनां नामाक्षरसंख्यायथा चक्रे संरसाह तिथ्यर्केति दिसुरर्वोदितरस्मादिनायत् ध्रुवादिवेश्मसमागते शालाध्रुवांकसंयोगः सैकोवेश्मसु लादि शोसंख्यामवधारयेत् सा चेत्संख्या पंचदशी द्वारपी अथ मी षोडशी नवमी एकादशी चतुर्दशी वा स्यात्तदा गृहनामाक्षरं त्र्यात्मकं स्यात् १।५।७।२ १०।१३।६।९।११।१४ अत्र त्रीण्येवाक्षराणि सैवसंख्या प्रथमा द्वितीया चतुर्थी पंचमी षष्ठी दशमी तृतीया त्रयोदशी वा स्यात् तदा गृहनामद्वौ अक्षरद्वयात्मकं स्यात् सा संख्या सप्तमी स्यात् तदा ध्वयमृतुरसंस्त्रहनाम ९ अथ पद्यपि ध्रुवादिनामाक्षरसंख्याज्ञाने प्राक् पद्ये नैव ज्ञातं तथापि तन्मध्ये कानि शुभानि कान्यशुभानि इत्यस्य लक्षणं फललक्षणार्थं षोडशगृहाणां नामानि अयोगीति संरसाह ध्रुवधान्ये इति अत्रायोगीति लक्षणं वा आर्या स्वी

तिथ्यर्काशाशिगोरुद्रशक्रे नामाक्षरं त्रयं भूद्व्यब्धीषुगरिक्वह्निविश्वेषुद्वौ नगेऽव्ययः ९ ध्रुवधान्ये जयनंदौ खरकांतम
नोरमं सुमुखं दुर्मुखोग्रं रिपुदं वित्तदनाशौ चाक्रंदं विपुलं विजयाख्यं स्यात् १० पिंडे नवांकांगगजाग्निनागनागाब्धि।
नागैर्गुणितैः क्रमेण विभाजिते नागनगांकसूर्यै नागर्क्षतिथ्यृक्षखभानुभिश्च ११

धैर्यादिगुहणेकेनाधिकेन निधने

युक्ते इतरत्र हन्ति खिलं पदीयसुदिनेयमार्यो गीतिरिति अत्रार्या सा पूर्वार्द्धे ॥ऽ॰ऽ॥ऽऽ॰॥ऽ॰॥ ॥॰।ऽ॰।।उत्तरार्द्धे॥ऽ॰ऽ॥ऽऽ॰॥ऽ॰।ऽ॰॥॰ऽ॰ऽ।ऽ॰ऽऽ॰
मान्यलक्षणमप्यनुसंधेयं विशेषलक्षणस्य सामान्यलक्षणाधीनत्वात् निधनेप्रांतेषु ध्रुवमूर्ध्वमुखं प्रथमं गृहे धान्यं पूर्वद्वारं द्वितीये जयं द
क्षिणद्वारं तृतीयं नंदं प्राग्दक्षिणद्वारं चतुर्थं खरं पश्चिमद्वारं पंचमं कांतं प्राक्पश्चिमद्वारं षष्ठं मनोरमं दक्षिणपश्चिमद्वारं सप्तमं सुवक्त्रं प्रा
ग्दक्षिणपश्चिमद्वारमष्टमं दुर्मुखमुत्तरद्वारं नवमं क्रूरं पूर्वोत्तरद्वारं दशमं रिपुदं [illegible]णोत्तरद्वारमेकादशं वित्तदं पूर्वदक्षिणोत्तरद्वारं द्वादशं ना
शाख्यं पश्चिमोत्तरद्वारं त्रयोदशं आक्रंदं प्राक्पश्चिमोत्तरद्वारं चतुर्दशं विपुल[illegible]पश्चिमोत्तरद्वारं पंचदशं विजयं चतुर्दिक्द्वारं षोडशं स्यात्

मु॰टी॰
वा॰मं॰
११२
212

श्रीणिचक्रं धरस्याह कुंभेऽर्क इति कुंभस्थे सूर्ये फाल्गुने च मासि प्रागपरमुखं गेहं प्राङ्मुखं पश्चिममुखं वा गृहं सतः शुभफलं स्यात् श्रावणे मासे सिंहक र्कि संक्रांतौ प्राङ्मुखं पश्चिममुखं वा गृहं स्यात् पौषे मासे नक्रे मकरसंक्रांतौ च प्रागपरमुखं गृहं स्यात् अथ गोजगोऽर्के वृषमेषगे सूर्ये राधे वैशाखे मासि याम्योत्तरमुखं सदनं शुभं स्यात् मार्गे मार्गशीर्षे ऽजकालिगे तुलावृश्चिकगते सूर्ये सति याम्योत्तरमुखं सदनं दक्षिणमुखमुत्तरमुखं वा सदनं गृहं स्यात् नारदः गृहसंस्थापनं सूर्ये मेषगे शुभदं भवेत् वृषस्थे धनवृद्धिः स्यान्मिथुने मरणं ध्रुवं कर्कटे शुभदं प्रोक्तं सिंहे भृत्यविवर्धनं कन्या रोगं तुलासौ। ख्यं वृश्चिके धनवर्धनं कार्मुके च महाहानिर्मकरे स्याद्धनागमः कुंभे तु रत्नलाभः स्यात् मीने सद्म भयावहमिति चांद्रमासानाह श्रीपतिः शोकं धान्यं मृतिपशुहती द्रव्यवृद्धिर्विनाशो युद्धं भृत्यक्षतिरथ धनं श्रीश्च वह्नेर्भयं च लक्ष्मीप्राप्तिर्भवति भवनारंभकर्तुः क्रमेण चैत्राद्ये वै मुनिभिरिति फलं वा स्तुशास्त्रोपदिष्टं इति अत्र सौरचांद्रमासानां महान् शुभाशुभफलविरोधः अत्र चिकीर्षितगृहद्वारानुकूलरविसंक्रमसमीचीनविहितमासे च वैशाखादिषु गृहारंभः कार्य इति विरोधाभाव इति तथैवोपनिबद्धं द्वारनियममाह श्रीपतिः कर्किनक्रहरिकुंभगतेऽर्के पूर्वपश्चिममुखानि गृहाणि तौलिमेषवृश्चिकयोगे दक्षिणोत्तरमुखानि च कुर्यात् अन्यथा यदि करोति दुर्मतिर्व्याधिशोकभयनाशमश्नुते मीनचापमिथुनांगनागते कारये न्न गृहमेव भास्करे इति तत्र कुंभार्कसहिते फाल्गुने प्रागपरमुखं गृहं कार्यं उभयोर्विहितयोरेकवाक्यताश्रयणात् एवमन्येष्वपि सर्वत्र जगन्मोहने पाषाणेष्टिकादिगेहानि निंद्यमासे न कारयेत् तृणदारुगृहारंभे मासदोषो न विद्यत इति अथ नक्षत्राण्याह ध्रुवेति ध्रुवाणि रोहिण्युत्तरात्रयं मृदूनि मृगरेवतीचित्रानुराधाः वरुणः शततारकाः स्वाती वसुर्धनिष्ठा अर्को हस्तः पुष्यश्च एषु भेषु गृहनिर्माणं सत् शुभं स्यात् गर्गः उत्तरे पितृरोहिण्यं पुष्ये मैत्रे करद्वये धनिष्ठाद्वितये पौष्णे गृहारंभः प्रशस्यते इति अत्र मृगो नोक्तः तदुक्तिश्च महेश्वरेणोक्ता स्तो गेहमिति आदित्ये पुनर्वसौ सूतिकागृ हनिर्माणं प्रशस्तं नेतीति तत्र सूतीगृहे गृहारंभविधिभयोः श्रवणाभिजितयोर्नक्षत्रयोः प्रवेशः शस्तः स्त्रियः पुनर्वसौ तथा पारीणां कृतेष्वस्तिकागृ हं श्रवणाभिजितोर्मध्ये प्रवेशं तत्र कारयेदिति अत्र तपःपरोपादानात् ब्राह्मणानां पर्वतं तत्रैव कार्यं आवश्यकत्वेतु श्रवणाभिजितो मुहूर्तं त

उद

कारेणगृहस्वामिनस्सत्राशिवशात्घटितादिविचारो विधेयः तत्र नाडीवेधे प्रशस्तमुक्तं विनामणौ सेव्यसेवकयोश्चैव गृहतत्स्वामिनोरपि परस्परं मित्रयोश्चैकनाडीप्रशस्यत इति तिथिप्रयोजनं दर्शयितुं रिक्तां चवर्जयेदिति योगानामपि दुष्टयोगाश्च वर्ज्याः आयुः प्रयोजनं तावत्कालं गृहावस्थितिरिति अत्राभीष्टांशादिविष्ण्यं श्रेष्ठमुक्तादिकं प्रसिद्ध्यविशोध्यवास्तव्यफलसाध्यं १२ अथ गृहारंभे वृषवास्तुचक्रं शालिनीत्याह गेहाद्यारंभ इति लाभोरामैरिति गेहं गृहं आदिशब्देन प्रासादग्रामादि तदारंभे सति अर्कभाद्वत्सरूपाक्रांततन्नक्षत्रात्रामैस्त्रिभिर्भैः वत्सवत्सस्य शीर्षे स्थितैः सद्भिः दाहः फलं स्यात् ततो वेदभैः अग्रपादे पुरस्थितपादद्वयस्थितैः शून्यं गृहं जनवासरहितं स्यात् ततश्चतुर्भैः पृष्ठपादद्वयोर्द्धे स्थिरत्वं गृहकर्तुः ततो रामैः पृष्ठस्थैः श्रीस्यात्

आयो वारोंऽशको द्रव्यमृणमृक्षं तिथिर्युतिः आयुश्चाथ गृहेशर्क्षसंगृहभैक्यं मतिप्रदं १२ गुणकाः ९।९।६।८।३।८।८।४ भाजकाः ८।७।९।१२।८।२७।१५।२७।१२० गेहाद्यारंभेऽर्कभाद्वत्सशीर्षे रामैर्दाहो वेदभैरग्रपादे शून्यं वेदैः पृष्ठपादे स्थिरत्वं रामैः पृष्ठे श्रीर्युगैर्दक्षकुक्षौ १३ लाभो रामैः पुच्छगैः स्वामिनाशो वेदैर्नैःस्व्यं वामकुक्षौ मुखस्थैः रामैः पीडा संततं चार्कधिष्ण्याद्भेवेदद्वैरिंभिरुक्तं त्यसत्स्यात् १४ कुंभेऽर्के फाल्गुने प्रागपरमुखगृहं श्रावणे सिंहकर्क्योः पौषे नक्रे च याम्योत्तरमुखसदनं गोजके कर्कराधे ॥

ततो युगैः चतुर्भिः दक्षिणकुक्षिस्थितैः लाभः ततस्त्रिभिः पुच्छगैः स्वामिनो गृहकर्तुर्नाशः ततो वेदैः वामकुक्षौ नैःस्व्यं दारिद्र्यं ततस्त्रिभिर्मुखस्थैः गृहकर्तुः पीडा संततं अनवरतं स्यात् उक्तं च श्रीनारदेन त्रिवद्वेदाब्धिपुराब्धिवह्निकेषु भानोः शशिभे गृहेषु दाहो विनाशः स्थिरता धनश्रीः अन्यच्च दारिद्र्यमतिक्रमेणेति अथैतत्सनिष्कृष्टार्थमाह वेति अर्कधिष्ण्याद्भैः सप्तभैरसत्फलं ततो हद्रैरेकादशधिष्ण्यैः सत्फलं ततो दिग्भिर्दशभिः नक्षत्रैरसत्फलमुक्तं स्यादिति तिनिष्कृष्टोर्थः उक्तं च रविभात्सप्तनेष्टानि शुभान्येकादशाशुभाः दशशेषाण्यनिष्टानि साभिजिद्वृषवास्तुनीति १३ १४ अथ सर्वचंद्रमासैक्येन प्रागादिद्वाराणिगृह

मु०दी०
वा०प्र०
११३

ऊर्जे च गृहनिर्माणं पुत्रपौत्रप्रवर्धनमिति वसिष्ठवाक्यं च आश्विनकार्तिकमाघानां शुभत्वप्रतिपादकं तुलावृश्चिकमकरकुंभार्कसाहित्येनाशास्त्यपरं वचनांतरे रवोधितनिषेधः सा तु क्व विषय एव एवं फाल्गुनस्य शुभत्वं कुंभार्कविषयं कुंभार्करहितत्वेन तु निषिद्धं ननु कार्तिकमाघमासौ आपतितानिषिद्धौ तयोः को विषय इत्यत आह अथेति ऊर्जः कार्तिको मासः कन्यागतेऽर्के न सन् न शुभः च पुनः तथा माघमासः धनुष्यपि धनुरर्केण सन् न त्वंतरपुक्रे यतः शुक्लादिचांद्रमासे चैत्रादिमाससंज्ञाः संति तत्र कार्तिके कन्यासंक्रांतिर्माघे धनुःसंक्रांतिश्च कदापि न संभवति अत आह कृष्णादिमासादिति मासो द्विविधः शुक्लादिः कृष्णादिश्च तत्र चैत्रशुक्लप्रतिपदामारभ्यामावास्यांतपर्यंतं शुक्लादिः कृष्णप्रतिपदमारभ्य पूर्णिमांतपर्यंतं कृष्णादिः उभयत्रापि शास्त्रे व्यवहारः अथ शुक्लपक्षे तु आद्यकुर्यादित्ये दिन इति मासि भाद्रपदेऽष्टम्यां कृष्णपक्षेऽर्धरात्रके भवेन्नोद्यपरे मासि जयंती नाम सास्म

113 माघे न कघटे शुभं निगदितं गेहं तयोर्जेन सत्कन्यायां च तथा धनुष्यपि न सत्कृष्णादिमासाद्भवेत् ॥ १६ ॥ पूर्णांतःप्राग्दशं नवम्यादिरुत्तरास्यं त्वथ पश्चिमास्यं दर्शांतादिनः शुक्लदलेन वम्यादौ दक्षिणास्यं न शुभं वदंति १७

नैमिच अथयादिर्दर्शांतेभ्यो
सोऽपि विवक्ष्यते तदा भाद्रपदकृष्णपक्षे श्रावणे मासे चेत्येवं स्यात् तदेतन्मासस्य कृष्णादित्वे प्रमाणं तत्राश्विनपूर्णिमांतः कार्तिकपूर्णिमांतं कृष्णादित्वेन व्यवहारात् तत्र कन्यासंक्रांतिसंभवान्निषेध उपपन्नो भवति तदेवमेव माघे मासि धनुरर्कसंभवेन निषेधसार्थक्यमित्यर्थः १६ अथ तिथिपरत्वेन द्वारनिषेधमुपजातिकयाह पूर्णेंदुत इति पूर्णेंदुतः पूर्णिमांतः कृष्णाष्टमीपर्यंतं प्राङ्मुखं गृहं शुभं न वदंति कृष्णनवमीतः चतुर्दशीपर्यंतं क्रियमाणमुत्तरास्यं न शुभं अथ दर्शादितः शुक्लाष्टमीपर्यंतं पश्चिमास्यं गृहं न शुभं शुक्लनवमीतश्चतुर्दशीपर्यंतं दक्षिणास्यं गृहं शुभं न वदंति ताः सु तासु तिथिषु तत्तद्दिङ्मुखं गृहं न कर्तव्यमित्यर्थः व्यवहारोच्चये पूर्णिमांतोष्टमी यावत् सर्वास्यं वर्जयेद् गृहं उत्तरास्यं न कुर्वीत नवम्यादिचतुर्दशी अमायाश्चाष्टमी यावत् पश्चिमास्यं विवर्जयेत् नवम्यादौ दक्षिणास्यं यावच्छुक्लचतुर्दशी मिति निषेधादि विचारेण लिखितः ग्रंथगौरवात् १७॥

यो वाम्नायः न च सूतिगृहं मैत्र्यां कार्यं नैर्ऋत्यां सूतिकागृहमिति वसिष्ठोक्तेः वराहेणाप्यानकुलसन्नाण्यभिहितानि हस्तादित्यशशांकपुष्यपवनमाहेशमि त्रोत्तराश्विन्याश्विश्रवणे ध्रुवं वृश्चिकघटे विहितानि विरिक्तां तिथौ शुक्राचार्यवशान्ने स्वरे तस्मिन्दिनां वा रेतु कुले विधौ सद्भिर्विरचनीसूतिकागृहविधिः क्षेमंकरमै त्रेति इति नवमे मासि सूतिकागृहे प्रवेशः कार्यः गर्गः मासे तु नवमे प्राप्ते पूर्वपक्षे शुभे दिने सूतिकासंभवे काले सद्य एव प्रवेशयेत् रोहिण्यां द्वयोः सौम्यपुष्ये यो वा रेवत्योरश्वि पुष्ये पुनर्वसौ हस्ते धनिष्ठास्वुत्तरासु च मैत्रे त्वाष्ट्रे तथाश्विन्यां सूतिकागारवेशनं सर्वं शुभग्रहाः केंद्रे पापास्त्रिषडायगाः शुभा ये शुभसंदृष्टौ सूतिकावेशनं शुभमिति १५ अथ प्रागभिहितानां सौराणां चांद्राणां मासानां प्रकारांतरेणोक्तवाक्यानां शार्दूलविक्रीडितेनाह केष्विति। पूर्वे दिग्द्वारवशेनैकगावप्रोक्ता इदानीमेव स्थे रवौ मधौ चैत्रमासे गेहं प्रारब्धं शुभं स्यात् तथा वृषस्थे रवौ ज्येष्ठमासे कर्कस्थे शुचावाषाढे सिंहगते

मार्गेऽजकालिके सहे दुवम सुव रुणस्तानि वस्त्रके पुष्ये सस्तीगेहं त्वरिस्तां हरिभविधिभयोस्तत्र शालः प्रवेशः १५ केष्विन्मे
षरवौ मधौ वृषभगे ज्येष्ठे शुचौ कर्कटे भाद्रे सिंहगते घटे श्वयुजि चोर्जेऽलौ मृगे पौषके ॥ ॥ ॥ ॥ ॥१०

के भाद्रपदे मासि घटे तुलास्थे रवौ आश्वयुज्याश्विने मासे अलौ वृश्चिकस्थेर्के ऊर्जे कार्तिकमासे मृगे मकरस्थेर्के पौषमासे न त्वघटे मकरे कुंभेर्केम ये प्रारब्धं गृहं शुभं स्यादित्यर्थः इति केष्विन्निगदितं अनेन मेषेर्के चैत्रे पि गृहं शुभं यत्तु चैत्रनिषेधः स मीनार्कविषयः वृषस्थेर्के ज्येष्ठे पि शुभं यत्तु ज्येष्ठनिषेधः स मिथुनार्कविषयः कर्कस्थेर्के आषाढे पि शुभं आषाढनिषेधस्तु मिथुनार्कविषयः सिंहेर्के भाद्रे पि शुभं भाद्रनिषेधस्तु क न्यार्कविषयः श्रावणस्तु न त्वविहितत्वादेव शुभः वृश्चिकेर्के कार्तिके पि शुभं निषेधविषयं स्वयमेव वक्ष्यति मार्गशीर्षस्तु विहित एव मकरस्थे र्के पौषे पि शुभं धनुरर्कसाहित्ये सोप्यशुभः मकरकुंभस्थेर्के माघे पि शुभं निषेधस्तु धनुरर्कविषयः अत एव सौम्यफाल्गुन वैशाखमार्गश्रावण कार्तिकाः मासाः स्युर्गृहनिर्माणे पुत्रारोग्यधनप्रदा इति नारदोक्तौ मासे तपस्ये तपसि माघे वेनम्रसि विवे ॥ ॥ ॥ ॥ ॥१०

दृश्यास्येच मीनादित्रये मकरादिकमिति खातारंभादिनक्षत्राण्याह सप्तांउत्सः अधोमुखैर्भैर्विदधीत खातं शिलां तथैवोर्ध्वमुखैश्च पट्टं तिर्यङ्मुखैर्द्वारकपाट यानं गृहप्रवेशो मृदुभिर्ध्रुवर्क्षैरिति १९ अथ गृहे कूपनिर्माणादिग्वशेन तत्फलं शालिन्याह कूपे इति वेश्मभूर्वास्तुरस्त्रियामिति वास्तुशब्दः पुल्लिंगः वास्तोर्गृहस्य मध्यभागे कूपे जलकूपे सति स्वामिनो धननाशः स्यात् अथैशान्यादिषु दिक्षु पूर्वादिमार्गणात् अष्टसु दिक्षु पुष्टिरित्यादिफलं यथैशान्यां कूपे पुष्टिः पूर्वस्यामैश्वर्यवृद्धिः आग्नेय्यां पुत्रनाशः दक्षिणस्यां स्त्रीविनाशः नैर्ऋत्यां गृहपतेर्मृतिः पश्चिमायां संपत् वायव्यां शत्रुतः सकाशात् पीडा स्यात् उत्तरस्यां कूपे सुखं गृहस्वामिन एव वसिष्ठः ऐश्वर्यं पुत्रहानिः स्त्रीनाशो निधनं भवेत् संपत् शत्रुभयं सौख्यं पुष्टिः प्रागादितः क्रमात् कूपे कृते तु मध्ये तु धनहानिर्हि वास्तुनीति अथ कूपारंभे चक्रमाह कूपेऽर्कभान्मध्यगतैस्त्रिभिर्भैः स्वादूदकं पूर्वदिशास्त्रिभिर्भैः खंडजलं स्वादुजलं जलक्षयं स्वादूदकं क्षारजलं मि

मीनार्कसिंहार्कमृगार्कतस्त्रिभे खाते मुखास्पृग्विदिक् शुभा भवेत् १९ कूपे वास्तोर्मध्यदेशेऽर्थनाशस्त्वैशान्यादौ पुष्टि
रैश्वर्यवृद्धिः सूनोर्नाशः स्त्रीविनाशो मृतिश्च संपत्पीडा शत्रुतः स्याच्च सौख्यं २० स्नानाग्निपाकशयनास्त्रभुजेश्च धान्य
भांडारदैवतगृहाणि च पूर्वतः स्युः ॥ स्वाद्वजलं क्षारजलं मिश्रं क्रमाद्वेदास्यभात्त्रिभिस्त्रिभिरिति शुभाशुभमिति २० अथ दिक्रूपर

त्वेन उपकरणगृहाणि वसंततिलकयाह स्नानस्येति पूर्वतः पूर्वाद्यष्टदिक्षु स्नानतः गृहाणि स्युः यथा पूर्वस्यां स्नानगृहं आग्नेय्यां पाकगृहं दक्षिणस्यां शयनगृहं नैर्ऋत्यां शस्त्रगृहं पश्चिमायां भोजनगृहं वायव्यां धान्यसंग्रहगृहं उत्तरस्यां भांडारं कोशगृहं ऐशान्यां देवतगृहं वसिष्ठः ऐन्द्र्यां दिशि स्नानगृहमाग्नेय्यां पचनालयं याम्यायां शयनवेश्म नैर्ऋत्यां शस्त्रमंदिरं वारुण्यां भोजनगृहं वायव्यां धान्यमंदिरं उदीच्यां हाटकसमहमैशान्यां देवमंदिरमिति नारदस्तु भांडागारं तु वरस्यां वायव्यां पशुमंदिरमिति पूर्वाद्यष्टदिक्तन्मध्यतः तयोरंतर्विदिशो मध्ये एकसंख्याके मध्ये नाद्यष्टौ गृहाणि स्युः यथा पूर्वाग्नेययोर्मध्ये लोडनस्य गृहं स्यात् आग्नेयीदक्षिणयोर्मध्ये आज्यसारनसंग्रहस्य दक्षिणनै ॥ ॥ ॥०

अथ पंचांगशुद्धिं लग्नशुद्धिं चानुष्टुभाह भौमार्केति भौमार्कवारौ रिक्तास्तिथयः प्रसिद्धाः अमा अमावास्या आदितः पक्षत उपलक्षणत्वात् रवरप्यपि एतेषु त्रेकाले तथा चरराशिर्मेषकर्कतुलामकरैः रहितेलग्ने स्थिरे द्विस्वभावे वेत्यर्थः तथा विपंचके हगमनप्रनचोरमसंख्यक पंचकरहिते तेत्यर्थः उक्तं च दारिद्र्यमृतिपशु पीडा चतुर्थी धनहारिणी अथ मुहूर्ते च नवमौ शाल्त्ययातिनी दंशो राजभयं ज्ञेयं भूतेदारविनाशनी इति माइश्लेषनक्षत्र भोजाये धनिष्ठापंचके नैव कु र्यात्तेभसंग्रहत्वयः लग्नधाराशिलान्यासमाकाररिसमारंभेरिति अग्नोन्तरं इति अपष्मद्वारस्थानमन्तरिकस्थे शुभेपापैस्त्रिषष्ठैकादशस्थानस्थे गृहारंभः कार्यः १९ अथ देवालयादौ विदिक्षु राहुमुखमिंद्रवंशयाह देवालयइति अन्वयपाठस्यसंबंधः देवालयारंभे राहुमुखं मीनार्के त्रिराश्यवस्थितेसर्वे ईशानीतो विलोमतो विपरीत विदिक्षुवायव्यादिषु राहुमुखंस्यात् यथा मीनमेषवृषराश्यवस्थितेसर्वे ईशान्यांराहुमुखं मिथुनकर्कसिंहस्थितेर्केवायव्यां कन्यातुलावृश्चिकस्थितेर्के नैर्ऋत्यां धनुर्मकरकुंभस्थेर्के आग्नेय्यां राहुमुखमित्यर्थः एवं गृहारंभेपि सिंहार्के

भौमार्करिक्तामाद्यूनेचरोनेगेविपंचके मर्शांतस्थे शुभैर्गेहारंभस्त्वाप्यारिगैः खले॥ १९ देवालये गेहविधौ जलाशये राहोर्मुखं शंभुदिशो विलोमतः॥

त्रित्रिराश्यवस्थितेर्के विलोमतः ईशान्यां राहुमुखंस्यात् वृश्चिकादित्रिभे वायव्यां कुंभादित्रिभे नैर्ऋत्यां वृषादित्रिभे आग्नेय्यां राहुमुखंस्यात् तथा जलाशयारंभेपि मकरात्त्रिराश्यवस्थितेर्के विलोमतः ईशान्यां राहुमुखंस्यात् मेषादित्रिभे वायव्यां कर्कादित्रिभे नैर्ऋत्यां तुलादित्रि भे आग्नेय्यां राहुमुखंस्यादित्यर्थः फलमाह खातेइति देवालयादिविषयके खाते भूमिशोधने कर्तव्ये सति राहुमुखाक्रांतदिशः सकाशात् पृष्ठवर्ति नीविदिक् शुभा भवेत् यथैशान्यां राहुमुखं तत्पृष्ठदिगाग्नेयी तस्यां प्रथमखातारंभः शुभफलदः एवं वायव्यां राहुमुखं तत्पृष्ठविदिग्नैर्ऋती तस्यां खातारंभः शुभः एवंसर्वत्र उक्तंच ईशानतः सर्पतिकालसर्पो विहाय सृष्टिं गणयेद्विदिक्षु शेषस्यवास्तोर्मुखमध्यपुच्छं त्रयंपरित्यज्य खनेच्चतुर्थं तथाकोदिलस्यंवेदामिंद्रादिगणोहदे॥

अथ रहस्यपरहस्तगामित्वयोगमनुष्टुभाह द्यूनांबरेइति एकोपिग्रहोऽसुलग्नशुभफलदाता परांशस्थः सन् यदि द्यूने सप्तमे स्यात् अथवांऽबरे दशमे स्यात् तदा स ग्रहः तद्गृहं स्वं अर्थान्तवर्गमध्ये एव परहस्तस्थं अन्यहस्तगामि कुर्यात् चेद्वर्णपः ब्राह्मणादिवर्णस्वामी विप्राधीशो भार्गवेज्यौ विमाद्यभि हितः स चेदबलः स्यात् यदा स्ववर्णाधीशः सबलः स्यात्तदा परहस्तगामी न स्यादित्यर्थः २५ अथान्यविशेषं वसंततिलकयाह पुष्येति ज्या पुष्यः ध्रुवा णि प्रसिद्धानि इंदुमृगः हरिः श्रवणः स्वर्गोऽश्लेषा जलं पूर्वाषाढा एतैर्नक्षत्रैः सजीवैः गुरुयुक्तैः तद्वासरेण गुरुवासरेण कृतं क्रान्तं स्मरस्थं गृहं सुता न् पुत्रान् राज्यं च ददाति तनाहर्षं स्यात् अत्र संमति वसिष्ठनारदवाक्यतः द्वीशेति द्वीशा विशाखा अश्विनी तक्ष चित्रा वसु धनिष्ठा पाशी शतभे शिवश्चार्द्रा एतैर्नक्षत्रैः सशुक्रैः शुक्रसहितैः सितस्य शुक्रस्य वासरे चक्रान्तं गेहं धनानि सुवर्णादि धान्यानि व्रीह्यादीनि ददाति तनाहर्षं गृहस्य

द्यूनांबरे यद्येकोपि परांशस्थो ग्रहो गृहं । अर्थांतः परहस्तस्थं कुर्याच्चेद्वर्णपोऽबलः २५ पुष्यध्रुवेंदुहरिसर्पजलैः स
जीवैस्तद्वासरेण च कृतं सुतराज्यदं स्यात् । द्वीशाश्वितक्षवसुपाशिशिवैः सशुक्रैर्वारे सितस्य च गृहं धनधान्यदं
स्यात् २६ सौरैः करेज्यांत्यमघांबुमूलैः कौजेऽह्नि वेश्माग्निसुतार्तिदं स्यात् ॥०

न् तथा च नारदः श्रवणाषाढयोश्चैव रोहि ण्यां चोत्तरात्रये गुरुवारे कृतं वेश्म राजयोगमिहोच्यते तद्गेहे जातपुत्रस्य राज्यं भवति निश्चयात् अत्र वसिष्ठवाक्येन सत्राधिक्यं तदनुसारेण मूलेन स्य ग्रन्थाभिधानं इज्योत्तरात्रयाहीडु विसुधान्तजलेशवृश्च गृहणा सहितेषु कृतं गेहं श्रियान्वितमिति वसिष्ठोक्तेः अश्विनी शततारा सु विशाखा चि त्रा चित्रके धनिष्ठा शतभे शुक्रसयुक्ते शुक्रवासरे तद्गृहमनि मज्जातसु कुबेरसदृशो भवेत् अत्रापि नक्षत्रभेदः माण्डव्यस्य मतादिः २६ अथान्ययोगद्व यमिंद्रवज्रयाह सौरैरिति हस्तपुष्यरेवतीमघापूर्वाषाढामूलैः सौरैः मंगलसहितैः कौजे भौमसंबंधिनि अह्नि वारे कृतं गृहं अग्निसुतार्तिदं अग्नि पीडां सुतपीडां ददातीत्याह शं स्यात् उक्तं च मूलं चैरवतीचेव कृत्तिकाषाढमेव च एषु भौमेन युक्तेषु वारे तस्यैव निर्मितं अग्निना दह्यते तत्क्षणं तं पुत्रनाशश्च

ग्नेत्योर्मध्ये पुरीषस्य विशानागस्य गृहं नैरृतीपश्चिमयोर्मध्ये विद्याभ्यासस्य पश्चिमवायव्ययोर्मध्ये रोदनस्य गृहं वायव्योत्तरयोर्मध्ये रतस्य संभोगस्य गृहं उत्तरैशान्ययोर्मध्ये औषधस्य गृहं ऐशानीप्राच्योर्मध्ये उक्तव्यतिरिक्त सर्ववस्तूनां धाम गृहं कार्यं स्यादिति सूर्यः वसिष्ठः इन्द्राग्न्योर्मध्ये घृतमध्ये याम्याग्न्योर्यन्नमंदिरं यमराक्षसयोर्मध्ये पुरीषत्यागमंदिरं राक्षसांबुपयोर्मध्ये विद्याभ्यासस्य मंदिरं तोयेशानिलयोर्मध्ये रोदनमंदिरं ततः कामोपभोगसदनं वायुकौबेरमध्यमे कौबेरैशानयोर्मध्ये चिकित्सामंदिरं सदा गृहहरीशपयोर्मध्ये सर्ववस्तुसंग्रहं सदनं कार्यं देवक्रमादुक्तानि वेश्मानि २१ अथ विशेषमुपजातिकयाह जीवार्केति अत्र योगद्वये ग्रहस्थानयोर्यथासंख्यं संबंधः यथा जीवो लग्ने अर्कोऽरौ षष्ठे विधुर्जामित्रे सप्तमे शुक्रश्चतुर्थे शनि

तन्मध्यमस्तु मथनाज्यपुरीषविद्याभ्यासास्यरोदनरतौषधसर्वधाम २१ जीवार्कविच्छुक्रशनैश्चरेषु लग्नारिजामित्रसुखत्रिगेषु स्थितिः शतं स्याच्छरहांसितार्कीरेज्येतनुत्र्यंगसुते शतेद्वे २२ लग्नांबरायेषु भृगुज्ञभानुभिः केंद्रे गुरौ वर्षशतायुरालयं ॥ बंधौ गुरुर्व्योम्नि शशी कुजार्कजौ लाभे तदाशीतिसमायुरालयं २३ स्वोच्चे शुक्रे लग्नगे वा गुरौ वेश्मगतेऽथवा शनौ स्वोच्चे लाभगे वा लक्ष्म्या युक्तं चिरं गृहं २४

स्तृतीये एवं विधे लग्ने प्रारब्धस्य गृहस्य स्थितिः शतं वर्षशतं स्यात् अथापरमेकोयोगः सितेति शुक्रो लग्ने अर्कस्तृतीये आरः षष्ठे इज्यः पंचमे एवं विधे प्रारब्धस्य गृहस्य स्थितिः द्वे शते वर्षशतद्वयं स्यात् २२ अथान्ययोगद्वयमिंद्रवंशयाह लग्नांबरायेष्विति अत्रापि योगद्वये स्थानग्रहयोर्यथासंख्यं संबंधः लग्ने शुक्रः दशमे बुधः एकादशे सूर्यः लग्नव्यतिरिक्तकेंद्रे गुरुः तदेवंविधे योगे प्रारब्ध आलयः गृहं वर्षशतमायुरवस्थानं यस्य तादृशं स्यात् अथ द्वितीयः बंधाविति चतुर्थे गुरुः दशमे चंद्रः मंगलशनैश्चरावेकादशे तदा गृहमशीतिसमा वर्षाण्यायुर्यस्य तादृशं स्यात् २३ अथान्ययोगद्वयमनुष्टुभाह स्वोच्चइति स्वोच्चस्थे मीनस्थे शुक्रे लग्नगते अथवा स्वोच्चस्थे कर्कस्थे गुरौ चतुर्थस्थानगते सति अथवा स्वोच्चस्थे तुलास्थे शनौ एकादशस्थानगते सति चिरं लक्ष्म्या युक्तं गृहं स्यात् यदा समगुरावयो भवेत्तदायत

मु०ची०
गृ०प्र०
११६

116

अथ गृहप्रवेशप्रकरणं व्याख्यायते तत्र प्रवेशश्चतुर्धा अपूर्वप्रवेशः सपूर्वप्रवेशः द्वंद्वाभयप्रवेशः वधूप्रवेशश्चेति तत्र वधूप्रवेशस्यान्वर्थसंज्ञकत्वाल्लक्षणं नोक्तं स च प्रागभिहितः अन्येषां लक्षणमाह वसिष्ठः अपूर्वसंज्ञः प्रथमप्रवेशो यात्रावसाने तु सपूर्वसंज्ञः द्वंद्वाभयस्त्वग्निभयादिजातस्त्वेवं प्रवेशस्त्रिविधः प्रदिष्ट इति नवे गृहे निर्मिते यः प्रथमः प्रवेशः सोऽपूर्वसंज्ञः प्रवेशः प्रस्तुयात्रानिवृत्यनंतरं गृहप्रवेशः स सपूर्वसंज्ञः यस्तु अग्निभयेनाग्निदाहेन आदिशब्देन क्रुद्धेन राज्ञा पातितेन गृहनाशस्त्वक्षणे यदा पुनः संपाद्यते तस्मिन्यः प्रवेशः स द्वंद्वाभय इत्युच्यते अन्वर्थसंज्ञा चेयं द्वंद्वं शीतोष्णं अत्र शीतशब्देन जलं उष्णशब्देनाग्निरुच्यते लक्षणया जलाप्लावेनातिवर्षवृष्टिपातेन वा गृहपाते सति जलभयं अग्निकृतदाहेन यो गृहनाशस्तदग्निभयं तस्मात् शीतोष्णरूपाद्द्वंद्वात्तु तदुत्थापनेन यद्भयमित्युच्यते द्वंद्वाभयं विध्वंसिते तस्मिन्नित्यर्थः आदिभ्यो जितिमन्वर्थो यो वप्रत्ययः तादृशः प्रवेशो द्वंद्वाभय इति तत्रापूर्वसपूर्वप्रवेशयोः कालमुद्दिकमिंद्रवंश्याह सौम्यायने इति स तु सौम्यायने इत्यादिके तु पदार्थे तु परार्थे सन्तु नृपतेर्यात्रानिवृत्तौ अथवा नवे कृते नौत्यापिते गृहे वेशनं प्रवेशनं स्या

सौम्यायने ज्येष्ठतपोंत्यमाधवे यात्रानिवृत्तौ नृपतेर्नवे गृहे स्याद्वेशनं द्वाःस्थमृदुध्रुवोडुभिर्जन्मर्क्षलग्नोपचयोदये स्थिरे १

त् अत्र सौम्यायन इति मंदबुद्धीनां शीघ्रप्रतिपत्त्यर्थं ज्येष्ठेति ज्येष्ठमाघफाल्गुनवैशाखेषु प्रवेशनं शुभं नारदः अपि सौम्यायने कार्यं नववेश्मप्रवेशनं राज्ञां यात्रानिवृत्तौ चेति तथा माघफाल्गुनवैशाखज्येष्ठमासेषु शोभनः प्रवेशो मध्यमो ज्ञेयः सौम्यकार्तिकमासयोरिति मध्यमोक्तिरावश्यकविषया द्वाःस्थेति यस्मिन्गृहे प्रवेशः कर्तुमिष्यते तस्य यस्यां दिशि मुखं तद्दिक्स्थैः पूर्वादिषु चतुर्दिक्षु सप्तसप्तानलर्क्षतः इत्याद्युक्तैः मृदुध्रुवनक्षत्रैः प्रवेशनं स्यात् यद्दिक्कद्वारमंदिरं तद्दिक्स्थर्क्षैः प्रवेशो न सर्वैरिति वसिष्ठोक्तेः अन्यदपि तत्रैव अर्कानिलाद्यैरिति रक्तविसुक्तक्षे प्रविशं नवमंदिरं यत् अत्र यात्रातः परं हस्त्या तेशाखे तु धिष्ण्येषु च मतं तु दस्रादिति जन्मर्क्षेति जन्मर्क्षं जन्मराशिः जन्मलग्नं प्रसिद्धं ताभ्यामुपचयं तृतीयषष्ठदशमैकादशस्थानं तस्मिन् उदये लग्ने स्थिरे स्थिरराशौ वृषसिंहवृश्चिककुंभाख्ये लग्ने

जायतइति सचैरिति रोहिण्यभिन्युत्तरफाल्गुनीचित्राहस्तैः सन्नेः बुधयुतैः तस्यचवारेकृतंगृहंसुखदं पुत्रदंचस्यात् उक्तंच हस्तार्यमत्वाष्ट्रशालउत्तरासे
ढुभेपिवा सबुधेबुधवारेचधनपुत्रसुखप्रदमिति २७ अथाग्नेययोगमनुष्टुभाह अजैकपादिति पूर्वाभाद्रपदोत्तराभाद्रपदाजैषात्तुराधास्वातीरभरणी
नक्षत्रैः समरैः शनिश्चरयुतैः मन्दस्यैववारेचमारव्यंगृहं हरसाभृतम्यतं स्यात् उक्तंच अजपादहितयेयाम्यमित्रेंद्रानलभेपिवा समंदेमंदवारेचरक्षा
तेयक्षराक्षसैः पुत्रेजातेःग्यवातस्मिन्गृहत्यजेयक्षराक्षसैरिति अत्रायंनिष्कर्षार्थः पूर्वंगृहारंभनक्षत्राण्यवधेयानिततोवृषवास्तुचक्रेशोध्यानि
पश्चादिदंयोगपंचकंविचार्यमेवगृहारंभः शुभफलदोभवेत् २८ अथकेषांचिन्मतेनद्वारचक्रंसफलंशार्दूलविक्रीडितेनाह सूर्यर्क्षादिति सूर्याधिष्ठि

सचैः कराख्यार्यमतक्षहस्तैर्नक्षत्रेस्यैववारेसुखपुत्रदंस्यात् २७ अजैकपादहिर्बुध्न्यशक्रमित्रानलान्तकैः समंदैर्मंदवारेस्या
द्रक्षोभृतसुतंगृहं २८ सूर्यर्क्षाद्युगभैः शिरस्यथफलंलक्ष्मीस्ततःकोणभैर्नागैरुद्वसनंततोगजमितैःशाखासुसौख्यंभ
वेत् देहल्यांगुणभैर्मृतिर्गृहपतेर्मध्यस्थितैर्वेदभैः सौख्यंचक्रमिदंविलोक्यसुधियाद्वारंविधेयंशुभं २९ इतिश्रीवा
स्तुप्रकरणंसमाप्तम् ॥
ततश्चात् युगभिश्चतुर्भिर्नक्षत्रैः शिरसिउपरिअव
स्थितैः फलंकर्तुः लक्ष्मीप्राप्तिः स्यात् ततः नागभैः अष्टभिः कोणगैःकोणेष्ववस्थितैः उद्वसनंजनवासरहितंस्यात् ततश्चभैर्गजमितैरष्टमितैर्द्वारशा
खावस्थितैर्गृहस्वामिनः सौख्यंस्यात् ततस्त्रिभिः गुणभैस्त्रिभिर्नक्षत्रैर्देहल्यामवस्थितैर्गृहस्वामिनोमृतिः स्यात् ततस्तदग्रिमैर्वेदभैश्चतुर्भिर्नक्षत्रै
र्मध्यरूपेअवकाशेस्थितैः सौख्यंस्यात् फलितार्थमाह चक्रमितिइदंचक्रंविलोक्यसुधियाशुभंशुभफलदंद्वारंविधेयंकर्तव्यमिति ग्रंथेनो
पसंहरति २९ इतिश्रीदैवज्ञानंतसुतदैवज्ञरामविरचितायांस्वकृतमुहूर्तचिंतामणिटीकायांप्रमिताक्षरायांगृहारंभप्रकरणंसमाप्तंद्वादशं

सोपिपंचांगशुद्धिमात्रमंगीकृत्यविहितनक्षत्रेष्वेवकार्यः ज्योतिःप्रकाशे नित्ययानेगृहेजीर्णेप्राशनेपरिधानके वधूप्रवेशेमांगल्येनमौढ्यं गुरुशुक्रयोः रिति वसिष्ठः नवप्रवेशेत्वथकालशुद्धिर्नेदृष्टसौ शुक्रयोः कदाचित् प्रवेशपंचांगदिनेशुलग्नेवास्त्वर्चनंपूर्ववदेवकुर्यात् पूर्ववदेवतत्नप्रवेशोयथावास्तुपूजानयाद्दृष्टसौक्रविकयोरपिकार्येत्यर्थः नारदेनतुयात्राविधौनिवृत्तिप्रवेशेकालशुद्धिरपेक्षितैवेतितद्वाक्यंप्रागभिहितंतदेतयोर्वाक्ययोरावश्यकानवश्यकत्वेनव्यवस्था अत्रत्रिविधेपिप्रवेशेप्रवेशनक्षत्रंक्रूराक्रांतंक्रूरविद्धंवासर्वथावर्ज्यं वसिष्ठः क्रूरग्रहाधिष्ठितविद्धभंचविवर्जनीयंत्रिविधप्रवेश इति २ अथगृहप्रवेशदिनात्प्राक्कर्तव्यंवास्तुपूजांविवक्षुर्लग्नक्षत्राणि उपजातिकार्यद्धेनाह मृदुध्रुवेति मृदुसंज्ञकेषुनक्षत्रेषुवास्तुपुरुषस्यार्चनंभूतबलिंचकारयेत् गृहपतिर्वास्तुपूजांकुर्यात् पुरोहितोवास्तुपूजांकारयेत् द्वयोरन्यतरस्यामित्यणौकर्तुःकर्मत्वं वास्तुपूजाप्रकारमाह वसिष्ठः निर्माणेमंदिराणांचप्रवेशेत्रिविधेपिच वास्तुपूजाप्रकर्तव्यायस्मात्तांकथयाम्यतः गृहमध्येहस्तमात्रंसमंतात्तंडुलोपरि एकाशीतिपदंक्षा

मृदुध्रुवक्षिप्रचरेषुमूलभेवास्त्वर्चनंभूतबलिंचकारयेत् त्रिकोणकेंद्रायधनत्रिगैःशुभैर्लग्नेत्रिषडायगतैश्चपापकैः २

र्थंतल्लेखनीयंसुशोभनं एकद्वित्रिपदाःपंचचत्वारिंशत्सुरार्चिताः द्वात्रिंशद्बाह्यतोवक्ष्यमाणाश्चांतस्त्रयोदश तेषांस्थानानिनामानिवक्ष्यामीश्वरकोणतः तत्राग्निःशंभुकोणस्थस्त्वसौचैकपदेश्वरः आकाशंचान्तरयतःक्रमादेकपदेश्वरौ एवंप्राच्यांनवज्ञात्वातेवमेवान्यदिक्षुच आद्यंत्यावेकपदौद्विपदाःपंचमध्यगाः शिख्याद्यष्टावाकाशांताअमराः पूर्वभागगाः आद्यंत्यावेकपदौद्विपदाःपंचमध्यगाः पूषाद्याश्चोपमांताःसुराःयाम्यभागगाः आद्यंत्यावेकपदौद्विपदाःपंचमध्यगाः अंशोपितृगणाधीशात् पापांताःपश्चिमेसुराः आद्यंतौद्वावेकपदौद्विपदाःपंचमध्यगाः रोगादिदित्यंताःसुराःसप्तसौम्यदिशिक्रमात् तत्राधस्थचतुःकोणेत्वीशानादिषुचक्रमात् आपःसावित्रविजयरुद्राश्चैकपदेश्वराः मध्येनवपदोब्रह्मातस्येशानादिकोणगाः आपवत्सोथसावित्रोविबुधाधिपसंज्ञकः राजयक्ष्माचचत्वारःसुराश्चैकपदेश्वराः ब्रह्मणःपूर्व ॥०

वेशनं शुभं नारदः कर्तुर्जन्मभलग्नेवा ताभ्यामुपचयेपि वा प्रवेशलग्ने स्याद्वृद्धिरन्यथा शोकनिःस्वता इति सौम्यस्थिरे भे शुभदं स्यात् युक्तेलग्नेऽस्य चाद्यं गृहे विलग्नेर
ति च सौम्यग्रहयुक्ते द्व्यंगे द्विस्वभावराशौ १ अथ जीर्णगृहप्रवेशे विशेषमिंद्रवज्रयाह जीर्णे गृह इति जीर्णे पुरातनेऽन्यनिर्मिते गृहे अग्न्यादिभयात् अग्नि
राजादिभयात् आदिशब्देन वर्द्धकिर्वा राजकोपाद्युपद्रवात् पतिते गृहे पुनरपि सम्यग्गेवकृते ऽन्यापि ते पूर्वोक्ताः सर्वेपि मासास्ते यथाः किंच मार्गोर्जयोः मार्गशीर्षकार्ति
कयोः च श्रावणिकेपि श्रावणेपि वेशः प्रवेशः सत् शुभफलदः स्यात् सनत्कुमारः गृहारंभोदिता मासा येऽधिष्ण्येवारैर्विशेषाद्गृहमिति अत्र सामान्यतो गृहारंभो
दिता मासा गृहप्रवेशेऽभिहिताः ते च सौम्यफाल्गुनवैशाखमाघश्रावणकार्तिकाः मासाः स्युर्गृहनिर्माणे पुत्रारोग्यधनप्रदा इति नारदोक्ते मार्गशीर्षफाल्गु
नश्रावणकार्तिका विहिताः तत्रोत्तरायण एव गृहप्रवेशस्य वाक्यान्तरविहितत्वात् श्रावणकार्तिकमा[illegible]गामुत्तरायणत्वाभावात् विरोधेन तत्र
जीर्णगृहप्रवेशाभ्यां व्यवस्था कथं प्रागभिहितनारदवाक्येन उत्तरायणसाहचर्येण नूतनगृहप्रवेशः पूर्वप्रवेशो विधानात् गृहारंभेऽदिते मासेरन्य

जीर्णे गृहेऽग्न्यादिभयान्नवेपि मार्गोर्जयोः श्रावणिकेपि सत्स्यात् वेशोंऽबुपेज्यानिलवासवेषु नावश्यमस्तादिविचारणात्र २

ते न तु सामान्यतस्त्रिविधस्यापि प्रवेशस्य विधानात् उत्तरायणीयमासास्त्रिविधगृहप्रवेशे शुभाः दक्षिणायनीयमासाः श्रावणादयस्तु जीर्णगृहप्रवेशविष
याः अत एव तत्रो मार्गशीर्षकार्तिकयोर्नूतनप्रवेशोपि मध्यमत्वमाह अथोरेव जीर्णगृहप्रवेशे उत्कृष्टमध्यवस्तत्र अंबुपेति अंबुपः शततारका इज्यः
पुष्यः अनिलः स्वाती वासवं धनिष्ठा एषु भेषु जीर्णगृहे अग्न्यादिभयान्नवेपि गृहप्रवेशः शुभः प्राक्पद्योक्तनक्षत्रेषु तु शुभं एवेति कैमुतिकन्याया
देवगम्यते ज्योतिःप्रकाशे प्रवेशो नूतने हर्म्ये ध्रुवैर्मित्रैः शुभावहः पुष्यस्वाती पुनर्वसु जीर्णे स्याद्वासवद्वये इति नावश्यमिति अत्रैवं विधे जीर्णे
गृहे अग्न्यादिभयान्नवेपि आवश्यकमस्तादिविचारणा शुक्रास्तगुर्वस्तबाल्यवार्धकसिंहस्थगुर्वादिदोषाणां विधारणा विचारो नास्ति अस्तादि
प्रकारोक्ता [illegible] गृहप्रवेशकार्ये

मु०टी० स्मिन्नित्यर्थः पुनः कीदृशलग्ने व्यर्कारिक्ताचरदर्शचैत्रे अर्कारौ प्रसिद्धौ रिक्ता ४।९।१४ उपलक्षणत्वाद्दग्धतिथयोऽपि चरलग्नानि मेषकर्कतुलामकराः ॥
गृ०प्र० दर्शोऽमावास्या चैत्रमासः विगता अर्कारपोपस्मिन् अर्कोदयः प्रवेशदिने निषिद्धा इत्यर्थः अग्रे इति गृहप्रवेशसमये जलपूर्णं कलशं संमुखं
११८ कृत्वा द्विजान्ब्राह्मणान् अग्रे कृत्वा वेश्मगृहं विशेत् वसिष्ठः कृत्वाथ शुक्लैः तो वामनोऽर्कं विप्रान्स्वस्त्यायनमतः पूर्णकुंभं रम्यं हर्म्यं तोरणलंबितानैः स्त्रीभिः स्र-
ग्वी गीतवाद्यैर्विशेत्तदिति अपविधिः प्रवेशसाधारणः कीदृशं वेश्म भकूटशुद्धं भकूटं षडष्टकादि उपलक्षणत्वाद्विवाहप्रकरणोक्तं वर्णो वश्यं तथा तारा
घातादेराद्रिकं च तेनापि शुद्धं वसिष्ठः राशिकूटादिकं सर्वं दंपत्योरिव चिंतयेदिति ४ अथ वामगतार्कज्ञानं पूर्वादिमुखगृहप्रवेशं चेद्वंशस्थेनाह वामोर-
विरिति अष्टमपंचमद्वितीयैकादशस्थानेभ्यः पंचसु स्थानेषु स्थिते रवौ सति प्राग्वदनादिके मंदिरे प्रवेशश्चेत् गृहप्रवेशकर्तुर्वामो रविर्ज्ञेयः यथा लग्ना-

118

शुद्धांबुरंध्रे विजनुर्भमृत्यौ व्यर्कारिक्ताचरदर्शचैत्रे । अग्रेंबुपूर्णं कलशं द्विजांश्च कृत्वा विशेद्वेश्म भकूटशुद्धम् ॥ ४ ॥ वामो रविर्मृ-
त्युसुतार्थलाभतोऽर्के पंचभे प्राग्वदनादिमंदिरे । पूर्णातिथौ प्राग्वदने गृहे शुभो नंदादिके याम्यजलोत्तरानने ॥ ५ ॥ ॥१०

ल्लग्ने गृहप्रवेशः कर्तुमिष्यते तस्मादष्टमस्थानं ततः पंचसु स्थानेषु अर्के सति पूर्वाभिमुखे गृहे प्रवेशकर्तुर्वामः सूर्यः स्यात् तथा लग्नादारभ्य पंचमस्थानं
ततः पंचसु स्थानेषु रवौ स्थिते दक्षिणाभिमुखे वामोऽर्कः तथैव लग्नादारभ्य द्वितीयस्थानं ततः पंचसु स्थानेषु रवौ स्थिते पश्चिमाभिमुखे वामोऽर्कः तथै-
व लग्नादेकादशस्थानं ततः पंचसु स्थानेषु सूर्ये स्थिते उत्तराभिमुखे गृहे प्रवेशकर्तुर्वामः सूर्य इत्यर्थः उक्तं च रेखाष्टनागादनाशायातं च लग्नेऽर्कस्थि-
तेऽस्मात् पूर्वाशादिमुखं गेहं विशेद्वामो भवेद्यत इति पूर्णातिथ्यादिति प्राग्वदने पूर्वाभिमुखे गृहे पूर्णातिथौ पंचम्यां दशम्यां पूर्णिमायां वा प्रवेशः
नंदादिके तिथिगणे याम्यजलोत्तरानने गृहे प्रवेशः शुभः यथा दक्षिणाभिमुखे गृहे नंदायां प्रतिपदि षष्ठ्यामेकादश्यां वा प्रवेशः शुभः जलपश्चि-
मादिक्तनाह्वमुखे गृहे भद्रायां द्वितीयायां सप्तम्यां द्वादश्यां वा प्रवेशः शुभः उत्तराभिमुखे गृहे जयाज्ञातनीया ॥ ॥ ॥ ॥ १०

तोऽदितिस्तु त्रिपदाश्चामराश्चमी अर्यमा च विवस्वांश्च मित्रः पृथ्वीधरः क्रमात् स्वस्वकोणेषु देवेषु स्थापितेष्वीदृशं भवेत् कोणेषु पंच पंचैव चतुर्थैकपदाः
स्मृताः मागादितिस्तु द्विपदाः पंच पंच यथाक्रमं ब्रह्मणः सर्वतोऽपि नैषीदृशं भवेत् कोणेषु पंच पंचैषु द्विपदाः सुः समीपगाः हिरण्यरेताः पर्ज
न्योजयंतः पाकशासनः सूर्यः सत्यो भृशाकाशौ वायुश्चाग्नेवितथाः गृहक्षतः पितृपतिर्गंधर्वो भृंगराजकः यमः पितृगणाधीशो तस्याद्दौवारि
काह्वयः सुग्रीवः पुष्पदंतश्च जलाधीशो निशाचरः शोषः पापस्तरोगो हि शुस्त्रो भल्लाटएव च सोमसर्पौ दितिस्तदितिर्द्वात्रिंशदमराः स्मृताः आप
श्चैवापवत्सश्च जयो रुद्रस्तथैव च मध्ये नवपदो ब्रह्मा तस्यांतस्समीपगाः माच्याद्यंताः रितादेवाः परितो ब्रह्मणः स्मृताः अर्यमा सविता चैव विवस्वा
न्विबुधाधिपः मित्रोथ राजयक्ष्मा च तथा पृथ्वीधरः क्रमात् आपवत्सोऽष्टमः पंचचत्वारिंशत्सुरोत्तमाः तानेवं स्थाननामानि ब्रह्मणा सहितान्यजेत्।
वास्तुत्तो वास्तुमंत्रेण गंधपुष्पाक्षतादिभिः प्रणवेनार्चयेद्वापि अथवा स्वस्वनामभिः शुक्लवस्त्रयुगं दद्यात् धूपदीपफलैः सह अपूपैर्भूरिनैवेद्यैः
वा घृतैः सहसमर्चयेत् ताम्बूलं च ततो दद्याद्देवेभ्यश्च पृथक्पृथक् कृत्वा पुष्पांजलिं कर्ता प्रार्थयेद्वास्तुपूरुषं वास्तुपुरुष नमस्तेऽस्तु भूशय्याभिर
त प्रभो मद्गृहं धनधान्यादिसमृद्धं कुरु सर्वदा इति प्रार्थ्य ततो दद्याद्दक्षिणां मर्वकाय च विप्रेभ्यो भोजनं दत्वा स्वयं भुंजीत बंधुभिः एवं यः कुरुते सम्यग्वा
स्तुपूजां प्रयत्नतः आरोग्यं पुत्रपौत्रादि धनधान्यं लभेन्नरः वास्तुपूजामकृत्वा यः प्रविशेन्नवमंदिरं रोगान्नानाविधान्क्लेशानश्नुते बहुसंकटं इति वसि
ष्ठसंहितायां वास्तुशांतिः नारदादयः पंचांगस्य शुद्धिमाश्रयुक्ते प्रवेशदिने एव वास्तुपूजामाहुः विधाय पूर्वे दिवसे वास्तुपूजां बलिक्रियामिति ततोयश्लो
कार्धस्य टीका अथ लग्नशुद्धिं तिथिवारशुद्धिं चोपजातिकोत्तरार्द्धेनेंद्रवज्रयाह त्रिकोणेति शुद्धांबुरंध्रइति नवमं पंचमं प्रथमं चतुर्थं सप्तमं दशमे
कादशद्वितीयतृतीयषष्ठानामन्यतमस्थानस्थितैः शुभैरुपलक्षिते तथान्त्यतृतीयषष्ठैकादशस्थानस्थैः पापग्रहैरुपलक्षिते च तथांबु चतुर्थस्था
नं रंध्रमष्टमस्थानं तस्मिन्शुद्धे सर्वग्रहरहिते अंबुरंध्रेयस्मिन्लग्ने गृहं विशेत् कीदृशे लग्ने विजनुर्भमृत्यौ भराशिर्लग्नं च जनुर्विजन्मकाले
भे जनुर्भे ताभ्यां मृत्युरष्टमभवने जनुर्भमृत्युः विगतो जनुर्भमृत्युर्यस्मिन्तु जन्मलग्नाज्जन्मराशेर्वाऽष्टमराशिः प्रवेशलग्ने नस्ये ॥ ॥ ॥१०

मु०टी० अथ गृहप्रकरणप्रवेशोपसंहारं सूचयन्प्रवेशोत्तरकालीनकर्तव्यविधिमुपजात्याह एवं सुलग्नेइति एवं प्रागुक्तप्रकारेण विचारिते सुलग्ने शोभनतुलग्न
मु०प्र० पुत्रे स्थिरराश्यादिके एवंविधे वितानपुष्पश्रुतिघोषयुक्तं वितानानि वस्त्रमंडपाः पुष्पाणि सकालतुजानि मालमारोनिश्रुतिघोषो वेदध्वनिस्तैर्युक्तं उप
११९ लक्षणत्वात्तोरणाद्यनेकमांगल्यवस्तुसहितं स्वगृहं प्रविश्य पश्चात्शिल्पज्ञान्गृहोत्पादकान्सूत्रधारान्दैवज्ञान्ज्योतिषि
विदः विधिज्ञान्वास्तुपूजाप्रवेशविधिज्ञान्पुरोहितप्रभृतीन् पौरान्नागरिकान् पंडितादीन्नानाधनसंपन्नान्भूमिहिरण्यवस्त्रै य
थाशक्त्यान्यैः समर्चयेत् उपलक्षणत्वाद्गवादिभिर्वा अर्चयेत्पूजयेत् अत्र विशेषमाह वसिष्ठः यत्रालुप्तजातहितं नयरनवलितत्वमरहं वि
हूपकपाटही नवविशेद्यनल्पस्तोः यदामालयमेवनस्यादिति तस्मात्सकपाटसुपीठशालादिकं कृत्वा लुप्तजातनवलिमेवगृहं प्रविशेत् प्रवेशो

एवं सुलग्ने स्वगृहं प्रविश्य वितानपुष्पश्रुतिघोषयुक्तं शिल्पज्ञदैवज्ञविधिज्ञविप्रपौरान्राजार्चयेद्भूमिहिरण्यवस्त्रैः ७
इति दैवज्ञरामविरचिते मुहूर्तचिन्तामणौ गृहप्रवेशप्रकरणं त्रयोदशं १३ आसीद्धर्मपुरे षडङ्गनिगमाध्येतृद्विजैर्मण्डिते ज्यो-
तिर्वित्तिलकः फणीन्द्ररचिते भाष्ये कृतातिश्रमः ॥ तत्र विधिमाह श्रीपतिः ततोनयोविप्रसुहृत्पुरोधसः शिल्पज्ञभूगोलविदश्च लिं।
गिनः धनैश्च रत्नैः पशुभिः समर्चयेत्स्वसौधरीनानुरवासिनस्तथेति ७ इति गृहप्रवेशप्रकरणं अथग्रंथसमाप्तौ पितामहवर्णनमाह श
विक्रीडितेनाह आसीदिति धर्मपुरनगरे नारीस्नाम विप्रोवेसमस्ति दक्षिणनामगिरातीरे किंभूते धर्मपुरे षडङ्गानिगमाध्येतारो निगमानिवेदास्ते
मध्येतारः पाठका ये निगमविदस्तैर्द्विजैर्ब्राह्मणैरलंकृते मण्डिते भूमिते कीदृशश्चिन्तामणिर्ज्योतिर्वित्तिलकः ज्योतिर्विदां
श्रेष्ठः पुनः कीदृशः फणीन्द्रः शेषनागः तद्रचितभाष्ये महाभाष्ये कृतातिश्रमोऽभ्यासो येन पुनः कीदृशश्चिन्तामणिः तत्तज्जातकसंहिता
गणितशास्त्राणि करोतीति तत्तन्नियन्त्रवर्हरादिभिरनेकविधः जातकानि जातकशास्त्राणि संहिताः संहिताशास्त्राणि करोतीति तादृशः गणि
तानि गणितशास्त्राणि करोतीति तादृशः पुनः कीदृशः महाभुजानामान्यः सज्जः पुनः कीदृशः नैकोत्ते ॥ ॥ ॥ ॥ ॥०

गुरुः नेत्रयोर्दक्षिणद्वारं भद्रायां पश्चिमाभिमुखं जयायामुत्तरद्वारं पूर्णायां पूर्वं ततोऽविशेषादिति ५ अथ प्रवेशकलशचक्रं शार्दूलविक्रीडितेनाह वक्त्रे भूरि
ति गृहप्रवेशसमय इति सर्वत्रापि संबध्यते कुम्भे कलशाकृतिवास्तोर विभाव्य सूर्याक्रान्तनक्षत्रात्स्वप्रलोपे पञ्चमी रविभमारभ्य कमलशास्यमुखे भूरे
कसंख्याकानक्षत्रमेव स्थाप्यं तत्फलं गृहस्याग्निदाहः ततः सप्तभान्कृताः अग्रिमाणि चत्वारि भानि प्राच्यां स्थाप्यानि फलमुद्वसनं जनवासशून्यं
स्यात् ततः कृता यमगताः तदग्रिमाणि चत्वारि भानि दक्षिणे स्थाप्यानि फलं गृहपतेर्लाभः द्रव्यप्राप्तिः ततः कृताः पश्चिमे तदग्रिमाणि चत्वारि भानि
पश्चिमायां स्थाप्यानि फलं गृहपतेः श्रीप्राप्तिः ततो वेदा उत्तरे तदग्रिमाणि चत्वारि भानि उत्तरस्यां स्थाप्यानि फलं कलिः लोकैः सह गृहसंबन्धी निर्ब
कोवादः झकटः कस्मात् ततो युगमितास्तदग्रिमाणि चत्वारि भानि गर्भे कलशमध्ये स्थाप्यानि फलं विनाशो गर्भस्य वंशस्य: ततो रामास्तदग्रिमाणि

वक्त्रे भूरविभात्प्रवेशसमये कुम्भेऽग्निदाहः कृता प्राच्यामुद्वसनं कृता यमगता लाभः कृताः पश्चिमे श्रीर्वेदाः कलिरुत्तरे
युगमिता गर्भे विनाशो गुदे रामाः स्थैर्यमतः स्थिरत्वमनलाः कण्ठे भवेत्सर्वदा ८॥

त्रीणि भानि गुदे बुध्ने स्थाप्यानि फलं स्थैर्यं गृ
हपतेर्बहुकालेन तत्र निवासः ततोऽनलास्तदग्रिमाणि त्रीणि भानि कण्ठे स्थाप्यानि फलं स्थिरत्वं गृहपतेर्भवेत् एवमभिहितानि सप्तविंशतिभानि सु:
ज्योतिःप्रकाशोक्तं वेदपञ्चकं त्रिस्त्रिः १।४।४।४।४।३।३ प्रवेशकलशोऽर्कभात् मृतिर्गतिर्धनं श्रीः स्याद्वैरं सुतु क्लिष्टता सुखमिति अत्र कलशचक्रे
शुभफलस्थानपतितमेव विहितनक्षत्राणां परिग्रहो युक्तः तत्रापि यदि अभुक्ते प्रवेशविधिः स्थिते तेन हि अभुक्तेन नक्षत्रेण परिग्रहः यथा पूर्वस्यां प्रवेशविधि।
स्थिते रोहिणी मृगो वा ग्राह्याः दक्षिणमुखगृहप्रवेशे उत्तराफाल्गुनी चित्रा एव पश्चिमाभिमुखे अनुराधोत्तराषाढे एव उत्तराभिमुखे उत्तराभाद्रप
दा रेवत्यौ ग्राह्ये इति निष्कृष्टोऽर्थः अत एवोक्तं वसिष्ठेन यद्दिग्द्वारं मन्दिरं तद्दिग्भैः सह कर्तुः स्यात्संनिवेशो न सर्वैरिति तद्दिग्भैरित्येतयोः स
मानाधिकरण्येनान्वयः भिन्नवाक्यत्वेन तत्काङ्क्षा [illegible] मुखस्य प्रवेशे नवमन्दिरं प्रविशेत् अथ त्रयात

मु०टी० क्तानिवेदवाक्यविलसद्बुद्धिः तर्कोन्यायशास्त्रं अलंकृतिरलंकारशास्त्रं वेदवाक्यं वेदवाक्यविचारप्रतिपादको ग्रंथो मीमांसाशास्त्रं वेदांतशास्त्रं च ते
मू०प्र० षु विलसन्ती विलासयुक्ता बुद्धिर्यस्य सः ८ अथ क्रमप्राप्तं तातवर्णनं तेनैव वृत्तेनाह ज्योतिर्विदिति तत्सुतुल्यचिंतामणिदैवज्ञस्य तु पुत्रोऽनंत इ
१२० तिनाम्ना प्रथां ख्यातिमधिगतः प्राप्त आसीत् कीदृशः ज्योतिर्विद्गणवंदितांघ्रिकमलः ज्योतिर्विदां गणेन समूहेन वंदिते चरणकमले यस्य सः पुनः की
दृशः भूमंडलेऽहस्करः ब्रह्मध्यापनद्वारा प्रकाशकत्वसाधर्म्यं पुनः कीदृशः कृती कुशलः ग्रंथकरणसमर्थ इति शेषः ग्रंथकर्तृत्वमेवोत्तरार्द्धेन प्रकाशयति यो
रम्यामिति रम्यां जनिपद्धतिं जातकपद्धतिं दुष्टाशयध्वंसिनी दुष्टाः जन्मपद्धतिमार्गे संप्रदायानभिज्ञास्तेषामाशयमभिप्रायं ध्वंसयति इति दुष्टाशयध्वं

तत्तज्जातकसंहितागणितकृन्मान्यो महाभूभुजां तर्कालंकृतवेदवाक्यविलसद्बुद्धिः स चिंतामणिः ८ ज्योतिर्विद्गणवंदितां
घ्रिकमलस्तत्सूनुरासीत्कृती नाम्नानंत इति प्रथामधिगतो भूमंडलाहस्करः यो रम्यां जनिपद्धतिं समकरोद्दुष्टाशयध्वंसिनी
टीकां चोत्तमकामधेनुगणितेऽकार्षीत्सतां प्रीतये ९ तदात्मज उदारधीर्विबुधनीलकंठानुजो गणेशपदपंकजं हृदि
निधाय रामाभिधः गिरीशनगरे वरे भुजभुजेषुचंद्रै १५२२ र्मिते शके विनिरमादिमं खलु मुहूर्तचिंतामणिं १० इति श्रीदै
वज्ञरामविरचितं मुहूर्तचिंतामणिं समाप्तिमगमत् ११

१२०

स्विनीनामकरोत् तथा उत्तमेत्युत्तमे ब्रह्मपक्षार्थपक्षप्रतिपादके [illegible] कामधेनुगणिते ग्रंथविशेषे टीकां च सतां प्रीतयेऽकार्षीत् कृतवानित्यर्थः ९ अथ स्वनामक
थनपूर्वकं ग्रंथसमाप्तिं पृथ्वीछंदसाह तदात्मज इति तस्य ... तस्यात्मजो रामाभिधो गिरीशनगरे वाराणस्यां मुहूर्तचिंतामणिं मुहूर्तचिंतामणिना
मधेयं ग्रंथं भुजभुजेषुचंद्रैः १५२२ मिते शाके द्वाविंशत्यधिकपंचदशशतमिते शाके विनिरमात् अकार्षीत् शेषं स्फुटं १० इति श्रीदैवज्ञानंतसु
तदैवज्ञरामविरचितायां स्वकृतमुहूर्तचिंतामणिटीकायां प्रमिताक्षरायां गृहप्रवेशप्रकरणं चतुर्दशं संपूर्णं समाप्तं ॥ ॥ ॥ ॥

मु॰टी॰
प्र॰
१२१

121

श्रीकाशीविश्वनाथपुरीमहल्लाब्रह्मनालकेमुमिहरनामसवाचौबेकेछापेखानेमेमुद्रित
सारासहितमुहूर्त्तचिंतामणिपुस्तकछापीगई लिखामीपनालालपांडेवापीशामपेकाम
ममैनसुख जिसेलेनाहोयसोपानदीचौकामे रामकुमारमीसरकेपासमिलेगी श्रीसंवत्
१९१२ शाके १७७७ मितीकार्तिकशुक्लषष्ठीवारशुक्रवारकोपुस्तकसमाप्त ॥ शुभमस्तु ॥

रा॰मु॰
१२१

121